

Л.Д. Романадзе
П.М. Цибульов
О.О. Кулініч

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний економічний університет

Л. Д. Романадзе, П. М. Цибульов, О. О. Кулініч

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

*Підручник
для студентів економічних спеціальностей*

Херсон
ОЛДІ-ПЛЮС
2016

УДК 347.78: 347.77

ББК 67.404.3

I 73

*Рекомендовано Вченою радою Одеського національного економічного університету
Протокол № 3 від 24 листопада 2015 року*

Рецензенти:

Голубева Нелі Юрївна – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Потоцький Микола Юрійович – доктор юридичних наук, начальник відділу організації захисту прав та розгляду звернень громадян ДП «Український інститут інтелектуальної власності», член Апеляційної палати Державної служби інтелектуальної власності України

Колектив авторів:

Романадзе Луїза Джумберовна – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Одеського національного економічного університету (розділ 4, 9 у співавторстві з Кулініч О.О. – розділи 1, 5, 6)

Цибульов Павло Миколайович – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри інтелектуальної власності і права Інституту інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» (розділ 7)

Кулініч Ольга Олексіївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія» (розділ 2, 3, 8 у співавторстві з Романадзе Л.Д. – розділи 1, 5, 6)

Романадзе Л. Д., Цибульов П. М., Кулініч О. О.

I 73 Інтелектуальна власність: підручник / Л. Д. Романадзе, П. М. Цибульов, О. О. Кулініч. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. – 424 с.

ISBN 978-966-289-085-3

У підручнику містяться матеріали, що відповідають вимогам навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність». Розкриваються основні питання навчальної дисципліни. Надається рекомендований перелік нормативно-правових актів та узагальнень судової практики з питань інтелектуальної власності, перелік навчальної та навчально-методичної літератури, рекомендованої для ознайомлення під час вивчення курсу. Наводяться питання для перевірки знань з курсу, а також глосарій, що розкриває зміст основних категорій права інтелектуальної власності. Підручник розрахований на студентів вищих навчальних закладів, науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів та наукових установ, аспірантів, здобувачів, а також всіх, хто цікавиться питаннями правової охорони інтелектуальної власності.

ISBN 978-966-289-085-3

© Романадзе Л. Д., Цибульов П. М., Кулініч О. О., 2016

ВСТУП

Інтелектуальна власність – це комплексна галузь науки, що регулює відносини, пов'язані з набуттям, здійсненням та захистом особистих немайнових та майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності. Розвиток ринкових відносин, посилення конкурентної боротьби між учасниками цивільного обороту, зростання способів та форм відтворення результатів літературно-художньої діяльності, розширення сфер застосування результатів науково-технічної діяльності сприяє зростанню попиту на об'єкти інтелектуальної власності та обумовлює необхідність подальшого вдосконалення системи правової охорони та захисту особистих немайнових та майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність є однією з навчальних дисциплін, яка дає знання з охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Представлений підручник з навчального курсу «Інтелектуальна власність» призначений для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста і магістра з економічних спеціальностей і розрахований на вивчення засад інтелектуальної власності.

У процесі викладання курсу та його самостійного вивчення перед студентами постають такі **завдання**:

- засвоєння теоретичних положень та положень чинного законодавства України, міжнародних та регіональних стандартів правової охорони інтелектуальної власності, ознайомлення з доктринальними підходами вчених правників до окремих проблем права інтелектуальної власності та практикою тлумачення і застосування законодавства в цій сфері;

- відпрацювання навичок застосування чинного законодавства в практичній діяльності для вирішення конкретних завдань, пов'язаних з реалізацією та захистом особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності.

Після вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**:

- роль інтелектуальної власності в соціально-економічному розвитку суспільства та держави;
- тенденції розвитку законодавства України та наукової доктрини з питань права інтелектуальної власності;
- основні принципи та джерела правового регулювання відносин, пов'язаних з засвідченням прав на об'єкти інтелектуальної власності, реалізацією та захистом особистих немайнових та майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності;
- зміст основних категорій у сфері інтелектуальної власності;
- основні інститути права інтелектуальної власності;
- систему об'єктів права інтелектуальної власності та умови набуття прав інтелектуальної власності;
- суб'єктів права інтелектуальної власності та систему особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності;
- правові форми використання об'єктів інтелектуальної власності;
- договірні конструкції з розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності;
- форми, порядок та способи захисту прав інтелектуальної власності;
- засади економіки інтелектуальної власності;
- організацію та функціонування системи органів правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

уміти:

- володіти юридичною термінологією, понятійним апаратом науки, загальнонауковою та спеціальною правничою методологією;
- складати цілісне уявлення про сучасні проблемні питання права інтелектуальної власності, оцінювати проблеми його теорії та практики застосування норм законодавства з метою вироблення конкретних пропозицій по вдосконаленню окремих положень вітчизняного законодавства у цій сфері;
- тлумачити положення нормативно-правових актів, розуміти механізми правозастосування та його особливості, вміти застосувати норми права при моделюванні способів розв'язання конкретних юридичних ситуацій та розв'язанні задач;

- приймати активну творчу участь в наукових дискусіях з проблем розвитку права інтелектуальної власності в Україні та проводити аналіз положень законодавства та наукових досліджень під час підготовки рефератів, доповідей, курсових та дипломних (магістерських) робіт;

ознайомитися:

- з чинним законодавством України, міжнародно-правовими актами у сфері інтелектуальної власності, Директивами та Регламентами Європейського Союзу з питань інтелектуальної власності, з науковою літературою та сучасними науково-методичними розробками в галузі проблематики, з практикою застосування чинного законодавства при вирішенні спорів з питань інтелектуальної діяльності.

Навчальний курс «Інтелектуальна власність» покликаний сприяти поглибленому вивченню сучасного стану та перспектив розвитку законодавства України у сфері інтелектуальної власності, зокрема положень міжнародних договорів та угод, «наднаціональної» системи законодавства з питань інтелектуальної власності, Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), спеціального законодавства України про інтелектуальну власність, підзаконних нормативно-правових актів у цій сфері, аналізу матеріалів судової практики, які мають не лише теоретичне, а й практичне значення.

Навчальним планом на вивчення курсу «Інтелектуальна власність» передбачено проведення лекцій, практичних (семінарських) занять, самостійна робота студентів, підсумковий контроль знань з курсу у вигляді іспиту (заліку).

Лекції мають наставно-методичний характер і спрямовані на висвітлення найважливіших, проблемно-концептуальних, методологічних аспектів з курсу.

Практичні (семінарські) заняття виступають як засіб закріплення та поглиблення знань, отриманих під час лекцій, вивчення навчальної та наукової літератури, консультацій, самостійної роботи студента. Вони повинні проводитися за максимально інтенсивною методикою, що включає у себе активність присутніх на ньому осіб в обговоренні винесених на заняття

теоретичних питань, вирішенні практичних завдань, знання теоретичного та нормативного матеріалу, здатність до критичного осмислення і постановки проблемних питань. Під час практичних (семінарських) занять практикуються елементи теоретичного моделювання і практичного аналізу; вивчаються запропоновані контрольні питання та розв'язуються конкретні проблемні ситуації. Дуже важливо, щоб студенти зрозуміли загальну логіку та спрямування права інтелектуальної власності на практику застосування законодавства у цій сфері.

Викладач, що проводить семінарські заняття повинен оцінити стан та процес проведення роботи в умовах обмеженого часу, здібності до виявлення дискусійних питань, здатність студента аналізувати зміст нормативно-правових актів, вміння застосовувати їх положення при вирішенні практичних завдань, здібності студентів до ведення наукових дискусій, обґрунтування своїх відповідей та вміння відстоювати власну точку зору.

Крім того, у процесі підготовки до практичних (семінарських) занять, студенти можуть бути залучені для підготовки доповідей, написання рефератів з метою вироблення у них навичок до самостійної роботи над науковими джерелами та нормативно-правовими актами, а також актами органів судової влади з тим, щоб на підставі проведеного аналізу та узагальнень, мати змогу зробити власні висновки та відстоювати власну точку зору з тих чи інших питань.

Підводячи підсумки практичного заняття викладач звертає увагу та аналізує допущені помилки, питання, що були розкриті не у повному обсязі, визначає вірні відповіді при вирішенні практичних завдань, оцінює виступи студентів, зокрема, та ступінь підготовленості аудиторії взагалі.

Представлений підручник з дисципліни «Інтелектуальна власність» складається з тематичного плану навчальної дисципліни за темами лекцій; за темами практичних занять, рекомендованих джерел до навчальної дисципліни, переліку навчальної та наукової літератури, питань для самоперевірки знань з курсу.

У підручнику міститься *перелік рекомендованих джерел до навчальної дисципліни*. Нормативно-правові акти, роз'яснення органів влади та наукова та навчальна література згруповані відповідно до розділів, що допоможе студенту визначити основні та додаткові джерела для успішного засвоєння питань кожної теми відповідного розділу. Викладач, який проводить заняття, повинен звертати увагу студентів на останні (за часом) зміни у законодавстві в сфері правової охорони інтелектуальної власності, останні (за часом) узагальнення та роз'яснення органів судової влади. Він може рекомендувати додаткову літературу з врахуванням сучасних публікацій, можливостей бібліотеки та тематики дискусійних питань, що виникають під час проведення практичних занять. При підготовці студент повинен опрацювати рекомендовану спеціальну літературу, нормативно-правові акти і лише після цього може приступати до підготовки самостійних досліджень, вирішення практичних завдань. Звернення до посилань на *корисні Інтернет-ресурси* допоможе отримати додаткову інформацію щодо окремих практичних аспектів засвідчення прав інтелектуальної власності, реалізації, захисту прав інтелектуальної власності тощо.

Звернення до *переліку літератури для поглибленого вивчення навчальної дисципліни* стане у нагоді студентам при написанні самостійних аналітичних досліджень з права інтелектуальної власності. У підручнику надається *орієнтовний перелік питань для самостійної перевірки знань* з навчальної дисципліни при підготовки студентів до іспиту.

Авторський колектив сподівається, що цей підручник стане у нагоді студентам для успішної підготовки до занять з навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність» та усім особам, зацікавленим у вивченні загальних засад регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності.

Автори з вдячністю прагнуть врахувати всі слушні зауваження, пропозиції та поради щодо вдосконалення цього підручника, які приймаються за адресою електронної пошти: tigrangel@te.net.ua

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ»

№ з/п	Найменування теми	Аудиторні заняття		Індивідуальні заняття
		Лекції	Практичні заняття	
		1/2/3*	1/2/3*	1/2/3*
1.	Загальні положення про право інтелектуальної власності та систему його охорони	2/2/2	2/2/2	1/1/1
2.	Авторське право	1/1/2	2/2/1	1/1/1
3.	Суміжні права	1/1/2	2/2/1	1/1/1
4.	Право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг	2/1/2	2/2/1	1/1/1
5.	Патентне право	1/1/1	1/1/1	1/1/1
6.	Права на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності	1/-/1	1/1/1	1/1/1
7.	Економіка інтелектуальної власності	2/2/2	4/2/2	3/3/3
8.	Розпоряджання правами інтелектуальної власності як форма комерціалізації прав	2/1/2	2/2/2	1/1/1
9.	Правові основи захисту прав інтелектуальної власності. Відповідальність за порушення прав	2/1/2	2/2/1	1/1/1
ВСЬОГО		14/10/16	18/16/12	11/11/11

* Тематичний план розроблено відповідно до навчального навантаження в Одеському національному економічному університеті на 2013-2014 навчальний рік

- (1) - навантаження ФЕУВ-М 5; 50-52
- (2) - навантаження ФМЕ-М 5; 57 (сп), 58
- (3) - навантаження ФМЕ-М 5; 59

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙНИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА СИСТЕМУ ЙОГО ОХОРОНИ

Питання до теми:

1. Поняття та види інтелектуальної, творчої діяльності. Результати інтелектуальної, творчої діяльності як об'єкт правової охорони.
2. Юридична природа права інтелектуальної власності. Поняття права інтелектуальної власності. Співвідношення права власності та права інтелектуальної власності.
3. Об'єкти, суб'єкти права інтелектуальної власності та їх права.
4. Джерела правового регулювання інтелектуальної власності в Україні. Міжнародні та регіональні акти.
5. Правовий статус Всесвітньої організації інтелектуальної власності.
6. Державна система охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні.
7. Повноваження представників у справах інтелектуальної власності.

1. Поняття та види інтелектуальної, творчої діяльності. Результати інтелектуальної, творчої діяльності як об'єкт правової охорони

Конституція України, норми якої мають пряму дію, закріплює право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності

(ст. 41); гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (ст. 54).

ЦК України серед кола об'єктів цивільних прав закріплює результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності (ст. 177, 199 ЦК України) та відносить їх до нематеріальних благ.

Результати інтелектуальної, творчої діяльності – це втілені в матеріальну форму продукти розумової, творчої діяльності людини. Їх класифікують в залежності від сфери діяльності, а саме: результати літературно-художньої діяльності, науково-технічної творчості, порівняні до них за правовим режимом засоби індивідуалізації, тощо. Різниця між результатами літературно-художньої діяльності, науково-технічної творчості та засобами індивідуалізації вбачається залежно від встановленого законодавством моменту виникнення прав на такі об'єкти, обов'язковості здійснення державної реєстрації, посвідчення прав інтелектуальної власності на такі об'єкти, відповідності їх певним критеріям надання правової охорони, обов'язковості проходження експертиз на відповідність законодавчо визначеним умовам, від сфери застосування результатів та інш.

Загальними властивостями, які притаманні результатам інтелектуальної діяльності є їх нематеріальна природа; можливість вираження в об'єктивній формі, здатність до відтворення; відповідність певним умовам надання правової охорони та інш.

Такі поняття, як інтелектуальна діяльність, творча діяльність або просто творчість та науково-технічний прогрес є пов'язаними між собою, хоча й істотно відрізняються одне від одного. Творча діяльність – це діяльність, яка властива лише фізичним особам. Вона не піддається регулюванню та іноді може бути спонтанною, відбуватися внаслідок натхнення. Досить часто поняття інтелектуальної діяльності і творчості вживають як однозначні, але при порівнянні категорій «інтелектуальна діяльність» та «творча діяльність» можна зробити висновок, що зміст першої категорії є ширшим за зміст другої категорії. Це пояснюється тим, що всі

результати інтелектуальної діяльності є створеними внаслідок творчого процесу, але не всі результати творчої діяльності можуть бути визнані об'єктами інтелектуальної власності, тобто не всі можуть отримати правову охорону. Відбувається це внаслідок того, що результати творчої діяльності не у кожному випадку можуть відповідати критеріям (умовам) надання правової охорони.

2. Юридична природа права інтелектуальної власності. Поняття права інтелектуальної власності. Співвідношення права власності та права інтелектуальної власності

Серед вчених правників немає єдиної точки зору з приводу розуміння природи та сутності права інтелектуальної власності. Тому при дослідженні питань про визначення правової природи слід звернутись до змісту основних теорій права інтелектуальної власності, зокрема прорієтарної теорії та теорії виключних прав.

Визначаючи поняття *права інтелектуальної власності*, ст. 418 ЦК України розкриває його як право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності (про які мова буде йти пізніше у розділі з авторського права), зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається ЦК України та іншими законами. Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

Розглядаючи право інтелектуальної власності у суб'єктивному та об'єктивному значеннях можна надати наступне визначення цим категоріям.

Право інтелектуальної власності в об'єктивному розумінні – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з набуттям прав на об'єкти інтелектуальної власності, їх використанням, наданням дозволу на використання та

перешкоджання неправомірному використанню об'єктів інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності у суб'єктивному розумінні – це сукупність особистих немайнових та/або майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності на належні їм результати інтелектуальної діяльності.

Слід підтримати позицію О. П. Орлюк та О. О. Штефан¹ щодо визнання права інтелектуальної власності як самостійної комплексної галузі права, яка перебуває на етапі свого становлення.

Розглядаючи питання про *співвідношення права інтелектуальної власності та права власності* слід звернутися до змісту статті 419 ЦК України, яка закріплює, що право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності. В цьому аспекті слід звернути увагу й на те, що потрібно розрізнити правоволодільців виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності та власників матеріальних носіїв, в яких знайшли своє вираження об'єкти інтелектуальної власності. При співвідношенні права інтелектуальної власності та права власності необхідно визначити відмінні та спільні риси за такими підставами, як: природа об'єктів; умови (критерії) набуття правової охорони об'єктами; зміст правомочностей суб'єктів права власності та права інтелектуальної власності; способи набуття та припинення прав на результати інтелектуальної діяльності та права власності; дія права у просторі; юридичний інструментарій, що застосовується при захисті прав, тощо.

¹ Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підр. для студ. вищих навч. закладів / [О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.]; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – С. 64

3. Об'єкти, суб'єкти права інтелектуальної власності та їх права

Об'єкти права інтелектуальної власності на відносини з приводу яких розповсюджується дія книги четвертої ЦК України, складаються з результатів творчої, інтелектуальної діяльності та прирівняних до них за правовим режимом засобів індивідуалізації. Перелік об'єктів права інтелектуальної власності визначений на міжнародному рівні Конвенцією про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) 1967 р. Так, відповідно до ст. 2 цієї Конвенції інтелектуальна власність включає права, що належать до: літературних, художніх і наукових творів; виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходів у всіх галузях людської діяльності; наукових відкриттів; промислових зразків; торговельних марок, фірмових найменувань і комерційних позначень; захисту від недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, які стосуються інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, літературній та художній галузях.

У національному законодавстві загальний *перелік об'єктів права інтелектуальної власності*, який не має вичерпного характеру, закріплено у ст. 420 ЦК України. Це літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційна таємниця.

Питання *класифікації об'єктів права інтелектуальної власності* належить до дискусійних питань, оскільки відсутній єдиний підхід до об'єднання того чи іншого об'єкта права інтелектуальної власності в ту чи іншу групу за тим чи іншим критерієм.

У міжнародному законодавстві взагалі йде мова тільки про *дві групи об'єктів*: об'єкти авторського права і суміжних прав та об'єкти права промислової власності.

В залежності від особливостей об'єктів права інтелектуальної власності та правового регулювання набуття, здійснення та захисту прав інтелектуальної власності на них на законодавчому рівні, автори одного з коментарів до книги 4 «Право інтелектуальної власності»¹, розрізняють *три групи об'єктів права інтелектуальної власності* відповідно до структури і змісту ЦК України, а також правових інститутів права інтелектуальної власності як самостійної галузі права. Це інститут права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права і суміжних прав; інститут, права інтелектуальної власності на результати науково-технічної творчості; інститут права інтелектуальної власності на комерційні позначення.

До першого інституту належать такі об'єкти, як: літературні та художні твори, зокрема: романи, поеми, статті та інші письмові твори; лекції, промови, проповіді та інші усні твори; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори; музичні твори (з текстом або без тексту); аудіовізуальні твори; твори живопису, архітектури, скульптури та графіки; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки; переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів; збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності; виконання, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення, інші твори.

¹ Див.: Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [Паладія М. В., Мироненко Н. М., Жаров В. О. та інш.]; за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – С. 39.

Другий інститут становлять такі об'єкти, як: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, компонування інтегральних мікросхем, наукові відкриття, комерційні таємниці.

Третій інститут об'єднує засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг: комерційні найменування, торговельні марки та географічні зазначення.

Деякі дослідники *об'єкти другого інституту розподіляють на об'єкти патентного права* (винаходи, корисні моделі, промислові зразки) та *нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності* (компонування інтегральних мікросхем, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні таємниці).

Таким чином, з врахуванням наведеного поділу, можна виділити основні чотири групи об'єктів *права інтелектуальної власності*:

- об'єкти авторського права та суміжних прав;
- об'єкти патентного права;
- засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів, робіт, послуг;
- нетрадиційні (інші) об'єкти інтелектуальної діяльності.

Відповідно до ст. 421 ЦК України *суб'єктами права інтелектуальної власності* є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник, селекціонер тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до ЦК України, іншого закону або договору.

Отже, слід розрізняти *первинних суб'єктів права інтелектуальної власності* (творців), які набули права інтелектуальної власності за фактом створення об'єкта або державної реєстрації прав на об'єкт права інтелектуальної власності та *вторинних (похідних) суб'єктів права інтелектуальної власності* – фізичних та юридичних осіб, які набули майнові права інтелектуальної власності у порядку встановленому законом чи договором.

Крім цього, відрізняють *суб'єкта права інтелектуальної власності* від *суб'єктів процедури набуття правової охорони на об'єкти права інтелектуальної власності* та *процедури захисту права інтелектуальної власності*.¹ До цих суб'єктів можна віднести представників у сфері інтелектуальної власності, Державна служба інтелектуальної власності, суди. При цьому всі ці суб'єкти не набувають статусу суб'єкта права інтелектуальної власності, оскільки вони мають свій власний правовий статус, визначений у законодавстві.

Як вже було зазначено, *зміст права інтелектуальної власності* становлять *особисті немайнові права* та (або) *майнові права інтелектуальної власності*.

Під *особистими немайновими правами* розуміють права, які виникають з приводу нематеріальних благ, є невід'ємними від особи та не мають економічного змісту. За загальним правилом особисті немайнові права можуть належати лише безпосередньо творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. Особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково. Слід звернути увагу, що у спадкоємців виникає право на охорону немайнових прав померлого творця, які діють безстроково.

Під *майновими правами* розуміють суб'єктивні права, які пов'язані з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, а також з тими майновими (матеріальними) вимогами, які виникають між учасниками правовідносин з приводу використання об'єктів права інтелектуальної власності. Майнові права на об'єкти права інтелектуальної власності можуть переходити до інших осіб у спосіб, передбачений законом. Майнові права інтелектуальної власності є чинними протягом строків, встановлених ЦК України, іншим законом чи договором та можуть бути припинені достроково у випадках, встановлених законом чи договором.

¹ Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [Паладій М. В., Мироненко Н. М., Жаров В. О. та інші.]; за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – С. 44.

4. Джерела правового регулювання інтелектуальної власності в Україні. Міжнародні та регіональні акти

Коло відносин, що регулюються правом інтелектуальної власності включає відносини, пов'язані з визнанням авторства; використанням результатів інтелектуальної, творчої діяльності, наданням дозволу на їх використання; запобіганням незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності та інш.

О. П. Орлюк та О. О. Штефан пропонують наступні підстави для класифікації нормативно-правових актів у сфері права інтелектуальної власності можна за кількома критеріями.

За об'єктною ознакою, тобто залежно від того, з приводу якого об'єкта права інтелектуальної власності нормативно-правовий акт регулює суспільні правовідносини, їх можна класифікувати на: нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з охороною авторського права і суміжних прав; нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з охороною прав на об'єкти промислової власності.

Залежно від того, в якому нормативно-правовому акті права інтелектуальної власності отримали своє закріплення: нормативно-правові акти України з питань інтелектуальної власності; міжнародно-правові акти з права інтелектуальної власності, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Залежно від юридичної сили нормативно-правового акта, яким регулюються відносини у сфері інтелектуальної власності: Конституція України; міжнародні договори, угоди, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; закони України та кодекси України; підзаконні нормативно-правові акти (укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, постанови міністерств і відомств України та ін.).

Можна також провести систематизацію *за змішаною основою:* нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з охороною авторського права і суміжних прав; нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з охороною прав на об'єкти

промислової власності; міжнародно-правові акти з авторського права і суміжних прав, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; міжнародно-правові акти з промислової власності, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.¹

Виділяють *декілька рівнів правового регулювання відносин* у сфері інтелектуальної власності: міжнародно-правовий, регіональний – право ЄС, національний².

Міжнародно-правовий рівень вміщує в себе міжнародні конвенції. Усі міжнародні акти у сфері інтелектуальної власності можна умовно розділити на три групи.

Перша група – це *договори про охорону об'єктів інтелектуальної власності*. Серед них слід звернути увагу на наступні: Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883 р.), Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів (1886 р.), Мадридська угода про санкції за неправдиві та неправильні позначення походження виробів (1891 р.), Всесвітня конвенція про авторське право (1952 р.), Римська конвенція про охорону виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (1961 р.), Міжнародна конвенція про охорону селекційних досягнень (1961 р.), Женевська конвенція про охорону виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм (1971 р.), Брюссельська конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники (1974 р.), Найробський договір про охорону олімпійського символу (1981 р.), Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (1994 р.), Договір про закони щодо товарних знаках (ТЛТ, 1994 р.), Договір ВОІВ про авторське право (1996 р.), Договір ВОІВ про виконання і фонограми (1996 р.),

¹ Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підр. для студ. вищих навч. закладів / [Ю. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.]; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – С. 59.

² Шипка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Р. Б. Шипка. – Одеса, 2004. – С. 19.

Договір про патентне право (PLT, 2000 р.), Сінгапурський договір про право товарних знаків (2006).

Друга група договорів – *договори про реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності*: Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (1891 р.) та Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків (1989 р.), Гаазький Акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків (1960 р.), Лісабонська угода про охорону найменувань місця походження товарів і їх міжнародної реєстрації (1958 р.), Договір про патентну кооперацію (РСТ, 1970 р.), Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури (1977 р.).

Третя група – це *договори про класифікацію об'єктів інтелектуальної власності*: Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (1957 р.), Локарнська угода про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків (1968 р.), Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію (1971 р.), Віденська угода про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків (1973 р.).

Крім чинних міжнародних договорів існують договори, які були прийняті на дипломатичних конференціях, але не вступили у силу, як, наприклад: Договір про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів (1978 р.); Договір про інтелектуальну власність щодо інтегральних мікросхем (1989 р.).

Потрібно також відмітити приклад, коли було зупинено дію договору про міжнародну реєстрацію аудіовізуальних творів (1989 р.), а у 2000 році зовсім припинено внаслідок збитків, заснованого Регістра аудіовізуальних творів. Декілька проектів угод було запропоновано секретаріатом ВОІВ, але вони або не були предметом обговорень, або не були прийняті: Договір ВОІВ по інтелектуальній власності та щодо баз даних (1996 р.); Договір ВОІВ по аудіовізуальним виконанням (2000 р.).¹

¹ Судариков С. А. Право интеллектуальной собственности / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 9-10.

Чинні договори утворюють міжнародну систему охорони інтелектуальної власності.

Адмініструє ці договори Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), яка була заснована у 1967 р. на Дипломатичній конференції у Стокгольмі. У 1974 р. ВОІВ отримала статус однієї з 16-ти спеціалізованих організацій ООН. На сьогодні членами ВОІВ є 179 держав, у тому числі й Україна. Контроль за виконанням Угод здійснюють керівні органи ВОІВ. Генеральна Асамблея ВОІВ, членами якої є держави-члени ВОІВ за умови, що вони також є членами Асамблеї Паризького і (або) Бернського Союзів, а також Швейцарської Конфедерації - країни місця перебування ВОІВ, є верховним органом ВОІВ. На відміну від Генеральної Асамблеї, у Конференції беруть участь усі держави, що є членами ВОІВ. Координаційний комітет – це виконавчий орган Генеральної Асамблеї і Конференції, що виконує консультативні функції. Генеральна Асамблея і Конференція скликаються на чергові сесії кожні два роки, Координаційний комітет – щорічно. Виконавчим головою ВОІВ є Генеральний директор, що обирається Генеральною Асамблеєю на шестирічний термін. Секретаріат ВОІВ має назву «Міжнародне бюро». Секретаріат знаходиться в Женеві (Швейцарія).¹

Світова організація торгівлі (СОТ) виконує функції щодо Угоди по торговельним аспектам прав інтелектуальної власності (далі – ТРІПС). ЮНЕСКО виконує адміністративні функції щодо Всесвітньої конвенції про авторське право. Адміністративні функції щодо Римської конвенції виконуються ЮНЕСКО та Міжнародною організацією праці спільно з ВОІВ, а щодо Міжнародної конвенції по охороні селекційних досягнень – Міжнародним Союзом по охороні селекційних досягнень.

Розглядаючи джерела права інтелектуальної власності, доцільно згадати і про стандарти, що закріплені у цій сфері – на міжнародному

¹ Цибульов П. М. Введення до інтелектуальної власності. Навчальний посібник / Цибульок П. М. - К. : «Держ. інст. інтел. власн.», 2008. – С. 38-39.

та національному рівні. Зокрема, такими є *Стандарти ВОІВ*, які є нормативними документами, що стосуються інформації та документації промислової власності та містять правила і рекомендації щодо уніфікованих методів представлення інформації на різних носіях¹. Стандартами ВОІВ регламентуються: форма та зміст патентних документів; правила їх індексування, класифікування та кодування; зміст та структура офіційних бюлетенів і покажчиків до них; характеристики матеріальних носіїв інформації тощо.

Право ЄС, як автономна правова система, складається переважно з директив та регламентів. Право інтелектуальної власності ЄС – це сукупність норм права наднаціонального рівня, що регулюють відносини щодо виникнення, набуття, здійснення, охорони та захисту прав на результати інтелектуальної творчої діяльності, і які є результатом уніфікації та гармонізації законодавства країн-членів ЄС у цій сфері. Предмет правового регулювання права інтелектуальної власності ЄС складають питання, які становлять найбільш важливе значення для країн-членів ЄС у цій сфері та вирішення яких не можливе без відповідного врегулювання на рівні ЄС. Система права інтелектуальної власності ЄС може бути визначена як сукупність правових норм та інститутів, що регулюють відносини з приводу уніфікації та гармонізації механізмів правової охорони об'єктів інтелектуальної власності на наднаціональному рівні.²

Здійснюючи загальну характеристику *національного рівня правового регулювання*, слід зазначити наступне. Важливим етапом в розвитку всього законодавства України про інтелектуальну власність було прийняття 28.06.1996 р. *Конституції України*. В частині першій статті 41 зазначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджуватися своєю власністю, результатами

¹ Руководство ВОИС по информации и документации в области промышленной собственности (Стандарты ВОИС)». – Женева: ВОИС, 1998. – С. 18.

² Еннан Р. Є. Правове регулювання відносин інтелектуальної власності у Європейському Союзі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Р. Є. Еннан – Одеса, 2010. – С. 9.

своєї інтелектуальної, творчої діяльності. В статті 54 Конституції України був закріплений інший важливий принцип права інтелектуальної власності України: принципи надання гарантії громадянам з боку держави щодо свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості; захисту інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Правовідносини у сфері інтелектуальної власності в Україні регулюються нормами ЦК України (Книга IV «Право інтелектуальної власності», глава 75 «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності» книги V «Зобов'язальне право»), Господарського (ст.ст. 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162), Кодексом законів про працю (ст.ст. 91, 126), Кримінального (ст.ст. 176, 177, 203-1, 229, 231, 232), Митного (розділ XIV) кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст.ст. 51-2, 164-3, 164-9, 164-13).

В Україні діють *спеціальні закони у сфері інтелектуальної власності*, серед яких слід відзначити «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист економічної конкуренції», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаних з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» та інші.

Слід відзначити широке коло *підзаконних нормативно-правових актів*, спрямованих на деталізацію положень законів. Серед них слід відзначити Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств та відомств тощо.

В Україні у 1997 р. започатковано *систему державних стандартів у галузі промислової власності* та з 1 січня 1998 р.

введено в дію (наказ Держстандарту України № 327 від 06.06.1997 р.) такі стандарти: ДСТУ 3574-97 Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання та оформлення; ДСТУ 3575-97 Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення.

Стандарти розроблені відповідно до чинного законодавства України у галузі промислової власності. Ці вимоги є обов'язковими для суб'єктів господарської діяльності, що діють на території України, діяльність яких повністю або частково фінансується з державного бюджету. Для всіх інших суб'єктів господарської діяльності вимоги стандартів мають рекомендаційний характер.¹

Питання інтелектуальної власності знаходять відображення й у судовій практиці, переважно – у практиці Вищого господарського суду України. Зокрема, можна згадати *оглядові листи та рекомендації ВГС України*, у яких аналізується практика застосування господарськими судами законодавства про захист прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності.

Аналіз основних положень чинного законодавства України про інтелектуальну власність свідчить про необхідність його подальшого удосконалення на національному рівні та про необхідність дослідження питань, пов'язаних із правовим регулюванням відносин інтелектуальної власності.

При дослідженні системи правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності, слід звернутися до визначення змісту та співвідношення категорій «охорона» та «захист».

Категорія «*охорона*» є більш широким поняттям, ніж «захист» та поєднує комплекс засобів правового, організаційного й іншого характеру, що визначають правовий режим об'єктів права інтелектуальної власності, визначають порядок набуття прав інтелектуальної власності, забезпечують можливість здійснення прав

¹ Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підр. для студ. вищих навч. закладів / [О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.]; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – С. 58-62.

інтелектуальної власності, а також захист прав інтелектуальної власності у випадку їх невизнання, порушення або оспорювання.

Категорія «*захист*» є більш вузькою ніж «охорона» та пов'язана зі застосуванням конкретних способів, визначених чинним законодавством, спрямованих на припинення порушення, припинення невизнання або припинення оспорювання права та застосування заходів примусового характеру, спрямованих на відновлення порушеного права, компенсацію моральної шкоди, відшкодування матеріальної шкоди та інш.

Протягом останнього десятиріччя в Україні досить інтенсивно відбувається становлення державної системи правової охорони інтелектуальної власності. Її удосконалення і розвиток неможливі без міжнародного співробітництва в сфері інтелектуальної власності. Наявність у державі сучасної, міжнародно визнаної системи охорони об'єктів інтелектуальної власності є необхідним елементом соціально-економічного прогресу. Створення саме такої системи має особливе значення для України, яка володіє значним науково-технічним та інтелектуальним потенціалом.

5. Правовий статус Всесвітньої організації інтелектуальної власності

Важливою формою *міжнародної співпраці* у сфері охорони інтелектуальної власності є діяльність міжнародних та регіональних організацій.

ВОІВ¹ – це спеціалізована установа ООН. Її діяльність присвячена розвитку збалансованої і доступної міжнародної системи інтелектуальної власності, яка забезпечує винагороду за творчу діяльність, стимулює інновації і робить внесок в економічний розвиток, враховуючи при цьому інтереси суспільства.

¹ Офіційний сайт Всесвітньої організації інтелектуальної власності // Електронний ресурс: Режим доступу: <http://www.wipo.int>

ВОІВ була створена Конвенцією про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967 р. і отримала мандат від своїх держав-членів на сприяння охорони інтелектуальної власності у всьому світі шляхом налагодження співпраці між державами у взаємодії з іншими міжнародними організаціями.

Попередником ВОІВ було Об'єднане міжнародне бюро з охорони інтелектуальної власності (BIRPI), створене у 1893 році на базі об'єднання Міжнародних бюро Паризької і Бернської конвенцій. Штаб-квартира ВОІВ знаходиться в Женеві.

Держави-члени ВОІВ визначають стратегічну спрямованість і діяльність організації. Вони зустрічаються на Асамблеях, в рамках комітетів та інших директивних органів. Нині членами ВОІВ є 184 держави – або більше 90% країн світу.

Діяльність ВОІВ спрямована на:

- сприяння охороні інтелектуальної власності у всьому світі шляхом співпраці між державами і міжнародними організаціями;
- забезпечення адміністративної співпраці між союзами у сфері охорони інтелектуальної власності, союзами, створеними в рамках Паризької і Бернської конвенцій, а також в рамках угод, підписаних членами Паризького союзу.

Основними напрямками діяльності ВОІВ є наступні:

- сприяння розвитку культури інтелектуальної власності;
- збір, розповсюдження інформації, проведення досліджень та публікація результатів з питань охорони інтелектуальної власності;
- сприяння розробленню та проведенню заходів, спрямованих на покращення охорони інтелектуальної власності у всьому світі;
- включення інтелектуальної власності у політику і програми національного розвитку;
- розробка міжнародних законів і норм в галузі інтелектуальної власності, спрямованих на гармонізацію національних законодавств в цій сфері;
- укладення міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності;
- виконання адміністративних функцій;

- надання якісних послуг в рамках глобальних систем охорони в області інтелектуальної власності;
- підвищення ефективності процесу управління і допоміжних процесів у ВОІВ;
- виконання будь-яких інших відповідних дій.

Окремо слід звернути увагу й на діяльність інших організацій, таких як: Європейська патентна організація, Євразійська патентна організація, Товариство товарних знаків, Африканська організація інтелектуальної власності, Африканська регіональна організація промислової власності, Міжнародний центр патентної документації, Світова організація торгівлі, Європейське патентне відомство та ін.

6. Державна система охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні

Протягом останніх років в Україні сформовано організаційну структуру органів, які прямо чи опосередковано забезпечують діяльність у сфері правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності

Міністерство економічного розвитку і торгівлі є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у тому числі у сфері інтелектуальної власності.

Державна служба інтелектуальної власності України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економічного розвитку і торгівлі і який реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності. ДСІВ України проводить єдину державну політику в сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також працює над удосконаленням законодавчої бази у сфері інтелектуальної власності.

Основними завданнями Держслужби є: участь у межах своєї компетенції у забезпеченні реалізації державної політики в сфері інтелектуальної власності; прогнозування і визначення перспектив і

пріоритетних напрямів розвитку у сфері інтелектуальної власності; організаційне забезпечення охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності.

До сфери управління Держслужби входять Державна організація «Українське агентство з авторських та суміжних прав» та такі державні підприємства: «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент), «Інтелзахист». При Держслужбі створено Консультативну раду з представників усіх творчих спілок України та відомих творчих діячів України. Діє Апеляційна палата для розгляду в адміністративному порядку заперечень проти рішень за заявками на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, топографії інтегральних мікросхем і зазначення походження товарів.

*Український інститут інтелектуальної власності (Укрпатент)*¹ є єдиним в Україні органом, що проводить експертизу заявок на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, топографії інтегральних мікросхем, зазначення походження товарів тощо) на відповідність умовам надання правової охорони, виносить рішення щодо видачі охоронних документів, забезпечує здійснення державної реєстрації об'єктів промислової власності та офіційної публікації відомостей про них.

Інститут створено з метою проведення на наукових засадах експертизи заявок на об'єкти промислової власності на відповідність умовам надання правової охорони, забезпечення роботи Державних реєстрів, передбачених чинним законодавством у сфері охорони промислової власності, проведення науково-дослідних робіт та інших дій щодо надання правової охорони таким об'єктам.

Головними завданнями Інституту є:

- приймання заявок на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності, проведення експертизи заявок на об'єкти

¹ Сайт ДП «Український інститут промислової власності» // Електронний ресурс: Режим доступу: <http://www.ukrpatent.org/>

промислової власності на відповідність їх умовам надання правової охорони, забезпечення здійснення державної реєстрації об'єктів промислової власності і змін їх правового статусу та офіційної публікації відповідних відомостей;

- участь у розробці пропозицій формування державної політики в сфері охорони промислової власності, заходів щодо її реалізації та здійсненні цих заходів;

- участь у розробці пропозицій щодо вдосконалення законодавства в сфері охорони промислової власності;

- забезпечення, в межах своїх повноважень, виконання міжнародних зобов'язань України в сфері охорони промислової власності, участь у підготовці та укладанні міжнародних договорів України з питань охорони промислової власності;

- участь в організації підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з питань охорони промислової власності;

- забезпечення здійснення державної реєстрації договорів про передачу права власності на об'єкти промислової власності, що охороняються в Україні, та договорів про видачу дозволу (ліцензійних договорів) на їх використання;

- забезпечення виконання завдань Державної програми інформатизації України в частині, що стосується промислової власності;

- інформаційне забезпечення функціонування державної системи охорони промислової власності: створення, актуалізація та забезпечення функціонування патентно-інформаційної бази, необхідної для проведення експертизи та довідково-пошукового апарату;

- забезпечення фізичних та юридичних осіб інформацією про об'єкти промислової власності;

- забезпечення формування фондів національної патентної документації в органах державної системи науково-технічної інформації України;

- проведення науково-дослідних робіт і підготовка пропозицій з питань удосконалення методології проведення експертизи, підвищення її якості, юридичного та технологічного забезпечення;
- участь у судових справах стосовно об'єктів промислової власності;
- матеріально-технічне і методологічне забезпечення в сфері охорони промислової власності.

Державна організація «Українське агентство з авторських та суміжних прав» (ДО «УААСП») є найпотужнішою організацією колективного управління в сфері авторського права в Україні. ДО «УААСП» здійснює управління майновими правами суб'єктів авторського права, зокрема, такими категоріями майнових прав, як використання об'єктів авторського права шляхом: публічного виконання, в тому числі на радіо та телебаченні, відтворення творів за допомогою механічного, магнітного та іншого запису, репродукування, відтворення аудіовізуальних творів чи звукозаписів творів в особистих цілях та інше.

ДО «УААСП» є єдиною в Україні організацією, яка має міжнародне визнання, зокрема ДО «УААСП» є постійним і повноважним членом Міжнародної конфедерації авторських та композиторських товариств (CISAC), що об'єднує 222 авторсько-правових товариств у 118 країнах світу. У рамках співпраці з членами CISAC ДО «УААСП» укладені договори з організаціями колективного управління іноземних держав (США, Великобританії, Німеччини, Франції, Росії, Італії, Іспанії та ін.) про взаємне представництво інтересів по забезпеченню охорони майнових прав авторів та їх правонаступників. На сьогоднішній день ДО «УААСП» представляє інтереси понад 6 тисяч українських авторів, а також інтереси більш ніж 2,5 мільйонів іноземних авторів, правами яких на території України управляє ДО «УААСП» на підставі договорів з відповідними іноземними авторсько-правовими організаціями.

Слід підкреслити, що ДО «УААСП» передані в управління майнові права на використання музичних творів від найпотужніших

світових правовласників і таким чином ДО «УААСП» здійснює управління найбільшим каталогом музичних творів в Україні, що охоплює близько 95% музичних творів світу.¹

Державне підприємство «Інтелзахист» створено з метою удосконалення організації видачі контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм, а також посилення захисту прав у сфері інтелектуальної власності.

З 2002 по 2015 рр. основним завданням підприємства було ведення реєстру контрольних марок. У зв'язку з розвитком цифрових технологій та глобалізацією надання послуг, зокрема через мережу Інтернет, основною загрозою ринку інтелектуальної власності стало піратство та неконтрольоване розповсюдження об'єктів інтелектуального права через Інтернет-ресурси. Зважаючи на нові наявні загрози, ДСІВ прийняла рішення повністю змінити функції та завдання Інтелзахисту, оновити керівний склад підприємства та його структуру.

На сьогоднішні визначальним завданням Інтелзахисту є надання послуг фізичним та юридичним особам, які є правовласниками, авторами або суб'єктами суміжних прав, щодо захисту їхнього права інтелектуальної власності, у тому числі в мережі Інтернет.

Основні послуги підприємства:

- фіксація веб-сторінки (screenshot) – фіксація Інтернет-сторінки нашим підприємством є належною доказовою базою щодо порушення прав інтелектуальної власності або особистих прав у мережі Інтернет та може бути використана в суді (оскільки проста роздруковка Інтернет-сторінки не є належним доказом у суді відповідно до чинного законодавства);

- досудове врегулювання спорів з порушення прав інтелектуальної власності – вирішення спорів у суді є довготривалою та дорогою процедурою, Інтелзахист має команду висококваліфікованих юристів, які допоможуть на професійному

¹ Сайт ДП «Українське агентство з авторських та суміжних прав» // Електронний ресурс: Режим доступу: <http://www.uaacr.kiev.ua>

рівні в досудовому порядку врегулювати спори, пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет;

- реєстри – Інтелзахист розробляє реєстр об'єктів та суб'єктів інтелектуальної власності та веб-сайтів порушників прав інтелектуальної власності;

- моніторинг розповсюдження цифрового контенту, захищеного авторським правом, в українському сегменті в мережі Інтернет – на замовлення правовласників Інтелзахист здійснює моніторинг українського сегменту в мережі Інтернет стосовно нелегального розповсюдження об'єктів прав інтелектуальної власності;

- патентний аудит – на сьогоднішні у вітчизняних підприємств є проблема з об'єктивною оцінкою потенціалу розроблених ними інновацій (науково-технічних проектів) як об'єктів комерціалізації, що негативно впливає на впровадження цих об'єктів у виробництво та ефективну реалізацію прав, що неминуче призводить до втрат прибутків. Фахівці Інтелзахисту здійснюють патентний аудит підприємства, готують звіт, надають рекомендації та розробляють стратегію розвитку (план дій), які дозволять підприємству монетизувати свої розробки та винаходи.¹

У складі Державної служби інтелектуальної власності України створено *підрозділ державних інспекторів з питань інтелектуальної власності*, метою діяльності якого є спрямована на забезпечення систематичного державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання законодавства в сфері інтелектуальної власності. Державні інспектори співпрацюють з підрозділами правоохоронних і контрольних органів Міністерства внутрішніх справ, Державної податкової адміністрації та Державної фіскальної служби України.

Державний інспектор з питань інтелектуальної власності є посадовою особою ДСІВ.

¹ Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України // Електронний ресурс: http://sips.gov.ua/ua/dpi/intel_golov.html

Державний інспектор відповідно до покладених на нього завдань:

- здійснює контроль за дотриманням суб'єктами господарювання вимог Законів України «Про авторське право і суміжні права», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, матриць» та інших актів законодавства у сфері інтелектуальної власності у порядку, встановленому законодавством;

- вживає заходів до припинення незаконного обігу товарів, вироблених з порушенням прав інтелектуальної власності, зокрема вилучення з обігу контрафактних примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, вироблених чи імпортованих з порушенням вимог законодавства, а також обладнання і сировини для вироблення дисків і матриць;

- з метою недопущення порушень прав інтелектуальної власності здійснює: контроль за наявністю договорів на виробництво дисків і правильністю їх укладення; контроль за нанесенням спеціального ідентифікаційного коду на всі диски, що виробляються; перевірку відомостей і даних, занесених суб'єктом господарювання, що виробляє диски, до спеціальних журналів, ведення яких передбачено законодавством; перевірку реєстрації у спеціальному журналі відомостей про обсяги виробництва дисків, замовлень та договорів на їх виробництво; контроль за обліком замовлень на виробництво дисків, обсягом їх виробництва, їх зберіганням та відвантаженням, внесенням відповідних даних до документів складського та бухгалтерського обліку;

- звертається до ДСІВ за дозволом щодо проведення планових та позапланових перевірок суб'єктів господарювання;

- видає суб'єктам господарювання обов'язкові для виконання розпорядження (приписи) щодо усунення порушень законодавства у сфері інтелектуальної власності, виявлених під час проведення

перевірок діяльності зазначених суб'єктів, пов'язаної з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема розповсюдженням, прокатом, зберіганням, переміщенням примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, виробництвом, експортом та імпортом дисків і матриць, а також використанням, експортом та імпортом обладнання і сировини для їх вироблення;

- застосовує до суб'єктів господарювання у разі порушення ними законодавства про виробництво дисків спеціальні заходи в межах наданих йому повноважень;

- проводить планові та позапланові перевірки суб'єктів господарювання у процесі використання об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема розповсюдження, прокату, зберігання, переміщення примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних та виробництва дисків і матриць, а також використання експорту та імпорту обладнання і сировини для їх вироблення та у разі публічного і повторного виконання, сповіщення, демонстрації або використання іншим способом об'єктів авторського права і суміжних прав;

- проводить огляд речей і документів та вилучає у суб'єктів господарювання примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, які виробляються, розповсюджуються, надаються у прокат, зберігаються, використовуються або переміщуються з порушенням вимог законодавства, обладнання і сировину для їх вироблення, електронну і комп'ютерну техніку для їх відтворення, а також відповідні документи;

- виконує інші функції в межах наданих повноважень.

Інші міністерства та відомства України забезпечують виконання наступних функцій із захисту прав інтелектуальної власності:

Міністерство юстиції України – бере участь у розробленні законодавчих актів з питань інтелектуальної власності, координує законотворчу діяльність у цій сфері та інших галузях законодавства

та відповідає за адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Міністерство внутрішніх справ України – здійснює заходи з попередження та викриття злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності, бере участь у створенні та вдосконаленні законодавчої бази, необхідної для протидії цим порушенням. Особливу увагу міністерство приділяє попередженню та виявленню фактів тиражування і розповсюдження контрафактної музичної та аудіовізуальної продукції, неліцензійного комп'ютерного програмного забезпечення, а також фактів виробництва та розповсюдження продукції з фальсифікованими товарними знаками відомих вітчизняних і зарубіжних товаровиробників. У 2001 р. у структурі Державної служби боротьби з економічною злочинністю міністерства утворено підрозділи по боротьбі з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності, як у центральному апараті, так і на регіональному рівні.

Служба безпеки України – бере участь у розробленні та здійсненні заходів із забезпечення захисту державних таємниць України; у визначеному законодавством порядку сприяє підприємствам, установам, організаціям, підприємцям у збереженні їхньої комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України. Відповідно до указів Президента Україна має створити спеціальні підрозділи із запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності. Несе відповідальність за державну політику щодо голографічного захисту товарів і документів, здійснює державний контроль і координацію діяльності у цій сфері.

Державна фіскальна служба України – забезпечує контроль за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, реєстрацію таких товарів, а також здійснення комплексу передбачених законодавством заходів щодо недопущення переміщення через митний кордон України товарів, виготовлених з порушенням прав інтелектуальної власності.

Антимонопольний комітет України – є центральним органом, що забезпечує захист від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності. Органи Комітету розглядають справи про порушення антимонопольного та конкуретного законодавства, накладають штрафи у випадках, передбачених законодавством тощо.

7. Повноваження представників у справах інтелектуальної власності

Окремо слід звернути увагу на діяльність представників у сфері інтелектуальної діяльності – патентних повірених.

Патентний повірений надає фізичним та юридичним особам допомогу і послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляє інтереси зазначених осіб у ДСІВ, а також судових органах, кредитних установах, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами.

ДСІВ веде Державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених). Патентному повіреному, внесеному до Державного реєстру, присвоюється реєстраційний номер. Особи, не зареєстровані в Державному реєстрі, не можуть іменувати себе патентними повіреними.

Повноваження патентного повіреного можуть бути засвідчені також шляхом зазначення його прізвища та реєстраційного номера в заявці на видачу охоронного документа на об'єкт промислової власності, якщо заявка підписана заявником.

Патентний повірений має право:

- згідно із законодавством, у межах доручення особи, яку він представляє, виконувати всі пов'язані з цим дії у відносинах з Державною службою інтелектуальної власності України, а також судовими органами, кредитними установами, іншими фізичними та юридичними особами, зокрема: підписувати заяви, клопотання, описи, формули винаходів тощо; подавати та одержувати матеріали,

що стосуються охоронних документів; виконувати платіжні операції; вносити зміни до опису винаходів і креслень; відкликати заявки на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності; подавати доповнення, заперечення, скарги; вживати заходів для підтримання чинності охоронних документів; проводити науково-дослідні роботи, частиною яких є патентні дослідження; представляти інтереси власників прав на об'єкти інтелектуальної власності в державних і судових органах тощо;

- визначати порядок ознайомлення з інформацією, яка є предметом його професійного, ділового та іншого інтересу, включаючи належність її до категорії конфіденційної, та встановлювати для неї систему захисту, якщо інше не обумовлено законодавством та дорученням особи, яку він представляє;

- за погодженням з особою, яку він представляє, передавати свої повноваження іншому патентному повіреному, якщо інше не передбачено дорученням. Про це він повинен сповістити ДСІВ;

- займатися своєю діяльністю індивідуально або разом з іншими патентними повіреними, створювати патентні агентства, фірми, бюро, контори тощо з правами юридичної особи, а також працювати за наймом.

Патентний повірений **зобов'язаний:** сумлінно виконувати свої обов'язки і додержуватися вимог законодавства, захищати інтереси особи, яку він представляє; зберігати в таємниці відомості, одержані ним під час здійснення своїх професійних обов'язків, зокрема суть порушених особою, яку він представляє, питань, зміст консультацій, порад, роз'яснень тощо; відмовитися від надання своїх послуг або припинити їх надання, якщо вони можуть бути використані у справі, в якій він вже представляв або консультував іншу особу з протилежними інтересами і конфлікт не був вирішений. Патентні повірені можуть об'єднуватися у громадські організації згідно із законодавством.

Освітні та наукові заклади, діяльність яких безпосередньо пов'язана з правовими дослідженнями проблем інтелектуальної

власності та здійсненню підготовки фахівців (спеціалістів та магістрів) з питань інтелектуальної власності.

Крім того, в Україні діють *недержавні організації: творчі громадські об'єднання* (наприклад: Всеукраїнська музична спілка, Всеукраїнська спілка кобзарів, Національна ліга українських композиторів, Національна спілка архітекторів України, Національна спілка журналістів України, Національна спілка кінематографістів України, Національна спілка композиторів України, Національна спілка майстрів народного мистецтва України, Національна спілка письменників України, Національна спілка театральних діячів України, Національна спілка художників України, Спілка дизайнерів України, Спілка рекламистів України, Спілка фотохудожників України, Творча науково-технічна спілка будівельників України, Товариство винахідників і раціоналізаторів України, Українська спілка користувачів об'єктами авторського права і суміжних прав тощо) та *організації, що спеціалізуються у сфері інтелектуальної власності*.

Система державних і недержавних органів у сфері інтелектуальної власності перебуває у завершальній фазі свого становлення та вже сьогодні здатна виконувати основні функції правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

Зокрема, спільна діяльність правоохоронних органів, митних органів, органів державної виконавчої влади, які в межах своєї компетенції вирішують питання, що стосуються забезпечення захисту прав інтелектуальної власності та контролю за дотриманням норм законодавства в цій сфері, свідчить про досягнення позитивних результатів.

Питання для самоперевірки знань:

1. Надайте визначення поняття «інтелектуальна», «творча» діяльність.
2. Здійснить співвідношення інтелектуальної та творчої діяльності.
3. Охарактеризуйте види інтелектуальної діяльності.
4. Надайте визначення результату інтелектуальної, творчої діяльності та їх видів.
5. Охарактеризуйте юридичну природу права інтелектуальної власності.
6. Розкрийте сутність пропріетарної концепції, теорії виключних прав та інших теорій щодо визначення сутності прав на результати творчої діяльності.
7. Надайте визначення права інтелектуальної власності в об'єктивному та суб'єктивному значенні.
8. Проведіть співвідношення права власності та права інтелектуальної власності.
9. Охарактеризуйте систему об'єктів права інтелектуальної власності та розкрийте підстави для їх класифікації.
10. Визначить первинних та похідних суб'єктів права інтелектуальної власності та суб'єктів процедури набуття правової охорони на об'єкти інтелектуальної власності та захисту прав інтелектуальної власності.
11. Охарактеризуйте становлення та сучасний стан нормативно-правового підґрунтя в сфері регулювання відносин інтелектуальної власності.
12. Визначить основні етапи розвитку національного законодавства про інтелектуальну власність.
13. Визначить джерела права інтелектуальної власності та їх види.
14. Розкрийте значення міжнародних актів, директив та регламентів Європейського Союзу в системі правового регулювання відносин інтелектуальної власності.
15. Охарактеризуйте національні нормативно-правові акти у сфері інтелектуальної власності.

16. З'ясуйте роль та значення узагальнень та роз'яснень судових органів у правозастосовчій практиці.
17. Визначить місце та значення Всесвітньої організації інтелектуальної власності у системі міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності.
18. Охарактеризуйте структуру Всесвітньої організації інтелектуальної власності та напрямки її діяльності.
19. Визначить державну систему охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні.
20. Визначить роль та значення Державної служби інтелектуальної власності України у забезпеченні охорони прав інтелектуальної власності.
21. Охарактеризуйте статус державного інспектора з питань інтелектуальної власності.
22. Охарактеризуйте функції та напрямки діяльності Апеляційної палати Державної служби інтелектуальної власності України.
23. З'ясуйте роль та значення державної організації «Українське агентство з авторських та суміжних прав», державних підприємств «Український інститут інтелектуальної власності», «Інтелзахист».
24. Визначить роль та коло повноважень окремих державних органів та посадових осіб у сфері охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні.
25. Визначить роль та повноваження недержавних організацій у сфері захисту інтелектуальної власності.

Розділ 2. АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Питання до теми:

1. Поняття, принципи, функції та концепції авторського права.
2. Твір як об'єкт правової охорони. Структурні елементи твору.
3. Умови (критерії) надання правової охорони творам.
4. Об'єкти авторського права та їх класифікація. Окремі види творів.
5. Твори, що не охороняються авторським правом.
6. Момент та підстави виникнення авторського права. Презумпція авторства. Державна реєстрація авторського права.
7. Суб'єкти авторських правовідносин. Поняття та види співавторства. Принципи врегулювання відносин між співавторами.
8. Особисті немайнові та майнові права на твір. Право доступу та право слідування як специфічні права на окремі види творів.
9. Обмеження авторського права. Вичерпання майнових прав інтелектуальної власності на твір.
10. Умови обмеження права на розповсюдження творів.
11. Охорона прав та інтересів фізичної особи, зображеної у художньому творі.

1. Поняття, принципи, функції та концепції авторського права

Авторське право являє собою правовий інститут, який регулює відносини, що виникають у зв'язку із створенням, використанням та перешкоджанням неправомірному використанню результатів літературно-художньої діяльності – творів науки, літератури, мистецтва. Особливість авторського права, яка визнається всіма зарубіжними правовими системами – це нематеріальний характер його об'єктів, які є результатом інтелектуальної, творчої діяльності. Розуміння необхідності встановлення особливого режиму для таких

творів є загальним для всіх національних правових систем. Завданням авторського права є встановлення найсприятливіших правових умов для охорони результатів літературно-художньої діяльності, забезпечення їх для ознайомлення та використання суспільством.

В *об'єктивному розумінні авторське право* – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають внаслідок створення, використання та перешкоджання неправомірному використанню творів науки, літератури та мистецтва.

В *суб'єктивному розумінні авторське право* – це сукупність особистих немайнових та/або майнових прав інтелектуальної власності, що належать авторам творів, їх правонаступникам або іншим особам, які набули майнові права інтелектуальної власності на твір у порядку встановленому законом чи договором.

При визначенні юридичної природи авторського права слід звернутися до дослідження відповідних теорій: права власності, нематеріальних цінностей, особистих прав, особисто-майнових прав, інтелектуальних прав та інших. На сьогоднішній день у країнах, які відносяться до романо-германської (континентальної) правової сім'ї, визнається концепція природних прав («droit d'auteur»), яка розглядає авторське право як «природне, природжене, святе» право людини на результати її творчої діяльності (за автором визнаються «моральні», «духовні», особисті немайнові права та виключне право використовувати свій твір та одержувати винагороду від такого використання). Країни англо-саксонської правової сім'ї традиційно протиставляють такому «ідеалізму», акцентуванню пріоритету «моральних» прав, прагматичне трактування авторського права як різновиду права власності. Це так звана пропріетарна концепція авторського права («copyright»), яка збігається з природною правовою концепцією у тому, що за автором визнається монополія на використання свого твору, а на всіх інших осіб, відповідно, покладається обов'язок утримуватися від порушення цього монопольного права. Відмінність між ними полягає у тому, що сутність авторського права у англо-саксонській системі з самого

початку зводиться до майнових прав, а «моральні» права або повністю ігнорувались, або їх існування знаходилося у залежності від факту наявності у особи майнових прав на твір, тому по відношенню до майнових прав завжди відіграло лише допоміжну роль.

Специфіка авторського права полягає в тому, що, з одного боку, його завданням є підтримка творчості авторів, забезпечення належної реалізації та захисту їх особистих немайнових та майнових прав та інтересів, а з іншого забезпечення доступу суспільства для ознайомлення з сучасними набутками та досягненнями в сфері авторського права, визначення засад їх використання, тощо.

Зазначені завдання й визначають **функції авторського права** – напрямки впливу на відносини, що виникають між автором та іншими особами у сфері використання, надання дозволу на використання та запобігання неправомірного використання об'єктів авторського права.

Регулятивна функція авторського права полягає у врегулюванні відносин, пов'язаних зі створенням творів науки, літератури і мистецтва (тобто визнанні авторства та особистих немайнових прав творців), їх використанням (тобто встановлення режиму (умов) використання твору при забезпеченні балансу прав та інтересів авторів творів з інтересами суспільства).

Охоронна функція авторського права покликана оберігати особисті немайнові та майнові права творців від посягань усіх інших осіб та забезпечувати реалізацію права на захист при їх порушенні, невизнанні або оспоруванні.

Превентивна (виховна, попереджувально-виховна) функція авторського права має стимулювати позитивні відносини і не допускати виникнення негативних відносин, які б призводили до порушення особистих немайнових та майнових прав суб'єктів авторського права.

Авторське право при регулюванні певного кола відносин базується на загальноправових принципах, що формуються в конституційних нормах, галузево-правових, які виражаються у правових нормах окремих галузей права. Слід окремо відзначити

значення принципів цивільного права у регулюванні авторських правовідносин: юридична рівність суб'єктів права; свобода договору; свобода підприємницької діяльності; свобода особистості; охорона власності незалежно від її форм і видів та інших.

Крім цього можна виділити **принципи властиві як праву інтелектуальної власності, взагалі, так і авторському праву, зокрема, а саме:**

- **принцип свободи творчості та свободи використання результатів творчої діяльності** (ст. 41, 54 Конституції України) полягає в тому, що автор самостійно обирає призначення, жанр, обсяг, мету (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо) твору та володіє сукупністю особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності, в тому числі на використання твору, виключне право дозволяти використання твору, право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі й забороняти таке використання, а також інші права інтелектуальної власності встановлені законом;

- **принцип виникнення авторських прав з моменту створення твору** (ст. 437 ЦК України, ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права») полягає в тому, що авторські права виникають з моменту створення твору та не залежать від факту реєстрації прав інтелектуальної власності на твір чи будь-якого іншого спеціального його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей;

- **принцип охорони форми вираження твору** (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права») означає, що охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі;

- **принцип обмеження у часі строку чинності майнових авторських прав на твір** (ст. 446 ЦК України, ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права») полягає у встановленні певного строку чинності дії майнових прав інтелектуальної власності на твір;

- *принцип поєднання особистих інтересів автора з інтересами суспільства (принцип балансу інтересів)*, відповідно до якого суспільство повинно не порушувати особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності автора твору та за плату використовувати твори (ст. 445 ЦК України), за винятками, визначеними законодавством, наприклад, у випадках вільного використання творів (ст. 444 ЦК України, ст. 21-25 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), переходу творів у суспільне надбання (ст. 30 Закону України «Про авторське право і суміжні права») тощо;

- *принципи територіального та (або) національного характеру дії авторських прав* (ст. 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Відповідно до *принципу територіального характеру дії авторських прав* охорона надається творам суб'єктів авторського права незалежно від їх громадянства і постійного місця проживання (для юридичних осіб - їх місцезнаходження), твори яких вперше оприлюднені на території України або не оприлюднені, але які знаходяться в об'єктивній формі на території України або якщо твори вперше оприлюднені в іншій країні та протягом 30 днів після цього оприлюднені на території України. Відповідно до *принципу національного характеру дії авторських прав* охорона надається суб'єктам авторського права, які є громадянами України або не є громадянами України, але мають постійне місце проживання на території України (для юридичних осіб - місцезнаходження на території України), незалежно від того, на якій території вперше були оприлюднені їх твори чи об'єкти суміжних прав.

Даний перелік принципів не має вичерпного характеру. Додатково виділяють принцип пріоритету прав автора, принцип свободи комунікацій та творчих працівників, принцип забезпечення відновлення порушених прав та судового захисту прав творців результатів інтелектуальної діяльності.¹

¹ Додатково див.: Еннан Р. С. Право інтелектуальної власності та інтелектуально-правові відносини: поняття, функції, методи, принципи / Р. С. Еннан // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції,

2. Твір як об'єкт правової охорони. Структурні елементи твору

Об'єктом авторського права за законодавством України визнаються **твори**. У ст. 433 ЦК України, ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» міститься перелік окремих видів творів, який не має вичерпного характеру. Чинне законодавство не містить визначення категорії «твір», не розкриває критерії (умови) надання правової охорони твору.

Розглядаючи категорію «твір», слід відзначити, що зазвичай під твором розуміють результат інтелектуальної, творчої діяльності. М. В. Гордон розглядає твір як комплекс ідей і образів, що отримали об'єктивну форму вираження в готовій праці.¹ Найбільш точне визначення твору було сформульоване В.І. Серебровським. На його думку, твір – це сукупність ідей, думок і образів, що одержали в результаті творчої діяльності автора свою форму вираження в доступній для сприйняття людськими відчуттями конкретній формі, що допускає можливість відтворення². У цьому визначенні підкреслюється, що твір – благо нематеріальне. Ця позиція підтримується й іншими вченими³. Слід відрізнити речові чи інші матеріальні носії творів від них самих. Багет, полотно, фарби картини, скільки б якісними та цінними вони ми були, самі по собі не є художнім твором. Виняток, мабуть, складають ті рідкісні випадки, коли використовуваний матеріал є частина образу і за задумом творця складає невіддільний компонент твору⁴.

Серед сучасних досліджень можна знайти наступні визначення твору як об'єкта авторського права:

присвяченої 10-й річниці святкування Міжнародного дня інтелектуальної власності, 16 червня 2010 р. – Одеса, 2010. – С. 34-39.

¹ Гордон М. В. Советское авторское право. / Гордон М. В. – М., 1955. – С. 59.

² Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права. / Серебровский В. И. – М., 1956. – С. 32.

³ Гура М. Особливості поняття «об'єкт авторського права» та його ознак у законодавстві зарубіжних країн (порівняльно-правовий аспект) / М. Гура // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 3. – С. 7.

⁴ Хохлов В. А. Авторское право: Законодательство, теория, практика. / Хохлов В. А. – М. : Издательский дом «Гордец», 2008. – С. 42-43.

- це результат творчої діяльності автора (співавторів) з критеріями новизни і оригінальності, виражений в будь-якій об'єктивній формі, відноситься до області науки, літератури і мистецтва, що не вимагає реєстрації або дотримання яких-небудь формальностей, незалежно від призначення, а також від способу його вираження;¹

- результат інтелектуальної творчої діяльності людини, який відзначається оригінальністю, втіленою у будь-якій об'єктивній, доступній для сприйняття та використання формі, може бути відтворено, доведено до загального відома, перероблено;²

- об'єктивне вираження результату прояву індивідуальності людини, що уміщує дух, розум, інтелект, культуру, професію, ремесло, труд та будь-що, поки не виявлено інше.³

Вищевказані автори констатують, що твір духовної творчості є єдністю ідей і образів, реально втілених в конкретній формі. Отже, твір як реально існуюче явище навколишнього світу виступає як комплекс ідей і образів, що одержали своє об'єктивне вираження в готовій праці⁴, це індивідуальне і неповторне віддзеркалення об'єктивної дійсності. Твір є результатом розумової діяльності людини, а людський мозок може створювати тільки нематеріальні об'єкти⁵.

Стаття 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» закріплює, що *частина твору*, яка може використовуватися самостійно, у тому числі й оригінальна назва твору, розглядається як твір і охороняється відповідно до зазначеного Закону. Таким чином, назва твору, фрази, словосполучення та інші частини твору, які можуть використовуватися самостійно, підлягають охороні як об'єкт

¹ Самсонова Л. В. Рекомендации по совершенствованию правового регулирования авторских прав на литературные произведения в Российской Федерации / Л. В. Самсонова // Юридические науки. – 2008. – № 4. – С. 84.

² Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права. / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 54.

³ Щербинина В. А. Творчество и право интеллектуальной собственности / В. А. Щербинина // Патенты и лицензии. – 2008. – № 5. – С. 13.

⁴ Гордон М. В. Советское авторское право. / Гордон М. В. – М., 1955. – С. 59.

⁵ Гаврилов Э. П. Авторское право. Издательские договоры. Авторский гонорар. / Гаврилов Э. П. – М., 1988. – С. 10.

авторського права тільки у тому випадку, коли вони є результатом творчої діяльності автора і є оригінальними (п. 18 Постанови Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» № 5 від 04.06.2010 р.).

На практиці виникало безліч суперечок, пов'язаних з можливістю надання правової охорони таким частинам твору, як назва, найменування персонажів, окремих фраз чи висловів, тощо. Саме їх несанкціоноване використання часто дозволяло певним особам скористатися успіхом частини твору або персонажа, без згоди його автора. Особливої актуальності дане питання набуває по мірі розвитку брендів, основою яких є елементи загальновідомих творів («Смешарики», «Простоквашино» тощо).¹

Незважаючи на те, що Закон України «Про авторське право і суміжні права» не згадує про персонажів, зате про охорону авторських прав на них йде мова в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг». Частина 4 стаття 6 цього закону містить як підставу для відмови у реєстрації позначення як знаку для товарів та послуг – назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди володільців авторського права або їх правонаступників.

Розглядаючи питання про охорону частини твору, слід звернути увагу на його «юридично байдужі» і «юридично значущі» елементи. У юридичній літературі ця проблема досліджена в роботах В. Я. Іонаса, який не зупинився на традиційному виділенні у творів форми і змісту, а детально розглянув всі їх структурні елементи, з яких вони складаються. В результаті їм були запропоновані дві групи елементів твору.

До *юридично байдужих*, тобто до елементів твору художньої літератури, що не охороняються, були віднесені **тема, матеріал твору, сюжетне ядро, ідейний зміст**. У теорії літератури ці елементи

¹ Близнец И. А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близнец, К. Б. Леонтьев; под ред. И. А. Близнеца. – М. : Проспект, 2009. – С. 28-29.

називають змістом твору. Їх запозичення не накладає на користувачів ніяких обов'язків, тобто не є порушенням авторського права.

Звертаючи увагу на правову охорону частин твору слід розглянути питання про надання охорони *юридично значущим* елементам твору, які складають елементи, що утворюють форму твору. Вони розподіляються на дві групи: елементи внутрішньої форми (образи) та зовнішньої форми (мова твору).

Елементом твору, що як такий не охороняється, є його назва. Однак, якщо назва оригінальна й відображає творчу самобутність автора, вона охороняється законом. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права», частина твору, яка може використовуватися самостійно, у тому числі й оригінальна назва твору, розглядається й охороняється як твір.

Назва і персонаж є найбільш впізнаними для широкої публіки елементами твору, в деякому роді його «торговельними марками», що і стало, ймовірно, причиною визнання їх особливого статусу. Але якщо частина твору є тією ж системою взаємопов'язаних образів, думок і ідей автора, що і сам твір, тільки на окремому відрізку часу або на окремому просторі, що має деяку ступінь творчої завершеності, то елементи твору не володіють подібною творчою завершеністю, вони представляють собою не частину твору, а його певну сторону. Елементи твору присутні в творі (або його частині), але не виражаються інакше, як сумісно з іншими елементами в контексті загального творчого задуму автора. Тому твір не може бути зведено до сукупності своїх елементів, а останні – не тотожні по своїй творчій природі твору. Вичерпний перелік елементів твору, що визнаються об'єктами авторських прав, дозволяє припускати, що вони є виключенням із загального правила, що визнає структурну єдність твору.¹

Формально назва твору вважається однією з його частин і на неї повинні розповсюджуватися всі положення, пов'язані із забезпеченням їх охорони.

¹ Юмашев А. Соотношение понятий «произведение» и «объект авторских прав» в части четвертой Гражданского кодекса РФ / А. Юмашев // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 9. – С. 72.

Питання про можливість охорони назви твору як самостійного об'єкту авторського права розглядалося ще з радянського періоду. Назва твору, як правило, складається з одного слова або словосполучення. В. Я. Іонас виділяв в слові зовнішню форму (звук), внутрішню форму (значення) і зміст (образ або поняття)¹.

Він звертав увагу, що існує три види **заголовків**:

- заголовки, що складаються з *повсякденних слів в їх звичному значенні*, які не можуть бути самостійним об'єктом авторського права (наприклад, назва твору «Дитинство»);

- заголовки, невіддільні від твору, в яких *в старі слова вкладається нове значення*, що відображає ідею твору, які також не можуть бути об'єктом авторського права (наприклад, назва твору М. О. Островського «Як загартовувалася сталь», що позначає ідею роману в цілому, але у відриві від твору втрачає свою внутрішню форму і вказує на технологію ливарного виробництва);

- *афористичні заголовки*, які мають самостійне значення та повинні охоронятися законодавством про авторське право як самостійні об'єкти авторського права (наприклад, «Правда добре, а щастя краще» О. М. Островського, «Мертві душі» М. В. Гоголя).²

Д. Ліпчик розрізняє:

- *оригінальні назви*, які визнає літературними творіннями (наприклад, «В пошуках втраченого часу» Марселя Пруста);

- *звичайні* – неоригінальні, які служать для ідентифікації твору та при визначенні яких автору необхідно було здійснити певну роботу для їх обрання;

- *жанрові (видові)* – назви, що мають описовий характер по відношенню до змісту твору без додатку, який би зміг індивідуалізувати твір.³

¹ Іонас В. Я. Произведения творчества в гражданском праве / Ионас В. Я. – М. : Юридическая литература, 1972. – С. 43.

² Іонас В. Я. Произведения творчества в гражданском праве / Ионас В. Я. – М. : Юридическая литература, 1972. – С. 44-45. Іонас В. Я. Критерий творчества в авторском праве и судебной практике / Ионас В. Я. – М. : Юридическая литература, 1963. – С. 97-98.

³ Ліпчик Д. Авторское право и смежные права / Ліпчик Д. [пер. с фр.; предисловие М. Федотова]. – М. : Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. – С. 103-104.

Штефан О. О. виділяє *оригінальні назви творів* – як назви, які не мають широкого використання серед населення, не належать до крилатих висловів, усталених словосполучень, вигадані автором. Як приклад, вона наводить назву книги Ю. Хорунжого «Садовський садить сад з Марією і без», назву картини К. Моне «Вулиця Монтогрей, прикрашена прапорами», назва архітектурного твору (церкви) архітектора А. Гауді «Саграда Фамілія».

Інші – такі як назва драматичного твору «Біла ворона», назви аудіовізуальних творів «Шосте відчуття», «Міцний горішок», або назва твору образотворчого мистецтва Дж. Б. О'Нейла «Суспільна думка» не розглядаються як оригінальні, бо є усталеними словосполученнями¹.

Представляється, що як об'єкт авторського права може виступати також така назва, в якій творчість виражена не у внутрішній формі, а в зовнішній, тобто коли автор вигадує нове слово, що раніше ніколи не існувало.² Прикладом може бути назва країни Тілімілітрімдія (серія «Казки Козлова», сценарій для мультиплікаційного фільму «Трям! Здравствуйте!» творчого об'єднання «Екран», 1980 р. «Трям! Здравствуйте!»).

Необхідно звернути увагу, що судова практика, яка склалася, допускає визнання найменувань творів як самостійних об'єктів в окремих випадках і швидше під впливом широкої популярності самого твору. Фахівці схиляються до позиції, що вимоги, які пред'являються до авторських творів в цілому, повинні пред'являтися до будь-яких елементів твору для того, щоб одержати відповідний захист. Подібний аспект (наявність або відсутність системи образів) якраз і відрізняє елементи літературного твору, що охороняються і не охороняються.³

Таким чином, слід відзначити, що законодавством України охороняється тільки оригінальна назва твору, яка вигадана автором, є

¹ Штефан О. О. Деякі омани в авторському праві / О. О. Штефан, А. С. Штефан. – К. : ТОВ «Лазурит-Поліграф», 2007. – С. 12.

² Моргунова Е. А. Авторское право: учебн. пособие / Моргунова Е. А.; отв. ред. В. П. Мозолин. – М. : Норма, 2008. – С. 75-76.

³ Хохлов В. А. Авторское право: Законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский дом «Городец», 2008. – С. 68-72.

літературним творінням, результатом творчої діяльності автора, відображає його творчу самобутність, не має широкого використання серед населення, не належить до крилатих висловів, усталених словосполучень, і може використовуватися самостійно.

Розглядаючи іншу складову частину твору – *персонажів* (художній образ) – слід зазначити, що вони в найяскравішій, рельєфній формі виражає оригінальний авторський світ і акумулює особливості форми твору. Як відзначають фахівці, в багатьох країнах судова практика готова визнавати персонаж самостійним елементом твору і об'єктом права¹.

В юридичній літературі під персонажем найчастіше розуміють найменування, образ або зовнішній вигляд вигаданого героя літературного або аудіовізуального твору, тоді як у зарубіжних країнах до кола персонажів іноді відносять не тільки вигаданих героїв, але і акторів, що виконують ті або інші ролі, а також відомих спортсменів, моделей та ін., внаслідок чого права на персонаж в такому широкому розумінні тісно пов'язані з правами артистів-виконавців, а також правами фізичних осіб на використання їх зображень.²

Правова охорона персонажам творів надається за умови, що останні є самостійним творчим результатом і виражені в об'єктивній формі.³ На думку В. О. Калятіна принципова можливість охорони персонажа засобами авторського права базується на твердженні про те, що образи разом з мовою твору відносяться до його юридично значущих елементів.⁴

Думається, що критеріями при визначенні наявності творчого характеру при створенні персонажу є наступні: оригінальне ім'я та зовнішність персонажа; індивідуалізуючи риси характеру; можливість

¹ Филин Д. Охрана персонажа: Проблемы и перспективы / Д. Филин // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2005. – № 5. – С. 28.

² Козырев В. Е. Авторское право: вводный курс: учебн. пособие / В. Е. Козырев, К. Б. Леонтьев. – М. : Университетская книга, 2007. – С. 46-47.

³ Основные новеллы Части четвертой Гражданского кодекса Российской Федерации / Кастальский В. Н. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – С. 36.

⁴ Калятин В. О. Авторское право в проекте части четвертой Гражданского кодекса РФ / В. О. Калятин // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2006. – № 9. – С. 7.

впізнання серед інших персонажів у свідомості певного кола осіб (для сприйняття якими створено персонаж) тощо.

О. Столяренко розрізняє такі **види персонажів: вигадані особистості** (наприклад, Джеймс Бонд) та **істоти** (Вінні Пух); **персонажі реальних особистостей** (відомі політики, спортсмени, актори та ін).

Слід звернути увагу й на те, що вигадані персонажі походять з: літературних творів (Аліса з творів Л. Креола, Тарзан з творів Е. Берроуза); мультиплікаційних картин (Іжачок в тумані, Том і Джеррі); творів образотворчого мистецтва, картин, малюнків (Мона Ліза Леонардо да Вінчі); аудіовізуальних творів, кінофільмів, кліпів тощо (Крокодил Данді, Рембо та інші).¹

У літературі висловлюється думка, що у випадку коли персонаж вперше з'явився в літературному або драматичному творі, а надалі такий твір був екранізований, то автором персонажа повинен визнаватися автор вихідного літературного або драматичного твору, наприклад, Ян Флемінг відносно героя своїх книг Джеймса Бонда, А. Мілн відносно персонажів своїх розповідей про Вінні-Пуха, О. М. Толстой відносно героїв своєї книги «Золотий ключик», Е. Успенський відносно таких персонажів, як Чебурашка, Крокодил Гена, Кіт Матроскін та ін. У випадку якщо оригінальний персонаж вперше з'явився в серії коміксів, аудіовізуальному творі, мультимедійній грі та інш., визначення кола його творців може бути ускладнено, вирішуватись не завжди однозначно і залежатиме від специфіки кожного конкретного випадку.²

При цьому, звертаючи увагу на те, в якій формі з'явився вперше персонаж (у цифровій, літературній, художній, тощо), а також на те, яка форма відтворення носить похідний, вторинний характер (літературний персонаж чи художнє зображення), не слід забувати про те, що у свідомості, уяві споживача, персонаж постає як цільний

¹ Столяренко О. Як захистити персонаж? / О. Столяренко // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 8. – С. 16-17.

² Близнац И. А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близнац, К. Б. Фридман; под ред. И. А. Близнаца. – М. : Проспект, 2009. – С. 28-29.

образ – поєднання зовнішнього виразу (зображення) та внутрішнього наповнення (оригінального імені, притаманних йому рис характеру, якими наділив його автор). Найчастіше використання декількох персонажів з одного твору створює асоціативне уявлення саме з певним твором, з його сюжетною лінією.

3. Умови (критерії) надання правової охорони творам

При регулюванні відносин, пов'язаних зі створенням та використанням творів у законодавстві України та у судовій практиці звертається увага на необхідність надання йому об'єктивної форми та творчого характеру праці автора (відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», п. 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 р. № 5 роз'яснюється, що твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми з урахуванням суті твору (зокрема, письмової форми, електронної форми, речової форми)).

У юридичній доктрині також не існує єдиної позиції щодо визначення *критеріїв (умов) надання правової охорони творам*. Визначаючи умови охорони об'єктів авторського права О. О. Штефан поділяє їх на основні та додаткові. Основні умови правової охорони включають ознаку творчого характеру твору й ознаку його вираження в об'єктивній формі, а додаткові умови правової охорони – ознаку змісту твору, ознаку завершеності твору й ознаку його оприлюднення.¹ Крім цього науковцями звертається увага на мож-

¹ Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підр. для студ. вищих навч. закладів / [О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.]; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – С. 119.

ливість його відтворення¹, оригінальність², новизну, індивідуальність твору, унікальність логіки ідей³.

Зупинимося докладніше на кожному з цих критеріїв.

Стосовно першого критерію – *творчого характеру* – слід зазначити наступне. Умова творчого характеру означає, що твір повинен бути результатом творчої праці його автора. У чинному українському та міжнародному законодавствах не розкривається суть поняття «творча праця», тобто «творчість». При цьому всі зазначені законодавства, навіть правові системи, для надання правової охорони з боку держави в особі уповноважених органів пред'являють до об'єкта авторського права вимоги дотримання «творчості» автором.⁴ В результаті творчої діяльності створюється все якісно нове і оригінальне, неповторне і унікальне, у тому числі і твори науки, літератури і мистецтва. Творчий характер виражається в новизні і оригінальності твору як за формою, так і за змістом.⁵ У судовій практиці склалася *презумпція творчого характеру об'єкта авторського права*, поки не доведене інше, тому автор при зверненні до суду не повинен доводити, що його твір є результатом творчої праці. Одним із способів спростування творчого характеру об'єкта авторського права є надання відомостей про те, що такий же результат був одержаний іншою особою при паралельній розумовій діяльності.⁶

¹ Загорецька Л. Деякі проблемні питання щодо поняття окремих об'єктів авторського права / Л. Загорецька // Право України. – 2008. – № 9. – С. 51.

² Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 54.

³ Хохлов В. А. Авторское право: Законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский дом «Городец», 2008. – С. 47-48.

⁴ Гура М. Особливості поняття «об'єкт авторського права» та його ознак у законодавстві зарубіжних країн (порівняльно-правовий аспект) / М. Гура // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 3. – С. 9.

⁵ Див. наприклад: Судариков С. А. Авторское право: учебн. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 65-66; Моргунова Е. А. Авторское право: учебн. пособие / Е. А. Моргунова; отв.ред. В. П. Мозолин. – М. : Норма, 2008. – С. 68-69; Хохлов В. А. Авторское право: Законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский дом «Городец», 2008. – С. 44-45.

⁶ Моргунова Е. А. Авторское право : учебн. пособие / Моргунова Е. А. ; отв. ред. В. П. Мозолин. – М. : Норма, 2008. – С. 73.

Показником творчого характеру, на думку більшості вчених, є *новизна* твору. Новизна в даному випадку розглядається як синонім оригінальності твору. Вона може виражатися в новому змісті, новій формі твору, новій ідеї, новій науковій концепції тощо. В цьому значенні всякий творчий твір характеризується оригінальністю, новизною, неповторністю і унікальністю. Висловлюються дві протилежні позиції щодо можливості розгляду новизни як самостійної ознаки твору, разом з творчою самостійністю¹ та щодо невизнання новизни невід'ємною ознакою твору.² У випадках, коли відстоюється ознака новизни як необхідної ознаки твору, звичайно посиляються на необхідність через неї встановити винятковість, оригінальність, творчу самостійність твору, оскільки, на думку даних авторів, наявність новизни якраз і робить його винятковим. Така позиція в цілому не знайшла підтримки ні в законі, ні в доктрині. При цьому залишається незрозумілим також те, яким саме чином і через які параметри твору можна встановлювати таку ознаку як новизна твору. Визначити пріоритет досить важко і відносно винаходів як технічних рішень, а у випадку з авторськими творами, де діапазон творчих моментів і підстав для оцінки надзвичайно великий, взагалі маловірогідне. Критерій новизни (пріоритету) не здатний застосовуватися сам по собі, він лише додатковий.³

Розглядаючи наступний термін, пов'язаний з показником творчого характеру – *«оригінальність»* слід зазначити наступне. Нерідко говорять про те, що новизни недостатньо, потрібна також оригінальність твору. Оригінальність твору означає, що він не повинний бути скопійований з іншого твору, і повинний містити

¹ Хейфец И. Я. Авторское право / Хейфец И. Я. – М. : Советское законодательство, 1931. – С. 51; Чернышева С. А. Правоотношения в сфере художественного творчества / Чернышева С. А. – М. : Наука, 1979. – С. 75; Ионас В. Я. Произведения творчества в гражданском праве / Ионас В. Я. – М. : Юрид. лит., 1972. – С. 11.

² Минбалеев А. В. Произведения науки, литературы и искусства: проблемы правового регулирования / А. В. Минбалеев // Интеллектуальная собственность. Актуальные проблемы теории и практики: сб. научных трудов. Т. 1. / под ред. В.Н. Лопатина. – М. : «Издательство Юрайт», 2008. – С. 111-112.

³ Хохлов В. А. Авторское право: Законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский дом «Горизонт», 2008. – С. 47-48.

значний обсяг власного творчого матеріалу¹. Оригінальність твору можна визначити лише за фактом його створення. Оцінка оригінальності є різною по відношенню до творів літератури, музики, художнього мистецтва, науки або коли мова йде про первинні чи похідні твори. Оригінальний характер твору визначається в кожному окремому випадку.² На погляд Д. Липшик, питання оригінальності твору – це питання факту. Оригінальність не можна оцінювати однаково стосовно всіх видів творів. Вона розрізняється залежно від того, чи йде мова про твори науки і техніки або про художні, літературні твори, про популярну або про симфонічну музику, про оригінальний або про похідний твір. У авторському праві термін «результат творчості» розуміється не в значенні створення «на порожньому місці» (ex nihilo), і оригінальність твору не обов'язково повинна бути абсолютною. Немає необхідності, щоб автор був вільний від зовнішніх впливів. Використані автором ідеї можуть бути старі як світ, але це не заважає твору бути оригінальним, оскільки, як вже було сказано, авторське право вважає допустимою інтелектуальну творчість на основі вже існуючих елементів. Головне у такому випадку, щоби твір відрізнявся від своїх попередників, щоб воно не було копією або наслідуванням іншому твору.³

Що ж до ознаки *авторської індивідуальності (неповторності)*, то вона безпосередньо пов'язана з широко використовуваною у вітчизняній судовій практиці ознакою оригінальності. Виділення даної ознаки при конфлікті інтересів здатне забезпечити захист тих авторських творів, відносно яких ставиться питання про неохороноздатність (наприклад, у разі примітивності зображення, типовості і популярності виразів думки).⁴

¹ Азбука авторського права : [Пер. с англ. В. В. Тарасовой, вступ. ст. Б. Д. Панкина]. – М. : Юридическая литература : Les Presses de UNESCO, 1982. – С. 45.

² Близиц И. А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близиц, К. Б. Леонтьев; под ред. И. А. Близица. – М. : Проспект, 2009. – С. 20.

³ Липшик Д. Авторское право и смежные права / Липшик Д. [пер. с фр.; предисловие М. Федотова]. – М. : Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. – С. 58.

⁴ Хохлов В. А. Авторское право: Законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский дом «Городец», 2008. – С. 48.

Отже, аналіз першої умови надання правової охорони об'єктів авторського права дозволяє припустити, що умова творчого характеру твору розкривається через суміжні категорії (синоніми): «новизна», «оригінальність», «індивідуальність».

Стосовно другого критерію – *об'єктивної форми втілення* – слід зазначити, що до тих пір, поки твір існує у вигляді творчого задуму у свідомості автора як комплекс ідей, думок і образів, які не є доступними іншим особам без посередництва автора, він не має потреби в отриманні правової охорони та не отримує її. Для набуття авторсько-правової охорони твір повинен набути форму, відокремлену від свідомості автора, доступну для сприйняття іншими особами за допомогою органів слуху, зору, дотику, як наприклад, письмову (рукопис, машинопис, нотний запис тощо), усну (публічне проголошення чи виконання тощо), форму звуко- або відеозапису (механічний, магнітний, цифровий, оптичний тощо), форму зображення (малюнок, ескіз, картина, план, креслення, кіно-, відео- або фотокадр тощо), об'ємно-просторову (скульптура, макет, споруда тощо) та інші.

Об'єктивну форму втілення поділяють на **матеріальну і виконавську**. До виконавської форми належать усні твори, які об'єктивно існують лише під час їх виконання. У випадку їх фіксації на матеріальному носії вони існують в інших об'єктивних формах. Форма та спосіб вираження твору не має значення при вирішенні питання надання правової охорони. Авторським правом охороняються твори, вираженні у будь-якій формі.¹

Слід звернути увагу на те, що один твір може мати декілька об'єктивних форм втілення. Наприклад, музичний твір може мати як письмову форму (нотний запис), так і форму звукозапису тощо. Вказаний перелік форм не є вичерпним, оскільки по мірі розвитку техніки і появи нових технологій, що забезпечують фіксацію

¹ Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 54-56.

результатів діяльності людини, можуть з'являтися і фактично з'являються нові, раніше не відомі форми виразу авторських ідей.

Об'єктивна форма вираження твору тісним чином пов'язана з *можливістю його відтворення*. Щодо характеру даного зв'язку у юридичній літературі існують дві позиції. На думку однієї групи авторів, об'єктивна форма і відтворюваність твору складають єдину ознаку охороноздатного твору¹. Інші вчені вважають, що можливість відтворення є самостійною ознакою твору або, що те ж саме, закон охороняє тільки такі твори, об'єктивна форма яких забезпечує можливість їх відтворення без участі самого автора². Ця позиція обґрунтовується тим, що твори в усній формі, які не зафіксовані, можуть з часом бути легко спотворені чи втрачені, що, на думку деяких науковців³, ускладнює можливість застосування ефективних способів захисту прав їх авторів.

Щодо критерію *сприйняття твору* йдеться про можливість сприйняття твору органами почуттів. У цьому разі можливість сприйняття твору є основним критерієм для надання йому охорони. Відповідно, охоплені будуть і всі випадки виконання твору в разі відсутності його фіксації на матеріальному носії. Проте в цьому разі значні труднощі пов'язані з використанням ряду сучасних способів розповсюдження творів. Твір, переданий в ефір, не вважатиметься існуючим в об'єктивній формі, бо радіохвилі як такі не можуть бути сприйняті органами чуттів людини. На певний період часу цифрова форма певного твору може стати єдиною формою його фіксації.⁴

¹ Додатково див. : Антимонов В. С. Авторское право / В. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц. – М. : Юридическая литература, 1957. – С. 80-81; Чернышева С. А. Правоотношения в сфере художественного творчества / Чернышова С. А. – М. : Издательство «Наука», 1979. – С. 76; Зильберштейн Н. Л. Авторское право на музыкальные произведения / Н. Л. Зильберштейн. – М. : Советский композитор, 1960. – С. 12.

² Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права / Серебровский В. И. – М. : Изд-во АН СССР, 1956. – С. 41; Кириллова М. Я. Развитие советского авторского права / Кириллова М. Я. – Свердловск: Свердловский юрид. ин-т, 1982. – С. 10.

³ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / Сергеев А. П. – М. : Проспект, 2001. – С. 113.

⁴ Дроб'язко В. С. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник/ В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко. – К. : «Юрінком Інтер», 2004. – С. 148.

Викладене дозволяє підтримати точку зору, що можливість відтворення твору та його сприйняття тісно пов'язані з критерієм об'єктивної форми втілення твору.

Таким чином, загально визнаними у науковій доктрині залишаються критерії творчого характеру та об'єктивної форми вираження.

4. Об'єкти авторського права та їх класифікація

Відповідно до ст. 433 ЦК України, ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» об'єктами авторського права є твори.

Творами, що *безпосередньо зазначені у законі* (ст. 433 ЦК України, ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права») є:

- літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);
- виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- комп'ютерні програми;
- бази даних;
- музичні твори з текстом і без тексту;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
- аудіовізуальні твори;
- твори образотворчого мистецтва;
- твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо;

- ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;

- сценічні обробки творів, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;

- похідні твори;

- збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добром, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;

- тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;

- інші твори.

У науковій літературі розрізняють багато підстав для класифікацій творів.

При визначенні способів використання твору звертають увагу на *спосіб існування твору* (О.О. Моргунова), залежно від якого розрізняють:

- **динамічні твори** (аудіовізуальні, музичні, тощо), які використовуються шляхом публічного виконання;

- **статичні твори** (твори архітектури, декоративно-прикладного мистецтва, живопис), які використовуються шляхом публічного показу.

При визначенні, наприклад, способу та засобів, за допомогою яких може здійснюватися обнародування твору важливим є класифікація за *формою сприйняття творів* (О.О. Моргунова):

- **твори, які стають доступними завдяки технічним засобам** (аудіовізуальні твори);

- **твори, які стають доступними завдяки їх безпосередньому сприйняттю** (літературні твори, живопис, скульптура);

- **твори, що можуть бути доступними як за допомогою технічних засобів, так і безпосередньо** (наприклад, музичні твори можуть бути доступні безпосередньо завдяки їх «живого» виконання, так і за допомогою відтворення їх технічними засобами).

При визначенні можливості тиражування твору, створення його копій, в залежності від *зв'язку з матеріальними носіями* (О.О. Моргунова¹) розрізняють:

- твори, що **тісно пов'язані з матеріальними носіями** (живопис, скульптура), оригінали яких, як-правило, існують у одному примірнику;

- твори, у яких **відсутній тісний зв'язок з матеріальним носієм** (твори літератури, музичні твори), які можливо відтворити у декількох примірниках (копіях) у будь-якій матеріальній формі, що не впливає на визначення їх цінності.

В аспекті зазначеної класифікації слід звернути увагу на те, що законодавець додатково закріпив невідчужуване право авторів (а після їх смерті – право спадкоємців) **оригіналу художнього твору чи рукопису літературного твору** на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу (так зване право слідування – ст. 448 ЦК України, ст. 27 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Слід звернути увагу на те, що щодо різних об'єктів повинна даватися і різна оцінка можливості визнання їх копій за самостійні об'єкти авторських правовідносин. Так, копії літературних творів до таких, звичайно ж, не можуть відноситися, а ось копії творів образотворчого мистецтва найчастіше можна вважати об'єктом авторського права (хоча і тут точки зору учених різняться). В цілому ж слід мати на увазі, що в даній сфері взаємостосунків за наявності спорів особливе значення мають експертні оцінки.²

В залежності від режиму елементів форми твору (О. О. Моргунова, С. А. Судариков, В. А. Хохлов, К. Б. Леонтьєв, І. А. Близнаць, В. Є. Козирев)³ розрізняють:

¹ Див. : Авторское право: учеб.пособие / Е. А. Моргунова; отв.ред. В.П. Мозолин. – М. : Норма, 2008. – С. 84.

² Хохлов В. А. Авторское право: Законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский дом «Городец», 2008. – С. 44-45.

³ Див.: Близнац И. А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близнац, К. Б. Леонтьев; под. ред. И. А. Близнаца. – М. : Проспект, 2009. – С. 23; Судариков С. А. Авторское право: учебн. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 87-91; Авторское право: учеб.пособие / Е. А. Моргунова; отв.ред. В.П. Мозолин. – М. : Норма, 2008. – С. 84; Хохлов В. А. Авторское право: Законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский дом «Городец», 2008. – С. 56.

- **самостійні (оригінальні) твори**, у яких всі елементи створені його автором;

- **похідні твори**, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів);

- **складені твори**, які створені на підставі сукупності певної кількості творів (енциклопедії, журнали, газети та інші періодичні видання).

В залежності від кількості складових об'єктів різних галузей мистецтва, що поєднує в собі твір:

- **прості твори**, що складаються з твору одного жанру (літературний твір);

- **складні твори** – це твори, в яких об'єднані твори двох або більш галузей мистецтва (різнірідні об'єкти авторського права); при цьому кожна з частин твору створювалася саме з метою створення цілісного твору; не є головною по відношенню до інших; та може використовуватися як разом, так і окремо від інших частин твору, тобто мати самостійне значення¹.

Цивільне законодавство Російської Федерації містить термін «складний твір» у ст. 1240 ЦК РФ та визначає, що завжди повинна бути особа, яка організувала створення складного об'єкта, тобто у випадку, якщо такого «організатора» не існує, норми вказаної статті не застосовуються. Перелік складних об'єктів авторського права відповідно до ст. 1240 ЦК РФ має вичерпний характер та поєднує чотири категорії об'єктів: аудіовізуальні твори, в тому числі

¹ Див. додатково: Дозорцев В.А. Право на фільм как сложное многослойное произведение // Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей. – М.: Исслед. центр частного права, 2003. – С. 144-178; Жилинкова Е. Сложное «произведение» - новый термин / Е. Жилинкова // Юридическая практика. – 2008. – 20 мая (№ 21). – С. 16-17.

кінострічки (ст. 1263 ЦК РФ); театральні-видовищні постанови; мультимедійні продукти; єдині технології (ст. 1564 ЦК РФ). У сучасному законодавстві України з питань інтелектуальної власності, дана категорія відсутня, а відносини щодо створення складних об'єктів детально не регламентовані.

В залежності від *галузі*, у якій створено твір (ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права») розрізняють твори: **науки; літератури; мистецтва.**

Наступна класифікація об'єктів авторського права стосується наявності **факту оприлюднення твору** (В. А. Хохлов)¹. Розрізняють:

- **оприлюднені**, які доступні для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо;

- **неоприлюднені**, які недоступні до загального відому.

Факт оприлюднення твору надає можливість вільного використання твору у визначеному чинним законодавством порядку третіми особами. Щодо неоприлюднених творів вільне використання взагалі неможливе.

Майже аналогічна класифікація об'єктів проводиться С. А. Судариковим в залежності **від факту опублікування твору** на **опубліковані** та **неопубліковані**. Слід звернути увагу, що факт опублікування має значення для визначення країни твору та відповідно для визначення строку чинності охорони твору.

Окремо він же звертає увагу на **службові твори**², які створені автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем.

Законодавство передбачає певні випадки, коли твір **не визнають об'єктом авторсько-правової охорони**. Відповідно до ч. 3 ст. 433, ст. 434 ЦК України, ст. 10 Закону України «Про авторське

¹ Хохлов В. А. Авторское право: Законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский дом «Городен», 2008. – С. 58.

² Судариков С. А. Авторское право: учебн. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 71-79.

право і суміжні права» не є такими об'єктами: повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації; твори народної творчості (фольклор); видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади; державні символи України, державні нагороди; символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; символіка територіальних громад; символи та знаки підприємств, установ та організацій; грошові знаки; розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право sui-generis (своєрідне право, право особливого роду).

Крім цього слід звернути увагу, що відповідно до ч. 3 ст. 433 ЦК України авторське право не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі. Частина 3 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачає, що охорона авторським правом не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

При розгляді даної теми необхідно також звернути увагу на характеристику окремих видів об'єктів авторського права.

5. Твори, що не охороняються авторським правом

Законодавством про авторське право визначено перелік творів, що не є об'єктами авторського права та не охороняються авторським правом. Передбачена правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

Відповідно до статті 434 ЦК України та статті 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» не є об'єктом авторського права:

а) повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації;

б) твори народної творчості (фольклор);

в) видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади;

г) державні символи України, державні нагороди; символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; символіка територіальних громад; символи та знаки підприємств, установ та організацій;

д) грошові знаки;

е) розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право sui-generis (своєрідне право, право особливого роду).

Проекти офіційних символів і знаків, до їх офіційного затвердження розглядаються як твори і охороняються відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права».

6. Момент та підстави виникнення авторського права.

Презумпція авторства. Державна реєстрація авторського права

Статтею 437 ЦК України та статтею 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, що авторське право на твір виникає з моменту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Таким чином створення твору є підставою набуття

авторських прав первинним суб'єктом та підставою для отримання автоматичної охорони.

Для доведення інформації до відома інших осіб про наявність авторських прав може свідчити знак охорони авторського права, який проставляється на оригіналі і примірниках твору та складається з трьох елементів (стаття 437 ЦК України та стаття 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»): латинської букви «С» у колі - ©; імені (найменування) автора чи особи, якій належать авторські права; року першого опублікування твору. Факт проставлення чи непроставлення знаку охорони не впливає на правову охорону.

Державна реєстрація авторського права в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» та постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1756 «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» якою затверджено Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір. Реєстрація здійснюється Державною службою інтелектуальної власності України. Заявка на реєстрацію авторського права на твір повинна містити:

- заяву (викладену українською мовою, що складається за встановленою формою). Примітка: об'єкти авторського права у п.3 заяви зазначаються відповідно до ст.8 Закону України «Про авторське право і суміжні права»;

- примірник твору (у матеріальній формі, визначеній пунктами 3, 15 Порядку);

- документ, що свідчить про факт і дату оприлюднення твору (за наявності);

- документ або копію документа про сплату збору за підготовку до реєстрації авторського права, або копію документа, що підтверджує наявність пільг;

- документ про сплату збору за оформлення і видачу свідоцтва або копію документа, що підтверджує наявність пільг;

- довіреність, оформлену в установленому порядку, якщо заявка подається довіреною особою.

Заявка на реєстрацію авторського права на службовий твір, крім перерахованих вище матеріалів, повинна містити договір (договір про розподіл майнових прав на твір або договір про передачу (відчуження) майнових прав на твір тощо), до якого додаються:

1) належним чином завірена копія трудового договору/контракту з працівником, та/або службового завдання, тощо;

2) акт про виконання робіт що стосується створення такого твору, та у разі наявності наказ про склад працівників, які задіяні для створення такого твору.

У разі якщо майнові права інтелектуальної власності на твір, створений у порядку виконання трудового договору, належать працівникові, який створив цей твір, та юридичній або фізичній особі у якій він працює, спільно, заявка повинна містити:

1) належним чином завірена копія трудового договору/контракту з працівником, та службового завдання, тощо;

2) акт про виконання робіт що стосується створення такого твору, та у разі наявності наказ про склад працівників, які задіяні для створення такого твору.

Заявка на реєстрацію договору, який стосується права автора на твір, повинна містити:

- заяву (викладену українською мовою, що складається за встановленою формою). Примітка: об'єкти авторського права у п.3 заяви зазначаються відповідно до ст.8 Закону України «Про авторське право і суміжні права»;

- примірник твору (у формі, визначеній пунктами 3, 15 Порядку);

- примірник авторського договору, що засвідчує передачу (відчуження) майнового права на твір (відповідно до ст.31 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), або примірник авторського договору про передачу права на використання твору (відповідно до ст. 32, 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права»);

- документ, що підтверджує наявність майнових прав, що передаються (за необхідності);
- документ або копію документа про сплату збору за підготовку до реєстрації договору;
- довіреність, оформлену в установленому порядку, якщо заявка подається довіреною особою.

За реєстрацію авторського права сплачується збір. Факт реєстрації засвідчується свідоцтвом про державну реєстрацію.

7. Суб'єкти авторських правовідносин. Поняття та види співавторства. Принципи врегулювання відносин між співавторами

Відповідно до ст. 435 ЦК України, ст. 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права», *первинними суб'єктами авторського права* визнаються автори твору, якими зазвичай є фізичні особи, зазначені звичайним способом як автор на оригіналі чи примірниках твору за умови відсутності доказів іншого. Загальновизнаним є положення про те, що *автором* є фізична особа творчою працею якої створено твір незалежно від віку, громадянства, дієздатності тощо.

Слід звернути увагу, що такі поняття як «автор твору» і «суб'єкт авторського права» не тотожні як за змістом, так і за значенням. У той час як автори твору – це первинні суб'єкти авторського права, до кола суб'єктів авторського права також можна віднести вторинних (похідних) суб'єктів – *суб'єктів авторських прав*, які набули майнові права на твір відповідно до договору, в порядку спадкування, тощо. Більш ширшою за зазначену категорію є термін «*суб'єкти авторських правовідносин*», який, крім первинних та вторинних суб'єктів авторських прав також поєднує осіб, які приймають участь у правовідносинах шляхом надання послуг по представництву авторів або при здійсненні захисту його прав.

Здебільшого автором твору науки, літератури, мистецтва є одна особа, але іноді у творчому процесі беруть участь кілька осіб – **співавторів**. Якщо два або кілька авторів спільною працею створюють твір, відносини між ними називаються співавторством. Цивільно-правова теорія встановлює два види співавторства:

- коли неможливо виділити працю кожного співавтора - **нероздільне співавторство**;

- коли складові частини чітко визначені і відомо, хто з співавторів написав ту чи іншу частину, - **роздільне співавторство**.

Від роздільного співавторства необхідно відрізнити **спільне використання творів**, що створені незалежно одне від одного і хоча й взаємопов'язані, однак, не настільки, щоб скласти єдиний твір (як, наприклад, ілюстрації до книжок, тощо).

Для визначення твору як такого, що створений у співавторстві, потрібне існування **певних умов**, а саме:

По-перше, **твір повинен бути єдиним цілим**, тобто таким, який не може існувати без складових частин як ціле. У деяких випадках можливо поєднання декількох форм творчості, коли кожна з частин твору, створена у певній формі може використовуватися окремо та мати самостійне значення.

По-друге, **спільна праця співавторів твору має бути творчою**. Це означає, що надання будь-якої технічної, фінансової, організаційної допомоги, створення певних умов для праці тощо не дає право претендування на співавторство. Також від співавторства слід відрізнити **співробітництво**, за яким кілька авторів беруть участь у створенні колективної праці (енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників наукових праць, газет, журналів та періодичних видань, які є результатом творчої роботи з добірки та систематизації матеріалу). При створенні колективного твору кожен з творів зберігає своє самостійне значення Авторське право на колективний твір належить фізичній чи юридичній особі, за ініціативою і за завданням якої цей твір створено.

По-третє, це **добровільність** творчої співпраці авторів.

По-четверте, наявність **домовленості** про співпрацю між авторами.

Принципи врегулювання відносин між співавторами. Відповідно до ст. 436 ЦК України визначено загальні засади врегулювання відносин по здійсненню прав на твір, створений у співавторстві.

По-перше, це **принцип спільності авторського права** незалежно від того, становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення.

По-друге, це **принцип збереження авторського права** кожного з співавторів на створену ним частину твору, яка має самостійне значення.

По-третє, це **принцип рівного розподілу винагороди**, якщо інше не встановлено у договорі між співавторами, розподіл винагороди за використання твору здійснюється між у рівних долях.

По-четверте, це **принцип використання твору за взаємною згодою**. При вирішенні питання про надання дозволу на використання твору враховується думка кожного з співавторів. У випадку відмови одного з співавторів на використання твору, питання вирішується у судовому порядку. При роздільному співавторстві автор кожної з частин твору, що має самостійне значення, зберігає авторське право на свою частину твору та може самостійно її використовувати чи надавати дозвіл на її використання, якщо інше не визначено домовленістю між співавторами.

При порушенні авторських прав кожен може реалізувати своє право на захист або, за дорученням співавторів, один з них може здійснювати представництво інших співавторів.

До кола **вторинних суб'єктів авторського права** належать фізичні та юридичні особи, які набули майнові права на літературний, художній чи інший твір на підставі договору або закону. До кола таких суб'єктів належать замовники твору, роботодавці автору твору, створеного у зв'язку з виконанням трудових обов'язків, спадкоємці автора за законом або заповітом, а також юридичні особи (видавництва, кіностудії, організації, що управляють правами авторів тощо).

8. Особисті немайнові та майнові права на твір.

Право доступу та право слідування як специфічні права на окремі види творів

Авторські права традиційно поділяються на особисті немайнові і майнові права. У той же час авторські права настільки взаємопов'язані, що виділити серед них права чисто майнового або немайнового характеру досить важко. Практично будь-яке з авторських прав включає в себе як особисті, так і майнові елементи. Нерідко їх конкретний зміст стає зрозумілий лише з контексту.

При створенні твору, тобто при виникненні авторського права, автор наділяється комплексом особистих немайнових та майнових прав.

Розглядаючи *особисті немайнові права* у сфері інтелектуальної діяльності як складову системи особистих немайнових прав, Р. О. Стефанчук відмічає, що в порівнянні із загальними особистими немайновими правами вони мають певні специфічні риси. До основних із них він відносить:

- специфічну сферу їх існування, а саме, вони тісно пов'язані з сферою інтелектуальної діяльності (переважно авторства) і існувати поза нею не можуть;

- належність цих прав не всім фізичним особам, на відміну від загальних особистих немайнових прав (п. 1 ст. 269 ЦК України), а лише тим, які займаються інтелектуальною діяльністю і є творцями об'єктів інтелектуальної власності (п. 2 ст. 423 ЦК України), в тому числі і об'єктів авторського права;

- особливість моменту їх виникнення, який визначається не з часу народження, а з моменту, що чітко пов'язується із створенням об'єкта інтелектуальної власності чи іншим юридичним фактом щодо цього об'єкта;

- особливість моменту їх припинення, оскільки внаслідок того, що вони існують безстроково, можуть перероджуватись у порядку «посттанативних» особистих немайнових прав¹.

Питання щодо визначення системи особистих немайнових прав в сфері авторства були предметом багатьох досліджень². Разом з цим, на наш погляд, найдосконалішою є запропонована Р. О. Стефанчуком³ система особистих немайнових прав в сфері інтелектуальної діяльності, що виглядає наступним чином:

- **право на визнання людини творцем** (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності полягає в тому, що тільки справжній творець вправі називати себе автором твору, а всі інші особи, що використовують твір, зобов'язані зазначати ім'я його автора;

- **право на ім'я творця (авторське ім'я)** та використання інших способів індивідуалізації творця (автора) дає авторові змогу випустити свій твір за власним ім'ям, умовним (псевдонім) або взагалі без зазначення імені (анонімно);

- **право на титулізацію** (означає можливість автора дати назву створеному творцем об'єкту інтелектуальної власності або створити його без назви), **номіналізацію** (право надати об'єкту своє ім'я або спеціальну назву) та **сакрарезацію** (право присвятити даний об'єкт особі (особам), події чи даті) об'єкта права інтелектуальної власності;

¹ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / Стефанчук Р. О. ; Відп. ред. Я. М. Шевченко. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2007. – С. 481-482.

² Див. наприклад: Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн.: Кн. 1 / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 553; Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права). Учебник для вузов. / Калятин В. О. – М.: Изд-во НОРМА, 2000. – С. 59-65; Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. Ученик / Сергеев А. П. – М.: «Проспект», 1999. – С. 199-206; Макагонова Н. В. Авторское право: Учебное пособие / Под ред. Э. П. Гаврилова. – М.: Юрид. лит., 1999. – С. 127-131; Бентли Л. Право интеллектуальной собственности: Авторское право / Л. Бентли, Б. Шерман; пер. с англ. В. Л. Вольфсона. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 418-421.

³ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Р. О. Стефанчук. – Київ, 2007. – С. 28.

- **право на недоторканість об'єкта права інтелектуальної власності** – право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора;

- **право на репутацію творця об'єкта права інтелектуальної власності.**¹

Крім того, ст. 439 ЦК України, п.4 ст.14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» надано автору протидіяти будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора. Зазначимо, що право на недоторканість твору є особистим немайновим правом, але відповідно до статті 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права» спадкоємці також наділяються цим правом. Відповідно до статті 30 згадуваного Закону особи, які використовують твори, що стали суспільним надбанням, зобов'язані також дотримуватись вимог недоторканості твору, викладених статті 14. Контроль за дотриманням вимог недоторканості твору здійснює Державне агентство України з авторських і суміжних прав. Право автора на недоторканість полягає і в тому, що переклад твору іншою мовою з метою випуску у світ допускається лише за згодою автора або його правонаступників і на підставі договору. Переклад може здійснюватись лише за умови збереження цілісності та змісту твору.

Законем України «Про авторське право і суміжні права» передбачено також право на оприлюднення твору та право на опублікування.

Право на оприлюднення твору належить автору чи його правонаступнику, реалізується тільки один раз щодо об'єкта авторського права та полягає у вчиненні певних дії (видання, публічне виконання, публічний показ, передання по радіо чи

¹ Більш детально про низку особливостей, специфіку єдиної системи особистих немайнових прав в сфері інтелектуальної діяльності див.: Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / Стефанчук Р. О. ; Відп. ред. Я. М. Шевченко. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2007. – 626 с.

телебаченню, відображення у загальнодоступних електронних системах інформації та інш.) завдяки яким твір вперше стає доступним для сприйняття публікою та стає об'єктом цивільного обороту. Спосіб оприлюднення може бути різноманітним та визначається в залежності від самої природи твору та мати як матеріальну так і виконавську форму. Так, твори образотворчого та декоративного мистецтва оприлюднюються завдяки їх публічного показу, музичні твори – шляхом їх виконання, літературні – шляхом їх публікації тощо.

Опублікування твору – випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору у кількості, здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору, розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими способами. Опублікуванням твору, вважається також депонування рукопису твору у сховищі (депозитарії) з відкритим доступом та можливістю одержання в ньому примірника (копії) твору.

Опублікування відрізняється від оприлюднення обов'язково наявністю примірників твору. Опублікування – одна з форм обнародування твору та один з способів щодо використання твору. Право на опублікування належить автору або його правонаступникам.

Серед особистих немайнових прав авторів в законодавстві деяких країн знайшло позитивне закріплення **право на відзив (вилучення)** твору. Це право належить автору та полягає у здійсненні дій по перешкоджанню обороту твору шляхом вилучення його примірників з обігу за умови відшкодування шкоди, завданої таким вилученням.

Майнові права автора чи іншої особи, що має авторське право. Передусім автору чи іншій особі, що має авторське право, належить виключне право на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом. Виключне право – право, коли жодна особа, крім тієї, якій належить авторське право або суміжні права, не може використовувати твір, не маючи на те відповідного дозволу; за винятком випадків, установлених Законом про авторське право.

Автору чи іншій особі, що має авторське право, належить виключне право дозволяти або забороняти:

- **відтворення творів**, тобто виготовлення одного або більше примірників твору в будь-якій матеріальній формі, в тому числі у звуко- і відеозапису, а також запис твору або фонограми для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (включаючи цифрову), оптичній або іншій формі, яку читає машина;

- **публічне виконання і публічне сповіщення творів. Публічне виконання** – це подання творів, виконань, фонограм, передач організації мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи по проводах) у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до звичайного кола родини або близьких знайомих родини, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той же час або в різних місцях і в різний час. **Публічне сповіщення (сповіщення для загального відома)** – така передача в ефір чи по проводах зображень і (або) звуків творів, виконань фонограм, передач організації мовлення, коли зазначені зображення чи звуки можуть бути сприйняті невизначеним колом осіб;

- **публічний показ** – будь-яка демонстрація оригіналу або примірника творів, виконань, передач організації мовлення безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо (за винятком передач в ефір чи по проводах) або за допомогою інших пристроїв чи процесів невизначеному колу осіб;

- **будь-яке повторне публічне сповіщення** в ефірі чи по проводах вже переданих в ефір творів, якщо воно здійснюється іншою організацією;

- **переклади творів**. Автор оригіналу може сам перекласти свій твір іншою мовою (авторський переклад). За наявності авторського перекладу ніхто інший не може перекладати цей твір тією самою мовою. Від авторського перекладу слід відрізнити авторизовані переклади, тобто схвалені автором;

- **переробки, адаптації, аранжування** та інші подібні зміни творів;

- **розповсюдження творів** шляхом продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в найом чи у прокат та іншої передачі до першого продажу примірників твору;

- **передання в найм після першого продажу, відчуження іншим способом** примірників аудіовізуальних творів, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих на фонограмі або у формі, яку читає машина;

- **імпорт примірників творів**.

Зазначений перелік не є вичерпним. Автор має право дозволяти або забороняти використовувати свій твір і іншими способами.

При вивченні даної теми слід звернути увагу на строк чинності майнових прав на об'єкти авторського права.

Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору. Авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті, за виключенням наступних випадків. Для творів, оприлюднених анонімно або під псевдонімом, строк дії авторського права закінчується через 70 років після того, як твір було оприлюднено. Якщо взятий автором псевдонім не викликає сумніву щодо особи автора або якщо авторство твору, оприлюдненого анонімно або під псевдонімом, розкривається не пізніше ніж через 70 років після оприлюднення твору, застосовується строк у 70 років з моменту опублікування твору. Авторське право на твори, створені у співавторстві, діє протягом життя співавторів і 70 років після смерті

останнього співавтора. У разі, коли весь твір публікується (оприлюднюється) не водночас, а послідовно у часі томами, частинами, випусками, серіями тощо, строк дії авторського права визначається окремо для кожної опублікованої (оприлюдненої) частини твору. Авторське право на твори помертвих реабілітованих авторів діє протягом 70 років після їх реабілітації. Авторське право на твір, вперше опублікований протягом 30 років після смерті автора, діє протягом 70 років від дати його правомірного опублікування. Будь-яка особа, яка після закінчення строку охорони авторського права по відношенню до неоприлюдненого твору вперше його оприлюднює, користується захистом, що є рівноцінним захисту майнових прав автора. Строк охорони цих прав становить 25 років від часу, коли твір був вперше оприлюднений. Строк дії авторського права після смерті автора і інші строки, зазначені раніше, починаються від дня смерті автора чи з дня настання подій, передбачених у зазначених частинах, але відліковуються з 1 січня року, наступного за роком смерті чи роком, в якому відбулася зазначена подія.

Особисті немайнові права автора охороняються безстроково.

Окремо слід відзначити право доступу та право слідування як специфічні права авторів творів образотворчого мистецтва.

Право слідування є специфічною формою винагороди. Враховуючи, що на відміну від інших видів творів, оригінал художнього твору чи оригінал рукопису літературного твору існує в єдиному примірнику, а його вартість зростає, як правило, зі спливом певного часу, реалізація даного права має метою економічне заохочення автора від кожного перепродажу оригіналу твору, що йде після першого його відчуження, здійсненого автором твору. За законодавством України розмір винагороди становить п'ять відсотків. Зазначена сума сплачується продавцем оригіналу твору. Право слідування належить автору та його спадкоємцям протягом строку дії майнових прав.

Право доступу належить тільки автору твору образотворчого мистецтва та полягає у можливості вимагати доступу до оригіналу їх

твору у власника, що його придбав. При цьому метою такого доступу є зняття копії з оригіналу, тобто відтворення твору. Невирішеним є питання про способи відтворення: чи повинно воно відбуватися тим же способом, що і створення твору, чи можливо за допомогою іншого способу. Право діє з моменту відчуження оригіналу твору, а припиняє свою дію лише зі смертю автора (останнього з співавторів).

9. Обмеження авторського права. Вичерпання майнових прав інтелектуальної власності на твір

Законодавство певною мірою обмежує виключне право автора на використання твору. Використання твору без згоди автора і без виплати йому авторської винагороди та вільне використання твору без згоди автора, але з виплатою йому авторської винагороди дозволяється в окремих передбачених ЦК України та Законом України «Про авторське право і суміжні права» випадках.

Без згоди автора або іншої особи, що має авторське право, але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення допускається використання чи відтворення творів в обсязі, виправданому поставленою метою:

- використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів;

- використання літературних і художніх творів як ілюстрацій у виданнях, у передачах мовлення, у записах звуку або зображеннях навчального характеру;

- відтворення у пресі, передача в ефір або інше публічне повідомлення опублікованих у газетах чи журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних питань, або передача в ефір творів такого самого характеру, якщо це спеціально не заборонено автором;

- відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, передача в ефір або інше публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій;

- видання випущених у світ творів рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих;
- відтворення творів для судового і адміністративного провадження;
- публічне виконання музичних творів під час офіційних і релігійних церемоній, а також похоронів;
- відтворення з інформаційною метою у газетах та інших періодичних виданнях, передача в ефір або інше публічне сповіщення публічно виголошених промов, звернень, доповідей та інших подібних творів.
- відтворення твору в особистих цілях за умов, передбачених ст. 25 Закону України «Про авторське право та суміжні права».

Допускається вільне відтворення одного примірника твору поліграфічним способом бібліотеками та архівами для власних потреб за певних умов, визначених у Законі України «Про авторське право та суміжні права» (ст. 22).

Допускається також без згоди автора чи іншої особи, що має авторське право, вільне відтворення примірників твору для навчання. Йдеться лише про відтворення репродукованим способом для аудиторних занять опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів, а також для відтворення уривків з опублікованих письмових та інших творів (ст. 23 Закону України «Про авторське право та суміжні права»).

Детально регламентоване вільне відтворення комп'ютерних програм (ст. 24 Закону України «Про авторське право та суміжні права»).

Відтворення творів в особистих цілях без згоди автора або іншої особи, що має авторське право, але з виплатою їм винагороди допускається лише в одному випадку – виключно в особистих цілях – творів, зафіксованих у звуко- та відеозаписах (ст. 25 Закону України «Про авторське право та суміжні права»).

Зазначені обмеження майнових прав здійснюються за умови, що вони завдаватимуть шкоди нормальному використанню твору і не обмежуватимуть безпідставно законні інтереси автора.

Слід також звернути увагу на **принцип вичерпання права на розповсюдження**, який закріплює презумпцію вільного розповсюдження товару, який містить об'єкти права інтелектуальної власності після введення у цивільний обіг товару за умови додержання норм чинного законодавства.

10. Умови обмеження права на розповсюдження творів

У певних випадках твори *можуть бути заборонені для виробництва та розповсюдження на території України.*

Так, відповідно до ч. 2 ст. 442 ЦК України твір не може бути опублікований, якщо він: порушує права людини на таємницю її особистого і сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про захист суспільної моралі» закріплюються наступні обмеження щодо змісту творів.

Виробництво та обіг у будь-якій формі продукції порнографічного характеру в Україні забороняються. Критерії віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер, встановлюються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері культури та мистецтв. Виробництво та обіг у будь-якій формі продукції еротичного характеру та продукції, що містить елементи насильства та жорстокості, дозволяються виключно за умови дотримання обмежень, встановлених законодавством.

Забороняються виробництво та розповсюдження продукції, яка:

- пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України;

- пропагує фашизм та неофашизм;

- принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою;

- пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь;

- принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей;
- пропагує невігластво, неповагу до батьків;
- пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички.

Крім цього, при публікації та обнародуванні творів повинні бути дотримані права та інтереси осіб, що зображені на таких творах. Наприклад, відповідно до ст. 308 ЦК України фотографія, інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи.

Безумовно, у творах не повинні в тій або іншій формі повідомлятися відомості, доступ до яких обмежено встановленням режиму державної, комерційної таємниці тощо.

Таким чином, враховуючи положення ст. 45-1 Закону України «Про інформацію» (йдеться про заборону цензури та заборону втручання в професійну діяльність журналістів і засобів масової інформації з боку органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб), ст. 309 ЦК України про те, що цензура процесу творчості та результатів творчої діяльності не допускається, не слід забувати викладені вище обмеження до змісту творів при створенні результатів творчої діяльності з метою забезпечення дотримання прав та інтересів третіх осіб.

11. Охорона прав та інтересів фізичної особи, зображеної у художньому творі

Протягом багатьох століть фізичні особи виступали персонажами художніх творів, їх зображення відображалося у картинах, скульптурах та інших результатах літературно-художньої діяльності. Прогресивний розвиток науково-технічної сфери сприяв появі нових засобів фіксації зображення фізичної особи, які дозволили фіксувати зовнішність особи у певний момент, виключаючи відтворення за пам'яттю образу фізичної особи.

Фотографічні твори та аудіовізуальні фіксують безпосередньо зовнішній облік фізичної особи у певний момент часу, на відміну від картин та малюнків, у яких відтворюється образ завдяки майстерності авторів. Зазначена особливість цих видів творів вимагає від законодавця посиленої уваги до механізму забезпечення охорони приватності людини, її права на честь, гідність та ділову репутацію на етапі створення творів з зображенням фізичної особи механічним способом.

З появою електронних засобів збереження інформації, поширенням мережі Інтернет, стає можливим надання доступу до інформації, у тому числі й до фотографій одночасно у різних кінцях світу. Розвиток технологій обумовлює необхідність чіткого правового регулювання створення та використання фотографічних творів, зокрема з зображеннями фізичних осіб, визначення умов поширення творів з таким зображеннями, співвідношення авторських прав на фотографії та особистих прав фізичної особи на охорону її власного зображення, розробку нових способів захисту особистих прав, які можуть бути порушені неправомірним обнародуванням та розповсюдженням фотографічних творів з зображенням фізичних осіб.

В Україні цивільно-правове регулювання відносин зі здійснення фото- чи відеозйомки фізичної особи, поширення фотографічних та інших творів з її зображенням регламентуються статтями 307, 308 ЦК України. Зазначені норми містять лише загальні положення, які неповно та суперечливо регулюють відносини у зазначеній сфері навіть не розкриваючи поняття та сутність права фізичної особи на власне зображення.

Розглядаючи специфіку забезпечення охорони прав та інтересів фізичної особи, зображеної у художніх творах, можна умовно поділити два напрямки дослідження відносин у сфері створення та обороту художніх творів з зображенням фізичної особи.

По-перше, **охорона прав та інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок.**

Усі художні твори умовно можна поділити в залежності від способу створення на створені художнім способом, результат яких залишить переважно від майстерності та таланту автора (зокрема, картини, скульптури) та механічним способом, при створенні яких талант відіграє другорядну роль, на відміну від механічних пристроїв (камер), завдяки властивостям яких створюється зображення. Враховуючи, що створення художніх творів є завжди реалізацією права на творчу діяльність, а зображення можуть створюватися завдяки фантазії чи художньому відтворенню образу фізичної особи (навіть за безпосередньої відсутності особи), законодавець не вправі урегулювати процес творчої діяльності, зокрема створення картин, скульптур.

З врахуванням специфіки творів, створених механічним способом, законодавець спробував закріпити умови правомірності створення фотографічних творів та інших подібних за способом виконання зображень. Нормами цивільного законодавства, зокрема статті 307 ЦК України частково врегульовано відносини з проведення зйомки фізичних осіб. Дана стаття розміщена у главі 22 «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи» та передбачає захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відео зйомки. Представлена норма є суттєвою гарантією реалізації багатьох особистих немайнових прав фізичної особи: права на особисте життя (ст. 301 ЦК України), права на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України), права на недоторканість ділової репутації (ст. 299 ЦК України) тощо.

У багатьох країнах не передбачено умови правомірності створення фотографічних творів з зображенням фізичної особи, але встановлення умов правомірності та визначення санкцій за порушення дозволить частково запобігти несанкціонованому поширенню фотографічних творів з зображенням фізичних осіб.

Фотографування фізичної особи повинно відбуватися за її згодою (висловленою в усній чи письмовій формі).

Згода фізичної особи на зйомку її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, якщо зйомки проводяться відкрито на

вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру. Аналіз даного положення дозволяє визначити дві умови при дотриманні яких припускається наявність згоди фізичної особи на її фотографування.

Серед умов реалізації права на фотографування фізичної особи без отримання її спеціального погодження, слід відзначити **відкритість проведення фотографування**. Звертаючись до тлумачних словників термін «відкритий» розкривається як явний, такий, що не скривається; відвертий, такий, що виражає прямоту та відвертість. Відкритість фотографування – це властивість дій фотографа, що характеризуються через їх явність, неприхованість, несекретність для особи, щодо якої вчиняються.

Другою умовою для презюмування згоди фізичної особи, яке визначено у ч. 1 ст. 307 ЦК України, є **місце проведення зйомки чи захід, під час якого було сфотографовано особу**. З аналізу змісту зазначеної норми можна зробити висновок, що зйомки фізичної особи без отримання її згоди допускаються «на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру». Отже, у даному випадку йде мова про певну територію – вулиці та заходи публічного характеру – збори, конференції, мітинги, тощо. Дані умови сформульовані нечітко та потребують конкретизації та тлумачення у матеріалах правозастовчої практики.

Фотографування без згоди особи допускається у державних чи суспільних інтересах. Такі випадки закріплені у нормах чинного адміністративного законодавства в частині закріплення прав та обов'язків посадових осіб. В системі чинного законодавства такі випадки необхідно розподілити на дві категорії: по-перше, закріплення права певних посадових осіб на проведення фотозйомки та, по-друге, закріплення обов'язку проведення фотографування фізичних осіб. Здійснення подібної зйомки є правомірним суб'єктами владних повноважень під час виконання ними посадових обов'язків.

По-друге, важливим аспектом є забезпечення охорони прав та інтересів фізичної особи при публічному показі, відтворенні,

розповсюдженні або використанні іншими способами фотографій або інших художніх творів з зображенням фізичної особи.

На даному етапі слід відмітити широку охорону інтересів завдяки розширеному колу об'єктів (поширюється на твори, створені як художнім так і механічним способом). Частиною 1 ст. 308 ЦК України передбачено, що фотографія, інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи. При цьому проти волі особи фотографія з її зображенням може бути розповсюджена лише з метою захисту її інтересів або прав та інтересів третіх осіб. Отримання згоди особи, яка зображена на фотографічному творі є визначальною умовою для правомірного публічного поширення зазначеного твору.

Виходячи зі змісту зазначеної норми для поширення фотографічного твору з зображенням фізичної особи необхідно отримати усну згоду або укласти договір у письмовій формі. Використання фотографій з зображенням фізичної особи може мати місце при створенні різноманітних об'єктів авторського права (наприклад, реклами, аудіовізуальних творів), об'єктів промислової власності (знаків для товарів та послуг, у зовнішньому вигляді промислових зразків, тощо). Саме тому для деталізації умов поширення фотографій бажано віддати перевагу письмовій формі.

Вільне використання творів з зображенням (образом) фізичних осіб може мати місце у таких випадках:

-при створенні творів образотворчого мистецтва (без безпосереднього позування зображеної особи),

-при створенні карикатур, пародій та інших творів саркастичного жанру;

- при поширенні інформації про історичні постаті (за умови відсутності як основної комерційної мети використання та дотримання їх права на таємницю особистого життя);

-при поширенні творів, у яких зображення фізичної особи не є основним об'єктом використання;

-при поширення творів, у яких зображення фізичної особи є основним об'єктом використання, якщо таке використання відбувається у випадках, встановлених чинним законодавством, або з інформаційною метою у засобах масової інформації, з навчальною чи науковою метою, при здійсненні заходів, що мають історичну, наукову, найвищу художню чи іншу цінність для суспільства.

Поширення художніх творів з зображенням фізичних осіб повинно відбуватися з дотримання наступних *принципів*:

- дотримання авторських та інших прав на фотографічні та інші художні твори, що містять зображення фізичної особи;

- дотримання права фізичної особи на гідне, достовірне та автентичне власне зображення;

- дотримання конфіденційної інформації при поширенні художнього твору з зображенням фізичної особи;

- дотримання права на честь, гідність, ділову репутацію при поширенні фотографічних та інших художніх творів з зображенням фізичної особи;

- дотримання норм суспільної моралі при поширенні художніх творів з зображенням фізичної особи.

Порушення зазначених умов створення фотографічних творів, поширення художніх творів з зображенням фізичної особи може бути підставою для звернення до суду за захистом порушених прав.

Питання для самоперевірки знань:

1. Надайте визначення авторського права та розкрийте його місце в системі права інтелектуальної власності.
2. Визначить сферу дії авторського права.
3. Проаналізуйте еволюцію правової охорони авторського права.
4. Визначить особливості венеціанського, англійського та французького авторського права.
5. Охарактеризуйте основні міжнародні акти про охорону авторського права.
6. Розкрийте функції та принципи авторського права.
7. Проаналізуйте концепції авторського права.
8. Надайте визначення твору як об'єкта правової охорони.
9. Охарактеризуйте структурні елементи твору.
10. Розкрийте умови надання правової охорони творам.
11. Охарактеризуйте підстави для класифікації творів.
12. Визначить обмеження для розповсюдження творів.
13. Охарактеризуйте коло об'єктів, що не охороняються авторським правом.
14. Визначить коло суб'єктів авторських правовідносин.
15. Охарактеризуйте автора (творця) як первинного суб'єкта авторського права.
16. Визначить поняття, види та умови співавторства.
17. Розкрийте принципи регулювання відносин між співавторами.
18. Охарактеризуйте вторинних суб'єктів авторського права.
19. Розкрийте підстави набуття майнових авторських прав.
20. Визначить момент та підстави виникнення авторського права.
21. Визначить знак охорони авторського права.
22. Розкрийте презумпцію авторства.
23. Визначить порядок та умови здійснення державної реєстрації авторського права.
24. Охарактеризуйте систему особистих немайнових прав автора.
25. Розкрийте зміст та порядок реалізації права на оприлюднення та опублікування твору.

26. Розкрийте зміст та порядок реалізації права на відзив (вилучення) твору.
27. Розкрийте зміст майнових авторських прав на твір.
28. Охарактеризуйте зміст та порядок реалізації права доступу та права слідування як специфічних прав авторів окремих видів творів.
29. Охарактеризуйте випадки обмеження авторського права.
30. Визначить строк дії авторських прав.
31. Визначить принцип вичерпання майнових авторських прав на твір.
32. Розкрийте умови переходу твору у суспільне надбання.

Розділ 3. СУМІЖНІ ПРАВА

Питання до теми:

1. Поняття, юридична природа та генезис суміжних прав.
2. Джерела правового регулювання суміжних прав.
3. Об'єкти суміжних прав та умови (критерії) надання їм правової охорони.
4. Суб'єкти суміжних прав.
5. Підстави виникнення та зміст права інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав.
6. Обмеження суміжних прав. Вичерпання майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав.
7. Поняття та становлення системи колективного управління майновими правами суб'єктів авторських і суміжних прав. Правове регулювання діяльності організацій колективного управління правами в Україні.
8. Види та форми організацій колективного управління авторськими і суміжними правами.
9. Повноваження та обов'язки організацій колективного управління правами. Контроль за діяльністю організацій колективного управління правами.

1. Поняття, юридична природа та генезис суміжних прав

Категорія «*суміжні права*» з'явилася у юридичній термінології порівняно недавно, що було обумовлено стрімким розвитком технічного прогресу, технологій, засобів зв'язку, способів та форм запису, копіювання, відтворення, трансляції та інших дій відносно творів. Саме стрімкий розвиток науково-технічного прогресу обумовив необхідність правового захисту артистів (виконавців), осіб, що виготовляють фонограми та відеограми, організацій мовлення, які одержали сучасні засоби приймання та передачі звуку та

зображення. Саме тому у багатьох країнах світу було запроваджено новий правовий інститут – «суміжні права».

Суміжні права одержали свою назву завдяки їх зв'язку з авторськими правами, адже вони похідні, залежні від авторських прав. Вони примикають до останніх, пов'язані, суміжні з ними. У деяких країнах суміжні права нерідко іменують правами, що «є сусідами, «іншими правами», «пов'язаними правами».¹

Термін «суміжний» означає «розташований поряд», «в безпосередній близькості» і виражає місце знаходження правових норм, що регулюють дані відносини, порівняно з нормами, що регламентують авторські. Така безпосередня близькість витікає з органічних і функціональних зв'язків авторських прав на твори науки, літератури і мистецтва з суміжними правами.

Органічні зв'язки характеризуються наявністю загальних ознак. Авторське право і суміжні права є видами інтелектуальної власності, багато загального у них і в результатах інтелектуальної діяльності; у ряді об'єктів суміжних прав містяться елементи творчості.

Функціональні зв'язки – це дії; розвиток цих інститутів на основі принципів: виключності прав, моральної, матеріальної зацікавленості в створенні і використанні творів, невідчужуваності особистих немайнових прав, поєднання особистих інтересів з інтересами суспільства. Очевидний вплив цих принципів і на формування таких взаємопов'язаних, взаємозалежних правових норм, як охорона, захист суб'єктивних прав, відповідальність у формах відшкодування збитків, компенсацій.²

Термін «суміжні права» відсутній в міжнародних договорах, у тому числі і в Римській конвенції, що вперше визнала права виконавців, виробників фонограм і організацій теле-, радіомовлення. Проте термін «суміжні права» («neighboring rights») широко

¹ Дедова Е. А. Понятие и развитие правового регулирования смежных прав / Е. А. Дедова // Законодательство. – 2006. – № 11. – С. 68.

² Фаршатов И. Особенности реализации прав, смежных с авторскими / И. Фаршатов // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 6. – С. 31-32.

використовувався ВОІВ і введений в національне законодавство більшості країн. Зі вступом у силу Угоди ТРІПС¹ термін «*related rights*» (*пов'язані права*) повсюдно витіснив термін «*neighboring rights*» (*суміжні права*).²

Згідно Глосарію Всесвітньої організації інтелектуальної власності під суміжними правами (*neighbouring rights*) звичайно розуміються права, що надаються у все більшому числі країн для охорони інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій телерадіомовлення відносно їх діяльності у зв'язку з публічним використанням творів авторів, всіляких виступів артистів або доведенням до загального відому подій, інформації, звуків або зображень.³

У сучасній літературі категорія «суміжні права» розкривається шляхом перерахування суб'єктів суміжних прав. Наприклад, О. П. Сергєєв визначає їх як права виконавців, виробників фонограм, а також організацій ефірного і кабельного мовлення⁴. Н. В. Макагонова звертає увагу, що в поняття інтелектуальної власності входять авторське право... суміжні права (права, що відносяться до виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телепередач)⁵. Аналогічну точку зору висловлюють В. С. Дроб'язко та Р. В. Дроб'язко⁶.

Відповідно до іншого підходу суміжні права визначають через характеристику близькості до авторського права. Наприклад, С. А. Чернишова звертає увагу, що граматичне тлумачення поняття

¹ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: Угода Світової організації торгівлі від 15.04.1994 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Електронна база даних «Нормативні акти України»: Версія 9.5.3.

² Судариков С. А. Авторское право: учебн. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 179.

³ Липшик Д. Авторское право и смежные права / Липшик Д. [пер. с фр.; предисловие М. Федотова]. – М. : Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. – С. 302.

⁴ Сергєєв А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / Сергєєв А. П. – М. : Проспект, 2001. – С. 327.

⁵ Макагонова Н. В. Авторское право: учебное пособие / Н. В. Макагонова; под ред. Э. П. Гаврилова. – М. : Юридическая литература, 2000. – С. 4.

⁶ Дроб'язко В. С. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник / В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 19.

«суміжний» означає: що знаходиться безпосередньо поруч, що має загальну межу. Пограничність авторських і суміжних прав виявляється у тому, що вони витікають з результатів творчої діяльності¹.

Зазвичай стверджується, що авторські права повинні забезпечувати охорону творів – результатів творчої діяльності авторів, а суміжні права як би примикають до авторських, але з їх допомогою охороняються зовсім інші об'єкти: виконання – результати творчої діяльності артистів-виконавців; фонограми – звукозаписи; передачі організацій мовлення (передачі телевізійних і радіомовних організацій).²

С. А. Судариков, характеризуючи категорію «суміжні права», робить висновок про те, що авторське право існує незалежно від суміжних прав, тоді як суміжні права існують в основному тільки тоді, коли є авторське право на твори, які можна виконати, записати на фонограму, включити в передачу організації мовлення і т.д. Авторське право є первинною категорією, а суміжні права – вторинною. Суміжні права не тільки залежать від авторського права, але і не існують без авторського права, оскільки майже будь-який об'єкт суміжного права є тим або іншим використанням об'єкту або об'єктів авторського права.³

Права виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення отримали назву «суміжних» з авторськими правами, оскільки **виникають внаслідок використання творів**, які можна виконати, записати, включити в програму організації мовлення тощо.⁴

¹ Чернышова С. А. Авторское право России: основные положения / С. А. Чернышова – М., 2001. – С. 97.

² Козырев В. Е. Авторское право: вводный курс: учебн. пособие / В. Е. Козырев, К. Б. Леонтьев. – М.: Университетская книга, 2007. – С. 17-18.

³ Судариков С. А. Основы авторского права / Судариков С. А. – Мн.: Амалфея, 2000. – С. 296.

⁴ Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 30.

Співвідношення авторських і суміжних прав полягає у тому, що останні можуть з'явитися лише як **результат існування** перших. Не випадково Угода ТРПС відмовилася від застосування терміну суміжні права («neighbouring rights»), використовуючи вираз «related rights», тобто «пов'язані права». Напевно, з не меншою підставою – принаймні, вказані права можна іменувати похідними або залежними авторськими правами. Законодавець при викладі норм, присвячених захисту суміжних прав, періодично підкреслює необхідність дотримувати і первинні авторські права на твір.¹

Юристи давно звертали увагу на колізію між авторськими і суміжними правами, які визначаються через конструкції авторських. Багато правознавців відзначають, що виконання еквівалентне акту створення нового твору, оскільки в естетичному плані є новою реальністю, відмінною від твору як такого².

Не дивлячись на те, що суміжні права нерозривно пов'язані з авторськими правами, останні можуть існувати незалежно від суміжних прав. Так, автор твору, що виконується, може бути невідомий, або твір може взагалі не охоронятися авторським правом. Наприклад, термін охорони може закінчитися або виконується твір фольклору, або йдеться про запис звуків природи, співу птахів тощо.³ Також можливий інший випадок, коли виконавець робить акцент на певних сторонах авторського твору, проігнорованих самим автором, чим додає авторському твору додаткову цінність; рівень авторського твору несумісне нижче у порівнянні з виконанням⁴.

Сьогодні практично у всіх країнах суміжні права розглядаються як особливий вид прав, хоча й такий, що має зв'язок з авторськими правами на твір. Такий зв'язок також може полягати і у тому, що

¹ Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский Дом «Городец», 2008. – С. 186.

² Липчик Д. Авторское право и смежные права / Липчик Д. [пер. с фр.; предисловие М. Федотова]. – М. : Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. – С. 311.

³ Гришаев С. Смежные права / С. Гришаев // Хозяйство и право. – 2007. – № 11. – С. 3.

⁴ Залесский В. В. Основные институты гражданского права зарубежных стран / В. В. Залесский, Е. И. Каминская. – М. : Юрайт-Издат, 2004. – С. 482.

авторські і суміжні права можуть мати один об'єкт. Наприклад, створений компанією мовлення телевізійний фільм одночасно є аудіовізуальним твором, що захищається авторським правом, і передачею, тобто об'єктом суміжних прав.¹

Критерієм розмежування авторського права і суміжних прав слугує *характер діяльності відповідних суб'єктів.* Якщо діяльність автора є творчою і направлена на створення нового твору, то діяльність виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення характеризується оригінальністю, яка виражається в унікальності способів і прийомів, майстерності (художнього, творчого, технічного тощо) тих або інших суб'єктів, за допомогою яких авторські і інші твори стають доступними для масового сприйняття публікою.²

Основне, що слід запам'ятати, що при використанні будь-якого об'єкту авторських або суміжних прав **повинні дотримуватися права всіх правоволодільців,** чії права на твори, виконання, фонограми, відеограми та (або) телерадіопередачі зачіпаються таким використанням.

Залежність суміжних прав від авторських можна встановити, якщо звернути увагу на те, що: виконання – це втілення творів, тобто об'єктів авторського права; фонограми – це записи музичних виконань (тобто об'єкту суміжних прав) з втіленими творами (музикою та/або текстом – об'єктами авторського права); відеограми – це записи будь-яких виконань (тобто об'єкту суміжних прав) творів (об'єктів авторського права) або будь-яких інших рухомих зображень (без звукового супроводу), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору; передачі мовлення – це передання в ефір або по кабелю запису будь-яких виконань, фонограм, відеограм (об'єктів суміжних прав), у тому числі і з втіленими творами (об'єктів авторського права).

¹ Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский Дом «Городец», 2008. – С. 186.

² Фролова О. Понятие и правовая природа субъективных смежных прав / О. Фролова // Хозяйство и право. – 2007. – № 7. – С. 93-100.

Очевидно, що суміжні права володіють специфікою, достатньою для виділення їх у самостійну категорію. Є. А. Дедова звертає увагу на наступні особливості суміжних прав.

По-перше, загально визнаною особливістю суміжних прав є їх *похідність і залежність* від авторських прав авторів творів. Це фактично означає, що об'єкти суміжного права можуть виникнути виключно в процесі виконання, запису, передачі в ефір твору, вже створеного ким-небудь, тобто такого, що має автора.

По-друге, *підставою виникнення суміжних прав є факт виконання твору або створення* фонограми, відеограми, телерадіограми. Тобто виникнення суміжних прав не пов'язане з дотриманням їх суб'єктом яких-небудь додаткових умов або правил.

По-третє, правоволоділець суміжних прав може використовувати *спеціальний охоронний знак*, позиціонуючи себе в цивільному обігу як суб'єкт, правомочний на використання таких прав. Звичайно даний знак ставлять в цілях сповіщення всіх третіх осіб про права правоволодільца і запобігання їх порушенню. Римська конвенція 1961 р. передбачає в якості цього такий знак, що складається з трьох елементів: букви «P» в колі; імені або назви правоволодільца суміжних прав; роки першої публікації. При цьому непроставлення такого знаку не означає відсутності таких прав у їх правоволодільца.

По-четверте, будучи виключними, суміжні права надають своєму правоволодільцю *абсолютну охорону*, тобто його інтереси охороняються за будь-яких умов, і такий захист надається незалежно від вини порушника або інших обставин, пов'язаних з порушенням суміжних прав, – значення має лише сам факт їх порушення.

По-п'яте, в порівнянні з авторськими правами суміжні права деяким чином *вужче з погляду обсягу повноважень*, що надається законодавством. Виконавці наділяються майновими і особистими немайновими правами, а права звукозаписних компаній, організацій ефірного і кабельного мовлення мають переважно майновий характер (про деякі немайнові права, що їм належать мова піде далі). Відповідно суміжні права можуть бути різні за обсягом

правомочностей, що надається їх правоволодільцям, залежно від конкретного об'єкту суміжних прав.¹

Є істотний взаємозв'язок всіх прав даної групи, оскільки кожний з елементів такої діяльності звичайно має практичне значення тільки у зв'язку з іншими (наприклад, виконання пісні – його фонограма – трансляція пісні в ефір).

Проте наявність вказаного зв'язку не робить суміжні права однорідною категорією, «поняття «суміжні права» має значну кількість аспектів. Ще менше єдності щодо доцільності включення окремих суміжних прав в число тих, що захищаються авторським правом. В результаті можна констатувати, що це досить «рухома» група об'єктів, склад якої здібний до змін.²

Ґрунтуючись на викладеному, можна надати наступне визначення суміжних прав у об'єктивному та суб'єктивному змісті.

У *об'єктивному змісті суміжні права* є сукупністю норм права інтелектуальної власності, що регулюють відносини з охорони виконань, фонограм, відеограм, передач організацій мовлення, встановленню режиму їх використання, наділення виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, а також інших осіб комплексом особистих немайнових та/або майнових прав і захисту цих прав.

У *суб'єктивному змісті суміжні права* – це права виконавців на створені їх творчою працею виконання творів, а також права виробників фонограм, відеограм, організацій телерадіомовлення на фонограми, відеограми, передачі мовлення відповідно, а також права інших осіб, які набули майнові права на об'єкти суміжних прав у порядку, визначеному законодавством.

¹ Дедова Е. А. Понятие и развитие правового регулирования смежных прав / Е. А. Дедова // Законодательство. – 2006. – № 11. – С. 70-71.

² Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский Дом «Городец», 2008. – С. 184-185.

2. Джерела правового регулювання суміжних прав

На відміну від авторського права історія становлення законодавства про охорону суміжних прав досить нетривала.

На міжнародному рівні вперше на Дипломатичній конференції Бернського союзу з охорони літературних і художніх творів, що відбулася в Римі в 1928 році, було прийнято резолюцію, яка просила уряди держав розглянути можливість вжиття заходів щодо захисту інтересів виконавців. У 1934 р., Міжнародна конференція товариства авторів і композиторів підписала у Стрезі угоду з Міжнародною федерацією грамофонної індустрії, відповідно до якої запропоновано при перегляді Бернської конвенції включити доповнення щодо охорони фонограм від недозволеного зняття копій та право виробників фонограм на справедливу винагороду за доведення до загального відома їх фонограм за допомогою передачі у ефір чи кінематографії. У 1948 році на конференції з перегляду Бернської конвенції було зроблено невдалу спробу внести зміни щодо охорони прав виконавців та виробників фонограм. На цій конференції вперше почали вживати термін «права, суміжні з авторськими». Також розглядалось і питання щодо охорони інтересів організацій мовлення. Різні комітети конвенцій готували проекти конвенцій, які включали охорону інтересів організацій ефірного мовлення: Римський протокол 1951 р.; проект, підготовлений під егідою МОП у 1957 р.; Монакський проект 1957 р., підготовлений групою експертів, скликаних Міжнародним бюро Бернського союзу та ЮНЕСКО. У 1960 р. спільно скликані ВОІВ ЮНЕСКО та МОП зібралися у Гаазі і підготували проект конвенції, прийнятий за основу на Дипломатичній конференції у Римі, де був узгоджений остаточний текст Міжнародної конвенції з охорони прав виконавців, виробників фонограм і організацій ефірного мовлення (так званої Римської конвенції від 26.10.1961р.)¹.

¹ Кравченко О. Суміжні права та історія їх виникнення // Право України. – 2004. – № 11. – С. 58-59.

Таким чином, визнання особливих прав виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення розпочалося практично з 1961 р. після прийняття в Римі окремої Конвенції про охорону виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення¹. Римська конвенція 1961 р. була прогресивним міжнародним документом, оскільки до моменту її прийняття національні законодавства лише декількох держав в певній мірі охороняли права виконавців і виробників фонограм. Прийняття Римської конвенції означало, що держави-учасниці брали на себе зобов'язання надавати охорону не лише авторам, а й виконавцям, виробникам фонограм та організаціям мовлення. Вказана конвенція базується на принципі національного режиму з гарантуванням обов'язкового мінімуму охорони (наприклад, право виконавців на санкціонування використання результатів їх творчості при всіх способах їх відтворення, розповсюдження і фіксації).

Під тиском виробників фонограм і мовних організацій в 1971 р. була прийнята Женевська конвенція про охорону виробників фонограм від несанкціонованого відтворення їх фонограм.² Вказана конвенція певною мірою розвиває положення Римської конвенції, яка недостатньо повно регулювала питання прав виробників фонограм. Вона не має зворотної сили і тому не розповсюджується на фонограми, які були зроблені на території даної держави до вступу в силу даної конвенції на території цієї держави. Конвенція відмовилася від принципу національного режиму, а застосовується право держави, громадянином якого є виробник фонограми.³

У 1974 р. – Брюссельська конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутник⁴. Країни

¹ Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26 жовтня 1961 року. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Електронна база даних «Нормативні акти України»: Версія 9.5.3.

² Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29 жовтня 1971 року. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Електронна база даних «Нормативні акти України»: Версія 9.5.3.

³ Судариков С. А. Авторское право: учебн. – М.: Проспект, 2009. – С. 180.

⁴ Конвенція про розповсюдження сигналів, що несуть програми і передаються через супутники від 21 травня 1974 року. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Електронна база даних «Нормативні акти України»: Версія 9.5.3.

учасниці конвенції прийняли на себе зобов'язання вжити заходи по запобіганню на своїй або з своєї території будь-якого несучого програми сигналу будь-яким поширюючим органом, для якого сигнал, переданий на супутник або такий, що проходить через нього, не призначається. При цьому країни-учасниці самі обирають способи виконання вказаного зобов'язання. Брюссельська конвенція одночасно представляє інтереси авторів, артистів-виконавців, виробників фонограм і мовних організацій в процесі розповсюдження сигналів через супутники. У конвенції не міститься спеціальних правил з попередження актів інтелектуального піратства: рішення цього питання залишене на розсуд країн-учасниць. Вказана конвенція відкрита для всіх країн – членів ООН. Ця конвенція практично не містить норм матеріального характеру, а тільки зобов'язує країн-учасниць вжити адекватні заходи, що забезпечують як на законодавчому, так і правозастосовчому рівнях охорону інтересів виробників фонограм від виробництва копій фонограм без згоди виробника, від ввезення таких копій з-за кордону і від їх розповсюдження серед публіки. Специфічною особливістю Конвенції є відмова від принципу національного режиму.

Нові норми суміжних прав вироблені на Дипломатичній конференції ВОІВ з деяких питань авторського права і суміжних прав (Женева, 20.12.1996 р.), яка прийняла Договір ВОІВ по виконаннях і фонограмах.¹ Суперечності в позиціях країн не дозволили включити в цей Договір положення про права на аудіовізуальні виконання і інвестиційні бази даних. Цей договір стосується прав інтелектуальної власності щодо двох груп суб'єктів суміжних прав: виконавців і виробників фонограм. Договір ВОІВ є розвитком положень Римської конвенції. Він надає надійнішу охорону правам виконавців і виробників фонограм. Їм надаються виключні права на відтворення, дистрибуторство та передання творів в оренду. Договір передбачає

¹ Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми від 20 грудня 1996 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Електронна база даних «Нормативні акти України»: Версія 9.5.3.Носов І.Н. Международная охрана авторских прав. – Казань, 1996. – С. 11-12.

виконавцям права уповноважувати першу фіксацію їх прямих виступів. Передбачається використовувати кодування та системи контролю примірників.¹ Строк охорони має становити принаймні 50 років.

У 2000 р. зроблена спроба прийняти Договір про аудіовізуальні виконання, проте розбіжності з питання передачі прав не дозволили прийняти фактично узгоджений текст договору. Майже десятиріччя в рамках ВОІВ продовжується підготовка міжнародного договору про права мовних організацій, але і ця робота поки не завершена.

На рівні регіонального законодавства були прийняті такі директиви ЄС, які регулюють: Права прокату і передачі в користування деяких суміжних прав (1992 р.); Правила, які застосовуються до супутникового та кабельного мовлення (1993 р.); Строків дії авторського права та деяких суміжних прав (1993 р.); Авторські права та суміжні права в інформаційному суспільстві (2001 р.); Слід виділити і Регламент ЄС 1995 р. про заходи щодо заборони видачі дозволу на вільне розповсюдження, експорт, реекспорт чи ввіз підроблених та піратських товарів.²

Таким чином, на відміну від авторського права суміжні права у сучасному їх розумінні спочатку отримали нормативно-правове визнання на міжнародному рівні, а не на національному. Авторитет Римської конвенції та позиція світової громадськості в цьому питанні мала вирішальний вплив на формування законодавства про суміжні права навіть у тих державах, які не приєдналися до самої Конвенції (наприклад, в Україні, яка приєдналася до Римської конвенції у 2001 р., суміжні права охороняються з 1994 року).

Важливим кроком в напрямку становлення інституту суміжних прав стало прийняття 23.12.1993 р. Закону України «Про авторське право і суміжні права»³. Хоча на думку багатьох вчених, яка, на наш погляд, є слушною, цей закон мав недостатній науково-теоретичний

¹ Дахно І.І. Право інтелектуальної власності. / Дахно І.І. – К., 2006. – С. 168.

² Носов І.Н. Международная охрана авторских прав. / Носов И.Н. – Казань, 1996. – С. 11-12.

³ Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.02.1994 р. № 3792-ХІІ// Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 13. – Ст. 64.

рівень¹, він вперше прямо передбачив охорону суміжних прав, заклад принципів засади охорони суміжних прав, визначив основних суб'єктів (виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення) та основні об'єкти суміжних прав (виконання, фонограми, програми організацій мовлення), закріпив принцип мінімального рівня охорони суміжних прав, встановив мінімальні строки охорони, визначив основи для договірних відносин в сфері використання об'єктів суміжних прав, тощо. Торкаються охорони суміжних прав й інші закони у цій сфері, зокрема: Закон України «Про телебачення та радіомовлення»²; Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм»³; Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування»⁴. Слід звернути увагу й на те, що крім законів, про які йшлося вище, важливе місце в інституті суміжних прав України займають численні постанови Кабінету Міністрів, укази Президента України, накази, роз'яснення та інші нормативно-правові акти інших державних органів, направлені на підсилення ефективності дії зазначених законів, роз'яснення застосування окремих положень таких законів, детальне врегулювання окремих правовідносин щодо суміжних прав⁵, сприяння подальшому розвитку інституту суміжних прав, тощо.

¹ Підпригора О.А. Проблеми кодифікації законодавства про інтелектуальну власність // Кодифікація приватного (цивільного) права України. / За ред. проф. А.С. Довгерта. – Київ: Український центр правничих студій, 2000. – С. 65-71.

² Про телебачення та радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10 від 09.03.94 р.

³ Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних: Закон України від 23.03.2000 р. № 1587-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 24 від 16.06.2000 р. – Ст. 183.

⁴ Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування: Закон України від 17.01.2002 р. № 2953-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 17 від 26.04.2002 р. – Ст.121.

⁵ Наприклад, процедура виплати винагороди суб'єктам суміжних прав, за використання об'єктів суміжних прав з комерційною метою: Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.1994 р. № 784 // Офіційний вісник України. – 1994. – № 25. – С.12.

Важливими етапом розвитку інституту суміжних прав України стало приєднання України до ряду міжнародних договорів про суміжні права. Першою стала Угода про співробітництво в галузі охорони авторського права і суміжних прав від 24.09.1993 р., яку Верховна Рада України ратифікувала 27.01.1995 р.¹. В 1994 році між Україною та ЄС була підписана Угода про партнерство та співробітництво. Ця угода заклала правове підґрунтя для зближення законодавств цих суб'єктів міжнародного права в сфері захисту суміжних прав². Іншим важливим міжнародним договором про суміжні права, до якого приєдналась Україна стала Женевська конвенція. Верховна Рада України ратифікувала зазначену конвенцію 15.06.1999 р.³. Приєднання до цієї конвенції передусім підсилило захист суміжних прав виробників фонограм. Визначальним для розвитку інституту суміжних прав України в плані приєднання до міжнародних договорів про суміжні права став 2001 рік. 20.09.2001 р. Верховна Рада Україна прийняла два закони щодо приєднання нашої держави до Римської конвенції⁴ та Договору ВОІВ про виконання та фонограми⁵. Приєднання України до вищезазначених міжнародних договорів стало важливим кроком вперед в напрямку розвитку інституту суміжних прав України.

¹ Про ратифікацію Угоди про співробітництво в галузі охорони авторського права і суміжних прав: Закон України від 27.01.1995 р. № 34/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 5 від 31.01.95 р. – Ст. 32.

² Зокрема положення щодо зближення законодавства про інтелектуальну власність України та ЄС містяться в статтях 50, 51, 56, 60, 76, Додатку III Угоди про партнерство та співробітництво.

³ Про приєднання України до Конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм: Закон України від 15.06.1999 р. № 738-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 32 від 13.08.99 р. – Ст. 265.

⁴ Про приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення: Закон України від 20.09.2001 р. № 2730-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 2 від 11.01.2002 р. – Ст.13.

⁵ Про приєднання України до Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання та фонограми: Закон України від 20.09.2001 р. № 2732-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 2 від 11.01.2002 р. – Ст.15.

3. Об'єкти суміжних прав та умови (критерії) надання їм правової охорони

Виконання, фонограми, відеограми та програми (передачі) організацій мовлення входять до загального переліку об'єктів права інтелектуальної власності (п. 5 ч. 1 ст. 420 ЦК України), а в статті 449 ЦК України віднесені до окремої групи – об'єктів суміжних прав.

Об'єкти суміжних прав виникають в наслідок професійної діяльності виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення. Серед найбільш важливих об'єктів суміжних прав, які визнаються законодавством більшості країн світу та основними універсальними міжнародними договорам в цій сфері, можна виділити: виконання; фонограми; телерадіопередачі (програми).

Розглядаючи такий об'єкт суміжних прав як *виконання*, слід звернути увагу, що законом не розкрито значення цього терміну. Тому, враховуючи зміст терміну публічне виконання, який наведено у статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», виконання можна визначити як будь-які дії, спрямовані доведення творів до відома публіки за допомогою звуків, рухів, динаміки, міміки тощо, тобто це подання ролі або танцю, спів, читання, декламування, диригування, гра на музичному інструменті у живому виконанні або за допомогою технічних засобів.

Об'єктом охорони прав виконавців є *особистий виступ виконавця*. Йдеться про об'єкт нематеріального характеру, що відрізняється від твору. Виступ виконавця полягає в реалізації твору, який уже створений автором і включає всю сукупність його елементів. Виконавець є посередником між твором і публікою, бо він передає думку вже повністю і конкретно сформованого автором твору. Виконавець необхідний для того, щоб викликати у публіки естетичні відчуття, властиві виконуваному твору, проте він не вносить нічого нового до складових елементів цього твору. Твір є річчю в собі, навіть якщо він створений для того, щоб бути

реалізованим через виконання, і навіть якщо тільки виконання дозволяє публіці оцінити цей твір.¹

Виконання охороняється як одноразовий акт виконання. Кожне нове виконання одного й того ж твору і тим же виконавцем створює новий об'єкт охорони.

Виконання може здійснювати лише фізична особа; воно завжди є «живим». Однак, виконання може опосередковуватися технічними засобами, за допомогою яких розширюється аудиторія глядачів. Завдяки цим технічним засобам публіка може перебувати не тільки в тому місці, в якому твір безпосередньо виконують, а й за його межами. Важливо лише, щоб твір сприймався публікою одночасно з його виконанням. Наприклад, це пряма трансляція концерту або спектаклю по радіо чи телебаченню. Крім того, виконання може побачити або почути публіка за допомогою звукозапису чи відеозапису.²

Виконання поділяють на *публічні* та *приватні* (не публічні).

Публічними є виконання, які здійснюються у місці відкритому для вільного відвідування або в місці, де присутня значна кількість осіб, що не належать до кола родини.³ Вирішуючи питання про те, чи належать особи до кола родини, необхідно враховувати родинні відносини та характер зв'язків, періоди спілкування, характер взаємовідносин та інші значимі обставини.⁴ «Публічне виконання» включає, зокрема, *«живе» інструментальне* або *вокальне* виконання, *виконання за допомогою механічних засобів* і такі, як *грамплатівки, проводи, звукові доріжки (магнітні та інші), виконання шляхом показу фільму (звукового фільму), шляхом*

¹ Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підр. для студ. вищих навч. закладів / [Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. та ін.]; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 225.

² Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 155.

³ Гаврилов Э. Об исключительном праве на публичное и «непубличное» исполнение произведения / Э. Гаврилов // Хозяйство и право. – 2008. – № 1. – С. 18.

⁴ Моргунова Е. Правовые аспекты использования музыкальных произведений с помощью технических средств в местах общественного питания / Е. Моргунова // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 8. – С. 13.

розповсюдження і передачі (передача по радіо і телебаченню, незалежно від того, чи здійснюється безпосередня або відкладена передача і т.д.), а також будь-яким процесом бездротового прийому (радіо і телевізійні приймальні апарати, телефонні приймальні апарати тощо), а також інші подібні засоби і пристрої тощо.¹

Приватним (не публічними) виконаннями є такі, що здійснюються у колі родини у місці, обмеженому для вільного доступу, тобто на приватній території.²

В залежності від кількості осіб, що беруть участь у виконанні, **виконання** можуть бути **індивідуальними** (здійснюється одноособово виконавцем) або **колективними** (здійснюються за участю одночасно декількох виконавців).

С. А. Судариков розрізняє сумісне неподільне та подільне виконання.

Сумісне неподільне виконання – це виконання, яке є одним нерозривним цілим. У неподільному сумісному виконанні беруть участь всі виконавці. Наприклад, при виступі на концерті члени групи виступають із загальним номером, який і є сумісним виконанням.

Сумісне подільне виконання – це виконання, яке є сукупністю декількох частин, що мають самостійне значення. Наприклад, будь-який концерт, що складається з окремих номерів, може розглядатися як сумісне подільне виконання. До правового режиму сумісних виконань звичайно застосовують *mutatis mutandis* (з відповідними змінами) положення про сумісні твори, якщо вони не є службовими.³

Виконання також можна класифікувати **за характером і видом твору, який виконується**. Так, залежно від того літературний, драматичний, музичний, музично-драматичний, хореографічний, фольклорний чи інший види творів представляє виконавець,

¹ Дроб'язко В. С. Колективне управління авторським правом і суміжними правами: європейський досвід і національна практика / Дроб'язко В. С. – К. : ПП «Авокадо», 2006. – С. 13.

² Гаврилов Э. Об исключительном праве на публичное и «непубличное» исполнение произведения / Э. Гаврилов // Хозяйство и право. – 2008. – № 1. – С. 18.

³ Судариков С. А. Авторское право: учебн. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 196.

виконання набуває певних специфічних властивостей. Особливості кожного окремого виконання безпосередньо залежать від особистого творчого потенціалу виконавця або їх групи. Так, наприклад, виконання одного і того самого твору двома різними артистами може надзвичайно відрізнитися і набувати різних властивостей.

Окремо слід відзначити службові виконання.

Службовий об'єкт суміжних прав – це виконання, яке створено виконавцем або виконавцями у зв'язку з виконанням своїх трудових обов'язків або завдання роботодавця.

Деякі автори вважають, що виконання істотно відрізняється від інших об'єктів суміжних прав – фонограм і програм мовлення. Воно є результатом творчої діяльності, тоді як діяльність виробників фонограм і організацій мовлення не можна визнати такою хоча б тому, що вони є юридичними особами, а творчість – це розумовий, інтелектуальний процес, властивий тільки людині.

Сучасні дослідники більше схиляються до думки, що виконання має бути визнане об'єктом авторського права, а права виконавців – авторськими. Ця позиція обґрунтовується творчим характером, об'єктивною формою вираження та сукупністю особистих немайнових та майнових прав, які належать виконавцям.

Разом з цим, питання щодо умови творчого характеру виконання є досить спірним як до об'єкту суміжних прав. Процес виконання є набагато складнішим і багатограннішим, ніж це може здаватися на перший погляд. Виконавець має пережити, усвідомити, пропустити через себе враження і почуття, щоб перекласти це на «мову мистецтва».¹ І творчість його виявляється в тому, щоб він за допомогою свого таланту та майстерності зміг передати той настрій, ту ідею, які вклав автор у свій твір. Виконавець при здійсненні виконання «прикрашає» твір.

Наступним об'єктом суміжних прав є **фонограми та відеограми**.

¹ Кравченко О. Правове регулювання суміжних прав виконавців / О. Кравченко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – №1. – С.15-18.

Фонограма – це звукова фіксація (запис) виконання творів та певного набору звуків на будь-якому матеріальному носіїві (вініловому диску, компакт-диску, дискеті, будь-якому іншому носії) незалежно від його природи, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору; фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій).

Слід звернути увагу на те, що звуки можуть й не бути результатом творчості суб'єктів авторського права, наприклад, це шум лісу, спів птахів, шум крапель дощу, морських хвиль, тощо.

Договір ВОІВ по виконаннях і фонограмах уточнив визначення фонограм, надане Римською конвенцією, але ввів помилкове уявлення про «відображення звуків», створюваних комп'ютерними програмами, і які можуть бути записані на фонограму. Експерти ВОІВ не змогли зрозуміти, що перед записом синтезована музика завжди відтворюється композитором і лише після прослуховування вибирається якнайкращий варіант, який і записується на фонограму. Проте таке «відображення звуків» нічим не відрізняється й від інших звуків, з врахуванням того, що дуже часто комп'ютерна музика створюється на основі зразків звуків (семплів), одержаних за допомогою реальних музичних інструментів.¹

Національні законодавства багатьох сучасних країн, в тому числі і України, відносять до об'єктів суміжних прав також і відеограму.

Відеограма – це відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких інших рухомих зображень (без звукового супроводу), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору.

Національне законодавство розмежовує аудіовізуальні твори і відеограми. Відмінність відеограми від такого об'єкту авторського права як аудіовізуальний твір полягає в тому, що аудіовізуальний твір, крім рухомих зображень містить звуковий супровід.

¹ Судариков С. А. Авторское право: учебн. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 183-184.

Наступним загально визнаним об'єктом суміжних прав є **телерадіопередачі організацій мовлення.**

Законодавство України надає правову охорону програмі (передачі) організацій мовлення, однак визначення цього терміну, як у міжнародних договорах, так і у національному законодавстві відсутнє. Це ускладнює на сьогоднішній день регулювання відносин, пов'язаних із використанням як власне програм (передач) організацій мовлення, так і творів та виконань, які використовуються при їх створенні.

Визначення цього поняття відсутнє і в міжнародних договорах. Складність визначення полягає у тому, що слово «передача» має подвійне значення. З одного боку, передача – це процес розповсюдження аналогового або цифрового сигналу в ефір або по кабелю, а з другого боку, передача – це об'єкт охорони.¹

Відповідно до Римської конвенції передачі організацій мовлення охороняються як об'єкти суміжних прав. Поняття «передача організації мовлення» у конвенції не міститься, є лише визначення, що передачею в ефір є передача звуків і або звуків і зображень бездротовими засобами для приймання публікою. Але навряд чи можна його вважати визначенням терміну передача організації мовлення.²

Відповідно до ст. 1(і) Брюссельської конвенції про розповсюдження несучих програми сигналів, які передаються через супутники, «програма – сукупність матеріалів, одержуваних безпосередньо або в записі, що складаються із зображень, звуків або зображень і звуків, які передаються за допомогою сигналів з метою подальшого розповсюдження».

Відповідно до Закону України «Про телебачення і радіомовлення», телерадіо програма – це сукупність телерадіопередач, що транслюються безпосередньо або в запису.

¹ Судариков С. А. Авторское право: учебн. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 184.

² Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 158.

Здійснення програми (передачі) організації мовлення (телебачення і радіомовлення) – це передача на відстань звукової або зорової інформації за допомогою електромагнітних хвиль, що розповсюджуються передавальними пристроями і приймаються будь-якою кількістю телерадіоприймачів.

Слід відзначити різницю між програмами телебачення та радіомовлення, яка полягає у формі вираження передач. Передачі радіомовлення мають тільки звукову (аудіо) форму вираження, в той час як програми телебачення тільки аудіовізуальну форму виразу.

С. А. Судариков до передач відносить **три види об'єктів**:

- виконання, створювані співробітниками організацій мовлення, наприклад дикторами;

- виконання літературних і музичних творів, наприклад аудіовізуальні виконання (зокрема з участю віртуальних виконавців), відеокліпи, записи сценічних виконань і т.д.;

- звуки і зображення реальних об'єктів навколишнього світу, наприклад спортивні передачі.

Існує безліч не тільки програм традиційного мовлення, але і його нових форм, перш за все комп'ютерного мережевого мовлення (web-casting). Нові технічні досягнення – цифрове мовлення, телебачення високого дозволу, багатоканальність, мультимплексування, передача даних, інтерактивність – розширюють можливості користувачів, не змінюючи ні суть мовлення, ні його зміст, ні тим більше його призначень, головними з яких є політика і бізнес.¹

Відповідно до норм статті 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права», на території України **охороняються наступні виконання**:

- виконання, виконавцем якого є громадянин України;
- виконання, яке вперше мало місце на території України;
- виконання, записане на фонограму, що охороняється в Україні;

¹ Судариков С. А. Авторское право: учебн. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 185.

- виконання, не записане на фонограму, включене в передачу мовлення, що охороняється в Україні;

- виконання іноземних виконавців, вперше виконані за кордоном, відповідно до міжнародних угод України.

Охороняються такі фонограми:

- фонограми, виробником яких є фізична або юридична особа України, тобто громадянин України або юридична особа, зареєстрована на території України;

- фонограми, вперше опубліковані на території України (незалежно від національності виробника фонограми). Фонограма вважається опублікованою, якщо її примірники випущені в обіг за згодою виробника фонограми у кількості, достатній для задоволення потреб публіки;

- фонограми іноземних виробників фонограм, вперше опубліковані за кордоном, відповідно до міжнародних угод України.

Охороняються наступні передачі організацій мовлення:

- передачі, організації мовлення яких мають офіційне місцезнаходження на території України і здійснюють передачі за допомогою передавачів, розташованих на території України;

- передачі іноземних організацій мовлення відповідно до міжнародних угод України.

Окремо слід звернутися до розкриття змісту прав виконавців, виробників фонограм, відеограм, організацій мовлення.

Умовами надання правової охорони об'єктам суміжних прав є наступні:

- **об'єктивна форма існування об'єкта** - означає, що об'єкт суміжних прав може існувати в деякий момент часу в деякому місці простору, наприклад, «живі» виконання;

- **правомірність використання об'єктів права інтелектуальної власності**, що втілюється у об'єкті суміжних прав.

У науковій літературі ставиться під сумнів творчий характер фонограм і програм мовлення, які будучи плодом не тільки і не

стільки розумової, скільки фізичної праці, не відображають особливої творчої оригінальності їх творців¹, тому що вони нібито є результатами тільки виробничо-технічної діяльності² та втілюють у себе не творчі, інтелектуальні зусилля, а виробничі, фінансові, технічні, організаційні, професійні витрати фізичної чи юридичної особи, що здійснює особливого роду діяльність³.

Позиція щодо визнання фонограми, відеограми і програми мовлення лише результатами виробничо-технічної діяльності викликає низку зауважень. Зокрема, заперечення викликає теза про те, що процес виробництва фонограми і програми мовлення – це процеси, які не потребують творчості. Виробники фонограм і програм мовлення в зазначені об'єкти не вкладають своїх творчих зусиль.⁴ Безперечно, не будь-який запис є творчим результатом, але виробник фонограми, відеограми, програми мовлення в її виготовлення може вкласти максимум своєї творчості: від упаковки фонограми і до підбору звуків для запису.

5. Суб'єкти суміжних прав

Відповідно до статті 450 ЦК України, статей 36 та 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суб'єктами суміжних прав, як і суб'єктами авторського права, можуть бути фізичні та юридичні особи, які поділено на дві групи: первинні суб'єкти, які безпосередньо створюють об'єкти права, та похідні суб'єкти, які набувають майнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав відповідно до договору чи закону.

¹ Гражданское право: В 4 т. Том 2.: Вещное право. Наследственное право. Исключительные права. Личные неимущественные права: учебн. для студентов вузов, обучающихся по направлению 521400 «Юриспруденция» и по специальности 021110 «Юриспруденция» / [Зенин И. А. и др.]; отв. ред. – Е. А. Суханов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – С. 314.

² Горячківська Н. Об'єкти інтелектуальної власності / Н. Горячківська // Бізнес-інформ. – 1998. – №7 (227). – С. 15.

³ Підпригора О. Деякі питання охорони суміжних прав / О. Підпригора // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – №1. – С. 114-122.

⁴ Яркіна Н. Е. О соотношении гражданского, авторского и смежных прав / Н. Е. Яркіна // Проблемы законности. – X., 2000. – Вип.43. – С. 56.

Первинними суб'єктами суміжних прав є: виконавець; виробник фонограми; виробник відеограми; організація мовлення.

Виконавцями є актори, співаки, музиканти, танцюристи та інші особи, які грають ролі, читають, декламують, грають на музичному інструменті, інтерпретують або іншим чином виконують літературні або художні твори, або вирази фольклору¹. Законодавець не пред'являє до виконавця вимог щодо наявності спеціальної освіти, рівня професійної майстерності, необхідності мати які-небудь дозвільні документи. Ними можуть бути громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства.

Правосуб'єктність виконавця визначається положеннями ЦК України. Особа, яка має часткову цивільну дієздатність (не досягла 14 років), самостійно здійснює свої особисті немайнові права на виконання відповідно до п. 2 частини першої ст. 31 ЦК України. Самостійне здійснення майнових прав інтелектуальної власності на виконання можливе за неповної цивільної дієздатності особи (віком від 14 до 18 років) відповідно до п. 2 частини першої ст. 32 ЦК України.

Особливості статусу виконавця викликали до життя декілька теорій, що пояснюють суть його прав: від теорії прирівнювання його прав до звичних авторських до визнання виконавця лише переробником первинного твору і навіть звичайним працівником, що здійснює трудові обов'язки у відносинах з відповідним працедавцем (тобто видовищною установою – театром, цирком, тощо)². Оскільки виконавці лише «утілюють» твори, а не «створюють» їх, в зарубіжній літературі іноді говорять про «другорядність» прав виконавців³. Але така принижуюча оцінка творчості виконавців ніякого ефекту на їх правовому статусі не відображається й не повинна відображатися.

¹ Визначення наведене відповідно до положень Договору ВОІВ про виконання та фонограми (стаття 2, пункт (а)).

² Липчик Д. Авторское право и смежные права / Липчик Д. [пер. с фр.; предисловие М. Федотова]. – М. : Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. – С. 319.

³ Бенгли Л. Право интеллектуальной собственности: Авторское право / Л. Бенгли, Б. Шерман; пер. с англ. В. Л. Вольфсона. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 513.

Слід звернути увагу на те, що завдяки виконанню твір може бути «прикрашений» виконавцем, або навпаки – «спотворений».

Виробником фонограми може бути як фізична, так і юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і відповідальність за перший звуковий запис виконання або будь-яких інших звуків. Тобто особа, яка задумала цей проект і втілила його в життя (орендувала чи створила студію, уклала договори з авторами і виконавцями на запис виконання, фінансувала цей проект або уклала відповідні договори зі спонсорами чи кредиторами, здійснила інші необхідні організаційно-правові та фінансові заходи щодо запису виконання або інших звуків).

До виробника фонограм законодавство не пред'являє вимогу здійснення спеціалізованої діяльності в галузі звукозапису або визнання фірмою звукозапису, але слід відзначити, що вартість спеціального обладнання, що необхідно для якісного запису фонограми зумовлює тривалість функціонування студій запису. Крім цього, саме завдяки досвіду спеціалістів у студіях запису, вони користуються певним попитом і визначають вартість створення ними фонограм.

Аналогічно до **виробника відеограм**, як і до виробника фонограм, законодавство не пред'являє вимогу здійснення спеціалізованої діяльності у вказаній галузі, тому будь-яка організація чи фізична особа, що здійснила перший відеозапис виконання або інших рухомих зображень, буде охоронятися як виробник відеограм.

Разом з цим слід звернути увагу на те, що фіксація виконань пов'язана із здійсненням підприємницької діяльності. Вироблення фонограм, відеограм потребує спеціального обладнання для запису виконання (звукозапису, відеозапису). Якщо суб'єктом суміжних прав на фонограми і відеограми є фізична особа-підприємець, право на здійснення такої діяльності визначається ст. 50 ЦК України і поширюється на фізичну особу, яка має повну цивільну дієздатність (досягла 18 років) за умови її державної реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності. Виробниками фонограм і відеограм є

переважно юридичні особи у формі товариств, установ тощо, які створені і зареєстровані у встановленому законом порядку (ст. 89 ЦК України). Виготовлення матеріальних носіїв (зокрема, оптичних носіїв інформації у формі дисків для лазерних систем зчитування) та запис на них виконань, фонограм і відеограм здійснюється відповідно до Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування». При цьому виробники фонограм та відеограм повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців.¹

Іншою категорією суб'єктів суміжних прав є *організацій мовлення*, до яких належать організації, які здійснюють передачу засобами недротового зв'язку, в тому числі і через супутник, звуку або зображення і звуків, або їх відтворення для прийняття публікою, або здійснюють передачу кодових сигналів, якщо засоби декодування надаються публіці організацією мовлення або за її згодою².

Поняття «організація мовлення» не визначено у міжнародному праві. Закон України «Про авторське право і суміжні права» (стаття 1) до організацій мовлення відносить організації ефірного або кабельного мовлення.

Організацією ефірного або кабельного мовлення визнаються державні, комерційні юридичні особи, що здійснюють повідомлення в ефір або по кабелю радіо- і телепередач у формах звуків (слів) і (або) зображень в їх поєднанні або без такого в цілях задоволення інформаційних, культурно-просвітницьких, інших потреб населення.³

Організація та технічне здійснення теле- та радіомовлення є складною та дорогою справою. Крім цього, такий вид підприємницької діяльності вимагає отримання спеціального державного дозволу

¹ Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [Паладій М. В., Мироненко Н. М., Жаров В. О. та інш.]; за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – С. 181-182.

² Наведене визначення організацій мовлення відповідає положенням Договору ВОІВ про виконання та фонограми.

³ Фаршатов І. Особенности реализации прав, смежных с авторскими / И. Фаршатов // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 6. – С. 41.

(ліцензії). Тому організації мовлення – це, як правило, юридичні особи, які володіють відповідними потужними ресурсами для його здійснення.

В деяких країнах світу до суб'єктів суміжних прав відносять також видавців, у яких виникають суміжні права на оформлення опублікованих творів (таке право надається за законодавством Великобританії, Австралії, Бангладешу, Індії, Ірландії, Нової Зеландії, Пакистану, Сінгапуру). В таких країнах як Італія та Австрія, суміжні права надаються також особам, які є авторами фотографій, що знаходяться в каталогах та збірниках, які не відповідають умовам, необхідним для того, щоб їх охорона здійснювалась в якості самостійних творів, що охороняються авторським правом. В Австрії, відповідно до Закону «Про авторське право», суміжними з авторськими правами користуються особи, які розробляють ескізи для театральних декорацій та креслення¹.

До похідних (вторинних) суб'єктів суміжних прав відносять осіб, які набули прав відповідно до договору або закону: спадкоємці виконавців та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконання; спадкоємці, правонаступники виробників фонограм та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм; спадкоємці, правонаступники виробників відеограм та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо відеограм; правонаступники організацій мовлення та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо їх програм (передач).

¹ Энтин В. Правовая природа смежных прав. Правовые гарантии соблюдения имущественных интересов деятелей культуры / В. Энтин // Интеллектуальная собственность. – 2001. – № 7. – С.11-15.

6. Підстави виникнення та зміст права інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав

Відповідно до статті 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права» для **виникнення та здійснення** суміжних прав не вимагається виконання будь-яких формальностей.

Відповідно до статті 451 ЦК України: право інтелектуальної власності на виконання виникає з моменту першого його здійснення; право інтелектуальної власності на фонограму чи відеограму виникає з моменту її вироблення; право інтелектуальної власності на передачу (програму) організації мовлення виникає з моменту її першого здійснення.

Виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми для сповіщення про свої суміжні права на фонограмах, відеограмах і всіх їх примірниках, що розповсюджуються серед публіки на законних підставах, або їх упаковках можуть використовувати спеціальний знак охорони суміжних прав. Цей знак складається з таких елементів: латинська літера «Р», обведена колом; імена (назви) осіб, які мають щодо цих фонограм (відеограм) суміжні права; рік першої публікації фонограми (відеограми).

Відсутність знака охорони суміжних прав не позбавляє володільця суміжного права його захисту, проте, в ряді випадків ускладнює процес доказування при його порушенні.

Статтею 450 ЦК України встановлено, що за відсутності доказів іншого, виконавцем, виробником фонограми, відеограми, програми (передачі) організації мовлення вважається особа, ім'я (найменування) якої зазначено відповідно у фонограмі, відеограмі та їх примірниках чи на упаковці, а також під час передачі мовлення – це презумпція суміжних прав.

При характеристиці **прав виконавців** слід зазначити наступне.

Найважливіша характерна риса виконавської діяльності – наявність в ній елементів творчості, що не відносяться до процесу створення твору, а творчості, пов'язаної з особливостями процесу виконання (вибір місця виконання, обладнання сцени, місць зйомок,

одягу; манери поведінки виконавця; допустимість і межі імпровізацій; музичні, шумові супроводи; вибір інструментів, тональності, ритму виконання – щодо музичних творів). Все це, а також інші матеріальні, соціально-психологічні і етичні основи утворюють елементи творчості.¹

Виконавцеві твору належать такі *особисті немайнові права* (ст. 38 Закону України «Про авторське право і суміжні права»): вимагати визнання того, що він є виконавцем твору; вимагати, щоб його ім'я або псевдонім зазначалися чи повідомлялися у зв'язку з кожним його виступом, записом чи виконанням (у разі, якщо це можливо); вимагати забезпечення належної якості запису його виконання і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій суттєвій зміні, що може завдати шкоди його честі і репутації.

Майнові права виконавця включають виключне право дозволяти іншим особам використання виконання шляхом:

- публічного сповіщення своїх незафіксованих виконань (прямий ефір);

- фіксації у фонограмах чи відеограмах своїх раніше не зафіксованих виконань;

- відтворення (пряме і/або опосередковане) своїх виконань, зафіксованих без їх згоди у фонограмі чи відеограмі чи за їх згодою, але якщо відтворення здійснюється з іншою метою, ніж та, на яку вони дали свою згоду;

- розповсюдження своїх виконань, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі, шляхом першого продажу або іншої передачі права власності у разі, коли вони при першій фіксації виконання не дали дозволу виробникові фонограми (виробникові відеограми) на її подальше відтворення;

- комерційного прокату, майнового найму своїх виконань, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі, якщо при фіксації не було їхньої згоди на комерційний прокат і майновий найм, навіть після

¹ Фаршатов И. Особенности реализации прав, смежных с авторскими / И. Фаршатов // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 6. – С. 33.

розповсюдження виконань, здійсненого виробником фонограми (відеограми) або за його дозволом;

- розповсюдження своїх виконань, зафіксованих у фонограмах чи відеограмах, через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором, якщо при першій фіксації виконання не було їхньої згоди на такий вид розповсюдження.

При розгляді змісту *прав виробників фонограм і відеограм* необхідно зазначити наступне.

Виробник фонограми, виробник відеограми має право зазначити своє ім'я (назву) на кожному носії запису або його упаковці поряд із зазначенням авторів, виконавців і назв творів, вимагати його згадування у процесі використання фонограми (відеограми).

Також йому належить право на захист фонограми від спотворення при використуванні, право на обнародування фонограми, тобто на здійснення дії, яке робить фонограму доступною для загального відома шляхом її публікації, публічного показу, публічного виконання, повідомлення в ефір (по кабелю) або яким-небудь іншим чином. Публікацією (випуском в світ) є випуск в обіг екземплярів фонограми з відома виробника в кількості, достатній для задоволення розумних потреб публіки.¹ Право на обнародування фонограми найбільшою мірою схоже з правом на обнародування, належному авторам творів.

Термін дії права на зазначення імені (найменування) виробника фонограми визначається:

- в тому випадку, якщо виробником фонограми була фізична особа, відповідне право діятиме протягом всього його життя;

- якщо в ролі виробника фонограми виступала юридична особа, право на вказівку його найменування на фонограмі або її упаковці діятиме до припинення такої юридичної особи.²

¹ Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский Дом «Городец», 2008. – С. 194-195.

² Близнац И. А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близнац, К. Б. Леонтьев; под ред. И. А. Близнаца. – М. : Проспект, 2009. – С. 183-184.

Виключні майнові права виробників фонограм та відеограм включають виключне право дозволяти використання фонограм та відеограм шляхом:

- відтворення (пряме і/або опосередковане) своїх фонограм і відеограм у будь-якій формі і будь-яким способом;
- розповсюдження серед публіки фонограм, відеограм та їх примірників шляхом першого продажу або іншої передачі права власності;
- комерційного прокату фонограм, відеограм та їх примірників, навіть після їх розповсюдження, здійсненого виробником фонограми чи відеограми або за їх дозволом;
- публічного сповіщення фонограм, відеограм та їх примірників через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором;
- будь-якої видозміни своїх фонограм, відеограм;
- ввезення на митну територію України фонограм, відеограм та їх примірників для розповсюдження їх серед публіки.

Якщо фонограми, відеограми чи їх примірники введено виробником фонограми (відеограми) чи за його згодою у цивільний обіг шляхом їх першого продажу в Україні, допускається їх подальше розповсюдження шляхом продажу, дарування тощо без згоди виробника фонограми (відеограми) чи його правонаступника і без виплати йому винагороди. Проте, й у цьому випадку право здавання таких примірників фонограм (відеограм) у майновий найм чи комерційний прокат залишається виключно правом виробника фонограми (відеограми).

Права організацій мовлення. Виключні права організації мовлення на використання її передачі передбачають право здійснювати, дозволяти або забороняти такі дії: ретранслювати передачу, записувати передачу, відтворювати запис передачі, розповсюджувати оригінал або примірники запису передачі, у тому числі шляхом продажу, доводити до загального відома запис передачі, публічно сповіщати передачу в місцях із платним входом.

Тобто, до майнових прав організацій мовлення належать такі: право на ретрансляцію передачі; право на запис передачі; право на відтворення запису передачі; право на розповсюдження запису передачі; право на доведення до загального відома запису передачі; право на сповіщення.

При розгляді прав організацій мовлення слід відзначити наступне.

Права організацій мовлення вперше були визнані в 1961 р., коли була прийнята Римська конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення. Римська конвенція визнала тільки права організацій ефірного мовлення тому, що систем кабельного і супутникового мовлення у той час просто не існувало, а радіотрансляційні мережі розглядалися як анахронізм вчорашнього дня.

Деякі норми відносно ефірного мовлення містить Бернська конвенція. Брюссельська конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники, дещо розширила коло прав мовних організацій. Угода ТРІПС надала мовним організаціям право забороняти без їх дозволу запис, відтворення записів і ретрансляцію засобами бездротового зв'язку передач, а також повідомлення для загального відома телепередач аналогічного змісту.¹

Права організацій ефірного мовлення майнового характеру в цілому схожі, що легко пояснюється принциповою єдністю технології їх діяльності, хоча в одному випадку середовищем передачі контенту (зміст програм) є повітряний простір (ефір), а в іншому – спеціальні дрютяні пристрої (кабель).²

Організація мовлення має право вимагати згадування своєї назви у зв'язку із записом, відтворенням, розповсюдженням своєї

¹ Судариков С. А. Основы авторского права / Судариков С. А. – Мн.: Амаффея, 2000. – С. 343.

² Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М.: Издательский Дом «Городец», 2008. – С. 199.

передачі і публічним повторним словіщенням її іншою організацією мовлення.

Організації мовлення мають виключні права дозволяти використання своїх передач (програм) шляхом:

- публічного словіщення своїх програм шляхом їх трансляції та ретрансляції;

- фіксації на матеріальному носії та відтворення своїх передач;

- публічного виконання і публічної демонстрації своїх програм (передач) у місцях з платним входом.¹

Повідомлення для загального відому – це передача по дротах або засобами бездротового зв'язку зображень або звуків або зображень і звуків твору, виконання, фонограми, передачі організації мовлення таким чином, що зображення або звуки стають доступними для сприйняття особами, що не належать до звичного круга сім'ї або до близьких знайомих сім'ї, в місцях, настільки віддалених від місця передачі, що без передачі такі зображення або звуки не були б доступні для сприйняття. Крім того, повідомленням твору для загального відому також є доведення твору до загального відому таким чином, що представники публіки можуть здійснювати доступ до твору з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором.²

Організація мовлення має право забороняти поширення на території України чи з території України сигналу, що несе програми, органом, який поширював цей сигнал і для якого він не призначався.

Суміжні права відносно повідомлень в ефір і по кабелю виникають тільки у організацій ефірного або кабельного мовлення, хоча і можуть надалі переходити до інших осіб. При цьому суміжні права у таких організацій виникають тільки у випадках повідомлення їх власних передач, тобто передач, створюваних самою мовною організацією або за замовленням такої мовної організації і за рахунок її засобів. У випадку якщо організація мовлення здійснює

¹ Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 165.

² Судариков С. А. Основы авторского права / Судариков С. А. – Мн.: Амадфея, 2000. – С. 346.

ретрансляцію чужих передач, суміжні права на такі передачі у ретранслюючої організації не виникають.¹

ЦК України та Законом України «Про авторське право і суміжні права» встановлюється строк чинності авторських та суміжних прав.

Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на виконання спливає через п'ятдесят років, що відраховуються з 1 січня року, наступного за роком здійснення першого запису виконання, а за відсутності такого запису – з 1 січня року, наступного за роком здійснення виконання.

Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на фонограму, відеограму спливає через п'ятдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком її опублікування, а за відсутності такого опублікування протягом п'ятидесяти років від дати її вироблення - з 1 січня року, наступного за роком вироблення фонограми, відеограми.

Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на передачу (програму) організації мовлення спливає через п'ятдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком її першого здійснення.

Закон допускає **обмеження прав** виконавців (зокрема право на відтворення) в тих випадках коли первинний запис був вироблений без згоди виконавця або відтворення здійснюється в тих же цілях, для яких було одержано згоду виконавця при записі.

7. Обмеження суміжних прав. Вичерпання майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав

Об'єкти суміжних прав, як і твори науки, літератури і мистецтва, в передбачених законом випадках можуть використовувати без згоди виконавця, виробника фонограми, виробника відеограми, організації мовлення, так зване вільне використання.

¹ Близнец И. А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близнец, К. Б. Леонтьев; под. ред. И. А. Близнеца. – М. : Проспект, 2009. – С. 188.

Обмеження зазначених майнових прав встановлені в інтересах суспільства, яке зацікавлено у вільному використанні інформації, розвитку науки та освіти. Передбачені законом обмеження суміжних прав не підлягають будь-якому розширеному тлумаченню. Разом з тим, вільне використання об'єктів суміжних прав не повинно завдавати шкоди нормальній їх експлуатації та обмежувати законні інтереси виконавця, виробника фонограм, виробника відеограм, організації мовлення, а також авторів чиї твори виконують або передають. Таке використання об'єктів суміжних прав без згоди суб'єктів суміжних прав є можливим лише за умови дотримання особистих немайнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Розрізняються два види вільного використання: з виплатою винагороди та без виплати винагороди.

Статтю 42 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, *що без згоди і виплати винагороди* допускаються використання виконань, фонограм, відеограм, програм організацій мовлення, їх фіксація, відтворення та доведення до загального відома без згоди виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення у випадках, передбачених статтями 21 – 25 Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо обмеження майнових прав авторів літературних, художніх і наукових творів, якщо задовольняються такі умови:

- відтворення зазначених об'єктів здійснюється виключно з метою навчання чи наукових досліджень;

- право на відтворення не поширюється на експорт відтворених примірників фонограм, відеограм, програм мовлення за межі митної території України;

- за суб'єктами суміжних прав зберігається право на справедливую винагороду з урахуванням кількості відтворених примірників у встановлених законом випадках.

Без згоди виконавців, виробників фонограм, відеограм, *але з виплатою винагороди* допускається відтворення в домашніх умовах і виключно в особистих цілях творів і виконань зафіксованих у фонограмах і відеограмах та їх примірниках, наприклад, запис

музики в домашніх умовах без одержання комерційної вигоди, для задоволення особистих потреб.

Відповідно до ст. 432 Закону України «Про авторське право і суміжні права» допускається без згоди виробників фонограм та відеограм), фонограми і відеограми яких опубліковані для використання з комерційною метою, і виконавців, виконання яких зафіксовані у цих фонограмах і відеограмах, але з виплатою винагороди, таке пряме чи опосередковане комерційне використання фонограм і відеограм та їх примірників:

- публічне виконання фонограми або її примірника чи публічну демонстрацію відеограми або її примірника;
- публічне сповіщення виконання, зафіксованого у фонограмі чи відеограмі та їх примірниках, в ефір;
- публічне сповіщення виконання, зафіксованого у фонограмі чи відеограмі та їх примірниках, по проводах (через кабель).

Збирання винагороди за використання фонограм (відеограм) і контроль за їх правомірним використанням здійснюють визначені Державною службою інтелектуальної власності України уповноважені організації колективного управління.

Зібрані кошти розподіляються між організаціями колективного управління, які є на обліку в Державній службі інтелектуальної власності України, на основі договорів, які уповноважені організації укладають з усіма організаціями колективного управління.

Одержану винагорода організації колективного управління розподіляють у таких пропорціях: виконавцям – 50 відсотків, виробникам фонограм (відеограм) – 50 відсотків. Розмір винагороди за використання фонограм (відеограм), порядок та умови її виплати визначаються постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження розміру винагороди (роялті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм та порядку її виплати»¹.

¹ Про затвердження розміру винагороди (роялті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм та порядку її виплати: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р. № 71 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 4 від 07.02.2003 р. – Ст. 128.

Особи, які використовують фонограми, відеограми чи їх примірники, повинні надавати уповноваженим організаціям колективного управління точні відомості щодо їх використання, необхідні для збирання і розподілу винагороди.

8. Поняття та становлення системи колективного управління майновими правами суб'єктів авторських і суміжних прав.

Правове регулювання діяльності організацій колективного управління правами в Україні

При вивченні даної теми слід звернутися до розділу IV Закону України «Про авторське право та суміжні права», який визначив способи управління майновими правами суб'єктів авторського права та суміжних прав. Управління можна здійснювати *особисто* (шляхом реалізації їх майнових прав на об'єкти авторського чи суміжних прав); *через повіреного* (на підставі наданих доручень представник буде діяти в межах наданих йому повноважень при реалізації чи захисті майнових прав особи) або *через організацію колективного управління*.

Статтею 47 Закону передбачено можливість здійснення управління майновими правами організаціями, які створюють суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав, що мають статус юридичної особи. Крім того, суб'єкти авторського права та суміжних прав можуть доручати управління правами на колективні основі відповідним державним організаціям, установчі документи яких передбачають здійснення таких функцій.

При розгляді даної теми слід звернути увагу на формування правових засад діяльності організацій колективного управління авторськими та суміжними правами. Прообразами сучасних організацій були перші професійні союзи у Франції. Перше товариство, що боролось за права авторів, було засноване автором відомих творів «Севільський цирульник» і «Одруження Фігаро» П. О. де Бомарше у Франції в 1777 р. і іменувалося *Бюро по*

драматичному законодавству. Основним напрямком діяльності було здійснення захисту майнових прав французьких драматургів і акторів. Під впливом активної діяльності Бюро було прийнято перший закон Франції по авторському праву – Декрет від 13-19 січня 1791 р., який надав авторам драматичних творів виняткове право на театральну постановку. Згодом Бюро було перетворене в Генеральне агентство по захисту авторських прав, а через півстоліття, у 1829 р., Бюро було трансформовано у Товариство драматичних авторів і композиторів (SACD), яке й розпочало здійснювати колективне управління правами авторів драматичних творів.

Пізніше з'явилося Центральне агентство по захисту прав авторів і композиторів, яке було перетворене в організацію, що займається колективним управлінням (повним колективним управлінням) авторів, композиторів і музичних видавців (SACEM). Саме діяльність цього товариства в значній мірі вплинула на формування інституту колективного управління авторськими правами.¹ Через 50 років після створення бюро по драматичному законодавству, було створене Товариство літературних авторів, перша генеральна асамблея якого зібралася 31.12.1837 р. Дані товариства боролися проти неправомірного використання об'єктів авторського права.

Щодо прав на публічне виконання музичних недраматичних творів, то система колективного управління у цій сфері була створена лише в 1850 році після гучного конфлікту у 1847 року за участю композиторів Поля Анріона і Віктора Парізо та письменника Ернеста Бурже. Зазначені автори були присутні при виконанні одного з їхніх творів – «Матінка Мішель в Італійській опері» у кафе «Амбасадор» на Єлисейських полях в Парижі та відмовилися платити за вхід, а також за запропоновані глядачам напої та закуски. Така відмова була обґрунтована тим, що власник кафе «продавав» своїм клієнтам їхню музику і пісні, проте, нічого не сплатив авторам. Конфлікт набув

¹ Авторское право: учеб.пособие / Е. А. Моргунова; отв.ред. В.П. Мозолин. – М. : Норма, 2008. – С. 205.

подальшого розвитку у суді департаменту Сени, який у вересні 1847 року заборонив виконувати в «Амбасадорі» опери, написані позивачами. Однак, незабаром автори знов вимушені були звернутися до суду, оскільки це рішення було порушене. У серпні 1848 року прийнято нове судове рішення, підтвержене касаційним судом Парижа у квітні 1849 року, відповідно до якого «Амбасадор» мав відшкодувати авторам збитки, яких вони зазнали у зв'язку з порушенням їхніх права на твір.¹

Даний епізод зумовив створення Центрального агентства по захисту прав авторів і композиторів, яке контролювало виплату винагороди авторам. 28.02.1851 р. агентство було перетворено на товариство колективного управління, що стало сьогодні одним з найбільших в світі – Організацією авторів, композиторів і музичних видавців (SACEM).² Створення цієї організації і стало початком формування найбільш розвиненої системи колективного управління правами, яка була створена для управління правом на публічне виконання музичних творів.³

Протягом XIX сторіччя подібні авторські товариства (організації по управлінню правами) було створено в усіх державах європейського континенту, а потім практично в усьому світі.

В 1926 р., в цілях координації і зміцнення міжнародних зв'язків, вісімнадцять таких товариств створили в Парижі Міжнародну конфедерацію товариств авторів і композиторів (CISAC). Україну в цій міжнародній організації представляє лише одна з усіх організацій колективного управління – ДО «Українське агентство з авторських та суміжних прав».

Формування авторських товариств в Росії почалося ще в 70-их рр. XIX в. Слід відзначити заснування в 1870 р. об'єднання

¹ Ієвіня О. Колективне управління майновими правами суб'єктів авторських та суміжних прав / О. Ієвіня // Нотаріат для вас. – 2009. – № 4. – С. 22.

² Липчик Д. Авторское право и смежные права / Липчик Д. [пер. с фр.; предисловие М. Федотова]. – М. : Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. – С. 356.

³ Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 175.

драматургів «Збори російських драматичних письменників» (засновник – О. М. Островський), яке через декілька років було перетворено у «Товариство російських драматичних письменників», а згодом в Товариство російських драматичних письменників і композиторів. В 1904 р. через внутрішні суперечності відбувся розкол єдиної раніше організації на Московське товариство драматичних письменників і композиторів (МТДПК) і ДРАМСОЮЗ з центром в Санкт-Петербурзі. І лише в 1930 р. ці товариства знов об'єдналися у Всеросійське товариство драматургів і композиторів. У 1930-ті рр. в СРСР були утворені творчі союзи, які створювали свої власні управління по охороні авторських прав.

Певний етап в розвитку системи реалізації авторських прав в нашій країні був пов'язаний із створенням і діяльністю ВУОАП (Всесоюзного управління по охороні авторських прав). У коло діяльності ВУОАП входили: стягування через своїх уповноважених на місцях авторського гонорару за публічне виконання всіх видів драматичних, музичних і інших творів; видача сум, що стягувалися письменникам і композиторам; надання авторам юридичної допомоги в питаннях авторського права. При ВУОАП існував відділ розповсюдження, що займався виданням драматичних творів радянських авторів. У столицях союзних республік існували республіканські, а в інших крупних пунктах – краєві і обласні відділення, що підкоряються ВУОАП.¹

У 1973 році після приєднання СРСР до Всесвітньої конвенції по авторському праву ВУОАП була перетворена у Всесоюзне агентство з авторських прав (ВААП). Діяльність цієї громадської організації регламентувалася спеціальною ухвалою уряду СРСР від 16.08.1973 р. № 588, яка повністю не публікувалося у відкритому друці, оскільки містило положення не «для друку».² ВААП було єдиною організацією, якій автори могли довірити свої майнові права. І хоча

¹ Близнач И.А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близнач, К. Б. Леонтьев; под ред. И. А. Близнач. – М. : Проспект, 2009. – С. 204.

² Судариков С. А. Основы авторского права / Судариков С. А. – Мн. : Амаляф, 2000. – С. 456.

ВААП створювалося як суспільна організація, на неї був покладений цілий ряд державних функцій.¹

Після розпаду СРСР ВААП було спочатку перетворене в державну організацію – Російське агентство інтелектуальної власності (РАІВ), а потім, після ухвалення Закону Російської Федерації «Про авторське право і суміжні права», в громадську організацію – Російське авторське товариство (РАТ). Аналогічні процеси відбувалися і в інших країнах СНД – республіканські філіали ВААП були реорганізовані в національні агентства, управління або комітети з авторських і суміжних прав або інтелектуальної власності.

Збільшення кількості видів та жанрів творів, способів та можливостей їх одночасного відтворення за короткий проміжок часу зумовлює розширення сфер колективного управління та вдосконалення договірною регулювання відносин між суб'єктами.

Слід зазначити цікаву особливість еволюції діяльності по колективному управлінню авторськими і суміжними правами: виникнувши спочатку як засіб контролю за дотриманням так званих «великих прав» (відносно драматичних творів), колективне управління надалі виявилось найбільш затребувані при використуванні музичних творів «малих форм» (так званих «малих прав»). Проте сьогодні поступово відбувається зворотний процес: у зв'язку з новими технологічними досягненнями сфера колективного управління поступово починає охоплювати майже всі види творів. Якщо при управлінні правами драматургів організації по колективному управлінню були специфічними агентствами, що діяли на підставі договорів з кожним з авторів, що представляються ними, то надалі (при колективному управлінні в музичній сфері) принципи колективного управління зазнали значної зміни.²

¹ Белов В. В. Интеллектуальная собственность. Законодательство и практика его применения: Учебное пособие / Белов В. В., Виталиев Г. В., Денисов Г. М. – М. : Юристъ, 1999. – С. 116.

² Комментарий к Четвертой части Гражданского кодекса Российской Федерации (постатейный). Правовое регулирование отношений в сфере интеллектуальной собственности. С постатейными материалами и практическими разъяснениями. (Под редакцией И.А. Близнеца, А.Ю. Ларина). – М. : Книжный мир, 2008. – С.65-66.

З прийняттям 23.12.1993 р. Закону України «Про авторське право і суміжні права» вперше на законодавчому рівні в Україні було закріплено можливість здійснення колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права, а також суміжних прав і створення відповідних організацій. Розділ IV «Колективне управління майновими правами» вказаного Закону містив дві статті 39 та 40, які визначали порядок створення та діяльності організацій колективного управління. Зокрема, стаття 39 передбачала, що з метою забезпечення майнових прав авторів та інших осіб, які мають авторське право і суміжні права, ці особи можуть доручати управління своїми майновими правами на колективній основі організаціям, які не мають права займатися комерційною діяльністю.

В редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 11.07.2001 р. вже більш детально регламентується порядок здійснення колективного управління правами суб'єктів авторського права та суміжних прав. Законодавець спробував врахувати все найкраще, що було напрацьовано у світі у цій галузі та беручи до уваги досвід який був набутий в Україні.¹

Стосовно ж колективного управління майновими правами виконавців, виробників відеограм, виробників фонограм, реальні передумови розпочати таку діяльність виникли лише з прийняттям постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження розміру винагороди (роялті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм та порядку її виплати»² й відповідних наказів Міністерства освіти і науки України³.

¹ Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 188-189.

² Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р. № 71 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 4 від 07.02.2003 р. – Ст. 128.

³ Про затвердження Порядку визначення уповноважених організацій колективного управління: Наказ Міністерства освіти і науки України від 18.02.2003 р. № 81 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 11 від 28.03.2003 р. – Ст. 499 (Наказ втратив чинність на підставі Наказу Міністерства освіти і науки № 309 від 21.05.2003 р.); Про затвердження Порядку визначення уповноважених організацій колективного управління: Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.05.2003 р.

На протязі 90-х років ХХ століття до ліквідації у 1999 році, фактично єдиною організацією, яка здійснювала управління майновими правами суб'єктів авторського права в Україні здійснювало Державне агентство з авторських та суміжних прав при Кабінеті Міністрів України. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України на базі Державного агентства з авторських та суміжних прав при Кабінеті Міністрів України було, створено Державне підприємство «Українське агентство з авторських та суміжних прав» (перейменовано з часом в ДО «УААСП»)¹, яке стало правонаступником Державного агентства з авторських та суміжних прав при Кабінеті Міністрів України в частині здійснення колективного управління майновими правами авторів та суб'єктів суміжних прав. ДО «УААСП» підпорядковано ДСІВ. ДО «УААСП» є постійним членом CISAC з грудня 2005 року.²

У 2002 році, після підписання наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку обліку організацій колективного управління»³, ситуація різко змінилась. Станом на 01.09.2015 р. на облік у ДСІВ взято 18 організацій колективного управління⁴. Після тривалого часу так би мовити монопольного панування у цієї сфері ДО «УААСП», у правоволодільцев з'явилась

№ 309 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 24 від 27.06.2003 р. – Ст. 1147. (Наказ втратив чинність на підставі Наказу Міністерства освіти і науки № 1175 від 22.12.2008 р.); Про затвердження Порядку визначення уповноважених організацій колективного управління, які здійснюватимуть збирання і розподіл винагороди (роялті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм, і Змін до Порядку обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їх діяльністю: Наказ Міністерства освіти та науки України від 22.12.2008 р. № 1175 // Офіційний Вісник України. – 2009. – № 6 від 06.02.2009 р. – Ст. 172.

¹ Про створення Державного агентства України з авторських і суміжних прав: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1992 р. № 154 // (Постанова втратила чинність на підставі Постанови КМ України № 1208 від 08.07.99 р.)

² Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 196-197.

³ Про затвердження Порядку обліку організацій колективного управління: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.02.2002 року № 81 // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 12 від 05.04.2002 р. – Ст. 626. (Наказ втратив чинність на підставі Наказ Міністерства освіти і науки № 311 від 21.05.2003 р.).

⁴ Див. : Офіційний веб-портал Державного департаменту інтелектуальної власності // Електронний ресурс: <http://www.sdip.gov.ua>

реальна можливість вільного вибору тієї організації колективного управління, яка викликає їх довіру, можливість дійсно вільно вибирати контрагента в договорі. Звісно, наявність конкуренції мала б призвести до зростання якості послуг. Проте окремі положення чинного законодавства викликають певні труднощі при вирішенні питання про можливість якісного виконання деякими організаціями колективного управління покладених на них законодавством функцій саме з огляду на склад засновників.

Спірним є питання про доречність існування в Україні такої значної кількості організацій. Слід зазначити, що на теренах колишнього СРСР існує різний підхід до організацій колективного управління: в Російській Федерації їх більше десяти, а в Білорусі – всього одна («Центр з колективного управління майновими правами»), правонаступник аналогічної організації, що діяла ще за часів Союзу.¹

Безумовно існують певні переваги при спеціалізації організації за відповідною сферою управління, що може сприяти ефективності її діяльності, адже для користувача простішим, зручнішим та більш швидким є отримання дозволу від однієї організації, ніж від великої кількості правоволодільців. Монополізація колективного управління у різних сферах в рамках однієї організації може зменшити ефективність управління та сприяти зловживанню правами як авторів, так і користувачів, наприклад, шляхом встановлення будь-яких обмежень, додаткових зобов'язань чи визначення невикористованих високих або низьких тарифів.

Інститут колективного управління, звичайно, не найкращий варіант, бо він стандартизує умови використання об'єктів авторського права і суміжних прав, не враховує конкретних обставин, колективне управління і індивідуальний договір – це, образно кажучи, є співвідношення роботи ремісника і творця. Але

¹ Ярова Є. «Велика чотирнадцята». Або хто в Україні захищає майнові права автора? / Є. Ярова // Юридична газета. – № 1-2 (185) від 20.01.2009 р. – С. 21.

товариство не запропонувало що-небудь досконалого. Єдино, що залишається констатувати, що загальна тенденція повинна бути така, щоб пріоритет віддавався індивідуальним Договорам. Дана рекомендація одержала віддзеркалення в роботі ВОІВ «Коллективне управління авторським правом і суміжними правами», яка є результатом дослідження міжнародного бюро ВОІВ інституту колективного управління, в якому, зокрема, зазначено, що не рекомендується здійснювати колективне управління правами, які можуть управлятися на індивідуальній основі, якщо не існує серйозних труднощів практичного або економічного характеру в такому індивідуальному управлінні¹. Інститут колективного управління повинен бути побудований так, щоб він максимально сприяв прояву волі кожного правоволодільця.²

Взагалі, під *колективним управлінням авторськими та суміжними правами* мається на увазі система управління, відповідно до якої право володільці прав інтелектуальної власності передають спеціально створеним організаціям право ведення переговорів про умови, згідно з якими їхні твори, виступи або результати творчості, що мають промислове втілення, експлуатуватимуться різними користувачами; надання дозволів, а також контроль за їхнім використанням, отримання відповідної винагороди і її розподіл між правоволодільцями.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає організацію колективного управління (організацію колективного управління майновими правами) як організацію, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не має за мету одержання прибутку.

Значення «колективного управління» полягає в тому, щоб забезпечити майнові права авторів і інших правоволодільцев в тих випадках, коли їх здійснення в індивідуальному порядку опиняється

¹ Коллективное управление авторским правом и смежными правами. – ВОИС, 1990. – С. 98.

² Авторское право: учеб. пособие / Е. А. Моргунова; отв. ред. В. П. Мозолин. – М. : Норма, 2008. – С. 159.

скрутним. Як відомо, *суть колективного управління полягає в наступному:*

- багато користувачів через специфіку своєї діяльності вимушене використовувати велику кількість різних об'єктів (творів, виконань, фонограм), що охороняються, права на які належать безлічі осіб;

- укладення в таких випадках договорів з кожним з правоволодільцев (авторів, виконавців, виробників фонограм) практично неможливе, оскільки витрати на юридичний супровід діяльності в цьому випадку перевищать всі розумні межі);

- законодавство розвинених країн світу надає в таких випадках користувачу можливість укласти спеціальну угоду з відповідною організацією по колективному управлінню (користувач перераховує такій організації винагороду для правоволодільцев надає відомості, що саме він використовував - які твори, фонограми тощо);

- організація по колективному управлінню підсумовує і виплачує одержану від користувачів винагороду окремим правоволодільцям (авторам, виконавцями, виробникам фонограм і іншим правоволодільцем – спадкоємцям, правонаступникам за договорами тощо).

Слід підкреслити, що термін «колективне управління» не несе ніякого ідеологічного навантаження, а має на увазі організаційну і економічну специфіку відповідного способу реалізації авторських і суміжних прав. Цей термін широко використовується, наприклад, в законодавчих актах Європейського Співтовариства, в матеріалах ВОІВ, в науковій літературі.¹

¹ Близнац И. А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близнац, К. Б. Леонтьев; под.ред. И. А. Близнаца. – М. : Проспект, 2009. – С. 200-201.

9. Види та форми організацій колективного управління авторськими і суміжними правами

Відповідно до форми створення¹ організації колективного управління можуть бути громадськими (такими, що створені суб'єктами авторського права) або державними. Вирішення питання про те, яка організація краща для колективного управління авторським правом і суміжними правами – державна або громадська, залежить також від політичних, економічних і правових умов та традицій, існуючих у певній країні.

Щодо обсягу повноважень, які передаються за договором, розрізняють такі види колективного управління по характеру прав, якими управляє організація:

– **неповне колективне управління** здійснюється у випадках, коли організації, які управляють правами авторів драматичних і музично-драматичних творів, видають ліцензію на використання кожного конкретного твору після консультації з автором;

– **повне колективне управління** має місце у випадках, коли умови, використання творів, виконань, фонограм з репертуару організації колективного управління, та розмір винагороди, яку виплачуватиме користувач, може визначати сама організація, яка на це уповноважується суб'єктами авторського права чи суб'єктами суміжних прав. Зокрема, у випадку публічного виконання музичних творів організація надає право на використання усіх творів на однакових умовах, оскільки врахувати індивідуальні вимоги окремих авторів неможливо.²

В окремих випадках, визначених національним законодавством, колективне управління авторськими правами може бути обов'язковим. *Обов'язкове колективне управління* застосовують як

¹ Про затвердження Порядку обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їх діяльністю: Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.05.2003 р. № 311 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 24. – Ст. 1148.

² Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 184.

правило у тому випадку, коли всі виключні права зводяться лише до отримання винагороди (при відтворенні творів, виконань та фонограм у домашніх умовах, праві слідування, праві на репрографічне відтворення творів). Використання творів при застосуванні обов'язкового колективного управління може здійснюватися на основі примусового ліцензування, при цьому користувач укладає договір з визначеною державою організацією відповідно до закріплених законодавством умов.

Наступною підставою для класифікації є **коло осіб, відносно яких здійснюється управління правами**. У міжнародній практиці розрізняють:

- організації, які здійснюють управління тільки **відносно своїх членів**;
- організації, які здійснюють управління **не тільки правами своїх членів, але й правоволодільцев, що не є їх членами**, таке колективне управління називають *розширеним*.

Розширене колективне управління в свою чергу ділиться на два види:

- з умовою відмови від такого управління;
- без можливості відмови від такого управління¹.

При розширеному колективному управлінні передбачається надання організаціям колективного управління право збору винагороди і для тих суб'єктів авторського права чи суміжних прав, які не уповноважили управляти своїми правами. При цьому ці суб'єкти авторського права та суміжних прав користуються однаковими правами з тими, хто передав права в управління; вони мають право вимагати інформацію про зібрану належну їм винагороду, а також виключення своїх прав із управління організації.

Перевагами розширеного колективного управління є те, що користувачі у випадках неможливості укладення договорів з кожним з правоволодільцев, при зверненні до організації отримують дозвіл на

¹ Авторское право; учеб.пособие / Е. А. Моргунова; отв. ред. В. П. Мозолин. – М.: Норма, 2008. – С. 166.

використання необхідної кількості творів, окрім тих, дозвіл на використання яких було спеціально виключених з репертуару організації по колективному управлінню.

У деяких країнах системи розширеного управління визнаються як єдино можливі, обов'язкові способи їх реалізації при певних способах використання. Так, наприклад, Директивою ЄС № 93/83/ЕЕС від 27.09.1993 р. «Про узгодження деяких норм авторського права і прав, що відносяться до авторського права, що застосовуються до ефірного мовлення через супутник і до ретрансляції по кабелю», встановлюється обов'язковість реалізації авторських і суміжних прав, виключно через організації по колективному управлінню при кабельній ретрансляції програм, що передаються через супутник.¹

Згідно практики ВОІВ виділяють наступні типи організації або груп організацій для колективного управління авторськими і суміжними правами:

- **«традиційні» організації колективного управління**, які діють від імені своїх членів, домовляються про тарифи і умови використання користувачами, видають ліцензії на санкціоноване використання, збирають і розподіляють авторські гонорари. Ні у одному з цих процесів окремі правоволодільці прямої участі не приймають;

- **центри виробництва розрахунків за правами** надають користувачам ліцензії, що відображають умови використання творів і умови винагороди, встановлені кожним окремим суб'єктом права, який є членом центру (наприклад, у сфері репрографії це автори друкарських творів: книг, журналів, періодичних видань). Центр діє як агент правоволодільця, який в даному випадку безпосередньо бере участь у розробці умов використання своїх творів;

- **об'єднання «Все в одному»** - це вид коаліції незалежних організацій колективного управління, які пропонують користувачам

¹ Близнач И. А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близнач, К. Б. Леонтьев; под.ред. И. А. Близнач. - М. : Проспект, 2009. - С. 215.

централізовані джерела легкого і швидкого отримання дозволів на використання творів. Унаслідок популярності «мультимедійної» продукції (що складається або створюється з творів різних типів, включаючи програмне забезпечення), яка вимагає різноманітних видів дозволів на використання, що зростає, таких організацій стає все більше.¹

В даний час склалося декілька *основних сфер колективного управління* авторськими і суміжними правами, зокрема це наступні:

- колективне управління правом на публічне виконання музичних творів «малих форм» (або так званих творів «малих прав» - пісень, невеликих музичних уривків, естрадних номерів і т.д.);

- колективне управління «механічними правами» (правами на відтворення творів у формі аудіо- або аудіовізуального запису на різних видах носіїв);

- при реалізації права на публічну постановку драматичних і музично-драматичних творів («великі права»);

- колективне управління правом слідування;

- колективне управління правами на репродукцію (репрографічне відтворення) творів;

- колективне управління правами виконавців і виробників фонограм;

- колективне управління правами у зв'язку з кабельною ретрансляцією програм, що передаються в ефір;

- колективне управління правами у зв'язку з домашнім перезаписом.

Слід звернути увагу, що не існує загально визнаного списку сфер, в яких повинно застосовуватися колективне управління.

З наведеного переліку можна зробити висновок, що обкреслена законом сфера діяльності організацій по колективному управлінню авторськими правами зводиться до надання допомоги авторам в реалізації майнових прав, що належать їм. Проте відомо, що ядро

¹ Потапков А. А. Коллективное управление правами в области авторских и смежных прав / А. А. Потапков // Право и политика. – 2008. – № 12. – С. 3088.

правомочності автора складає не набір майнових прав, і зовсім не він визначає значення і соціальну значущість підгалузі авторського права. Абсолютний характер авторських прав визначається тими особистими немайновими правами, які належать автору як творцю твору, особі, чією творчою працею створений новий об'єкт інтелектуальних прав. Колективне управління правомірно розглядати як діяльність відповідних суб'єктів (організацій по колективному управлінню правами), направлену на реалізацію можливостей, що містяться в змісті майнових прав, переданих автором на колективній основі.

При такому розумінні колективного управління діяльність організацій по управлінню правами на колективній основі можна розділити на *дії*:

- що є колективним управлінням правами (укладення договорів з користувачами; збір, розподіл і виплата винагороди);
- що сприяють ефективному здійсненню управління (до них відносяться дії по роботі з інформацією);
- що сприяють реалізації творчого потенціалу соціуму (зокрема представлення пропозицій і висновків з питань вдосконалення законодавства про авторське право, участь в культурних і інформаційних заходах).¹

Діяльність організації управління майновими правами на колективній основі здійснюється в інтересах усіх правоволодільців (категорій правоволодільців), які представляються такою організацією.

¹ Черкашина О. В. Коллективное управление как одна из функций, осуществляющих управление правами на коллективной основе / О. В. Черкашина // Закон и право. – 2009. – № 6. – С. 56-57.

10. Повноваження та обов'язки організацій колективного управління правами. Контроль за діяльністю організацій колективного управління правами

Відповідно до ст. 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» організації колективного управління повинні виконувати від імені суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і на основі одержаних від них повноважень такі функції:

- погоджувати з особами, які використовують об'єкти авторського права і (або) суміжних прав, розмір винагороди під час укладання договору;

- укладати договори про використання прав, переданих в управління;

- збирати, розподіляти і виплачувати зібрану винагороду за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав суб'єктам авторського права і (або) суміжних прав, правами яких вони управляють, а також іншим суб'єктам прав;

- вчиняти інші дії, передбачені чинним законодавством, необхідні для захисту прав, управління якими здійснює організація, в тому числі звертатися до суду за захистом прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав відповідно до статутних повноважень та доручення цих суб'єктів.

Суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав, які не передали організаціям колективного управління повноважень на управління своїми правами, в тому числі щодо збирання винагороди, мають право вимагати від організацій колективного управління, які таку винагороду за використання їхніх творів і об'єктів суміжних прав зібрали, виплати цієї винагороди, а також вимагати вилучення своїх творів і об'єктів суміжних прав із дозволів на використання, які надаються організаціями колективного управління шляхом укладання договорів з особами, які використовують ці об'єкти.

Організації колективного управління мають право резервувати на своєму рахунку суми незапитаної винагороди, що надійшла їм від

осіб, які використовують об'єкти авторського права і (або) суміжних прав. Після трьох років від дня надходження на рахунок організації колективного управління відповідних сум, суми незапитаної винагороди можуть бути використані для чергових виплат суб'єктам авторського права і (або) суміжних прав або спрямовані на інші цілі, передбачені їх статутами, в інтересах суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Організації колективного управління можуть управляти на території України майновими правами іноземних суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав на основі договорів з аналогічними іноземними організаціями, в тому числі й про взаємне представництво інтересів, а також доручати на основі договорів з аналогічними іноземними організаціями управляти на колективній основі за кордоном майновими правами українських суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав.

Свої повноваження організації колективного управління здійснюють надаючи будь-яким особам шляхом укладення з ними договорів невиключні права на використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав.¹

З цією метою організація повинна виконувати такі **обов'язки**:

- використовувати зібрану винагороду виключно для розподілу і виплати праволодільцям. При цьому організація має право відраховувати із зібраної винагороди суми на покриття своїх витрат на збір, розподіл і виплату винагороди, а також спеціальні відрахування, встановлювані за згодою членів такої організації, в порядку, визначеному статутом, для використання в інтересах організації і (або) право володільців, яких вона представляє;

- розподіляти згідно з правилами, чинними в організації управління майновими правами на колективній основі, і регулярно виплачувати зібрані суми винагороди пропорційно фактичному використанню творів і об'єктів суміжних прав, встановлюваних на

¹ Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 190-191.

підставі одержуваних від користувачів відомостей або інших, зокрема статистичних даних про використання творів і об'єктів суміжних прав;

- у встановленому організацією порядку надавати правоволодільцям звіти, що містять відомості про використання їхніх творів і про розміри сум, належних до виплати.

Організація управління майновими правами на колективній основі при здійсненні своєї діяльності з колективного управління відповідає за завдані правоволодільцеві і (або) іншим особам збитки у порядку, передбаченому цивільним законодавством.¹

Слід звернути увагу на одне з проблемних питань, наприклад, таке що виникає при зборі та розподілі винагороди.

Схема, запропонована статтею 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права», поділяється на **три етапи**:

- уповноважена організація колективного управління збирає роялті від користувачів об'єктів авторського права на основі попередньо укладених договорів з користувачами;

- уповноважена організація колективного управління розподіляє роялті між організацією колективного управління, з якими вона попередньо уклала договори і які є на обліку в ДСІВ;

- організація колективного управління – отримувач авторської винагороди розподіляє її безпосередньо між суб'єктами авторського права, з якими у неї укладені авторські договори.

Виглядає просто. Однак навіть незбресним оком видно, що на кожному з цих трьох етапів існує широке коло для зловживань.²

Слід звернути увагу й на деякі тонкощі збору винагороди. Обчислення винагороди здійснюється відповідно до мінімальних ставок (роялті), визначених чинним законодавством.¹

¹ Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підр. для студ. вищих навч. закладів / [Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. та ін.]; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2007. – С. 271-272.

² Ярова Є. Я – автор. Де мої гроші? Схема збору, розподілу та виплати авторської винагороди / Є. Ярова // Юридична газета. – № 3-4 (186) від 27.01.2009 р. – С. 23.

Для здійснення розподілу винагороди організація має володіти як мінімум двома масивами систематизованої інформації: по-перше, щодо прав національних і зарубіжних авторів та інших суб'єктів авторського права чи суміжних прав; по-друге, щодо творів, виконань фонограм, які використовували різні види користувачів. Для цього організації колективного управління створюють і регулярно поповнюють бази даних щодо національних авторів, суб'єктів авторського права та їх творів, здійснюють обмін інформацією на основі двосторонніх договорів про взаємне представництво інтересів, а також беруть участь у створенні відповідних міжнародних баз даних.²

Реєстри, що формуються організаціями колективного управління повинні містити три групи відомостей:

- відомості про правоволодільцев, що представляються такою організацією;

- відомості про права, передані організації в управління, що зумовлює можливості організації по укладенню ліцензійних угод з користувачами відносно певних способів використання об'єктів;

- відомості про твори і (або) об'єкти суміжних прав, відносно яких організація здійснює свою діяльність.

Доступ до вказаних відомостей для будь-яких зацікавлених осіб може бути обмежений тільки в тій частині, в якій розголошення включених в реєстри відомостей не допускається без згоди самих правоволодільців (інформація особистого характеру і т.д.). Порядок надання інформації зацікавленим особам визначається самою організацією. У загальнодоступній інформаційній системі повинна бути розміщена тільки інформація про права, передані організації в

¹ Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р. № 72 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 4 від 07.02.2003 р. – Ст. 129.

² Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 186-187.

управління, включаючи найменування об'єкту авторських або суміжних прав, ім'я автора або іншого правоволодільця.¹

Для ефективного здійснення управління майновими правами вторинні суб'єкти суміжних прав передають каталоги суміжних прав організаціям колективного управління майновими правами. Каталоги суміжних прав укладаються юридичними особами (як правило – компаніями звукозапису), яким передані права на використання об'єктів суміжних прав – виконання. Зазначені каталоги містять інформацію щодо фонограм, па використання яких укладаються договори між організаціями колективного управління майновими правами та користувачами зазначених об'єктів суміжних прав.²

Не всі користувачі мають можливість надати повну і достовірну інформацію стосовно творів, виконань, фонограм, які вони використовують, що пояснюється різними причинами. Тому організації колективного управління правами застосовують різні *методики розподілу зібраної винагороди*, а саме:

- **система, заснована на повній інформації (прямий розподіл)**. Її застосовують для розподілу винагороди від користувачів, для яких використання творів складає сутність їх діяльності та відіграє незамінну роль;

- **система, заснована на використанні вибіркової або непрямой інформації**. Її застосовують для розподілу винагороди від користувачів, для яких використання творів, виконань, фонограм є важливим, але не обов'язковим елементом, і слугує для створення приємної атмосфери чи відповідного фону. Кожен окремих користувач цієї категорії використовує велику кількість творів, виконань, фонограм ведення обліку яких просто неможливе, а суми виплаченої авторської винагороди порівняно з першою категорією, незначні.

¹ Моргунова Е. А. Авторское право / Е. А. Моргунова, О. А. Рузакова. – М. : Право и закон, 2004. – С. 167.

² Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [Паладій М. В., Мироненко Н. М., Жаров В. О. та інш.]; за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – С. 184.

Такі підходи до вирішення проблеми розподілу викликані двома основними факторами, які впливають на його здійснення, - це максимально можлива точність і справедливість розподілу та його економічність.¹

Слід звернути увагу й на те, що при розподілі винагороди із зібраної винагороди *можуть утримуватися*:

- суми на покриття витрат організації, необхідних для здійснення збору, розподілу і виплати винагороди;

- суми, що направляються до спеціальних фондів, створюваних за згодою і на користь правоволодільцев, що представляються організацією, відповідно до статуту організації.

Розмір вказаних сум може значно розрізнятися для різних організацій, перш за все залежно від тієї сфери, в якій такі організації здійснюють свою діяльність, необхідних для здійснення витрат, кількості правоволодільцев, інтереси яких представляє організація, часу, що пройшов після початку діяльності організації, і ряду інших факторів.

У чинному законодавстві не визначений термін, протягом якого організація зобов'язана розподілити і виплатити зібрану для правоволодільцев винагороду. Як правило, це питання вирішується у статуті організації по управлінню правами на колективній основі, обмежуючись при цьому тільки вимогою про те, що розподіл повинен здійснюватися «регулярно».²

Організації колективного управління мають право резервувати на своєму рахунку суми незапитаної винагороди, що надійшла їм від осіб, які використовують об'єкти авторського права і/або суміжних прав. Після трьох років від дня надходження на рахунок організації колективного управління відповідних сум незапитана винагорода може бути використана для чергових виплат суб'єктам авторського

¹ Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 186-187.

² Моргунова Е. А. Авторское право / Е. А. Моргунова, О. А. Рузакова. – М. : Право и закон, 2004. – С. 167.

права і/або суміжних прав або спрямована на інші цілі, передбачені їх статутами, в інтересах суб'єктів авторського права і суміжних прав.¹

Додатково передбачається обов'язок організації по наданню правоволодільцям одночасно з виплатою винагороди звітів про використання прав, що належать їм, розміри зібраної винагороди і утримані з нього суми.

Організації колективного управління створюються суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав та мають статус юридичної особи згідно із законом.

Структура організації колективного управління нагадує спрощену структуру парламентсько-президентської республіки. Так, загальні збори організацій колективного управління (умовно, виборці) обирають уповноважений колективний орган такої організації (умовно, парламент), голову організації (умовно, президента), а також контролюючий орган (умовно, суд присяжних) строком, переважно, на п'ять років. Уповноважений орган організації колективного управління встановлює правила діяльності цієї організації, які поширюються на усіх правоволодільців, які мають відношення до спеціалізації даної організації – як членів організації, так і тих осіб, що не є її членами, включаючи нерезидентів. Йдеться проте, що саме колективний орган організації колективного управління затверджує усі форми договорів, за якими дії організація як стосовно правоволодільця, так і стосовно платників, ставки винагороди на різних сегментах її збору (телебачення, закладів громадського харчування тощо), бюджет організації колективного управління, який переглядається щороку та прив'язується до певної суми у відсотковому вимірі щодо зібраної винагороди, яка утримується з персональної частки винагороди кожного правоволодільця (умовно, податки).²

¹ Інтелектуальна власність: Навчальний посібник / За ред. д.т.н. Цибульова П.М. – К.: УкрІНТЕІ, 2006. – С. 207.

² Стулак С. Інститут колективного управління правами на твори, виконання, фонограми, відеограми – на захисті інтересів правовласників / С. Стулак // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 4. – С. 7-8.

Членство в організаціях колективного управління відкрите для всіх правоволодільців авторських і суміжних прав незалежно від того, чи є вони авторами, композиторами, видавцями, письменниками, фотографами, музикантами або виконавцями. Організації ефірного мовлення не включені в цей перелік, оскільки вони розглядаються як користувачі, не дивлячись на той факт, що вони володіють деякими правами на свої передачі. Вступаючи в організацію колективного управління, члени повідомляють про себе деякі особисті дані і заявляють твори, які вони створили. Представлена інформація є частиною документації організації колективного управління, яка дозволяє провести зв'язок між використанням творів і оплатою за використання творів, яка повинна бути визначена істинним правоволодільцем. Заявлені членами організації твору складають «національний» або «місцевий» репертуар (на відміну від міжнародного репертуару, який складається з іноземних творів, керованих зарубіжними організаціями колективного управління)¹.

Зарубіжний досвід свідчить про те, що законодавством більшості розвинених країн світу (ФРН, Франції, Швейцарії, Іспанії і ін.) передбачені спеціальні положення, що регулюють питання створення і діяльності організацій по колективному управлінню майновими правами. Як правило, за кордоном створення такої організації ставиться в залежність від отримання схвалення (згоди) від спеціально уповноваженого державного органу (звичайно таким органом є патентне відомство країни, міністерство культури або міністерство юстиції).² При прийнятті рішення приймаються до уваги такі чинники, як відповідність положень статуту, організаційно-правової форми і структури організації інтересам правоволодільців, ділова репутація її керівників, кваліфікація співробітників,

¹ Дилбарян Г. Г. Коллективное управление авторскими правами / Г. Г. Дилбарян // Право и политика. – 2009. – № 4. – С. 862-863.

² Туркин Л. В. Лицензирование деятельности по коллективному управлению имущественными авторскими и смежными правами / Туркин Л. В., Подпибихин Л. И., Леонтьев К. Б. // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2001. – № 4. – С. 5.

забезпеченість діяльності організації матеріальними і фінансовими ресурсами, тощо.¹

З метою забезпечення контролю держави за додержанням організаціями колективного управління вимог законодавства щодо таких організацій ДСІВ здійснює облік організацій колективного управління та нагляд за їхню діяльністю. Облік організацій колективного управління здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їх діяльністю».²

У зарубіжних країнах контроль за діяльністю організацій по колективному управлінню майновими авторськими і суміжними правами реалізується відповідно до норм спеціального законодавства або здійснюється на підставі загальних положень цивільного і адміністративного права. Питання державного контролю за організаціями колективного управління неодноразово були предметом обговорень у науковій літературі.³

За порушення вимог законодавства України у сфері авторського права і (або) суміжних прав та цього Порядку рішенням ДСІВ до організації колективного управління можуть бути застосовані такі *санкції*:

- попередження;
- тимчасова заборона (зупинення) права організації колективного управління на укладання договорів про отримання винагороди чи договорів з надання дозволу на використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав на строк до трьох місяців;

¹ Близнеп И. А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близнеп, К. Б. Леонтьев; под. ред. И. А. Близнеца. – М. : Проспект, 2009. – С. 215-216.

² Про затвердження Порядку обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їх діяльністю: Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.05.2003 р. № 311 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 24 від 27.06.2003 р. – Ст. 1148.

³ Сытенко Г. Некоторые аспекты государственного контроля (надзора) в сфере коллективного управления авторскими и смежными правами / Сытенко Г., Недоруб О., Мирясова К. // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2009. – № 2. – С. 21-27; Абдуліна І. Лицар печального образу – українські ОКУ / І. Абдуліна // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 8. – С. 20-22.

- зняття з обліку.

Зняття з обліку організації колективного управління тягне за собою припинення права займатися діяльністю організації колективного управління.

Рішення про застосування санкцій до організації колективного управління може бути оскаржено в судовому порядку відповідно до законодавства. Також організацію колективного управління може бути знято з обліку в разі: припинення діяльності організації колективного управління; відповідного рішення суду.

Крім обліку та нагляду за діяльністю організацій колективного управління, ДСІВ також має надавати їм методичної допомоги; здійснювати посередництво у переговорах і при вирішенні конфліктів між організаціями колективного управління, а також між цими організаціями і суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав; в інший спосіб сприяти діяльності організацій колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, пов'язаної з виконанням їхніх функцій.

Хоча відбулося обговорення проблем діяльності організацій колективного управління на парламентських слуханнях «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування»¹, затверджених постановою Верховної Ради України, до цього часу не здійснюється ефективний контроль за діяльністю цих організацій. Основні причини – недосконалість Закону України «Про авторське право і суміжні права», неможливість здійснювати належний контроль лише одним органом виконавчої влади – ДСІВ, а також відсутність дієвих кроків щодо зміни становища як з боку інших державних органів, так і з боку соціуму зацікавлених творців. Так, чинним законодавством не передбачено механізмів контролю авторами, виконавцями, виробниками фонограми, відеограми за утворенням організацій

¹ Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування: Постанова Верховної Ради України від 27.06.2007 р. № 1243-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 45 від 09.11.2007 р. – Ст. 524.

колективного управління неналежними особами, їх постановкою на державний облік, діяльністю, отриманням статусу уповноваженої організації колективного управління, а також повноважень ініціювати ліквідацію таких організацій у разі порушення вимог законодавства.

За останні роки діяльність організацій колективного управління авторськими та суміжними правами є досить активною. Якщо проаналізувати матеріали судової практики, то можна звернути увагу на численну кількість позовів, що пред'являються організаціями до, наприклад, господарюючих суб'єктів, що не здійснюють відрахування за використання об'єктів авторських чи суміжних прав у своїй діяльності.

Питання для самоперевірки знань:

1. Надайте визначення поняття суміжних прав та охарактеризуйте сферу їх дії.
2. Визначить місце суміжних прав в системі прав інтелектуальної власності та їх взаємозв'язок з авторським правом.
3. Охарактеризуйте джерела правового регулювання суміжних прав.
4. Охарактеризуйте об'єкти суміжних прав, підстави для їх класифікації та умови надання правової охорони.
5. Охарактеризуйте первинних та вторинних суб'єктів суміжних прав.
6. Визначить підстави виникнення та зміст права інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав.
7. Охарактеризуйте випадки обмеження суміжних прав.
8. Визначить строки правової охорони суміжних прав.
9. Розкрийте принцип вичерпання майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти суміжних прав.
10. Охарактеризуйте поняття та становлення системи колективного управління майновими правами суб'єктів авторського і

суміжних прав та його роль у здійсненні авторського і суміжних прав.

11. Визначить засади правового регулювання діяльності організацій колективного управління правами в Україні.
12. Розкрийте порядок створення та особливості функціонування організацій колективного управління.
13. Визначить види та форми організацій колективного управління правами.
14. Охарактеризуйте сфери колективного управління авторськими і суміжними правами.
15. Розкрийте функції, повноваження та обов'язки організацій колективного управління правами.
16. Визначить систему контролю за діяльністю організацій колективного управління правами.

Розділ 4. ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ

Питання до теми:

1. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг: правова природа та види.
2. Поняття, функції та види торговельних марок.
3. Суб'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку та їх права.
4. Процедура оформлення права інтелектуальної власності на торговельну марку. Умови надання правової охорони позначенням.
5. Строк чинності та зміст права інтелектуальної власності на торговельну марку. Дострокове припинення чинності та визнання недійсним свідоцтва на знак для товарів і послуг.
6. Визнання торговельної марки добре відомою та особливості її правової охорони.
7. Поняття, ознаки та функції комерційного найменування.
8. Суб'єкти права інтелектуальної власності на комерційне найменування та їх права.
9. Припинення права інтелектуальної власності на комерційне найменування.
10. Поняття, функції та види географічних зазначень.
11. Процедура реєстрації географічних зазначень та прав на їх використання.
12. Суб'єкти права інтелектуальної власності на географічні зазначення та їх права.
13. Поняття, ознаки, структура та класифікація доменних імен. Суб'єкти права на доменне ім'я. Виникнення та зміст прав на доменне ім'я.

14. Співвідношення прав на доменне ім'я з правами на інші засоби індивідуалізації. Характеристика та види кіберсквоттингу.

1. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг: правова природа та види

Чинне законодавство України не містить терміну «засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг». Виділення такої категорії об'єктів інтелектуальної власності носить суто теоретичних характер. Традиційно до засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг відносять торговельні марки, комерційні найменування та географічні зазначення. Тобто всі ті об'єкти інтелектуальної власності, які здатні виконувати розрізняльну функцію.

Сучасні реалії розвитку ринкових відносин обумовлюють необхідність ідентифікації суб'єктів цивільного обороту, вироблених ними товарів та наданих послуг. Споживачам вкрай потрібно вміти орієнтуватися серед безлічі однорідних товарів і послуг, що представлені на ринку. Споживачу потрібні якісь маячки (орієнтири). Орієнтири потрібні не тільки споживачу, але ж і виробнику (особі, що надає послуги), який заінтересований в тому, що б якимось чином виділити свій товар (послугу) поміж однорідних товарів (послуг) конкурентів. Саме до таких орієнтирів і належать об'єкти права інтелектуальної власності, віднесені до засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

Спільною рисою цих об'єктів інтелектуальної власності є їх основне призначення – вирізнення. За допомогою комерційного найменування можливо вирізнити виробника (особу, що надає послуги), а за допомогою торговельної марки та географічного зазначення – вирізнити товари і послуги.

Ще одним з об'єднуючих факторів для цих об'єктів права інтелектуальної власності є те, що на відміну від об'єктів аторського права та інших об'єктів промислової власності, у відносинах з

приводу виникнення та реєстрації цих об'єктів не існує такого суб'єкту інтелектуальної власності як автор (творець).

2. Поняття, функції та види торговельних марок

При вивченні даної теми слід звернути увагу, що основні норми щодо торговельних марок в чинному законодавстві України містяться у ЦК України, ГК України та у Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

Відповідно до ст. 492 ЦК України *торговельною маркою* може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні до вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів.

На сьогоднішній день в законодавстві України відсутній єдиний термін для позначення цього об'єкту інтелектуальної власності. Так, у Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» вжито термін «знак для товарів і послуг». В ряді інших нормативно-правових актів стосовно зазначеного поняття використовуються терміни «торговельна марка» і «торговельний знак» (зокрема, Закони України: «Про насіння і садивний матеріал», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про телебачення і радіомовлення», тощо). В ЦК та ГК України вживається термін «торговельна марка (знак для товарів і послуг)». Вказане є істотним недоліком правил законодавчої техніки.

Однак, незалежно від обраного термінологічного позначення (торговельний знак, торговельна марка чи знак для товарів і послуг) у всіх випадках йдеться про один і той самий об'єкт права інтелектуальної власності, а не про різні правові категорії.

Торговельні марки є об'єктами промислової власності та відносяться до засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту (виробників) та продукції, яку вони виробляють.

Правову природу торговельної марки визначають виконувани нею **функції**, оскільки напрямки законодавчого регулювання значного обсягу питань щодо правової охорони досліджуваних об'єктів залежать саме від того змісту, який вкладається в поняття функції торговельної марки.

Як зазначають вчені – дослідники цього питання, зокрема, О. А. Підопригора, О. Д. Святоцький, торговельні марки призначені для **ідентифікації (індивідуалізації)** товарів і послуг різних виробників, для розрізнення сервісу підприємств. Крім основної (розпізнавальної) функції, торговельні марки виконують і інші функції: вказують на походження товарів або послуг (не географічне, а, так би мовити, виробниче), на їхню певну якість, рекламують товари і послуги, надаючи споживачам відповідну інформацію про них і виконуючи функцію мовчазного продавця.

Видатний дореволюційний цивіліст Г. Ф. Шершеневич писав про те, що споживачі, оцінивши якість товарів певного походження, звичайно, будуть відшукувати їх між іншими за відмітною торговельною маркою. Чим більший попит на цей товар, тим більша спокуса для інших торговців скористатися такою торговельною маркою, ввести публіку в оману і відтягти частину споживачів до себе. Такими діями порушується: інтерес публіки, якщо під підробленим знаком їй пропонується товар гіршої якості; інтерес покупця, який вперше встановив репутацію товару¹.

Розвиток ринку товарів та послуг зумовлює розширення функцій торговельних марок. За розрізняльною функцією з'являється ряд інших. Вони нині вже становлять систему, комплекс функцій, які виконують марки. Дослідники проблем правової охорони торговельних марок по-різному визначають цей комплекс, хоча, необхідно зазначити, що загалом вони все ж збігаються. Одні вважають, що торговельні марки виконують такі функції: розрізняльну, інформативну, рекламну, охоронну, гарантійну,

¹ Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права (по изданию 1914 г.) / Шершеневич Г. Ф. – М. : СПАРТАК, 1994. – С. 179.

психологічну¹. Інші фахівці дещо інакше визначають основні функції торговельної марки: позначення виробника чи продавця (розрізняльна функція), реклама товарів і послуг (рекламна функція), підвищення якості товарів (стимулююча функція), захист прав виробника чи продавця (охоронна функція), позначення певного виду товарів (функція індивідуалізації), впорядкування випуску і збуту товару (регулятивна функція), естетичне виховання (культурно-просвітницька функція)².

Розрізняльна (розпізнавальна) функція торговельних марок є основною. Вона полягає в призначенні марки – розрізнити товари чи послуги одного виробника від таких же товарів чи послуг іншого. Гостра конкурентна боротьба за ринок збуту примушує виробників, підприємців позначати товари чи послуги, що надаються ними, торговельними марками. Торговельні марки полегшують вибір, який повинні робити споживачі, купуючи певні товари чи користуючись певними послугами, сприяють привабливості і популярності продукції певного підприємства серед споживачів. Саме тому споживач має змогу, орієнтуючись на торговельну марку, обрати потрібний йому товар чи послугу з маси однорідної продукції, а володільць марки за її допомогою реалізує вироблену продукцію. Розрізняльна функція торговельної марки в сучасних умовах світового ринку має надзвичайно важливе значення. Ринок перенасичений товарами і послугами. Споживачеві (покупцеві) буває важко розібратися в існуючому «морі» однорідних товарів і послуг. При цьому потреби покупців також бувають різними – одному потрібна річ як дарунок, іншому – аби менше споживала енергії, третьому – зручна в користуванні, четвертому – надійна, п'ятому – недорога тощо. Ось тут і стає в нагоді торговельна марка, яка допомагає споживачеві у виборі потрібного товару. Завдяки особистому досвіду, завдяки рекламі або завдяки порад друзів

¹ Кукрус А. Ю. Охрана промышленной собственности. / Аналитический обзор / А. Ю. Кукрус, Х. Кейтель. – Таллин, 1980. – С. 44-53.

² Богуславский М. И. Международная охрана промышленной собственности (Парижская конвенция) / М. И. Богуславский. – [2-е изд., переработ. и доп.] – М. : ЦНИИПИ, 1967. – С. 32.

(родичів, спеціалістів) у споживачів формується певна думка стосовно окремих торговельних марок, що допомагає споживачу в подальшому при придбанні товару. Вирішальне значення при цьому відіграє особистий досвід споживача. Однак, саме реклама чи поради друзів (родичів, спеціалістів) спонукають споживача придбати товар під якоюсь торговельною маркою вперше.

Інформативна функція торговельної марки полягає в тому, що вона має змістовну інформацію, яка не просто цікавить споживача, покупця, а інформує його про виробника, про якісні характеристики товару чи послуг. Інформативна функція тісно пов'язана з розрізняльною. У поєднанні вони можуть дати вичерпну інформацію як про виробника, так і про товар. Насамперед, марка є продовженням й інформативним різновидом фірмового найменування підприємця, виробника, продавця тощо. Часто він використовується в поєднанні з фірмовим найменуванням і є не просто якимось зображенням, позначенням, а відображає найменування підприємства¹. Інформативна функція торговельної марки, безумовно, одна з найважливіших. Інформація, що міститься в ній, може сприяти зростанню популярності товару чи послуг, а отже – попиту на нього, а може, навпаки, нести таку інформацію, яка не задовольняє споживача. А зазначені фактори, безумовно, впливають на прибуток виробника.

Важливою функцією торговельної марки є те, що вона **вказує на певну якість** товарів чи послуг, до яких ця марка застосовується. Право володілець торговельної марки гарантує, що під цією маркою будуть пропонуватися лише такі товари чи послуги, що відповідають певним стандартам та вимогам якості (при цьому гарантія якості товару не є юридичною). Якщо куплений товар своїми якісними характеристиками повністю відповідає вимогам покупця, то наступного разу він буде купувати продукцію, позначену саме цією маркою. Більше того, споживачі, яких задовольняють своєю якістю

¹ Ариєвич Е. А. Некоторые вопросы правовой охраны товарных знаков в развитых капиталистических странах / Е. А. Ариєвич // Вопросы изобретательства. – 1985. – № 1. – С. 46.

та ціною товари, позначені певної маркою, досить часто віддають перевагу й іншим товарам з такою самою маркою. З іншого боку, торговельні марки сприяють постійному підвищенню якості виробленої продукції з метою завоювання прихильності якомога ширшого кола покупців.

Охоронна функція торговельної марки зумовлюється виключним правом на її використання, що гарантується державою параволодільцю марки. Зазначена функція має не менш важливе значення як для внутрішньодержавної, так і для міжнародної торгівлі. Вона має на меті шляхом реєстрації торговельної марки захистити інтереси виробника, продавця, а також й споживача від недобросовісної конкуренції. Ефективному здійсненню цієї функції марки сприяє, передусім, її правова охорона як на національному, так і на міжнародному рівнях. Усі країни світу мають національне законодавство про торговельні марки. Укладено ряд міжнародних угод стосовно їх охорони. Зрештою, це означає, що ніхто, крім правоволодільця торговельної марки, без його дозволу використовувати марку не має права. У разі порушення даного права настає майнова відповідальність. Слід зауважити, що охоронювану функцію можуть виконувати тільки зареєстровані у встановленому порядку торговельні марки.

Використовуючи торговельну марку, її володілець може проставляти **попереджувальне маркування** у вигляді латинської літери «R», обведеної колом ®, або поєднання літер «TM». Застосування попереджувального маркування поруч із позначенням, що зареєстроване як торговельна марка, інформує споживачів товарів та інших учасників комерційного обороту, інших зацікавлених осіб про наявність правоохоронних документів на цю торговельну марку, а також застерігає необмежене коло осіб від порушень прав її законного правоволодільця.

Підсумовуючи дослідження функцій торговельної марки, слід зазначити, що на сьогодні вона являє собою важливий інструмент в реалізації товарів і послуг на внутрішньому і зовнішньому ринках, який сприяє захисту інтересів не тільки виробника, а й споживача.

Торговельна марка як засіб спілкування, передає відомості про властивості та якість товарів, створює образ фірми. Позитивні емоції, викликані вдалою покупкою, міцно пов'язуються у свідомості споживача з торговельною маркою конкретного виробника і стимулюють подальше бажання здійснювати покупки. Підприємства потребують торговельної марки для індивідуалізації своєї продукції, щоб звернути на себе увагу споживачів і спілкуватися з ними. Таким чином, торговельні марки слугують своїм праволодільцям в цілях реклами і збуту товарів, а також економіці, допомагаючи вдосконалювати комерціалізацію товарів.

Відповідно до ЦК України та Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», **об'єктом торговельної марки** може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, в тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори та комбінації кольорів, а також будь-яка комбінація таких позначень.

Залежно від **форми виразу** виділяють словесні, зображувальні, об'ємні, комбіновані позначення тощо.

Словесними позначеннями можуть бути слова, в тому числі власні імена, сполучення літер, сполучення слів та т. ін. Графічне виконання словесних позначень може бути здійснено за допомогою звичайного або оригінального шрифту. Наприклад, торговельні марки «ROSHEN», «ПРЕЗИДЕНТ», «ФРАНЦУЗСКИЙ БУЛЬВАР». Найефективнішими торговельними марками є позначення, що містять словесні елементи, але ці елементи не повинні бути загальноживаними символами й термінами або описовими при використанні щодо зазначених у заявці товарів і послуг або у зв'язку з ними, зокрема, не вказувати на вид, якість, склад, кількість, властивості, призначення, цінність товарів і послуг, місце й час виготовлення чи збуту товарів або надання послуг. Словесні позначення легше запам'ятовуються і є зручними в рекламі, в тому числі по радіо. Вони легкого сприймаються і зором, і слухом, легше вимовляються, перекладаються тощо.

До *зображувальних позначень* відносяться графічні композиції будь-яких форм на площині: малюнки, символи тощо. Наприклад, зображення корови на упаковці молока «ЛАСУНЯ». Зображувальні торговельні марки є найдавнішими в історії торговельних марок. Часто зображувальні торговельні марки є результатом образотворчої діяльності. В такому разі таке позначення є одночасно об'єктом авторського права. Ефективно виконувати свою функцію зображувальна торговельна марка може за умови її простоти, ергономічності і естетичності. Вона також має легко запам'ятовуватися, бути оригінальною та звертати на себе увагу. Зображувальні позначення є менш вигідними з точки зору реалізації їх рекламних функцій, оскільки можуть сприйматись лише за допомогою зору.

Об'ємними позначеннями є тримірні фігури або їх композиції. Наприклад, оригінальна по формі пляшка для напоїв. Об'ємні торговельні марки найчастіше повторюють форму самого виробу або його упаковки, що характеризується тримірністю. Проте, торговельна марка може не лише повторювати предмет, а й бути новою. Найпоширенішими об'ємними торговельними марками є оригінальні упаковки, наприклад, флакони для парфумів або пляшки для спиртних напоїв. Разом з тим об'ємною торговельною маркою повинна визнаватись лише така форма виробу, упаковки або інших супроводжуючих товар чи послугу об'єктів, яка не визначається виключно їх функціональним призначенням і вказує на конкретного виробника.

Комбіновані позначення являють собою комбінацію словесних та зображувальних елементів. Наприклад, торговельна марка «ЧЕРНЫЙ ЖЕМЧУГ», словесний елемент якої доповнений зображенням перлини.

До недавнього часу законодавство більшості країн світу забезпечувало правову охорону лише обмеженому колу торговельних марок залежно від форми їх виразу. Правова охорона на законодавчому рівні передбачалась передусім для словесних, зображувальних та іноді об'ємних позначень. Але поступово, шляхом

внесення відповідних змін до спеціального законодавства, коло позначень, здатних виконувати функції торговельних марок, було розширено. Певною мірою цьому сприяло прийняття двох основних міжнародних документів, спрямованих на гармонізацію національних законодавств країн-учасниць та забезпечення єдиного підходу до правової охорони торговельних марок у межах світового співтовариства. Такими документами безумовно вважаються Директива Ради ЄС 1988 р. (89/104/ЄЕС) по зближенню законодавств держав-членів ЄС про товарні знаки (далі за текстом – «Директива ЄС») та Угода ТРІПС. Відповідно до вказаних нормативних документів торговельною маркою може бути будь-яке позначення за умови, що йому притаманна здатність відрізнити товари і послуги однієї особи від товарів і послуг інших осіб. Єдиною умовою, яка висувається Директивою ЄС як абсолютна вимога та відноситься на розсуд національних законодавств Угодою ТРІПС, є здатність таких позначень сприйматись візуально, тобто бути графічно відтвореним. Така вимога ставиться з метою надання можливості іншим особам отримувати повну інформацію про зареєстровані торговельні марки шляхом відповідної публікації або до реєстрації марки, або відразу після реєстрації і надавати достатні можливості для подання звернень про анулювання реєстрації. Таким чином, не зважаючи на те, що тексти обох документів прямо не називають **звук, колір, форму, запах** в якості об'єктів, що можуть отримати правову охорону як торговельні марки, така можливість передбачається опосередковано, виходячи із запропонованого визначення торговельної марки. Так, згідно з п.1.4 Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, затверджених наказом Державного патентного відомства України від 28.07.1995 р., знак також може бути звуковим, світловим, кольором, але такі знаки реєструються при наявності технічної можливості внесення їх до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг та оприлюднення інформації стосовно їх реєстрації. Такі торговельні марки отримали назву **нетрадиційних (екзотичних)**.

Залежно від кола користувачів торговельні марки можна класифікувати на індивідуальні позначення; позначення, які перебувають у спільній власності кількох осіб, та колективні торговельні марки.

Індивідуальна торговельна марка - це позначення, зареєстроване на ім'я окремої особи, яка одноособово вирішує, використовувати марку самостійно чи надати право на її використання іншим особам.

Торговельна марка, яка перебуває у спільній власності кількох осіб, – це позначення, зареєстроване на ім'я кількох осіб, які спільно за угодою між собою вирішують питання використання марки. В разі відсутності відповідної угоди, кожен з праволодильців марки може користуватися і розпоряджатися нею за своїм розсудом, але жоден із них не має права видавати ліцензію на використання марки та передавати право власності на неї іншій особі без згоди решти праволодильців охоронного документу на неї.

Колективна торговельна марка – це торговельна марка союзу, господарської асоціації або іншого добровільного об'єднання підприємств, призначена для позначення товарів (послуг), що випускаються або реалізуються ними. При цьому товарам (послугам) мають бути притаманні єдині якісні чи інші спільні характеристики.

Залежно від ступеня відомості торговельні марки можуть бути звичайними та добре відомими.

Звичайною торговельною маркою є будь-яке нове, оригінальне позначення товарів, яке відповідає умовам надання правової охорони і зареєстроване відповідним компетентним органом в якості торговельної марки¹.

Добре відомими визнаються торговельні марки, які відомі широкому колу осіб у відповідному секторі суспільства завдяки їх тривалому використанню для позначення певних товарів (послуг).

Деякі науковці виділяють також **знамениті** торговельні марки. В сучасному світі існують марки, які, з огляду на свою виняткову

¹ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / Сергеев А. П. – М. : ТЕИС, 1996. – С. 564.

цінність, стоять дещо осторонь всіх інших позначень. Вони мають силу самостійної привабливості, що проявляється незалежно від товарів і послуг, які ними позначаються. Йдеться про такі позначення як, наприклад, DIOR, KODAK, COCA-COLA, ROLLS-ROYCE тощо. В юридичній літературі такі марки називають по-різному - «всесвітньо відомі марки», «марки з високою ступеню відомості», «надзвичайно відомі марки» і т. ін.

Слід звернути увагу на те, що на міжнародному рівні приділяється досить багато уваги питанням правової охорони прав інтелектуальної власності на торговельні марки. Існує ряд багатосторонніх та двосторонніх угод, що різною мірою регулюють питання правової охорони прав на торговельні марки. Україна є учасницею, зокрема, наступних міжнародних багатосторонніх угод: Паризька конвенція про охорону промислової власності, Мадридська угода про Міжнародну реєстрацію знаків; Ніщська угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків, Найробський договір про охорону олімпійського символу, Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків прийнятий в Мадриді, Договір про закони щодо товарних знаків (TLT), Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS), Угоду про заходи щодо попередження та припинення використання неправдивих товарних знаків та географічних зазначень, Сінгапурський договір про право товарних знаків, тощо.

3. Суб'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку та їх права

Суб'єкти прав на торговельні марки. Відповідно до ст. 493 ЦК України, суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку є фізичні та юридичні особи. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», право на отримання свідоцтва України на знак для товарів і послуг має будь-яка особа (фізична або юридична), об'єднання осіб або їх правонаступники.

Закріплені в законодавстві України положення щодо переліку суб'єктів права інтелектуальної власності на торговельну марку цілком відповідають Паризькій конвенції про охорону промислової власності від 20.03.1883 р., яка гарантує будь-якій особі право на подання заявки для реєстрації прав на торговельну марку, проте викликають досить ґрунтовну критику з боку деяких науковців та практикуючих юристів. На теперішній час в Україні торговельні марки реєструються на ім'я фізичних осіб. Закон не містить ніяких вимог щодо фізичної особи, яка може бути праволодільцем торговельної марки та її діяльності. Однак, якщо виходити із сутності поняття торговельної марки, то можна дійти висновку, що суб'єктом права інтелектуальної власності на торговельну марку не може бути будь-яка особа. Право на одержання свідоцтва на торговельну марку може мати лише особа, яка виробляє товари або надає послуги. Відповідно суб'єктами права на торговельну марку можуть бути лише фізичні та юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність.

У зв'язку з тим, що суб'єктом прав на торговельну марку може бути фізична особа без будь-яких обмежень, існує наступна важлива проблема. В Україні є достатньо поширеною ситуація, коли мають місце недобросовісні реєстрації прав на торговельні марки на користь фізичних осіб, які не мають наміру використовувати їх під час господарської діяльності. Головною метою таких реєстрацій є перешкодження у використанні торговельних марок особам, які добросовісно використовували їх у своїй господарській діяльності, вкладали гроші в рекламу продукції під цими торговельними марками, але через ті чи інші причини не встигли подати на них заявки і одержати права¹.

В цьому зв'язку, заслуговує на увагу відповідний досвід Російської Федерації. Так, ст. 1478 ЦК Російської Федерації

¹ Жаров В. Перспективи удосконалення законодавства України з питань правової охорони торговельних марок і географічних зазначень / В. Жаров, А. Міндрул // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 10. – С. 14.

встановлено, що володільцем виключного права на товарний знак може бути лише юридична особа або індивідуальний підприємець. Отже, не кожна фізична особа може бути в РФ суб'єктом прав на товарний знак. Для набуття такого права відповідний громадянин повинен бути зареєстрованим як індивідуальний підприємець, тобто, здійснювати підприємницьку діяльність. Виходячи з того, що торговельна марка призначена саме для індивідуалізації діяльності та продукції суб'єктів підприємницької діяльності, а отже, з огляду на природу самого об'єкта, такий підхід до визначення суб'єкта прав на торговельну марку слід вважати досить обґрунтованим¹.

Крім того, на відміну від Російської Федерації, в Україні право інтелектуальної власності на певну торговельну марку може належати одночасно кільком фізичним та (або) юридичним особам. Взаємовідносини при використанні торговельної марки, право інтелектуальної власності на яку належить кільком особам, визначаються угодою між ними. У разі відсутності такої угоди кожний правоволоділець може використовувати торговельну марку на свій розсуд, але жоден з них не має права давати дозвіл на використання торговельної марки та передавати право власності на торговельну марку іншій особі без згоди решти правоволоділців.

Іноземні особи та особи без громадянства мають рівні з особами України права щодо реєстрації торговельних марок, відповідно до міжнародних договорів України чи на основі принципу взаємності. При цьому іноземні та інші особи, що проживають чи мають постійне місцезнаходження поза межами України, у відносинах з Державною службою інтелектуальної власності – центральним органом виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності – реалізують свої права через зареєстрованих в установленому порядку представників у справах інтелектуальної власності – патентних повірених.

¹ Промислова власність в Україні: проблеми правової охорони: Зб. наук. статей / За ред. Ю. С. Шемпученка, Ю. Л. Бошицького. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – С. 256.

Зміст права інтелектуальної власності на торговельну марку. Обсяг правової охорони, що надається, визначається зображенням марки та переліком товарів і послуг, внесеними до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг (надалі за текстом – «Реєстр»), і засвідчується свідоцтвом з наведеними у ньому копією внесеного до Реєстру зображення марки та переліком товарів і послуг. У свідоцтві зазначаються дата подання заявки, дата реєстрації марки, дата продовження строку дії свідоцтва, очікувана дата закінчення строку дії свідоцтва тощо.

Зміст правових можливостей праволодільця реєстрації позначення, а також межі їх здійснення ґрунтуються на основних принципах правової охорони торговельних марок, визначених міжнародними договорами та спрямованих на забезпечення бажаного балансу між приватними і державними інтересами, виключними правами і вільною конкуренцією. Згідно Угоди ТРІПС, права інтелектуальної власності вважаються приватними правами, які набуваються лише за певних умов для нових, оригінальних позначень, що мають розрізняльну здатність, і обмежені як у часі і просторі, так і переліком маркованих ними товарів та послуг. Права на торговельні марки є абсолютними і виключними суб'єктивними правами. Це означає, що праволодільець торговельної марки має право використовувати цю марку, а також виключне право перешкоджати, забороняти чи дозволяти використовувати цю марку іншим особам. Відтак ніхто не може використовувати торговельну марку, що охороняється в Україні, без дозволу праволодільця прав на неї.

Суть права на використання торговельної марки полягає у можливості її необмеженого комерційного використання для позначення товарів чи послуг, що виробляються і реалізуються чи надаються. **Використанням торговельної марки визнається:**

- нанесення її на будь-який товар, для якого зареєстровано марку, упаковку, в якій міститься товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бирку або інший прикріплений до товару предмет;

- зберігання товару з нанесеною на нього маркою з метою пропонування для продажу;
- пропонування вказаного товару для продажу, продаж, імпорту чи експорт;
- застосування марки під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої її зареєстровано;
- застосування марки в діловій документації чи в рекламі, а також в мережі Інтернет, в тому числі в доменних іменах.

Використання торговельної марки розглядається не тільки як право, але і як обов'язок правоволодільця прав на неї. Законодавство України передбачає можливість дострокового припинення дії прав на торговельну марку, яке може бути повним або частковим у разі її тривалого безперервного не використання.

Допускається також використання торговельної марки у формі, що відрізняється від зареєстрованої лише окремими елементами, якщо це не змінює в цілому відмітності торговельної марки.

Особою, яка використовує торговельну марку, може бути як сам правоволодільець прав на цю марку, так і особа, якій такі права надані правоволодільцем на підставі ліцензійного договору, ліцензії (дозволу). За ліцензійним договором правоволодільець торговельної марки (ліцензіар) надає іншій особі (ліцензіату) право на тимчасове використання своєї торговельної марки на певних умовах. Умови ліцензійного договору визначаються його сторонами. Сторони визначають вид ліцензії, вид платежів, розмір та порядок розрахунків, територію та термін дії договору тощо. Обов'язковими умовами ліцензійного договору є обов'язок ліцензіата щодо забезпечення певного рівня якості продукції, що маркується торговельною маркою ліцензіара, та обов'язок ліцензіару щодо здійснення контролю якості такої продукції. Ці вимоги є певною гарантією для споживачів, які орієнтуються на вже відому торговельну марку. У разі коли товари ліцензіата будуть гіршої якості, ліцензіар зобов'язаний заборонити подальше маркування товарів переданою за договором торговельною маркою.

Власник свідоцтва має виключне право забороняти іншим особам використовувати без його згоди:

- зареєстровану марку стосовно наведених у свідоцтві товарів і послуг;

- зареєстровану марку стосовно товарів і послуг, споріднених з наведеними у свідоцтві, якщо внаслідок такого використання можна ввести в оману щодо особи, яка виробляє товари чи надає послуги;

- позначення, схоже із зареєстрованою маркою, стосовно наведених у свідоцтві товарів і послуг, якщо внаслідок такого використання ці позначення і марку можна сплутати;

- позначення, схоже із зареєстрованою маркою, стосовно товарів і послуг, споріднених з наведеними у свідоцтві, якщо внаслідок такого використання можна ввести в оману щодо особи, яка виробляє товари чи надає послуги, або ці позначення і марку можна сплутати.

При цьому виключне право власника свідоцтва забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстровану марку не поширюється на:

- здійснення будь-якого права, що виникло до дати подання заявки або, якщо було заявлено пріоритет, до дати пріоритету заявки;

- використання марки для товару, введеного під цією маркою в цивільний оборот власником свідоцтва чи за його згодою, за умови, що власник свідоцтва не має вагомих підстав забороняти таке використання у зв'язку з подальшим продажем товару, зокрема у разі зміни або погіршення стану товару після введення його в цивільний оборот;

- використання кваліфікованого зазначення походження товару, що охороняється відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів»;

- некомерційного використання марки;

- усі форми повідомлення новин і коментарів новин;

- добросовісне застосування ними своїх імен чи адрес.

Суб'єкт права інтелектуальної власності на торговельну марку має право розпоряджатися своєю торговельною маркою на власний

розсуд. Він може здійснити передачу виключних майнових прав на торговельну марку іншій особі щодо всіх або частини товарів і послуг, для яких ця марка зареєстрована. Вона може бути як на платній, так і безоплатній основі та здійснюється на підставі цивільно-правового договору. В силу такого договору володільць прав на марку відмовляється від подальшого її використання і передає всі права на неї набувачеві, який приймає на себе всі права та обов'язки володільця прав на торговельну марку. Тобто здійснюється відчуження прав на торговельну марку. Існує одне обмеження щодо укладання та здійснення таких договорів. Передача прав на торговельну марку не допускається, якщо вона може бути причиною введення в оману споживачів щодо товарів і послуг особи, яка виготовляє ці товари чи надає зазначені послуги.

Торговельну марку також можна вносити до статутного капіталу відповідної юридичної особи замість майна, майна, грошей та інших матеріальних цінностей, для чого необхідна лише добра воля засновників відповідної юридичної особи. Отже, використання торговельної марки в статутному капіталі дозволяє: сформувати значний за своїми розмірами статутний капітал без відволікання коштів та забезпечити доступ до банківських кредитів і інвестицій, використовуючи торговельну марку як об'єкт застави нарівні з іншими видами майна; амортизувати торговельну марку у статутному капіталі і замінити її реальними коштами, включаючи амортизаційні відрахування на собівартість продукції, тобто капіталізувати торговельну марку; правоволодільць торговельної марки стати засновником при організації дочірніх та самостійних фірм без відгалуження коштів¹.

У разі передачі виключних майнових прав на торговельну марку іншій особі будь-яким способом, необхідним є внесення відповідних змін та відомостей до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг. Порядок внесення до реєстру змін визначається

¹ Цибульов П. М. Основи інтелектуальної власності. Навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К. : «Ін-т. інтел. власн. і права», 2005. – С. 66.

Положенням про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 10.01.2002 р. та Інструкцією про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстрів відомостей про передачу права власності на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака (міжнародного знака) для товарів і послуг, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2001 р.

Права власника, що випливають із свідоцтва діють від дати подання заявки.

Статтею 17 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» закріплений обов'язок власника свідоцтва щодо добросовісного користування правами, що випливають із свідоцтва.

Право попереднього користувача. Право попереднього користувача на торговельну марку передбачено ст. 500 ЦК України, згідно з якою будь-яка особа, яка до дати подання заявки на торговельну марку або, якщо було заявлено пріоритет, до дати пріоритету заявки в інтересах своєї діяльності добросовісно використала торговельну марку в Україні або здійснила значну і серйозну підготовку для такого використання, має право на безоплатне продовження такого використання або використання, яке передбачалося зазначеною підготовкою (право попереднього користувача).

Відповідно до законодавства України реєстрація торговельної марки є правом особи, а не обов'язком. Однак, саме реєстрація надає особі весь комплекс майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку. Нажаль, суб'єкти господарювання не завжди приділяють належну увагу питанням юридичного оформлення прав на торговельну марку. Незареєстрована торговельна марка є дуже уразливою. Перш за все це стосується вдалих та «розкручених» торговельних марок.

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» право на реєстрацію торговельної марки має особа, заявка якої має більш ранню дату подання або, якщо заявлено

пріоритет, більш ранню дату пріоритету. Користуючись цим деякі непорядні (недобросовісні) особи реєструють торговельні марки на своє ім'я, а потім, отримавши реєстрацію, забороняють використання таких торговельних марок особам, які добросовісно використовували їх на протязі значного періоду часу без державної реєстрації. З метою захисту прав добросовісних першокористувачів ЦК України була запроваджена норма щодо права попереднього користувача.

Право попереднього користувача надає лише право безоплатно використовувати торговельну марку та обмежене право розпорядження нею, у зв'язку з тим, що право попереднього користувача може передаватися або переходити до іншої особи тільки разом із підприємством чи діловою практикою або з тією частиною підприємства чи ділової практики, в яких було використано торговельну марку або здійснено значну і серйозну підготовку для такого використання. Крім того, право попереднього користувача не дає таких важливих правомочностей як право надавати дозвіл на використання торговельної марки іншим особам та право забороняти іншим особам використання цієї торговельної марки.

4. Процедура оформлення права інтелектуальної власності на торговельну марку. Умови надання правової охорони позначенням

Умови та порядок надання правової охорони торговельним маркам. В Україні процедура набуття правової охорони торговельними марками визначена в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», а також в Правилах складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, затверджених наказом Державного патентного відомства України від 28.07.1995 р.

Особа, яка бажає одержати свідоцтво, подає до ДП «Український інститут інтелектуальної власності» заявку, яка складається українською мовою і повинна стосуватися однієї

торговельної марки. Якщо деякі документи заявки викладено іншою мовою, ніж українська, то необхідно протягом двох місяців від дати подання заявки надати до ДП «Український інститут інтелектуальної власності» переклад цих документів українською мовою.

Право на одержання свідоцтва має заявник, заявка якого має більш ранню дату подання до ДП «Український інститут інтелектуальної власності», або якщо заявлено пріоритет, більш ранню дату пріоритету, за умови, що вказана заявка не вважається відкликаною, не відкликана або за нею не прийнято рішення про відмову в реєстрації марки, можливості оскарження якого вичерпані.

Заявка має містити сукупність таких документів:

1. Заява про реєстрацію торговельної марки встановленої форми. В заяві зазначаються: відомості про заявника (повне ім'я громадянина або повне найменування юридичної особи (відповідно до установчого документа) та його адреса, ідентифікаційний код юридичної особи); відомості про право заявника на пріоритет; поштова адреса в межах України, за якою буде вестись листування з заявником, прізвище чи найменування адресата; дані про представника у справах інтелектуальної власності, якщо заявка подається через такого; колір (поєднання кольорів) заявленої торговельної марки (якщо марка не чорно-біла). Заява має бути підписана заявником. Якщо заявником є юридична особа, заява підписується особою, що має на це право, додається літерна розшифровка підпису і зазначається посада. Підпис скріплюється печаткою. Якщо заявка подається через представника у справах інтелектуальної власності, останній має право підпису замість заявника.

2. Зображення марки, що заявляється. Зображення марки, що заявляється на реєстрацію, подається у вигляді фотокопії або друкарського відбитка розміром 8 x 8 см. Якщо заявляється об'ємна марка, її фотокопія подається у такому ракурсі, який дає можливість уявити весь об'єкт в цілому. Крім того, додатково надаються зображення всіх необхідних проєкцій позначення, які дають

можливість мати вичерпну уяву про марку. Якщо як марка заявляється етикетка, вона подається як зображення марки, при умові, що її розмір не перевищує 14 x 14 см. Фотокопії чи друкарські відбитки повинні бути контрастними, чіткими і мають подаватися у зазначеному в заяві про реєстрацію торговельної марки кольорі або поєднанні кольорів. Разом із зображенням подається опис марки, якщо марка має словесну частину або відноситься до марок, які не складаються з графічних позначень. Якщо словесна марка чи її частина не мають смислового значення, то зазначається спосіб її утворення, наприклад, початкові склади декількох слів, абрєвіатура, вигадане слово тощо. Якщо словесне позначення не поширене в українській мові (наприклад, спеціальний термін, застаріле слово), то зазначається його значення. Якщо словесна марка чи його частина подаються іноземною мовою, то для марок, що мають смислове значення, необхідно додати його переклад українською мовою і транслітерацію літерами українського алфавіту.

3. Перелік товарів і послуг, для яких заявник просить зареєструвати марку, згрупованих за класами Міжнародного класифікатору товарів і послуг. Необхідно пояснити, що всі торговельні марки реєструються відносно певних товарів і послуг відповідно до Міжнародної класифікації товарів і послуг (надалі за текстом «МКТП»). Тому при поданні заявки обов'язково зазначається перелік товарів та/або послуг, відносно яких заявник має намір одержати правову охорону. Тобто якщо торговельна марка зареєстрована відносно товарів 33 класу МКТП – алкогольні напої, то правова охорона такої марки не буде поширюватися на кондитерські вироби чи телефонні послуги. Відповідно до МКТП всі товари і послуги розподілені за 45 класами: 1 – 34 класи – товари; 35 – 45 класи – послуги. Причому перелік товарів і послуг та їх групування періодично переглядаються, що призводить до викладення МКТП у новій редакції. Україна приєдналася до Ніщцької угоди про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (від 15.06.1957 р.) 01.06.2000 р.

4. Документи, що додаються до заявки, зокрема документ про сплату збору за подання заявки, довіреність на ім'я представника, якщо заявка подається через такого, тощо.

Заявка може бути подана заявником особисто або через представника у справах інтелектуальної власності чи іншу довірену особу. За подання заявки сплачується збір, розмір якого встановлюється відповідно до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2004 р.

Розгляд матеріалів заявки проводиться відповідно до ст. 10 Закону і передбачає проведення щодо них формальної експертизи та кваліфікаційної експертизи (експертизи по суті).

Завдання експертизи заявки за формальними ознаками – встановити відповідність заявки вимогам статті 7 Закону та обсягу прав, що заявляються заявником, а саме – перевіряється наявність: заяви про реєстрацію марки; зазначення в заяві повного імені або найменування заявника, його адреси; зображення марки, яка заявляється на реєстрацію; переліку товарів і/або послуг, згрупованих за класами МКТП; необхідних відомостей щодо представника в разі наявності такого; копії попередньої (попередніх) заявки (заявок), якщо заявник бажає скористатись правом на пріоритет згідно з пунктом 1 статті 9 Закону; документа, що підтверджує показ експонатів з використанням заявленої марки на офіційній або на офіційно визнаній міжнародній виставці, якщо заявник бажає скористатися правом пріоритету відповідно до пункту 2 статті 9 Закону; документа про сплату збору за подання заявки, в тому числі за експертизу; довіреності, виданої представнику; перекладу документів або витягів з них, необхідних для проведення експертизи, які додаються до заявки, якщо вони подані не українською мовою. Після проведення формальної експертизи у разі встановлення відповідності заявки вимогам статті 7 Закону та обсягу прав, що заявляються заявником ДП «Український інститут інтелектуальної власності» проводить експертизу заявки по суті позначення, що заявлено на реєстрацію як марка. Завдання кваліфікаційної

експертизи – перевірити позначення на відповідність умовам надання правової охорони та відсутність підстав для відмови в її наданні, передбачених ст. 6 Закону.

Законом установлені певні **вимоги яким повинно відповідати позначення**, щоб отримати правову охорону як торговельна марка. По-перше, позначення не повинно суперечити публічному порядку, принципам гуманності і моралі. Крім того, не можуть одержати правову охорону позначення, які зображують або імітують державні герби, прапори та інші державні символи (емблеми); офіційні назви держав; емблеми, скорочені або повні найменування міжнародних міжурядових організацій; офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки; нагороди та інші відзнаки. Такі позначення можуть бути включені до торговельної марки як елементи, що не охороняються, якщо на це є згода відповідного компетентного органу або їх правоволоділців.

Не можуть одержати правову охорону також позначення, які:

- звичайно не мають розрізняльної здатності та не набули такої внаслідок їх використання;
- складаються лише з позначень, що є загальноновживаними як позначення товарів і послуг певного виду;
- складаються лише з позначень чи даних, що є описовими при використанні щодо зазначених у заявці товарів і послуг або у зв'язку з ними, зокрема вказують на вид, якість, склад, кількість, властивості, призначення, цінність товарів і послуг, місце і час виготовлення чи збуту товарів або надання послуг;
- є оманливими або такими, що можуть ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу;
- складаються лише з позначень, що є загальноновживаними символами і термінами;
- відображають лише форму, що обумовлена природним станом товару чи необхідністю отримання технічного результату, або яка надає товарів істотної цінності.

Не можуть бути зареєстровані як торговельні марки позначення, які є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати з:

- марками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи для таких самих або споріднених з ними товарів і послуг;

- марками інших осіб, якщо ці марки охороняються без реєстрації на підставі міжнародних договорів, учасником яких є Україна, зокрема марками, визнаними добре відомими відповідно до статті 6 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності;

- фірмовими найменуваннями, що відомі в Україні і належать іншим особам, які одержали право на них до дати подання до Установи заявки щодо таких же або споріднених з ними товарів і послуг;

- кваліфікованими зазначеннями походження товарів (у тому числі спиртів та алкогольних напоїв), що охороняються відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів». Такі позначення можуть бути лише елементами, що не охороняються, марок осіб, які мають право користуватися вказаними зазначеннями;

- знаками відповідності (сертифікаційними знаками), зареєстрованими у встановленому порядку.

Не реєструються як торговельні марки позначення, які відтворюють:

- промислові зразки, права на які належать в Україні іншим особам;

- назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди правоволодільців авторського права або їх правонаступників;

- прізвиська, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб без їхньої згоди.

Кінцеві результати експертизи заявки, що не вважається відкликаною або не відкликана, відображаються в обґрунтованому висновку експертизи за заявкою, що набирає чинності після

затвердження його Державною службою інтелектуальної власності України. На підставі такого висновку ДСІВ приймає рішення про реєстрацію марки для всіх зазначених у заявці товарів і послуг, або про відмову в реєстрації марки для всіх зазначених у заявці товарів і послуг, або про реєстрацію марки щодо частини зазначених у заявці товарів і послуг та відмову в реєстрації марки для іншої частини зазначених у заявці товарів і послуг. На підставі рішення про реєстрацію марки та за наявності документів про сплату державного мита за видачу свідоцтва і збору за публікацію про видачу свідоцтва в офіційному бюлетені «Промислова власність» здійснюється публікація відомостей про видачу свідоцтва, визначених в установленому порядку. Зазначені мито та збір сплачуються після надходження до заявника рішення про реєстрацію марки. Одночасно з публікацією відомостей про видачу свідоцтва ДСІВ здійснює державну реєстрацію торговельної марки шляхом внесення до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг відповідних відомостей. Порядок ведення зазначеного реєстру визначається Положенням про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 10.01.2002 р. № 10.

У місячний строк після державної реєстрації марки здійснюється видача свідоцтва.

Відповідно до законодавства України будь-яка особа має право зареєструвати торговельну марку в іноземних державах. При цьому, особа має право вибору: чи звернутися з заявкою про реєстрацію торговельної марки напряму до країни в якій він бажає отримати реєстрацію, чи скористуватися міжнародною процедурою, передбаченою Мадридською угодою про міжнародну реєстрацію знаків та/або Протоколом до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків. У разі реєстрації знака в іноземних державах згідно з Мадридською угодою про міжнародну реєстрацію знаків та/або Протоколом до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків заявка на міжнародну реєстрацію та відповідні їй заява про територіальне розширення і заява про продовження

міжнародної реєстрації подаються через національне відомство України. Витрати, пов'язані з реєстрацією знака в іноземних державах, несе заявник чи за його згодою інша особа.

5. Строк чинності та зміст права інтелектуальної власності на торговельну марку. Дострокове припинення чинності та визнання недійсним свідоцтва на знак для товарів і послуг

Строк дії свідоцтва становить 10 років від дати подання заявки. На відміну від деяких інших об'єктів промислової власності (промисловий зразок, винахід, корисна модель), строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку може бути продовжений необмежену кількість разів ще на десять років. Для продовження строку дії свідоцтва необхідно сплати збір. Цей збір повинен бути сплачений протягом останніх шести місяців дії свідоцтва. Документ на підтвердження сплати збору (платіжне доручення, квитанція) повинен надійти до Держслужби до кінця поточного періоду строку дії свідоцтва. Розмір збору визначається відповідно до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2004 р. Збір за продовження дії свідоцтва може бути також сплачений, а документ про його сплату - надійти до Держслужби протягом шести місяців після встановленого строку. Однак розмір збору в такому випадку збільшується на 50 відсотків. У разі несплати збору за продовження дії свідоцтва у встановлені законодавством строки, дія свідоцтва припиняється з першого дня періоду строку дії свідоцтва, за який збір не сплачено.

Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку не завжди вимагає засвідчення свідоцтвом. Це стосується торговельних марок, які мають міжнародну реєстрацію, а також торговельних марок які визнані в установленому законом порядку добре відомими.

Припинення дії свідоцтва та визнання його недійсним.

Статтею 497 ЦК України та ст. 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» передбачені підстави для дострокового припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку, а саме:

- перетворення марки в позначення, що стало загальноновживаним як позначення товарів і послуг певного виду після дати подання заявки. Наприклад, торговельна марка «целофан» стала загальноновживаним для позначення товарів певного виду. Підставою для припинення дії свідоцтва у разі перетворенням марки в позначення, що стало загальноновживаним як позначення товарів і послуг певного виду може бути тільки рішення суду, що набрало законної сили.

- відмова власника від свідоцтва повністю або частково на підставі заяви, поданої до ДСІВ. Зазначена відмова набирає чинності від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені «Промислова власність».

- не використання марки в Україні повністю або щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або від іншої дати після цієї публікації. Підставою для припинення дії свідоцтва в такому випадку може бути тільки рішення суду, що набрало законної сили. Суб'єктом звернення до суду з приводу дострокового припинення дії свідоцтва в цьому випадку може бути будь-яка особа. Суд не вправі прийняти рішення про дострокове припинення дії свідоцтва у зв'язку з невикористанням торговельної марки, якщо власник свідоцтва доведе поважні причини такого невикористання. Такими поважними причинами, зокрема є:

- обставини, що перешкоджають використанню торговельної марки незалежно від волі власника свідоцтва, такі як обмеження імпорту чи інші вимоги до товарів і послуг, встановлені законодавством;

- можливість введення в оману щодо особи, яка виробляє товари або надає послуги, під час використання торговельної марки особою,

що звернулася до суду, чи іншою особою щодо товарів і послуг, відносно яких висунута вимога про припинення дії свідоцтва.

Як зазначалось вище, власнику свідоцтва належить право надавати іншим особам дозвіл на використання торговельної марки. У зв'язку з достроковим припиненням чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку особі, яка використовує торговельну марку з дозволу володільця можуть бути завдані збитки. В такому разі володільець, якщо інакше не встановлено законом чи договором, має відшкодувати зазначені збитки.

Права інтелектуальної власності на торговельну марку можуть бути визнані недійсними лише в судовому порядку шляхом визнання недійсним свідоцтва на знак для товарів і послуг. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» свідоцтво може бути визнано недійсним повністю або частково у разі:

- невідповідності зареєстрованої торговельної марки умовам надання правової охорони;
- наявності у свідоцтві елементів зображення торговельної марки та переліку товарів і послуг, яких не було у поданій заявці;
- видачі свідоцтва внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб.

Після набрання рішенням суду про визнання свідоцтва чи його частини недійсними, в офіційному бюлетені «Промислова власність» розміщується повідомлення про це.

Свідоцтво або його частина, визнані недійсними, вважаються такими, що не набрали чинності від дати подання заявки.

Враховуючи те, що визнання прав на торговельні марки може бути здійснено лише у судовому порядку, необхідним є звернення безпосередньо до судової практики. Так, дуже корисними є рекомендації, оглядові та інформаційні листи Вищого господарського суду України, що регулярно видаються у порядку інформації та для врахування у розгляді справ з метою правильного і однакового застосування господарськими судами норм чинного

законодавства. Зокрема, Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 10.06.2004 р. № 04-5/1107 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» (із змінами і доповненнями); Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 29.03.2005 р. № 04-5/76 «Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності»; Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 20.02.2007 р. № 01-8/91 «Про нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності»; Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 24.10.2008 р. № 01-8/640 «Про Перелік питань, вміщених у документах Вищого господарського суду України, які стосуються розгляду господарськими судами справ, пов'язаних із захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності»; Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 15.12.2008 р. № 01-8/724 «Про деякі питання призначення і проведення судових експертиз у справах, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності»; Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 17.04.2006 р. № 01-8/847 «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на знаки для товарів і послуг (торговельну марку) (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України)»; Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 22.01.2007 р. № 01-8/24 «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на знаки для товарів і послуг (торговельні марки) (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України)»; Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 27.06.2008 р. № 01-8/383/1 «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності»; Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 30.06.2009 р. № 01-08/411/1 «Про практику застосування господарськими судами

законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України)», тощо. Значна увага, що приділяється Вищим господарським судом України питанням застосування господарськими судами законодавства про захист прав на знаки для товарів і послуг зумовлена тим, що переважна більшість таких справ розглядається саме в системі господарських судів України.

6. Визнання торговельної марки добре відомою та особливості її правової охорони

Правова охорона добре відомих торговельних марок.

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» охорона прав на добре відому торговельну марку здійснюється згідно зі статтею 6 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності та зазначеним Законом. Стаття 6 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності встановлює, що країни Союзу зобов'язуються чи з ініціативи адміністрації, якщо це допускається законодавством даної країни, чи за клопотанням зацікавленої особи відхиляти або визнавати недійсною реєстрацію і забороняти застосування товарного знака, що становить відтворення, імітацію чи переклад іншого знака, здатні викликати змішування зі знаком, що за визначенням компетентного органу країни реєстрації чи країни застосування вже є у цій країні загальновідомим як знак особи, що користується привілеями цієї Конвенції, і використовується для ідентичних або подібних продуктів. Це положення поширюється і на ті випадки, коли істотна складова частина знака становить відтворення такого загальновідомого знака чи імітацію, здатну викликати змішування з ним.

На території України торговельна марка може бути визнана добре відомою або Апеляційною палатою, або судом.

Позов про визнання торговельної марки добре відомою подається до суду на загальних засадах. Однак, кількість таких

позовів дуже мала. Відомою є справа № 21/609 за позовом Макдональдс Корпорейшн до відкритого акціонерного товариства «Роси Буковини» та Держслужби про визнання недійсним свідоцтва № 16175 та визнання знаків для товарів і послуг за свідоцтвами України №№ 4959, 4960, 4963 добре відомими в Україні станом на 05.12.1995 р. Рішенням господарського суду міста Києва від 15.03.2004 р., залишеним без змін наступними інстанціями, позов задоволено.

Переважає більшість торговельних марок визнається добре відомими в Україні Апеляційною палатою. Процедура визнання Апеляційною палатою торговельної марки добре відомою в Україні визначена Регламентом Апеляційної палати Державного департаменту інтелектуальної власності, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 15 вересня 2003 р. № 622 (зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 30 вересня 2003 р. за № 877/8198) та Порядком визнання знака добре відомим в Україні Апеляційною палатою Державного департаменту інтелектуальної власності, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 15.04.2005 р. № 228 (зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 05.05.2005 р. за № 471/10751).

Апеляційна палата є колегіальним органом Державної служби інтелектуальної власності України. Її склад формується з найбільш кваліфікованих працівників ДСІВ та ДП «Український інститут інтелектуальної власності». Основними засадами розгляду заяви про визнання знаку добре відомим в Україні Апеляційною палатою є: верховенство права; законність; рівність учасників розгляду перед законом і Апеляційною палатою. Організаційною формою роботи Апеляційної палати є засідання пленуму та колегій Апеляційної палати.

Для визнання Апеляційною палатою знака добре відомим в Україні особою, яка вважає свій знак добре відомим в Україні, або її представником, подається заява про визнання знака добре відомим (далі – заява). За подання заяви сплачується збір в розмірі, встановленому Порядком сплати зборів за дії, пов'язані з охороною

прав на об'єкти інтелектуальної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2004 р. № 1716.

Заяви про визнання знаку добре відомим в Україні розглядаються колегією Апеляційної палати, яка діє від імені Апеляційної палати. Колегія Апеляційної палати (далі - колегія) призначається протягом десяти днів від дати надходження заяви розпорядженням голови Апеляційної палати у складі п'яти членів з визначенням головуючого. Усі питання, що виникають під час розгляду заяви, вирішуються колегією більшістю голосів.

Розгляд заяви здійснюється в дві стадії: попередній її розгляд (заява та додатки до неї реєструються і перевіряються на відповідність встановленим вимогам) та розгляд на засіданні. На стадії попереднього розгляду колегією вирішується питання про прийняття заяви до розгляду. У разі відповідності заяви та додатків до неї встановленим вимогам заявнику протягом десяти днів від дати призначення колегії направляється повідомлення про прийняття заяви до розгляду, підписане головуючим. Якщо колегією встановлено, що заява та додатки до неї подано без додержання встановлених вимог, то заява залишається без руху, про що протягом десяти днів від дати призначення колегії заявникові направляється повідомлення, підписане головуючим, разом із повідомленням про вручення. Заявник зобов'язаний усунути недоліки протягом місяця від дати одержання повідомлення. Якщо заявник усуне всі недоліки, указані в повідомленні, то заява приймається до розгляду, про що йому направляється повідомлення, підписане головуючим, разом з повідомленням про вручення. В іншому разі заявнику направляється повідомлення про відмову в прийнятті заяви до розгляду, підписане головуючим.

Після прийняття заяви до розгляду за дорученням головуючого один з членів колегії проводить підготовку до розгляду заяви в засіданні. Після закінчення підготовки заяви до розгляду призначаються дата і час проведення засідання, про що повідомляється заявник. Повідомлення про запрошення на засідання

повинно бути не пізніше ніж за п'ятнадцять днів до призначеної дати його проведення вручено заявнику.

До складу учасників розгляду заяви входять: заявник та/або його представник, за потреби перекладач та експерт. Іноземці та особи без громадянства, які проживають чи мають постійне місцезнаходження поза межами України, у відносинах з Апеляційною палатою реалізують свої права через патентного повіреного, якщо інше не передбачено міжнародними угодами.

Під час розгляду заяви на засіданні Колегія повинна безпосередньо дослідити докази, заслухати пояснення заявника, висновок експерта (якщо такий залучений до розгляду заяви), ознайомитися з письмовими доказами, оглянути речові докази. Розгляд заяви відбувається усно і при незмінному складі колегії. У разі заміни одного з членів колегії під час розгляду заяви в засіданні її розгляд відкладається. Розгляд заяви зміненим складом колегії має бути проведений з самого початку. Розгляд заяви провадиться державною мовою. Учасники розгляду, присутні на засіданні, можуть робити письмові нотатки. Фіксування ходу засідання за допомогою технічних засобів, а також його транслювання допускаються тільки з дозволу голови Апеляційної палати за згодою заявника.

При розгляді заяви колегією розглядаються зокрема такі фактори, якщо вони є доречними:

- ступінь відомості чи визнання торговельної марки у відповідному секторі суспільства;

- тривалість, обсяг та географічний район будь-якого використання торговельної марки;

- тривалість, обсяг та географічний район будь-якого просування торговельної марки, включаючи рекламування чи оприлюднення та представлення на ярмарках чи виставках товарів та/або послуг, щодо яких торговельна марка застосовується;

- тривалість та географічний район будь-яких реєстрацій та/або заявок на реєстрацію торговельної марки за умови, що торговельна марка використовується чи є визнаною;

- свідчення успішного відстоювання прав на торговельну марку, зокрема територія, на якій торговельну марку визнано добре відомою компетентними органами;

- цінність, що асоціюється з торговельною маркою.

У процесі розгляду заяви колегія враховує всі відомості і доводи, надані заявником на підтвердження добре відомості своєї торговельної марки.

Колегія Апеляційної палати оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному та об'єктивному розгляді всіх обставин, якими обґрунтовується заява, у їх сукупності, керуючись законом. Ніякі докази не мають для колегії Апеляційної палати заздалегідь установлені сили.

Після розгляду заяви по суті колегія приймає рішення Апеляційної палати. При прийнятті рішення колегія вирішує питання щодо: наявності обставин (фактів), якими обґрунтовувалася заява та якими доказами вони підтверджуються; наявності інших фактичних даних, які мають значення для розгляду заяви, а також доказів на їх підтвердження; задоволення заяви чи відмови в її задоволенні. Знак не може бути визнаний Апеляційною палатою добре відомим в Україні, якщо колегією встановлено, що надані заявником матеріали не підтверджують добру відомість знака заявника на дату, указану в заяві.

Рішення приймається більшістю голосів усіх членів колегії. При прийнятті рішення ніхто не має права бути присутнім у залі засідання, крім членів колегії. Члени колегії не мають права розголошувати думки, що були висловлені при прийнятті рішення. Прийняте рішення викладається в письмовій формі та підписується всім складом колегії, яка розглядала заяву. У разі незгоди члена колегії з прийнятим рішенням він може викласти в письмовій формі свою окрему думку, яка додається до справи за заявою. Невід'ємним додатком до рішення про визнання знака добре відомим в Україні є зображення добре відомого знака.

Рішення Апеляційної палати, прийняте за результатами розгляду заяви, набирає чинності з моменту затвердження його

наказом Держслужби. Затверджене рішення Апеляційної палати надсилається заявнику та Держслужбі не пізніше п'яти днів після його затвердження. Знак, визнаний добре відомим в Україні за рішенням Апеляційної палати, заноситься до Переліку знаків, визнаних добре відомим в Україні Апеляційною палатою Державної служби інтелектуальної власності України, що ведеться Держслужбою. Відомості про знак, який за рішенням Апеляційної палати визнаний добре відомим в Україні, публікуються в офіційному бюлетені «Промислова власність». Рішення Апеляційної палати щодо визнання знака добре відомим в Україні може бути оскаржено в судовому порядку.

Торговельна марка «Гетьман» була першою торговельною маркою, визнаною добре відомою рішенням Апеляційної палати (рішення від 17.05.2004). На теперішній час Апеляційною палатою визнано добре відомими понад тридцять торговельних марок, зокрема: «АВК», «МОРШИНСЬКА», «МИРГОРОДСЬКА», «5 КАПЕЛЬ», «НОВИЙ СВЕТ», «МАССАНДРА», «ХОРТИЦЯ», «ХЛІБНИЙ ДАР», «КОБЛЕВО», «ПРИВАТБАНК», «ТАЯ», «ОЛЕЙНА», «ЛІГА», «СУЛЬСЕНА», «КОРВАЛОЛ», «АСПИРИН», «НО-ШПА», «ВАЛИДОЛ», «АРГУМЕНТЫ И ФАКТЫ», «БЕЛЫЙ АИСТ», «YANOO!», «YAMAHA», «ROLEX», «ESCADA», «COSMOPOLITAN», «BOUNTY», «NEMIROFF», «GOOGLE», тощо.

З дати, на яку за визначенням Апеляційної палати чи суду торговельна марка стала добре відомою в Україні, їй надається правова охорона така сама, якби ця торговельна марка була заявлена на реєстрацію в Україні. При цьому вона поширюється також на товари і послуги, що не споріднені з тими, для яких торговельну марку визнано добре відомою в Україні, якщо використання цієї торговельної марки іншою особою стосовно таких товарів і послуг вказуватиме на зв'язок між ними та правоволодільцем добре відомої торговельної марки і його інтересам, ймовірно, буде завдано шкоди таким використанням. Торговельна марка визнається добре відомою незалежно від реєстрації її в Україні.

7. Поняття, ознаки та функції комерційного найменування

При вивченні даної теми слід звернути увагу на те, що термін «комерційне найменування» був вперше введений до законодавства України ЦК України. До прийняття ЦК України використовувались два терміни: «найменування юридичної особи» та «фірмове найменування». Єдиним актом, що містив норми щодо використання фірмових найменувань була постанова Центрального виконавчого комітету СРСР та Ради народних комісарів від 22.06.1927 р. «Про введення в дію Положення про фірму» (із змінами та доповненнями), яка визначала правові засади діяльності фірм різних організаційно-правових форм. Згідно з листом Вищого господарського суду України від 14.01.2004 р. № 05-3/31 у зв'язку з прийняттям ЦК України та ГК України, якими врегульовано питання про право інтелектуальної власності на комерційне найменування, з 01.01.2004 р. в Україні не застосовується зазначене Положення про фірму. Незважаючи на прийняття зазначених кодексів комерційні найменування є одними із небагатьох об'єктів, правовий режим яких досі потребує законодавчого удосконалення. На відміну від більшості інших об'єктів інтелектуальної власності (торговельні марки, промислові зразки, винаходи, корисні моделі, об'єкти авторського та суміжних прав), правове регулювання комерційних найменувань не здійснюється ніякими спеціальними законами. Хоча окремі посилання на комерційні найменування містяться в деяких нормативно-правових актах України, зокрема у КК України, Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» тощо.

Відповідно до Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. комерційні найменування є об'єктами промислової власності.

Комерційні найменування наряду із торговельними марками та географічними зазначеннями є засобами індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг.

Щодо визначення **структури комерційного найменування** слід зазначити наступне. Виокремлюють дві частини фірми: основну (корпус фірми) та допоміжну (довільну).

Корпус фірми є обов'язковою частиною комерційного (фірмового найменування), містить вказівку на організаційно-правову форму підприємства, його тип та предмет діяльності, а в деяких випадках на інші характеристики. Наприклад, найменування повного товариства, крім вказівки на організаційно-правову форму – «повне товариство», має містити також імена (найменування) всіх учасників або імена (найменування) одного чи кількох з них із додаванням слів «і компанія» (ст. 119 ЦК України)¹. А комерційне найменування акціонерного товариства повинно містити вказівку на те, що товариство є акціонерним (ст. 152 ЦК України).

Допоміжна частина складається з обов'язкових і факультативних елементів. *Спеціальна назва* підприємства є обов'язковим елементом допоміжної частини комерційного найменування. Це може бути будь-яке слово, власне ім'я, географічна назва тощо². *Факультативні елементи* включаються в комерційне найменування за бажанням володільця. До них належить скорочене найменування фірми, вказівки типу «спеціалізований», «центральный», «універсальный», в тому числі скорочене найменування фірми (КАМАЗ, ЗІЛ тощо). Проте ці додатки також повинні відповідати дійсності і не вводити в оману³. Винятки складають повні та командитні товариства, в допоміжній частині найменування яких обов'язково мають зазначатися прізвища всіх повних учасників товариства або ім'я (найменування) хоча б одного

¹ Коссак В. М. Право інтелектуальної власності: Підручник / В. М. Коссак, І. Є. Якубовський. – К. : Істина, 2007. – С. 78.

² Козлова О. Деякі проблеми правового регулювання комерційних найменувань в Україні у контексті міжнародно-правового досвіду / О. Козлова, Ж. Ковач // Промислова власність в Україні: проблеми правової охорони: Зб. наук. статей / За ред. Ю.С.Шемшученка, Ю.Л.Бошицького. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – С. 326.

³ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / Сергеев А. П. – М. : Теис, 1996. – С. 524.

повного учасника з додаванням слів «і компанія», а також слова «повне товариство», або «командитне товариство» відповідно¹.

Правовій охороні підлягає як повне, так і скорочене комерційне найменування суб'єкта господарювання, якщо воно фактично використовується ним у господарському обігу.

Статтею 489 ЦК України передбачені дві умови отримання правової охорони.

По-перше, комерційне найменування має надавати можливість вирізнити одну особу з поміж інших. Тобто виконувати дистинктивну функцію.

По-друге, комерційне найменування особи не повинно вводити в оману споживачів щодо справжньої її діяльності. Тобто виконувати запобіжну функцію. Особи можуть мати однакові комерційні найменування, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють та (або) реалізують, та послуг, які ними надаються.

Додатково, деякі вчені виділяють також умову новизни та незмінності комерційного найменування.

О.В. Ієвіня, В.П. Мироненко, Н.В. Павловська та С.А. Пилипенко виділяють також **принципи комерційного найменування**:

- **істинність** – правдиво відображати правовий статус та не вводити в оману інших учасників цивільного обороту;

- **виключність** – певна оригінальність найменування, наявність розрізняльних ознак, завдяки яким не допускається змішування однієї фірми з іншою;

- **постійність** – на протязі тривалого періоду часу зберігається найменування за певним суб'єктом.

М.В. Паладій звертає увагу на те, що комерційне найменування виконує здебільшого дві **функції**: **дистинктивну**, тобто дозволяє відрізнити одного учасника комерційної діяльності від іншого

¹ Козлова О. Деякі проблеми правового регулювання комерційних найменувань в Україні у контексті міжнародно-правового досвіду / О. Козлова, Ж. Ковач // Промислова власність в Україні: проблеми правової охорони: 36. наук. статей / За ред. Ю.С. Шемпученка, Ю.Л. Бошицького. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – С. 326.

незалежно від того, які товари чи послуги вони реалізують та пропонують на ринку, та **запобіжну**, тобто не дає ввести в оману споживачів щодо справжньої її діяльності¹.

Крім цього окремі науковці розрізняють **охоронну, рекламну, гарантійну** функції.

У зв'язку з відсутністю достатнього правового регулювання комерційних найменувань, на теперішній час в Україні існує чимало питань, які є предметом палких спорів серед українських фахівців у сфері інтелектуальної власності.

8. Суб'єкти права інтелектуальної власності на комерційне найменування та їх права

Дискусії ведуться стосовно *суб'єктів прав на комерційне найменування*. В ЦК України використовується термін «особи», що виходячи із змісту розділу II Книги першої ЦК України може використовуватися для позначення як юридичних, так і фізичних осіб, в тому числі підприємців. При цьому в ст. 90 ЦК України міститься обмеження відносно того, що комерційні найменування можуть мати лише підприємницькі товариства. Товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи. Судова практика, що склалася на теперішній час в господарських судах, базується саме на вказаному обмеженні. Так, у п. 4 Оглядового листа Вищого господарського суду України «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності» від 14.12.2007 р.

¹ Паладій М. В. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування / М. В. Паладій // Правова охорона комерційних позначень в Україні: проблеми теорії і практики: Зб. наук. статей / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка, Ю. Л. Бошицького. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України; ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – С. 372.

№ 01-8/974 наводиться посилання на справу за позовом Адвокатського об'єднання про заборону суб'єкту підприємницької діяльності - фізичній особі використовувати в своїй діяльності у сфері права вивіску «Юридична консультація», що з посиланням на приписи статей 16, 23, 50, 51, 90, 431, 432, 489 - 491 ЦК України мотивувало необхідністю захисту його права на комерційне найменування. В задоволенні позову було відмовлено з посиланням на те, що відповідно до абзацу першого частини другої статті 90 ЦК України комерційне (фірмове) найменування може мати юридична особа, що є підприємницьким товариством. Згідно зі статтею 42 ГК України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. При цьому за приписами статті 1 Закону України «Про адвокатуру» адвокатура України є добровільним професійним громадським об'єднанням, покликаним згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм іншу юридичну допомогу. Відповідно до пункту 2.1 статуту позивача, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України на виконання приписів статті 4 Закону України «Про адвокатуру», метою діяльності адвокатського об'єднання є створення найбільш сприятливих умов для успішної роботи професійної діяльності адвокатів-партнерів, сприяння розбудові демократичної правової держави, захисту міжнародно визнаних прав та свобод людини, становленню ринкових відносин в Україні. Тобто судом було встановлено, що позивач, не будучи підприємницьким товариством, не є суб'єктом права інтелектуальної власності на комерційне найменування. Позиція Вищого господарського суду щодо вирішення окремих питань захисту прав інтелектуальної власності на комерційні найменування викладена також у Оглядовому листі від 17.04.2006 р. № 01-8/845 «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист права власності на

комерційне найменування (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України)».

ГК України ст. 159 встановлює, що права на комерційне найменування можуть належати лише суб'єктам господарювання, тобто юридичним особам та громадянам-підприємцям. При цьому в якості комерційного позначення громадянином-підприємцем може бути заявлене своє прізвище або ім'я.

Не визначеним також є питання включення до комерційного найменування організаційно-правової форми юридичної особи.

Відомості про комерційне найменування суб'єкта господарювання можуть вноситися за його поданням до реєстрів, порядок ведення яких встановлюється законом. В Україні поки що не існує спеціального реєстру комерційних найменувань. На теперішній час використання комерційних найменувань фактично зведено до використання найменувань юридичної особи, які вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15.05.2003 р. Однак, як вбачається зі ст. 90 ЦК України, найменування юридичної особи та комерційне найменування є різними правовими категоріями. Так, найменування юридичної особи – це обов'язок юридичної особи, а комерційне найменування – право підприємницького товариства. Суб'єкт господарювання, комерційне найменування якого було включено до реєстру раніше, має пріоритетне право захисту перед будь-яким іншим суб'єктом, тотожне комерційне найменування якого включено до реєстру пізніше.

Зміст права інтелектуальної власності на комерційне найменування. Статтею 8 Паризької конвенції встановлено, що фірмові найменування охороняється в усіх країнах Союзу без обов'язкового подання заявки чи реєстрації і незалежно від того, чи є воно частиною торговельної марки. Зазначеному цілком відповідає положення ст. 489 ЦК України згідно з якою право інтелектуальної власності на комерційне найменування охороняється без

обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної марки. У разі якщо комерційне найменування суб'єкта господарювання є елементом його торговельної марки, то здійснюється правова охорона і комерційного найменування, і торговельної марки.

Під майновими правами інтелектуальної власності на комерційне найменування прийнято розуміти права учасників цивільного обороту з володіння, користування та розпорядження правами на комерційне найменування під час здійснення особою своєї діяльності. Суть цих майнових прав полягає в тому, що особі гарантується можливість виступати в цивільному обороті під власним комерційним найменуванням та захищати свої права у встановленому порядку.

Згідно зі ст. 490 ЦК України **майновими правами інтелектуальної власності** на комерційне найменування є:

- право на використання комерційного найменування;
- право перешкоджати іншим особам неправомірно використовувати комерційне найменування, в тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Зазначені майнові права можуть реалізовуватися в різних формах, зокрема під час укладення цивільно-правових угод, пропонування товарів (послуг) для продажу, захисту порушених прав, здійснення інших юридичних дій. Комерційні найменування можуть використовуватися шляхом їх розміщення в діловій документації, рекламі, мережі Інтернет, на товарах, упаковці, вивісках, етикетках тощо.

Не допускається неправомірне використання чужого комерційного найменування. Такі дії визнаються чинним законодавством України недобросовісною конкуренцією. Згідно зі ст. 20 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» вчинення дій, визначених як недобросовісна конкуренція, тягне за

собою накладання Антимонопольним комітетом України штрафів в установленому порядку, а також адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність. Правопорушник може бути притягнутий до адміністративної відповідальності відповідно до ст. 51² Кодексу України про адміністративні правопорушення. Стаття 229 КК України передбачає можливість притягнення винної особи до кримінальної відповідальності за умови заподіяння матеріальної шкоди у значному та більших розмірах. При цьому матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі - якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі - якщо її розмір у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Особа, права якої на комерційне найменування порушені, може також звернутися до суду для захисту своїх прав цивільно-правовими способами.

Особа, яка використовує чуже комерційне найменування, на вимогу його праволодільця зобов'язана припинити таке використання і відшкодувати завдані збитки.

Використання у комерційному найменуванні власного імені фізичної особи не визнається неправомірним, якщо до власного імені додається який-небудь відмітний елемент, що виключає змішування з діяльністю іншого господарюючого суб'єкта (підприємця).

Права на комерційне найменування є чинними з моменту його першого використання та діють безстроково.

9. Припинення права інтелектуальної власності на комерційне найменування

Враховуючи те, що майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування належать до невідчужуваних прав, їх чинність припиняється разом із припиненням діяльності особи,

зокрема у разі ліквідації юридичної особи. Хоча перелік підстав для припинення майнових прав інтелектуальної власності на комерційне найменування, наведений у ст. 491 ЦК України не є вичерпним, на теперішній час законодавство України не містить інших підстав для цього.

Майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування можуть бути передані іншій особі лише разом з цілісним майновим комплексом особи, якій ці права належать, або його відповідною частиною. Передача цілісного майнового комплексу здійснюється особою, якій ці права належать на підставі цивільно-правових угод. Передача цілісного майнового комплексу також може бути здійснена в порядку продажу майна боржника в процедурі санації. Відповідно до ст. 19 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» з метою відновлення платоспроможності та задоволення вимог кредиторів боржника план санації може передбачати продаж майна боржника недержавної власності як цілісного майнового комплексу. При продажу майна боржника недержавної власності як цілісного майнового комплексу в установленому порядку відчужуються всі види майна, призначеного для здійснення підприємницької діяльності боржника, у тому числі приміщення, споруди, обладнання, інвентар, сировина, продукція, права вимоги, права на знаки (позначення), що індивідуалізують боржника, його продукцію (роботи, послуги) (фірмове найменування, знаки для товарів і послуг), інші права, які належать боржнику, за винятком прав і обов'язків, які не можуть бути передані іншим особам.

10. Поняття, функції та види географічних зазначень

Географічні зазначення є засобами індивідуалізації товарів. На міжнародному рівні вже склалася і діє досить розгалужена і ефективна система правової охорони географічних зазначень. Ці питання, зокрема, регулюються підписаною у рамках СОТ Угодою про ТРІПС, Паризькою конвенцією про охорону

промислової власності від 20.03.1883 р., Мадридської угоди для недопущення випадків неправдивих або оманливих зазначень джерела походження товарів від 1891 р., Лісабонською угодою про охорону назв місця походження та їх міжнародну реєстрацію від 31.10.1958 р.

Використання джерел походження товару є важливим інструментом покупця про походження продуктів з визначеною якістю. Зазначення походження товару можуть бути використані для промислових і сільськогосподарських для зазначення джерела походження товарів і послуг. Одна із цілей використання складається в сприянні торгівлі шляхом інформування продуктів та повинно бути доступно для використання усіма виробниками в цьому районі.¹ За рахунок своєї функції індивідуалізації географічне зазначення повинно виділяти із маси однорідних товарів товари, що володіють у порівнянні з цими товарами, особливими властивостями.²

Традиційна державна підтримка сільськогосподарських виробників багатьох країн з розвинутою ринковою економікою привела до створення і становленню всієї сучасної системи охорони та захисту найменувань місць походження товарів. З іншого боку, у країнах з невисоким рівнем сільськогосподарського виробництва охорона найменувань місць походження товарів виглядає щонайменше передчасною. У багатьох країнах важко встановити товари, місце походження яких вказує на їх особливу якість. Якщо ця продукція призначена в основному для внутрішнього споживання і не є конкурентоспроможною на зовнішніх ринках як за якісними, так і за ціновими характеристиками, охорона найменувань місць їх походження не є актуальною, виглядає надуманою і є зайвою. Таким чином, охорона найменування місць походження товарів

¹ Солощук М. Право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг / Солощук М., Капінос М., Лерантович Е. // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 7. – С. 54.

² Комментарий к Четвертой части Гражданского кодекса Российской Федерации (постатейный). Правовое регулирование отношений в сфере интеллектуальной собственности. С постатейными материалами и практическими разъяснениями / [Добрынин О. В., Косунова Д. Д., Ларин А. Ю. и др.]; под ред. И. А. Близнеца, А. Ю. Ларина. – М. : Книжный мир, 2008. – С. 521.

здійснюється в основному в інтересах зарубіжних виробників сільськогосподарської та іншої подібної продукції. Це не дивно, оскільки вся сучасна система інтелектуальної власності країн з перехідною економікою спочатку створювалася під диктовку західних фахівців для захисту інтересів своїх країн.¹

Зазначення походження товарів може мати словесну, зображувальну форму, виступати у вигляді національного символу, географічної карти тощо. Водночас зазначення походження товарів слід відрізнити від *загальнозживаних позначень товарів певного виду*, не пов'язаних з конкретною місцевістю їх виготовлення, незважаючи на те, що вони містять назви географічних об'єктів (наприклад, київський торт, кримське вино).²

В Україні питання набуття, здійснення та захисту права інтелектуальної власності на географічні зазначення регулюються Главою 45 ЦК України та Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів». Правилами складання, подання та проведення експертизи заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та/або права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару, затвердженими Наказом Міністерства освіти і науки України № 598 від 17.08.2001 р. зі змінами та доповненнями.

В Україні сьогодні десятки зазначень походження товарів зареєстровано як словесні або комбіновані товарні знаки. Серед них зокрема назви мінеральних вод «Трускавецька», «Нафтуся», «Миргородська», «Моршинська», «Нарзан». Деякі з них навіть внесені до відповідних Державних стандартів України. Причому товарних знаків «Нафтуся» зареєстровано вже декілька на ім'я виробників, які не мають жодного відношення до трускавецької «Нафтусі». Неконтрольоване використання цих позначень призводить до розмивання, втрати репутації, довіри до цього

¹ Судариков С. А. Право інтелектуальної собственности: учеб. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 257.

² Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: Підручник / Базилевич В. Д. – К. : Знання, 2006. – С. 174.

унікального національного надбання. Адже географічні зазначення слугують захисту нематеріальних цінностей, таких як ринкова диференціація, репутація і стандарти якості. Вони є також носіями культурної ідентичності нації, регіону.¹

Відповідно до положень чинного законодавства, визначено порядок реєстрації географічних зазначень.

Термін «географічне зазначення» використовується в Угоді ТРІПС та Регламенті ЄЕС № 2081/92 від 14.07.1992 р. «Про охорону географічних зазначень та найменувань місць походження сільськогосподарських продуктів та промислових товарів», крім цього у міжнародному законодавстві застосовується термін «вказівка походження або найменування місця походження» (Паризька конвенція про охорону промислової власності), «назва місця походження» (Лісабонська угода про захист зазначень місця походження виробів та їх міжнародної реєстрації), «зазначення джерела походження» (Мадридська угода про санкції за неправдиві та неправильні позначення походження виробів).

Видами географічного зазначення є найменування місця походження товарів та зазначення походження товарів.

Найменування місця походження товарів – це географічна назва країни, регіону, району або місцевості, яка використовується для позначення товару, який походить звідтіля, якість та особливі властивості якого виключно або суттєво обумовлені географічним середовищем місця його походження, яке може складатися із природного чи людського факторів, або з них обох.

Ознаки найменування місця походження товарів полягають у наступному:

- це назва географічного об'єкта,

¹ Актуальні проблеми правового регулювання розвитку підприємницької діяльності в Україні: Монографія / [Андрощук Г. О., Алексєєв В. М., Безух О. В. та інші.] за ред. члена-кореспондента АПРН України, д.ю.н. Н. М. Мироненко. – Київ – Тернопіль : підручники і посібники, 2008. – С. 174.

- взаємозв'язок цього найменування зі специфічними, такими що виділяються товарами із маси однорідних товарів з особливими, унікальними властивостями;

- взаємозв'язок цього найменування зі специфічними природними умовами даного географічного об'єкта та/ або з якими-небудь особливими людськими факторами, які властиві тільки цьому географічному об'єкту;

- залежність особливих властивостей товару від зазначених специфічних природних умов та/або людського фактора.¹

Зазначення місця походження товару – це зазначення, яке може набувати будь-якої форми, та яке використовується для позначення товарів, що мають лише особливу репутацію, обумовлену місцем їх походження.

Зазначення походження товару зазвичай представляють у вигляді назви країни, географічного регіону, місцевості або об'єкта (у тому числі історичного). Наприклад, позначення «Зроблено в СРСР» або «Made in China» вказують країну, в якій ці товари виробляються.

Разом з назвами можуть використовуватися зображення відповідних географічних об'єктів. Наприклад, товари, вироблені в гірських місцевостях, часто відзначають не тільки назвами, але й зображеннями гірських та інших об'єктів. На упаковки і на самі товари часто наносяться позначення, що вказують на їх походження.²

В чинному законодавстві термін «зазначення походження товару» охоплює терміни «просто зазначення походження товару» та «кваліфіковане зазначення походження товару», який у свою чергу об'єднує терміни «назва місця походження товару» та «географічне зазначення походження товару».

¹ Комментарий к Четвертой части Гражданского кодекса Российской Федерации (постатейный). Правовое регулирование отношений в сфере интеллектуальной собственности. С постатейными материалами и практическими разъяснениями / [Добрынин О. В., Косунова Д. Д., Ларин А. Ю. и др.]; под ред. И. А. Близнеца, А. Ю. Ларина. – М. : Книжный мир, 2008. – С. 522.

² Судариков С. А. Право интеллектуальной собственности: учеб. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 256.

Просте зазначення походження товару – це будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару, правова охорона якому надається на підставі його використання.

Кваліфіковане зазначення походження товару включає такі поняття, як «назва місця походження товару» і «географічне зазначення походження товару». Правова охорона кваліфікованому місцю походження товару надається на підставі реєстрації права інтелектуальної власності на нього, що діє безстроково від дати його реєстрації.

Назва місця походження товару – це назва географічного місця, яка вживається як позначення у назві товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами (специфічний клімат, склад ґрунту, рельєф місцевості, висота над рівнем моря, склад, температура води, тощо) або поєднанням цих природних умов із характерним для цього географічного місця людським фактором.

Географічне зазначення походження товару – це назва географічного місця, яка вживається як позначення у назві товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, здебільшого зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора.

Розмежування між назвою місця походження та географічним зазначенням походження проводиться за трьома критеріями.

По-перше, назва місця походження товару буде лише у випадку, коли товар має особливі властивості, а географічне зазначення – коли товар має певні якості, репутацію або інші характеристики.

По-друге, для назви місця походження обов'язковою є вимога, що властивості товару виключно або головним чином зумовлені самою природою та людським фактором. Тобто для назви місця походження залежність особливих характеристик товару від при-

родних умов місця походження товару є обов'язковою: хоча особливі властивості товару, позначеного цією назвою, можуть залежати і від людського фактора, характерного для цієї місцевості, однак обов'язково в поєднанні з природними умовами (тобто використанням місцевої сировини, кліматичних умов, корисних копалин тощо).

Для географічного зазначення походження у цьому ж контексті використовується термін «в основному», тобто допускається менш твердий зв'язок. У цьому випадку особливі характеристики, якість і репутація можуть залежати як від природних умов, так і від людського фактора, а також можуть бути зумовлені поєднанням природних умов і професійного досвіду, традицій і етнографічних особливостей, характерних для цієї місцевості.

По-третє, виробництво і переробка товару, позначуваного назвою місця походження, здійснюються в межах зазначеного і географічного місця, а для географічного зазначення походження достатньо, щоб хоча б основна складова позначеного цією назвою товару вироблялася або перероблялася в межах зазначеного географічного місця. Отже, для географічного зазначення походження сировина може бути привезена з інших регіонів і піддана істотній переробці, достатній для надання характерних рис готовому товару.¹

Проаналізувавши норми чинного Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів»², можна дійти висновку, що **право інтелектуальної власності на географічне зазначення надається за умов**, якщо:

- воно є назвою географічного місця, з якого цей товар походить;

- воно вживається як назва такого товару чи як складова частина цієї назви;

¹ Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підр. для студ. вищих навч. закладів / [Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. та ін.]; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – С. 437.

² Про охорону прав на зазначення походження товарів: Закон України від 16.06.2009 р. № 752-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №32 від 13.08.99 р. – Ст. 267.

- у позначеному цією назвою географічному місці об'єктивно існують характерні природні умови та/або людський фактор, що надають товару особливих властивостей або певних якостей;

- позначений цією назвою товар має відповідні властивості або певні якості, що виключно або здебільшого зумовлені характерними для певного географічного місця природними умовами чи поєднанням цих умов з характерним для цього географічного місця людським фактором;

- виробництво (видобування) і переробка позначеного цією назвою товару чи його складової частини здійснюється в межах зазначеного географічного місця. Для набуття права інтелектуальної власності на географічне зазначення особа, яка має на це право, подає заявку на реєстрацію цього права до Держслужби, де проводиться експертиза заявки, за результатами якої заявнику видають свідоцтво про реєстрацію права інтелектуальної власності на географічне зазначення. Як уже зазначалося, право інтелектуальної власності на географічне зазначення виникає з дати його державної реєстрації.¹

Як правило, вони зумовлюються *особливими природними умовами географічного середовища* (Краснодарський чай, ніжинські огірки тощо) і (або) *професійним досвідом і традиціями виробництва* осіб, які виготовляють товари і проживають у цій місцевості (наприклад, хохломський чи петриківський розпис, тультський пряник). Нарешті, назва місця походження товару стає самостійним об'єктом правової охорони тільки тоді, коли право інтелектуальної власності на неї у встановленому законом порядку зареєстровано в Держслужбі. У цій своїй якості назва місця походження товару нічим не відрізняється від інших об'єктів права інтелектуальної власності, права на які набуваються користувачами тільки з моменту їх державної реєстрації.

¹ Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [Паладій М. В., Мироненко Н. М., Жаров В. О. та ін.]; за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – С. 330-331.

Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» не надається правова охорона кваліфікованому зазначенню походження товару, що:

- не відповідає умовам, передбаченим статтею 7 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів»;

- суперечить публічному порядку, принципам гуманності та моралі;

- є видовою назвою товару;

- правильно вказує на географічне місце виготовлення товару, але створює у споживачів помилкове уявлення про те, що товар виготовлено в іншому географічному місці;

- є назвою сорту рослини чи породи тварини і тому здатне ввести в оману споживачів щодо дійсного походження товару;

- є тотожним або схожим настільки, що його можна сплутати із знаком для товарів і послуг, права на який визнані в Україні, якщо зважаючи на репутацію, відомість і тривалість використання цього знака така правова охорона може ввести в оману споживачів щодо ідентичності товару.

Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» правова охорона не надається кваліфікованому зазначенню походження товару, пов'язаному з географічним місцем в іноземній державі, якщо права на це зазначення або інше позначення, що за своїм змістом відповідає поняттю кваліфікованого зазначення походження товарів, не охороняються у відповідній іноземній державі.

У юридичній літературі розрізняють наступні *види найменувань міст зазначень товарів*.

В залежності від обставин, що були причиною для специфічних властивостей товару:

- які склалися *під впливом природних умов*;

- які склалися *під впливом людського фактору*;

- комбінований вид: які склалися *під впливом природних та людського фактору*.

В залежності від території розповсюдження:

- *національні*;
- *міжнародні (інтернаціональні)*.

В залежності від ступеня контролю з боку відповідних державних органів за наявністю особливих властивостей та виробництвом товарів:

- *звичайні*, яким властиво формування природних специфічних властивостей товару, що індивідуалізується тільки під впливом природного середовища чи подібних факторів;

- *регламентовані*, яким властива попередня регламентація специфічних властивостей товару, при цьому контролюється фінальна стадія виробництва;

- *контрольовані (гарантовані)*, яким властивий контроль на всіх етапах виробництва товару, що ним індивідуалізується, що робить такі найменування особливо цінними.¹

Основними функціями найменування місця походження товару (географічного зазначення) є такі:

- *розпізнавальна*, що полягає у виокремленні товару серед маси однорідних товарів як такого, що має особливу якість, специфічні властивості;

- *якісна або гарантійна*, що полягає у гарантуванні особливої якості, специфічних властивостей товару і є умовою надання географічному зазначенню правової охорони;

- *інформаційна*, що проявляється у правдивій вказівці на місце виготовлення товару;

- *захисна*, що полягає в охороні від підробок, оскільки ніхто крім законного користувача не має права користуватися географічним зазначенням.

Серед основних відмінностей між цими засобами індивідуалізації слід відмітити те, що стосовно торговельної марки право на використання та право на розпорядження можуть належати

¹ Гульбин Ю. Т. Исключительные права на средства индивидуализации товаров – товарные знаки, знаки обслуживания, наименования мест происхождения товаров: Гражданско-правовой аспект / Гульбин Ю. Т. – М. : Статут 2007. – С. 110-111.

одній особі, тоді як стосовно географічного зазначення ці права ніколи не можуть належати одній особі.

Географічне зазначення часто включається в якості як охоронювального, так і неохоронювального елемента до торговельної марки. Воно може бути зареєстроване в якості торговельної марки або її частини, якщо майбутній праволоділець торговельної марки має право на використання географічного зазначення. Прикладами можуть бути використання у якості торговельної марки або її частини географічного зазначення, яке сприймається як фантастичне щодо певного товару, використання в якості торговельної марки або її частини маловідомих назв географічних місцевостей із доданням або зміною суфіксів, префіксів та закінчень, використання назви відомої географічної місцевості у формі прикметника для певного товару, коли таке використання географічного зазначення є охоронювальним елементом торговельної марки, використання географічного зазначення у виді прикметника як неохоронювального елемента торговельної марки¹.

11. Процедура реєстрації географічних зазначень та прав на їх використання

Для отримання свідоцтва на право використання географічного зазначення товаровиробник повинен подати заяву до ДСІВ, оформлену відповідним чином². Держслужбою у встановлені строки проводиться експертиза заяви, яка включає проведення експертизи відповідності властивостей товару ознакам, встановленим для товарів, щодо яких може використовуватися географічне зазначення. На підставі результатів експертизи заявникові видається чи не

¹ Клименко Л. Проблемы использования географических названий в маркировке товара / Л. Клименко // Право и экономика. – 1999. – № 9. – С. 16.

² Див. : Про затвердження Правил складання, подання та проведення експертизи заяви на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та/або права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару: Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.08.2001 р. № 598 // Офіційний Вісник України 2001. – № 36 від 21.09.2001 р. – Ст. 1682.

видається свідоцтво на право використання географічного зазначення та дані про нього вносять у Державний реєстр України назв місць походження та географічних зазначень походження товарів і прав на використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів.¹

12. Суб'єкти права інтелектуальної власності на географічні зазначення та їх права

Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» визначає коло *суб'єктів права інтелектуальної власності на географічне зазначення*, не наводячи виключного переліку суб'єктів права інтелектуальної власності на географічне зазначення, а лише називаючи серед них виробників товарів та асоціації споживачів.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» *право на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару* мають:

- особа або група осіб, які в заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем;
- асоціації споживачів;
- установи, що мають безпосереднє відношення до вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць.

Вищезазначені суб'єкти мають право подати заявку до Держслужби про реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару.

Суб'єктами прав на кваліфіковане зазначення походження товару можуть стати й інші особи, які бажають скористатися уже

¹ Глухівський Л. Про стан правової охорони зазначень походження товарів в Україні / Л. Глухівський // Інтелектуальна власність. – 2007. – № 1. – С. 20-21.

зареєстрованою назвою місця походження товару або зареєстрованим географічним зазначенням походження товару.

Право на використання зареєстрованої назви місця походження товару або зареєстрованого географічного зазначення походження товару мають, за умови реєстрації цього права, виробники, які в географічному місці, зазначеному в Реєстрі, виробляють товар, особливі властивості, певні якості чи інші характеристики якого відповідають тим, що внесені до Реєстру.¹

Право на використання географічного зазначення не є виключним правом власника свідоцтва, яке засвідчує це право. Адже, відповідно до п. 2 статті 17 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів», відповідно до якого реєстрація права на використання кваліфікованого зазначення походження товару не обмежує прав інших осіб на реєстрацію їх прав на його використання.

Заявником на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару може бути будь-яка фізична чи юридична особа, яка має намір виробляти товар з характерними для даного географічного об'єкта властивостями або вже виробляє зазначений товар. Особа, яка зареєструвала на своє ім'я кваліфіковане зазначення походження товару, набуває право на його використання, якщо товар, який виробляється, відповідає вимогам, викладеним у заявці на реєстрацію.

Таким чином, Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» визначення суб'єктів права інтелектуальної власності на географічне зазначення пов'язує з реєстрацією права інтелектуальної власності на географічне зазначення і правом на використання географічного зазначення, право інтелектуальної власності на яке вже зареєстровано. Особи, які мають ці права за законом, є суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення.

¹ Глухівський Л. Про стан правової охорони зазначень походження товарів в Україні / Л. Глухівський // Інтелектуальна власність. – 2007. – № 1. – С. 19-20.

Власник свідоцтва має право наносити поряд із кваліфікованим зазначенням походження товару *попереджувальне маркування* для інформації про те, що це зазначення зареєстровано в Україні.¹ Для попереджувального маркування назви місця походження товару застосовується обведена овалом абрєвіатура (НМП). Замість цього маркування або разом із ним може наноситися текст: «Зареєстрована в Україні назва місця походження товару». Для попереджувального маркування географічного зазначення походження товару застосовується обведена овалом абрєвіатура (ГЗП). Замість цього маркування або разом із ним може наноситися текст: «Зареєстроване в Україні географічне зазначення походження товару».

Будь-який *власник свідоцтва на право використання географічного зазначення має право* протидіяти незаконному використанню географічного зазначення. Ніщо не забороняє товаровиробникам із певної місцевості об'єднатися з метою збільшення ефективності охорони своїх прав, але будь-який товаровиробник, що має свідоцтво на право використання географічного зазначення, має повне право не брати участь у такому об'єднанні і використовувати географічне зазначення на свій розсуд (звичайно із дотриманням вимог законодавства). Особливості права на використання географічного зазначення обумовлюють зміст обов'язків власника свідоцтва на право використання географічного зазначення, які не несуть інші суб'єкти прав інтелектуальної власності на цей засіб індивідуалізації товарів.

Обов'язки власника свідоцтва на право використання географічного зазначення встановлено у пункті 7 статті 17 та у статті 18 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів», відповідно до яких до них включаються наступні. По-перше, обов'язок забезпечувати відповідність якості, особливих властивостей та характеристик товару, що виробляється, їх опису в державному Реєстрі. По-друге, обов'язок не перешкоджати

¹ Орлюк О. Зазначення походження товарів як об'єкт правового регулювання / О. Орлюк // Юридичний радник. – 2005. – № 5 (7). – С. 31.

спеціально уповноваженим органам здійснювати контроль за наявністю в товарі особливих властивостей та інших характеристик, на підставі яких зареєстровано географічне зазначення товару та/або право на його використання. По-третє, обов'язок утримуватися від видання ліцензії на використання географічного зазначення.

Чинність права інтелектуальної власності на географічне зазначення є безстроковою відповідно до статті 504 ЦК України. Перш за все, слід зазначити, що лише одно право інтелектуальної власності на географічне зазначення може мати строк дії – право на використання географічного зазначення; інші права фактично не можуть бути обмежені строково. Отже, можна зробити висновок про те, що положення статті 504 ЦК України відносяться лише до права використання географічного зазначення.

Відповідно до пункту 4 статті 15 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» встановлено строк дії свідоцтва на право використання географічного зазначення, а не строк дії самого права на використання географічного зазначення. Відповідно до статті 15 Закону, строк свідоцтва може подовжуватися на наступні 10 років на підставі заяви власника свідоцтва. Кількість разів продовження дії свідоцтва не встановлено. Можна зробити висновок, що право на використання географічного зазначення є безстроковим за умови перереєстрації свідоцтва на право використання географічного зазначення.

Питання для самоперевірки знань:

1. Визначить правову природу та систему засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.
2. Найдіть визначення поняття та функції торговельної марки.
3. Охарактеризуйте підстави для класифікації торговельних марок.
4. Охарактеризуйте умови надання правової охорони торговельним маркам.

5. Визначить коло суб'єктів права інтелектуальної власності на торговельну марку.
6. Охарактеризуйте процедуру оформлення права інтелектуальної власності на торговельну марку.
7. Визначить значення та види пріоритету заявки на реєстрацію торговельної марки.
8. Охарактеризуйте види експертиз при розгляді заявки на реєстрацію торговельної марки.
9. Визначить строк чинності та зміст права інтелектуальної власності на торговельну марку.
10. Охарактеризуйте підстави для дострокового припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку.
11. Визначить порядок відновлення чинності достроково припинених виключних майнових прав на торговельну марку.
12. Охарактеризуйте підстави для визнання прав інтелектуальної власності на торговельну марку недійсними.
13. Визначить зміст права попереднього користувача на торговельну марку.
14. З'ясуйте специфіку реєстрації прав інтелектуальної власності на торговельну марку в іноземних державах.
15. Охарактеризуйте порядок визнання торговельної марки добре відомою в Україні та особливості її правової охорони.
16. Проаналізуйте еволюцію інституту фірмового (комерційного) найменування.
17. Надайте визначення поняттю та функціям комерційного найменування.
18. Визначить структуру комерційного найменування.
19. Охарактеризуйте вимоги, що пред'являються до комерційних найменувань.
20. З'ясуйте співвідношення комерційного найменування з найменуванням юридичної особи.
21. Охарактеризуйте коло суб'єктів права інтелектуальної власності на комерційне найменування.

22. Визначить зміст прав інтелектуальної власності на комерційне найменування.
23. охарактеризуйте підстави припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на комерційне найменування.
24. Надайте визначення поняттю географічного зазначення та з'ясуйте його значення в системі засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг.
25. Охарактеризуйте підстави класифікації та види географічних зазначень.
26. Охарактеризуйте функції географічних зазначень.
27. Визначить умови надання правової охорони географічним зазначенням.
28. Охарактеризуйте порядок реєстрації географічних зазначень.
29. Визначить коло суб'єктів права інтелектуальної власності на географічні зазначення.
30. Розкрийте зміст прав інтелектуальної власності на географічні зазначення та строк їх чинності.
31. Охарактеризуйте порядок припинення правової охорони географічного зазначення.

Розділ 5. ПАТЕНТНЕ ПРАВО

Питання до теми:

1. Поняття, функції та принципи патентного права.
2. Об'єкти патентного права та умови надання їм правової охорони.
3. Суб'єкти патентного права та їх види. Права та обов'язки суб'єктів патентного права.
4. Процедура оформлення прав інтелектуальної власності на об'єкти патентного права.
5. Строк чинності права інтелектуальної власності на об'єкти патентного права. Правові наслідки припинення чинності та відновлення чинності прав на об'єкти патентного права.
6. Визнання прав інтелектуальної власності на об'єкти патентного права недійсними.
7. Право попереднього користувача на винахід, корисну модель, промисловий зразок.
8. Особливості правової охорони службових і секретних об'єктів патентного права.
9. Процедури реєстрації винаходів, встановлені міжнародними та регіональними угодами.

1. Поняття, функції та принципи патентного права

Одним з видів творчої діяльності є технічна, художньо-конструкторська діяльність, внаслідок якої з'являються об'єкти інтелектуальної власності, які можуть бути придатними для застосування у промисловій, виробничій та інших сферах промислової діяльності. Об'єктами патентного права є винаходи, корисні моделі, промислові зразки. Права на ці об'єкти засвідчується таким техніко-юридичним документом як патент. Патентне право є складовою частиною права промислової власності, яке за своїм

змістом також охоплює засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг, захист від недобросовісної конкуренції та інші об'єкти.

Патентне право в об'єктивному значенні – це сукупність норм, що регулюють відносини у зв'язку з визнанням авторства, використанням, надання дозволу на використання та захистом особистих немайнових та/або майнових прав авторів та/або праволодильців прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки.

Патентне право у суб'єктивному значенні – це особисті немайнові та майнові права, що належать автору винаходу, корисної моделі, промислового зразка, та іншим особам, які набули майнові права на об'єкти патентного права у порядку, відповідно до чинного законодавства.

2. Об'єкти патентного права та умови надання їм правової охорони

Характеризуючи об'єкти патентного права, слід охарактеризувати такі об'єкти, як: винаходи, корисні моделі, промислові зразки.

Винахід – це технологічне (технічне) вирішення, що відповідає умовам патентоздатності. *Об'єктом* винаходу може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології.

До **пристрою** як об'єкта винаходу належать конструкції та вироби. Під пристроєм розуміється система розташованих у просторі елементів, які певним чином взаємодіють один з одним. Для характеристики пристрою використовуються конструктивні засоби – наявність конструктивних елементів, зв'язку між ними, їх взаємне розташування, форма виконання елементів чи пристрою в цілому, параметри та інші характеристики елементів, матеріал, з якого виконані елементи чи пристрій в цілому.

Речовина як об'єкт винаходу є штучно створеним матеріальним утворенням, що є сукупністю взаємозалежних інгредієнтів. До

речовин належать: індивідуальні хімічні сполуки, до яких також умовно віднесені високомолекулярні сполуки та об'єкти генної інженерії; композиції (склади, суміші); продукти ядерного перетворення.

До *процесу (способу)* як об'єкта винаходу належать процеси виконання дій над матеріальними носіями за допомогою матеріальних носіїв. Процес – це сукупність прийомів, що виконуються у певній послідовності або з дотриманням певних правил. Як об'єкт винаходу процес характеризується технологічними засобами – наявністю певної дії чи сукупності дій, порядком виконання таких дій (послідовно, одночасно, в різних сполученнях тощо), умовами здійснення дій, режимами, використанням речовин (вихідної сировини, реагентів, каталізаторів тощо), пристроїв (приладів, інструментів, устаткування тощо), штамів мікроорганізмів тощо. Процеси виконання дій над матеріальними носіями, як правило, розподіляються таким чином: процеси, спрямовані на виготовлення виробів (пристроїв, речовин тощо); процеси, спрямовані на зміну стану предметів матеріального світу без одержання конкретної продукції (транспортування, обробка, регулювання тощо); процеси, спрямовані на визначення стану предметів матеріального світу (контроль, вимір, діагностика тощо). Специфіка винаходів-процесів (способів), спрямованих на виготовлення виробів, полягає в тому, що дія патенту, виданого на такий процес (спосіб), поширюється і на виріб, виготовлений безпосередньо цим способом (частина шоста ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»). Патенти видаються також на способи профілактики, діагностики та лікування людей і тварин.

Відповідно до ч. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» правова охорона не поширюється на такі об'єкти технології: сорти рослин і породи тварин; біологічні в своїй основі процеси відтворення рослин та тварин, що не відносяться до небіологічних та мікробіологічних процесів; топографії інтегральних мікросхем; результати художнього конструювання.

Винахід вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є *новим*, має *винахідницький рівень* і *придатний для промислового використання*.

У Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» встановлено, що винахід (корисна модель) визнається *новим*, якщо він не є частиною *рівня техніки*. Об'єкти, що є частиною рівня техніки, для визначення новизни винаходу повинні враховуватися лише окремо. Тут же міститься дворівневе визначення поняття «рівень техніки», яке включає всі відомості, що стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки до Держслужби або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. Таким чином, визначення критерію патентоздатності винаходу «новизна» ґрунтується на таких правилах (принципах). По-перше, при дослідженні новизни заявленого рішення використовуються лише загальнодоступні відомості, тобто такі, що містяться у джерелах, з якими будь-яка особа має можливість ознайомитися сама або про зміст яких їй могло бути законним чином повідомлено. Жодна закрита інформація не може братися до уваги. По-друге, до рівня техніки включаються будь-які відомості, що розкривають суть винаходу, незалежно від того, в якій формі (усній, письмовій, офіційній, неофіційній) вони стали доступними публіці. По-третє, новизна винаходу має бути світовою, оскільки при її визначенні до уваги беруться відомості, які стали загальнодоступними не тільки в Україні, а й у світі. По-четверте, при визначенні новизни можуть використовуватися тільки ті відомості, що стали загальнодоступними до дати подання заявки або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

Винахід має *винахідницький рівень*, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно із рівня техніки та роблять внесок у науково-технічний прогрес. Винахід визнається *промислово придатним*, якщо його може бути використано у промисловості або в іншій сфері діяльності.

Корисна модель – це нове й промислово придатне конструктивне виконання пристрою. *Об'єктом* корисної моделі може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології. Вона вважається придатною для набуття права інтелектуальної власності на неї, якщо вона, відповідно до закону, є **ноюю** і **придатною для промислового використання**.

Промисловий зразок - результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання. Промисловий зразок вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є **новим**.

Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб.

Не можуть одержати правову охорону як промислові зразки:

- об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди;
- друкована продукція як така;
- об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або подібних до них речовин тощо.

Обсяг правової охорони визначається формулою винаходу, корисної моделі, сукупністю суттєвих ознак промислового зразка. *Умови та порядок видачі патенту* встановлюються розділом IV Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», розділом IV Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», а також відповідними наказами, які затверджують правила складання і подання заявки на винахід, заявки на корисну модель, заявки на промисловий зразок, а також порядок їх розгляду.

Правова охорона надається винаходу, корисній моделі та промислового зразку, якщо вони не суперечать публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоздатності.

3. Суб'єкти патентного права та їх види.

Права та обов'язки суб'єктів патентного права

Суб'єктами права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель та промисловий зразок є:

- винахідник, автор промислового зразка;
- інші особи, які набули прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок за договором чи законом.

Первинним і, безперечно, найважливішим суб'єктом прав на винахід є його автор або винахідник, адже без нього не буде й існувати винаходу. Право на отримання патенту на винахід, окрім деяких виключень, належить його творцеві.

Винахідник – це фізична особа, творчою працею якої створено об'єкт, якій визнано винаходом. Для визнання особи винахідником не має значення його вік або стан дієздатності. Історія знає немало випадків створення технічних новинок дітьми або недоумкуватими чи душевнохворими людьми. Нарівні з громадянами України мають права іноземні громадяни та особи без громадянства, які також можуть здійснювати права інтелектуальної власності на винаходи в Україні. Якщо ці особи мають постійне місце проживання поза межами України, то вони реалізують свої права через патентних повірених. Винахідництво може здійснюватися кількома особами, тобто у співавторстві. Заява подається спільно співавторами. Усі питання про здійснення прав та отримання винагороди вирішується також спільно за взаємною домовленістю.

Вторинними суб'єктами – власниками патенту – можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, які отримали майнові права у порядку, визначеним чинним законодавством (наприклад, успадкували чи уклали договір). Власник патенту може передавати на підставі договору право власності на винахід будь-якій особі, яка стає його правонаступником. п. 6 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Власник патенту може надати будь-якій особі дозвіл (ліцензія) на використання винаходу на підставі ліцензійного договору (п. 7 ст. 28 Закону України «Про охорону прав

на винаходи і корисні моделі»). За ліцензійним договором власник патенту передає право на використання винаходу іншій особі, яка бере на себе зобов'язання, що стосується виключної ліцензії. Ліцензіар передає право на використання винаходу ліцензіату в певному обсязі на визначеній території на обумовлений строк, залишаючи за собою право використовувати винахід у частині, що не передається ліцензіату, при цьому ліцензіар не має права надати ліцензію на використання винаходу іншій особі на цій же території в обсязі наданих ліцензіату прав п. 7 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». На власника патенту покладаються обов'язки зі сплати державного мита для підтримання патенту в чинності, використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка.

Відповідно до статті 463 ЦК України винахіднику або автору промислового зразка належить **особисте немайнове право** авторства на винахід, корисну модель чи промисловий зразок. Це право є невід'ємним та діє безстроково. Винахідник має право на присвоєння свого імені створеному ним винаходу (корисній моделі). До особистих немайнових прав належить право на подання заявки на одержання патенту на винахід, корисну модель та промисловий зразок. Але при цьому слід мати на увазі, що коло і характер особистих немайнових прав і майнових прав визначається цими результатами технічної творчості, які підлягають правовій охороні. Особисті немайнові права винахідники здійснюють самостійно незалежно від віку, а майнові права тільки після досягнення чотирнадцяти років.

Майновими правами інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок є:

- право на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка;
- виключне право дозволяти використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка (видавати ліцензії);

- виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу, корисної моделі, промислового зразка, в тому числі забороняти таке використання;

- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок належать володільцю відповідного патенту, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель та промисловий зразок засвідчується патентом, який надає його власникові виключне право на використання зазначеного об'єкту на свій розсуд. Якщо патент на винахід, корисну модель чи промисловий зразок видано кільком особам (співавторам), то відносини між ними визначаються на підставі угоди. Якщо такої угоди немає, то кожний власник патенту має право використовувати винахід, корисну модель, промисловий зразок на свій розсуд. Проте жоден з них не має права давати дозвіл на використання або передавати право власності на винахід чи корисну модель чи промисловий зразок іншим особам без згоди решти власників патенту. Положення про те, що жоден з володільців охоронного документа не має права видати дозвіл (продати ліцензію) на використання об'єкта патентного права або передати право власності на такий об'єкт іншій особі без згоди інших володільців охоронного документа викликає певні труднощі на практиці.

Треба зазначити, що законодавством України не визначені інші майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель чи промисловий зразок.

Законодавство про інтелектуальну власність зобов'язує власників патентів добросовісно користуватися виключними правами, що надаються патентом. Добросовісне користування розуміється як таке, що не завдає шкоди іншим власникам патентів, іншим фізичним і юридичним особам, навколишньому середовищу, інтересам суспільства, національній безпеці тощо. Власник патенту повинен сплачувати відповідні збори за підтримання чинності

патенту і добросовісно користуватися виключним правом, що впливає з патенту.¹

Власник патенту зобов'язаний використати запатентований винахід або корисну модель. Якщо ж він не використовується або використовується недостатньо в Україні протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу патенту, то для власника патенту можуть настати негативні наслідки. У такому разі будь-яка особа, яка має намір і виявляє готовність використовувати винахід, корисну модель пропонує власникові патенту укласти ліцензійний договір, і у разі його відмови від укладення ліцензійного договору зазначена особа може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на використання винаходу або корисної моделі (видати примусову ліцензію). Суд може ухвалити рішення про надання дозволу заінтересованій особі на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, а в рішенні визначаються обсяг використання запатентованого об'єкта, строки дії дозволу, розмір та порядок виплати винагороди власникові патенту.²

4. Процедура оформлення прав інтелектуальної власності на об'єкти патентного права.

Стаття 462 ЦК України містить положення, що набуття права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок засвідчується патентом. Обсяг правової охорони визначається формулою винаходу, корисної моделі, сукупністю суттєвих ознак промислового зразка. Умови та порядок видачі патенту встановлюються законом.

Оформлення прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки потребує виконання ряду формальностей. Це передусім – подання належним чином оформленої заявки до Держслужби

¹ Коваль І. Щодо сутності прав на об'єкти промислової власності: постановка проблеми / І. Коваль // Правничий часопис Донецького університету : Науковий журнал. – 2010. – № 2. – С. 72.

² Порохніцька Н. Загальні норми законодавства щодо використання об'єктів права промислової власності / Н. Порохніцька // Інтелектуальна власність : Наук.-практ. журн. – 2013. – №7. – С. 34.

України. Заявка на видачу патенту України на винахід і корисну модель має відповідати вимогам, встановленим Правилами складання і подання заявки на видачу патенту України на винахід (корисну модель), затвердженими наказом Міністерства освіти та науки України від 22.01.2001 р.¹ Заявка на промисловий зразок має відповідати вимогам Правил складання та подання заявки на видачу патенту України на промисловий зразок, затверджених наказом Міністерства освіти та науки України від 18.02.2002 р.²

Право на одержання заявки на винахід, корисну модель чи промисловий зразок передусім має автор. Він може (але не зобов'язаний) подавати заявки до Держслужби інтелектуальної власності України через представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) або іншу довірену особу. Іноземні громадяни і юридичні особи, які мають постійне місцезнаходження за межами України, подають заявки тільки через представника у справах інтелектуальної власності.

Право на подання заявки має роботодавець, якщо винахід, корисна модель чи промисловий зразок створено у зв'язку з виконанням службового обов'язку чи доручення роботодавця. Право на подання заявки мають також правонаступники як авторів, так і роботодавців.

Заявка складається українською мовою і повинна містити: заяву про видачу патенту; опис винаходу (корисної моделі), промислового зразка; формулу винаходу (корисної моделі) або комплект зображень виробу (власне виробу чи у вигляді його макета, або малюнка), що дають повне уявлення про його зовнішній вигляд; креслення, схему, карту (якщо на них є посилання в описі); реферат (складається лише для інформаційних цілей); відомості про заявника та його адресу.

¹ Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель від 22 січня 2001р., затверджене наказом Міністерства освіти і науки // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

² Правила складання і подання заявки на промисловий зразок від 18 лютого 2002р., затверджене наказом Міністерства освіти і науки // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

Опис винаходу, корисної моделі, промислового зразка викладається у визначеному порядку і має розкривати їх сутність настільки ясно і повно, щоб його міг здійснити фахівець у зазначеній галузі. Він має підтверджувати обсяг правової охорони, визначений формулою винаходу чи корисної моделі. В описі мають бути зазначені індекс рубрики Міжнародної патентної класифікації; галузь техніки, до якої належить винахід чи корисна модель; рівень техніки; суть винаходу чи корисної моделі; перелік фігур, креслень, якщо на них є посилання в описі; відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу чи корисної моделі.¹

Формула винаходу, корисної моделі повинна виражати його сутність, базуватись на описі і викладатись у визначеному порядку ясно і стисло. Формула винаходу чи корисної моделі – це стисла словесна характеристика технічної суті винаходу чи корисної моделі, що містить сукупність ознак, які достатні для досягнення зазначеного заявником технічного результату. У разі визнання пропозиції винаходом лише формула набуває правового значення і є єдиним критерієм визначення обсягу винаходу. Саме за формулою встановлюється факт використання чи невикористання винаходу. Формула винаходу чи корисної моделі повинна характеризувати винахід чи корисну модель тими самими поняттями, що містить опис винаходу чи корисної моделі.

За подання заявки сплачується збір. Документ про сплату збору повинен надійти разом з заявкою або протягом двох місяців після дати подання заявки. Цей строк продовжується, але не більше ніж на шість місяців, якщо до його спливу буде подано відповідне клопотання та сплачено збір за його подання.

Наступним після подання заявки етапом є проведення експертизи, яку здійснює Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності».

¹ Боровик П. Особливості судово-експертного дослідження винаходу (корисної моделі) за багатоланковою формулою / П. Боровик // Теорія і практика інтелектуальної власності : Науково-практичний журнал. – 2008. - № 4. – С.11-15.

Після надходження заявки до ДСІВ вона підлягає спеціальній експертизі. Усі заявки перевіряють за формальними ознаками (формальна експертиза). Крім того, заявка на винахід підлягає експертизі по суті.

Мета формальної експертизи заявки визначити, чи належить пропозиція, що заявляється, до об'єктів винаходу, чи відповідає заявка вимогам закону, чи є в матеріалах заявки документ про сплату збору за подання заявки, чи відповідає він встановленим вимогам.

Якщо в результаті формальної експертизи буде виявлено, що в заявці наявні всі передбачені законом документи і вони відповідають встановленим вимогам, ДСІВ має прийняти рішення або про видачу патенту, або про проведення експертизи заявки по суті. В разі бажання заявника, виявленого ним у заяві про видачу патенту, видати йому патент без проведення експертизи по суті, під відповідальність самого заявника без гарантії його достовірності, то йому видається деклараційний патент.¹

Заявки на корисні моделі і промислові зразки експертизі по суті не підлягають і патент на зазначені об'єкти видається під відповідальність заявника і без гарантії його чинності.

У разі виявлення на момент одержання матеріалів заявки, що її матеріали не відповідають вимогам закону, ДСІВ інтелектуальної власності повідомляє про це заявника. Виявлені види мають бути усунуті протягом двох місяців від дати одержання заявником повідомлення про це. Якщо протягом зазначеного строку виявлені недоліки не будуть усунуті, то датою подання заявки буде дата одержання Держслужбою виправлених матеріалів. Якщо заявка взагалі не буде виправлена, вона вважається неподаною, про що повідомляється заявник.

Кваліфікаційна експертиза (експертиза по суті) заявки на видачу патенту проводиться лише щодо винаходів на вимогу заявника або будь-якої іншої особи. Заявник має право брати участь у

¹ Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: підручник / В.Д. Базилевич. – 2-ге видання, доп. – К.: Знання, 2008. – С. 238.

розгляді питань, що обумовлені проведенням експертизи. Він з власної ініціативи може вносити до заявки виправлення й уточнення, але до прийняття рішення за заявкою. На підставі позитивних результатів кваліфікаційної експертизи приймається рішення про видачу патенту на винахід.¹

З метою ознайомлення заінтересованих осіб з заявкою на винахід через 18 місяців від дати надходження або дати пріоритету Держпатент публікує у своєму офіційному бюлетені «Промислова власність» визначені ним відомості про заявку. За клопотанням заявника зазначена публікація може бути здійснена раніше встановленого строку. Після публікації заявки будь-яка особа має право ознайомитись з матеріалами заявки.

Після публікації відповідно до п. 8 ст. 15 Закону «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» відомостей про заявку на винахід, заявнику надається тимчасова охорона заявленої пропозиції в обсязі формули винаходу, з урахуванням якої опубліковані відомості про заявку. Дія тимчасової охорони припиняється з дати публікації в офіційному бюлетені відомостей про видачу патенту чи повідомлення про припинення діловодства щодо заявки. Дія тимчасової охорони за міжнародною заявкою починається з дати її тимчасової публікації.

Під час дії тимчасової охорони заявленої пропозиції заявник має право на одержання компенсації за завдані йому збитки особами, що використали винахід без дозволу заявника. Проте право заявника на компенсацію виникає лише за умови, що особа, яка використала пропозицію заявника, дійсно знала чи одержала письмове повідомлення українською мовою із зазначенням номера заявки, що відомості про заявку на винахід, який нею використовується без дозволу заявника, опубліковані.²

¹ Торянік С. Особливості проведення експертизи запатентованого винаходу чи корисної моделі / С. Торянік, Н. Маруда // Інтелектуальна власність : Наук. практ. журн. – 2006. – № 3. – С. 25-28.

² Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993р. // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №7. – Ст. 32.

Експертиза заявки по суті проводиться за рахунок коштів заявника лише за наявності документа про сплату збору за проведення експертизи заявки на винахід. Мета цієї експертизи встановити відповідність заявленої пропозиції умовам патентоспроможності. Клопотання про проведення експертизи заявки по суті заявник може подати протягом трьох років від дати подання заявки. Інші особи можуть подати зазначене клопотання після публікації відомостей про заявку на винахід, але не пізніше трьох років від дати подання заявки. Якщо клопотання про проведення експертизи заявки не надійшло у встановлені строки, заявка вважається відкликаною.

Укрпатент на будь-якому етапі проведення експертизи заявки по суті може просити від заявника додаткові матеріали, якщо їх необхідність зумовлена проведенням експертизи, а також запропонувати, змінити формулу. Якщо заявник у визначені строки не представив затребувані Держслужбою матеріали, заявка вважається відкликаною.¹

На підставі рішення Держпатенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок ДСІВ публікує у своєму офіційному бюлетені «Промислова власність» визначені ним відомості про видачу патенту. Одночасно з публікацією відомостей про видачу патенту Держпатент публікує опис до патенту на винахід, корисну модель, що містить формулу, та опис винаходу і корисної моделі, а також креслення, на яке є посилання в описі винаходу чи корисної моделі.

Наступним етапом у процесі розгляду заявки на об'єкт промислової власності є реєстрація патенту, що здійснюється відповідно до Положення про Державний реєстр патентів України на винаходи від 12.04.2001 р.,² Положення про Державний реєстр

¹ Кузнєцов Ю.М. Патентознавство та авторське право: підручник. – К.: Кондор, 2005. – С. 234.

² Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на винаходи: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.04.2001 р. № 291 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 18 (частина 2) від 18.05.2001 р. – Ст. 804.

патентів України на корисні моделі від 20.06.2001р.¹, Положення про Державний реєстр патентів України на промислові зразки від 12.04.2001 р.² У місячний строк після державної реєстрації патенту його видають особі, яка має право на його одержання. Якщо право на одержання патенту мають кілька осіб (співавторів), їм видається один патент.

Патент – це техніко-юридичний документ, який засвідчує визнання заявленої пропозиції винаходом, корисною моделлю чи промисловим зразком, авторства на них, пріоритет і право власності на зазначені об'єкти.

Права, що випливають з патенту, діють від дати публікації відомостей про його видачу за умови сплати річного збору за підтримання чинності патенту.

Права, які надаються суб'єктам права на винаходи, корисні моделі та промислові зразки поділяються на дві групи: особисті немайнові і майнові права, які будуть розглянуті у наступному підрозділі.

5. Строк чинності права інтелектуальної власності на об'єкти патентного права. Правові наслідки припинення чинності та відновлення чинності прав на об'єкти патентного права

Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок *є чинними* з дати, наступної за датою їх державної реєстрації, за умови підтримання чинності цих прав відповідно до закону.

Законом можуть бути встановлені умови тимчасової чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід до набрання ними чинності.

¹ Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на корисні моделі: Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.06.2001 р. № 469 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 27 від 20.07.2001 р. – Ст. 1227.

² Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на промислові зразки: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.04.2001 р. № 290 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 18 (частина 2) від 18.05.2001 р. – Ст. 803.

Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності *на винахід* спливає через **двадцять років**, що відліковуються від дати подання заявки на винахід в установленому законом порядку. Цей строк може бути продовжений в установленому законом порядку щодо винаходу, використання якого потребує спеціальних випробувань та офіційного дозволу.

Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності *на корисну модель* спливає через **десять років** від дати подання заявки на корисну модель в установленому законом порядку.

Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності *на промисловий зразок* спливає через **п'ятнадцять років** від дати подання заявки на промисловий зразок в установленому законом порядку.

Власник патенту на винахід та корисну модель відповідно до ст. 29 Закону України «Про охорону прав на винаходи повинен сплачувати відповідні збори за підтримання чинності патенту і добросовісно користуватися виключним правом, що впливає з патенту.

Якщо винахід (корисна модель), крім секретного винаходу (корисної моделі), не використовується або недостатньо використовується в Україні протягом трьох років починаючи від дати публікації відомостей про видачу патенту або від дати, коли використання винаходу (корисної моделі) було припинено, то будь-яка особа, яка має бажання і виявляє готовність використовувати винахід (корисну модель), у разі відмови власника прав від укладання ліцензійного договору може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на використання винаходу (корисної моделі).

Якщо власник патенту не доведе, що факт невикористання винаходу (корисної моделі) зумовлений поважними причинами, суд виносить рішення про надання дозволу заінтересованій особі на використання винаходу (корисної моделі) з визначенням обсягу його використання, строку дії дозволу, розміру та порядку виплати винагороди власнику патенту. При цьому право власника патенту

надавати дозволи на використання винаходу (корисної моделі) не обмежується.

Власник патенту зобов'язаний дати дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) власнику пізніше виданого патенту, якщо винахід (корисна модель) останнього призначений для досягнення іншої мети або має значні техніко-економічні переваги і не може використовуватися без порушення прав власника раніше виданого патенту. Дозвіл дається в обов'язі, необхідному для використання винаходу (корисної моделі) власником пізніше виданого патенту. При цьому власник раніше виданого патенту має право отримати ліцензію на прийнятних умовах для використання винаходу (корисної моделі), що охороняється пізніше виданим патентом.

З метою забезпечення здоров'я населення, оборони держави, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства Кабінет Міністрів України може дозволити використання запатентованого винаходу (корисної моделі) визначеній ним особі без згоди власника патенту у разі його безпідставної відмови у видачі ліцензії на використання винаходу (корисної моделі).

При цьому:

- дозвіл на таке використання надається виходячи з конкретних обставин;
- обсяг і тривалість такого використання визначаються метою наданого дозволу, і у випадку напівпровідникової технології воно має бути лише некомерційним використанням органами державної влади чи виправленням антиконкурентної практики за рішенням відповідного органу державної влади;
- дозвіл на таке використання не позбавляє власника патенту права надавати дозволи на використання винаходу (корисної моделі);
- право на таке використання не передається, крім випадку, коли воно передається разом з тією частиною підприємства чи ділової практики, в якій здійснюється це використання;
- використання дозволяється переважно для забезпечення потреб внутрішнього ринку;

- про надання дозволу на використання винаходу (корисної моделі) власнику патенту надсилається повідомлення одразу, як це стане практично можливим;

- дозвіл на використання відміняється, якщо перестають існувати обставини, через які його видано;

- власнику патенту сплачується адекватна компенсація відповідно до економічної цінності винаходу (корисної моделі).

Рішення Кабінету Міністрів України про надання дозволу на використання винаходу (корисної моделі), строк і умови його надання, відміну дозволу на використання, розмір та порядок виплати винагороди власнику патенту можуть бути оскаржені в судовому порядку.

Власник патенту на секретний винахід чи секретну корисну модель може видати ліцензію на використання його винаходу (корисної моделі) тільки особі, що має дозвіл доступу до цього винаходу (корисної моделі) від Державного експерта.

Якщо зазначена особа не може досягти із власником такого патенту згоди щодо видачі ліцензії, Кабінет Міністрів України має право дозволити їй використання секретного винаходу (корисної моделі) відповідно до частини третьої цієї статті.

Спори щодо умов видачі ліцензій і виплати компенсацій та їх розміру вирішуються у судовому порядку.

Власник патенту відповідно до ст. 23 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» повинен добросовісно користуватися виключним правом, що впливає з патенту.

Якщо промисловий зразок не використовується або недостатньо використовується в Україні протягом трьох років починаючи від дати публікації відомостей про видачу патенту або від дати, коли використання промислового зразка було припинено, то будь-яка особа, яка має бажання і виявляє готовність використовувати промисловий зразок, у разі відмови власника патенту від укладання ліцензійного договору може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на використання промислового зразка.

Якщо власник патенту не доведе, що факт невикористання чи недостатнього використання промислового зразка зумовлений поважними причинами, суд виносить рішення про надання дозволу заінтересованій особі на використання промислового зразка з визначенням обсягу його використання, строку дії дозволу, розміру та порядку виплати винагороди власнику патенту.

Власник патенту зобов'язаний надати дозвіл (видати ліцензію) на використання промислового зразка власнику пізніше виданого патенту, якщо промисловий зразок останнього призначений для досягнення іншої мети або має значні техніко-економічні переваги і не може використовуватись без порушення прав першого власника. При цьому надання такого дозволу може бути обумовлено відповідним дозволом власника пізніше виданого патенту, який зобов'язаний дати дозвіл, якщо його промисловий зразок удосконалює промисловий зразок власника раніше виданого патенту або призначений для досягнення тієї ж мети. Дозвіл дається в обсязі, необхідному для використання промислового зразка власником патенту, який такий дозвіл затребував.

Спори щодо ліцензій розв'язуються у судовому порядку.

6. Визнання прав інтелектуальної власності на об'єкти патентного права недійсними

Чинність майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок може бути *припинено достроково* за ініціативою особи, якій вони належать, якщо це не суперечить умовам договору, а також в інших випадках, передбачених законом.

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» власник патенту в будь-який час може відмовитися від нього повністю або частково на підставі заяви, поданої до ДСІВ. Зазначена відмова набирає чинності від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені держслужби.

Не допускається повна або часткова відмова від патенту без попередження особи, якій надано право на використання винаходу за ліцензійним договором, зареєстрованим в ДСІВ України, а також у разі накладення арешту на майно, описане за борги, якщо до його складу входять права, що засвідчуються патентом.

Дія патенту припиняється у разі несплати у встановлений строк річного збору за підтримання його чинності.

Річний збір за підтримання чинності патенту сплачується за кожний рік його дії починаючи від дати подання заявки. Документ про першу сплату зазначеного збору має надійти до ДСІВ України не пізніше 4 місяців від дати публікації відомостей про видачу патенту. Документ про сплату збору за кожний наступний рік має надійти або бути відправленим до держслужби до кінця поточного року дії патенту за умови сплати збору протягом його останніх 4 місяців.

Дія патенту припиняється з першого дня року, за який збір не сплачено.

Річний збір за підтримання чинності патенту може бути сплачений протягом 12 місяців після закінчення встановленого строку. У цьому випадку розмір річного збору збільшується на 50 відсотків. При сплаті збору дія патенту відновлюється.

Якщо збір не сплачено протягом цих 12 місяців, ДСІВ інтелектуальної власності публікує у своєму офіційному бюлетені інформацію про припинення дії патенту.

Збір за підтримку чинності патенту на секретний винахід чи на секретну корисну модель не сплачується.

Відповідно до ст. 24 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» власник патенту в будь-який час може відмовитися від нього повністю або частково на підставі заяви, поданої до держслужби інтелектуальної власності. Зазначена відмова набирає чинності від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені ДСІВ України. Дія патенту на промисловий зразок припиняється у разі несплати у встановлений строк річного збору за підтримання його чинності. Річний збір сплачується за кожний рік дії

патенту, рахуючи від дати подання заявки. Документ про першу сплату зазначеного збору має надійти до ДСІВ одночасно з документом про сплату збору за видачу патенту. Документ про сплату збору за кожний наступний рік має надійти до Державної служби інтелектуальної власності до кінця поточного року, за умови сплати збору протягом двох останніх його місяців. Річний збір за підтримання чинності патенту може бути сплачено, а документ про його сплату - надійти до ДСІВ протягом шести місяців після встановленого строку. У цьому разі розмір річного збору збільшується на 50 відсотків. Дія патенту припиняється з першого дня року, за який збір не сплачено.

У разі *припинення чинності виключних майнових прав* інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок ці об'єкти можуть вільно та безоплатно використовуватися будь-якою особою, за винятками, встановленими законом.

Якщо у зв'язку з достроковим припиненням чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок завдано збитків особі, якій було надано дозвіл на використання цих об'єктів, такі збитки відшкодовуються особою, яка надала зазначений дозвіл, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Чинність достроково припинених виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок може бути відновлено у порядку, встановленому законом, за заявою особи, якій ці права належали у момент їх припинення (ст. 468 ЦК України).

Визнання прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок *недійсними* відбувається з підстав та в порядку, встановлених законом.

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» патент може бути визнано у судовому порядку недейсним повністю або частково у разі:

- невідповідності запатентованого винаходу (корисної моделі) умовам патентоздатності, що визначені статтею 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»;

- наявності у формулі винаходу (корисної моделі) ознак, яких не було у поданій заявці;

- порушення вимог частини другої статті 37 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»;

- видачі патенту внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб.

При визнанні патенту чи його частини недійсними ДСІВ України повідомляє про це у своєму офіційному бюлетені.

Патент або його частина, визнані недійсними, вважаються такими, що не набрали чинності, від дати публікації відомостей про видачу патенту.

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» патент на промисловий зразок може бути визнано у судовому порядку недійсним повністю або частково у разі:

- невідповідності запатентованого промислового зразка умовам патентоспроможності, визначеним Законом України «Про охорону прав на промислові зразки»;

- наявності у сукупності суттєвих ознак промислового зразка ознак, яких не було у поданій заявці;

- видачі патенту внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб.

При визнанні патенту чи його частини недійсними ДСІВ України повідомляє про це у своєму офіційному бюлетені.

Патент або його частина, визнані недійсними, вважаються такими, що не набрали чинності, від дати публікації відомостей про видачу патенту.

7. Право попереднього користувача на винахід, корисну модель, промисловий зразок

Відповідно до ст. 470 ЦК України будь-яка особа, яка до дати подання заявки на винахід, корисну модель, промисловий зразок або, якщо було заявлено пріоритет, до дати пріоритету заявки в інтересах своєї діяльності добросовісно використала винахід, корисну модель, промисловий зразок в Україні або здійснила значну і серйозну підготовку для такого використання, має право на безоплатне продовження такого використання або використання, яке передбачалося зазначеною підготовкою (*право попереднього користувача*).

Право попереднього користувача виникає за одночасної наявності таких умов:

- незалежно від автора заявленого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка має бути створений тотожний об'єкт права інтелектуальної власності в результаті самостійної творчої роботи іншими особами;

- цей винахід, корисна модель чи промисловий зразок має бути реально застосований особою, яка претендує на визнання її попереднім користувачем, або, принаймні, вона має здійснити значну підготовку для застосування цього об'єкта права інтелектуальної власності;

- використання чи підготовка до використання повинні мати місце лише на території України. Застосування винаходу, корисної моделі чи промислового зразка за межами України не може бути підставою для набуття користувачем особливих прав;

- зазначені дії мають бути вчинені до дати подання заявки на винахід, корисну модель чи промисловий зразок або до дати її пріоритету.

Особливості права попереднього користувача. По-перше, воно є безоплатним. По-друге, обмежується тим обсягом використання тотожного заявленому винаходу, корисній моделі чи промислового зразку об'єкта, який мав місце на дату подання заявки. По-третє, може передаватися або переходити до іншої особи тільки разом із

підприємством чи діловою практикою або з тією частиною підприємства чи ділової практики, в яких було використано винахід, корисну модель, промисловий зразок або здійснено значну і серйозну підготовку для такого використання.

8. Особливості правової охорони службових об'єктів патентного права

Специфічним серед вторинних суб'єктів патентних прав є роботодавць.

Винахідник повинен подати роботодавцю письмове повідомлення про створений ним службовий винахід з описом, що розкриває суть останнього достатньо ясно і повно. Однак не зрозуміло, у якій строк він повинен це зробити і, який день треба вважати датою подання такого повідомлення. Закони більшості країн цілком розумно зобов'язують подати повідомлення негайно або не більше місячного строку після створення винаходу. Також таке повідомлення роботодавць повинен зареєструвати, що дозволить встановити дату подання.¹

Після отримання відповідного повідомлення роботодавць зобов'язаний на протязі чотирьох місяців подати заявку на отримання патенту на винахід або передати це право іншій особі. Він також має право прийняти рішення про збереження службового винаходу як конфіденційної інформації, строк якого не повинен перевищувати чотирьох років. Також на протязі чотирьохмісячного строку закон зобов'язує роботодавця укласти договір з працівником про умови виплати йому винагороди за створений винахід. У разі не виконання цих дій роботодавць втрачає право на отримання патенту, яке переходить до автора винаходу.

Припинення трудових відносин між працівником і роботодавцем не повинно впливати на їх права та обов'язки, що витікають з патентного законодавства і виникли у період їх дії. У

¹ Крулько С. Коллизионные вопросы правового регулирования изобретений работников / С. Крулько // Хозяйство и право : Ежемесячный юридический журнал. – 2011. – № 9. – С. 65.

випадку виникнення будь-якого спору між робітником і роботодавцем, справу повинен вирішувати суд.

Одним з найбільш складних і не визначених у службовому винахідництві є питання про розмір та порядок виплати винагороди. Враховуючи, що не завжди при створенні об'єкта патентного права роботодавець може оцінити можливий прибуток, необхідно запровадити, щоб винагорода складалася з винагороди у твердій сумі за створення об'єкта патентного права та у відсотковій за його використання роботодавцем чи іншими особами на підставі договору. Крім цього, важливим для працівника-винахідника буде встановлення чітких строків виплати винагороди та відповідальності за їх порушення. Це питання можливо врегулювати додатковою угодою про використання об'єкта патентного права між працівником та роботодавцем.

Питання для самоперевірки знань:

1. Охарактеризуйте поняття, сфера дії, функції та принципи патентного права.
2. Визначить джерела правового регулювання патентних відносин.
3. Визначить поняття та умови надання правової охорони винаходам та корисним моделям
4. Визначить поняття та умови надання правової охорони промисловим зразкам.
5. Охарактеризуйте первинних суб'єктів патентного права.
6. Охарактеризуйте вторинних суб'єктів патентного права
7. Визначить статус представників в патентному праві (патентних повірених).
8. Визначить національне, регіональні та міжнародні патентні відомства.
9. Проаналізуйте процедуру оформлення прав інтелектуальної власності на об'єкти патентного права.
10. Надайте характеристику патенту як охоронному документу.

11. Визначить порядок складання та подання заявки на видачу патенту та вимоги до неї.
12. З'ясуйте значення пріоритету заявки та його визначення.
13. Проаналізуйте етапи проведення експертизи заявки.
14. Визначить формулу винаходу та її правове значення.
15. Розкрийте права та обов'язки суб'єктів патентного права.
16. Проаналізуйте права на патент та права, що впливають з патенту.
17. Визначить систему особистих немайнових прав суб'єктів патентного права.
18. Визначить систему майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок.
19. З'ясуйте строк чинності права інтелектуальної власності на об'єкти патентного права.
20. Охарактеризуйте підстави для дострокового припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти патентного права.
21. Визначить правові наслідки припинення чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок.
22. Охарактеризуйте порядок відновлення чинності достроково припинених виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок.
23. Визначить підстави для визнання прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок недійсними.
24. Охарактеризуйте зміст та специфіку засвідчення права попереднього користувача на винахід, корисну модель, промисловий зразок.
25. Розкрийте принцип вичерпання прав на об'єкти промислової власності.
26. Визначить особливості правової охорони службових і секретних об'єктів патентного права.
27. Розкрийте процедури реєстрації винаходів, встановлені міжнародними та регіональними угодами.

Розділ 6. ПРАВА НА НЕТРАДИЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

1. Правова охорона комерційної таємниці.
2. Правова охорона наукових відкриттів.
3. Правова охорона раціоналізаторських пропозицій.
4. Правова охорона компонувань інтегральних мікросхем.
5. Правова охорона селекційних досягнень у рослинництві і тваринництві.

1. Правова охорона комерційної таємниці

Систему об'єктів права інтелектуальної власності, які відносять до *нетрадиційних результатів інтелектуальної діяльності* складають комерційна таємниця, наукове відкриття, раціоналізаторська пропозиція, компонування інтегральної мікросхеми, сорти рослин та породи тварин.

Комерційною таємницею відповідно до ст. 505 ЦК України є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо забезпечення її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Відповідно до ч. 2 ст. 505 ЦК України комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Відповідно до ст. 162 ЦК України суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї

інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність завдяки невідомості третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, зобов'язана відшкодувати завдані йому такими діями збитки відповідно до закону. Особа, яка самостійно і добросовісно одержала інформацію, що є комерційною таємницею, має право використовувати цю інформацію на свій розсуд.

Суб'єктом права інтелектуальної власності на комерційну таємницю є особа, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, або отримала дозвіл на її використання (уклала договір про передання інформації, що становить комерційну таємницю).

Відповідно до ст. 506 ЦК України цій особі належить комплекс **майнових прав інтелектуальної власності**, а саме:

- право на використання комерційної таємниці;
- виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Відповідно до ст. 507 ЦК України органи державної влади зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею та створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки. Ця інформація охороняється органами державної влади також від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення

або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання. Органи державної влади зобов'язані охороняти комерційну таємницю також в інших випадках, відповідно до чинного законодавства.

При визначенні строку чинності прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю, слід враховувати положення ст. 508, відповідно до якої строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю обмежується строком існування сукупності ознак комерційної таємниці, встановлених частиною першою статті 505 ЦК України, тобто поки вона:

- є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить,
- має комерційну цінність у зв'язку з невідомістю третім особам;
- є предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо забезпечення її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

2. Правова охорона наукових відкриттів

Одним з нетрадиційних результатів інтелектуальної діяльності є *наукове відкриття*. Слід звернути увагу, що наукові відкриття *не створюються*, а виявляються, встановлюються, пізнаються. Термін «наукове відкриття» фігурує в надзвичайно невеликій кількості нормативно-правових актів, відповідні норми яких не утворюють цілісного правового інституту, оскільки самі акти, головним чином, присвячені іншим розрізним предметам правового регулювання.¹

Науковим відкриттям відповідно до ст. 457 ЦК України є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які

¹ Носік Ю. В. Щодо поняття наукового відкриття за законодавством України / Ю. В. Носік // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 16 вересня 2010 року. – К. : КНТ, 2011. – С. 296.

вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання. На міжнародному рівні загально визначено є визначення відкриття як встановлення невідомих раніше об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, які вносять корінні зміни в рівень пізнання.¹ Із змісту даного визначення виходить, що відкриття – це встановлення нових закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу. Це положення входить практично у всі визначення наукових відкриттів, що містяться в самих різних проектах і нормативних правових актах. По суті, воно дозволяє обкреслити об'єм поняття відкриття, яке включає встановлення явищ матеріального світу, його властивостей і закономірностей. Отже, явища, властивості і закономірності матеріального світу – три види об'єкту відкриття. Таким чином, згідно наведеному визначенню як відкриття може бути кваліфікований не будь-який науковий результат, а лише той, який підпадає під один з трьох вказаних видів об'єктів – встановлення невідомих раніше закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу².

Явище матеріального світу – це невідома раніше об'єктивно існуюча форма прояву суті об'єкту матеріального світу (природи), що вносить суттєву зміну в рівень пізнання. Явище і суть знаходяться в органічній єдності. Проте єдність суті і явища не означає їх збігу, суть звичайно прихована за явищем. В результаті розкриття суті стає можливим наукове пояснення самого явища. Суть і явище об'єктивні, тобто вони існують незалежно від волі і свідомості людини. Немає такої суті, яка не виявлялася б в зоні і була непізнаваною, як немає і явища, яке не містило б в собі якої-небудь інформації про суть. Явище як об'єкт відкриття якнайповніше розкривається при

¹ Модельний закон об охроне прав на научные открытия: Принят на тридцать четвертом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи от 07.04.2010 г. Постановление № 34-9 от 7 апреля 2010 года. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_m98

² Булат - Корнейчук С., Іванов В. Інститут права на наукове відкриття в Україні і перспективи його розвитку // Інтелектуальна власність: Наук.-практ. журн. – 2006. – № 6. – С. 47-48.

встановленні його причинності і обумовленості, а останнє, як правило, - при теоретичному дослідженні процесу. Ці положення повинні знаходити відповідне віддзеркалення в розділі доказів відкриття, що заявляється, а також в його формулі.

Властивість матеріального світу – це невідома раніше об'єктивно існуюча якісна сторона об'єкту матеріального світу, що вносить корінні зміни в рівень пізнання. Властивість виявляється у взаємовідношенні даного об'єкту з іншими об'єктами і явищами і не існує поза відносинами до інших властивостей або явищ. Кожен об'єкт має безліч різних властивостей, як істотних, так і неістотних. Сукупність істотних властивостей об'єкту складає його якісну визначеність, яка відрізняє його в цілому від інших об'єктів. Саме якісна визначеність виражає те загальне, що характеризує весь клас однорідних об'єктів. Які властивості проявляє об'єкт, залежить від того, з якими об'єктами він вступає у взаємодію. Тому встановлення властивості, яка існувала раніше, але була невідомою – необхідний, але ще не достатній елемент змісту відкриття. При цьому повинно бути показано, чим викликана знайдена властивість, що вона за собою спричиняє і при яких взаємодіях виявляється. Потрібна науково обгрунтована інтерпретація, яка полягає у встановленні суті даної властивості і її закономірного характеру.¹ Таким чином, знайти нову істотну властивість об'єкту – значить встановити існуючу незалежно від волі і свідомості людини невідому раніше якісну визначеність об'єкту по відношенню до інших об'єктів, з якими він вступає у взаємодію.

Закономірність матеріального світу – це невідомий раніше, об'єктивно існуючий стійкий зв'язок між явищами і властивостями матеріального світу, який вносить корінні зміни в рівень пізнання. В природі закономірність існувала, існує й буде існувати завжди, але об'єктом відкриття вона стає лише тоді, коли людина дізналася про існування цієї закономірності, встановила чи виявила її певним

¹ Йоффе О. С. Основы авторского права. Авторское, изобретательское право, право на открытие: учеб. пособие / Йоффе О. С. – М. : Знание, 1969. – С. 115.

чином. Закономірний зв'язок – це не проста констатація зв'язку яких-небудь явищ чи властивостей, а встановлений його причинно-наслідковий характер. Такий зв'язок характеризується наступними особливостями. По-перше, це істотний, внутрішньо властивий явищам або властивостям зв'язок і їх взаємна обумовленість. Він не повинен носити випадкового характеру. Тому для виділення як закономірності зв'язку повинна бути не просто констатація зв'язку яких-небудь явищ або властивостей, але і встановлений її причинно-наслідкового характеру. По-друге, цей зв'язок повинен носити стійкий характер. Він виражає таке відношення, при якому зміна одних явищ або властивостей викликає цілком певну зміну інших. По-третє, зв'язок повинен мати універсальний характер і задовольняти вимозі узагальнення і можливості розповсюдження його на інші однорідні об'єкти.¹

Не отримують правової охорони як наукове відкриття:

- окремі факти, закономірності, властивості та явища, які не вносять докорінних змін у рівень пізнання;
- гіпотези, зокрема здогадки про будову матерії, походження планет, корисних копалин тощо;
- вирішення математичних задач, встановлення абстрактних залежностей тощо;
- результати, які уточнюють уже відомі положення, наприклад, форми небесних тіл, їхні орбіти, а також уточнення значень досліджених величин, наприклад швидкості поширення світла;
- виявлення комет, планет та інших просторових утворень;
- твердження, які суперечать науково обґрунтованим і експериментально підтвердженим у світовій науці ознакам (рух за рахунок внутрішніх сил, одержання коефіцієнта корисної дії пристрою, рівної або більшої одиниці тощо);

¹ Дидикин А.Б. Правовая охрана научных результатов через институты интеллектуальной собственности / А.Б. Дидикин // Право интеллектуальной собственности : Специализированное информационно-аналитическое образовательное юридическое издание. – 2009. – № 4. – С. 18.

- результати науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт, що стосуються створення різноманітних новітніх технологічних процесів, конструкцій машин і приладів, нових матеріалів, лікарських засобів, їхніх властивостей, способів лікування хвороб, штамів мікроорганізмів та інших подібних рішень, які стосуються предмета можливих заявок на винаходи;

- виявлення та виведення нових сортів рослин та порід тварин;
- виявлення нових морфологічних структур, зокрема у галузі біології, медицини, геології.¹

З визначення поняття наукове відкриття, що наводиться у ст.457 ЦК України, можна зробити висновок, що наукове відкриття повинно мати наступні *ознаки*:

1. *Новизна* («...встановлення невідомих раніше...»). Це прямо впливає з самого визначення наукового відкриття, оскільки ним може бути визнано «встановлення лише невідомих раніше закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу». В цьому разі під новизною розуміють абсолютну світову новизну наукового відкриття², яка встановлюється на підставі відомостей, що містяться у вітчизняних або зарубіжних джерелах, незалежно від їх доступності, місця й часу опублікування.

2. *Достовірність* («...об'єктивно існуючих...»). Під достовірністю наукового відкриття слід розуміти те, що існування закономірності, властивості або явища матеріального світу, має бути не просто констатоване автором, але й доведене ним теоретично та/або експериментально. Докази мають містити дані, які обґрунтовують достовірність наукового відкриття, а в необхідних випадках мають бути надані також методика експериментів, отримані результати та сформульовані висновки.

¹ Бошицький Ю. А. Деякі питання щодо вдосконалення правової охорони наукового відкриття в Україні / Ю. А. Бошицький // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 4 (12). – С. 62-63.

² Право інтелектуальної власності: навчальний посібник / О. О. Кулініч, Л. Д. Романадзе. – О.: Фенікс, 2011. – С. 234.

3. **Фундаментальність** («...вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання...»). Ця ознака відноситься до категорії оціночних понять щодо відкриття, які не вдається визначити з належною точністю, тобто нове знання одним компетентним фахівцем може бути оцінене як докорінна зміна відомого знання у певній галузі науки, а іншим – як недокорінне, причому неоднозначність суджень фахівців буде обумовлена факторами як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру¹. Питання про те, докорінні або недокорінні зміни вносить у рівень пізнання конкретне наукове положення – це питання факту: оцінка фундаментальності зазначеного положення, що заявляється як відкриття, здійснюється на базі наявного рівня наукових знань і уявлень в конкретній галузі науки. Підтвердженням фундаментальності може бути факт, що наукове відкриття є основою для нових напрямів у розвитку науки і техніки та розробки принципово нових технологічних чи технічних рішень, обумовлює необхідність докорінного перегляду раніше відомих теоретичних положень, або пояснює такі наукові факти і експериментальні данні, які раніше не знаходили наукової інтерпретації з позицій усталених теоретичних знань.

Суб'єктом права на наукове відкриття, передбаченого ч. 1 ст. 458 ЦК України, є автор. Автором наукового відкриття може бути лише фізична особа. Юридична особа або інший учасник цивільних відносин, крім фізичних осіб, автором наукового відкриття вважатись не може. Визначення поняття «автор наукового відкриття» наведено в ст. 1 (1)(ii) Женевського договору, з якої можна зробити висновок, що під автором наукового відкриття мається на увазі фізична особа, яка шляхом спостереження, вивчення, експерименту або міркування самостійно виявила наукове відкриття способом, що забезпечує його встановлення; у випадку, коли в ході виявлення наукового відкриття згадані вимоги виконували спільно декілька фізичних осіб, будь-яке

¹ Мамюфа Э. Условия правовой охраны открытий // Вопросы изобретательства. – 1977. – № 1. – С. 17 – 18.

посилання на автора наукового відкриття повинно розглядатися як посилання ні всіх цих осіб.

У коло суб'єктів прав на відкриття входять: автор (особа, творчою працею якого відкриття встановлено чи виявлено); – співавтори, у разі, коли відкриття зроблене декількома особами в процесі їх сумісної творчості; спадкоємці автора наукового відкриття; організація (підприємство або установа), у випадку якщо відкриття одержане у порядку виконання службового завдання, тобто при створенні службового наукового відкриття.¹

Одним з особистих немайнових прав є право авторства. Законодавство радянських часів передбачало, що диплом на відкриття видається на ім'я автора і засвідчує: визнання виявлених закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу відкриттям, пріоритет відкриття і авторство на відкриття. У разі співавторства диплом на відкриття видається кожному із співавторів з вказівкою в ньому інших співавторів. На сьогодні Президія Міжнародної асоціації авторів наукових відкриттів видає авторам дипломи на відкриття, а у разі встановлення відкриття в організації по проханню цієї організації і з відома авторів видає організації свідоцтво на відкриття, що підтверджує факт встановлення відкриття в даній організації. При цьому всі авторські права на відкриття при знаються за автором.² Стаття 458 ЦК України визнає за автором наукового відкриття право на номіналізацію – право надати науковому відкриттю своє ім'я або спеціальну назву. Право автора надати назву зробленому ним науковому відкриттю є абсолютним особистим немайновим правом, яке може належати виключно

¹ Гуйтур М., Коноваленко В. Алгоритм виявлення відкриттів у результатах наукових досліджень // Вища школа. – 2011. – № 2. – С.30-31.

² Клименко О. А. Проблеми захисту прав на наукове відкриття в Україні // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності : матеріали 3-ї Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 9 жовтня 2012 р.) : захист від контрафакції, піратства та плагіату. – О. : Фенікс, 2012. – С. 212-213.

авторові наукового відкриття, не може відчужуватись або переходити у спадщину.¹

Право на наукове відкриття засвідчується дипломом та охороняється у порядку, встановленому законом.

Таким чином, однією з особливостей є те, що чинним законодавством за автором наукового відкриття закріплюється лише комплекс особистих немайнових прав (право авторства, право на титулізацію, номіналізацію тощо).

Законодавець свідомо виключив майнові права на такий об'єкт права інтелектуальної власності, тому що з моменту визнання (реєстрації) наукового відкриття як об'єкта, воно стає надбанням усього суспільства.

При розгляді даного об'єкта слід враховувати положення проекту Закону України про охорону прав на наукові відкриття (реєстр. № 6414), прийнятий за основу Постановою Верховної Ради України від 14.06.2005 р. № 2645-IV.

3. Права охорона раціоналізаторських пропозицій

Раціоналізаторські пропозиції протягом багатьох років були одним з найпоширеніших об'єктів у народному господарстві Радянського Союзу. Їх вносили з метою вдосконалення техніки та технологій виробництва.

Раціоналізаторською пропозицією є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності (п. 1 ст. 481 ЦК України). Раціоналізаторські пропозиції дістають правову охорону у формі посвідчення на раціоналізаторську пропозицію на підприємстві, в установі чи організації, які визнали пропозицію раціоналізаторською.

¹ Костенко О., Нерсеян А. Наукове відкриття в суспільно-гуманітарних науках і правознавстві: теоретичні та практичні проблеми / О. Костенко, А. Нерсеян // Віче : Теорет. і громадсько-політ. Журнал. – 2011. – № 14. – С. 8-9.

Відповідно до Методичних рекомендацій про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, затверджених Державним патентним відомством України від 27.08.1995 р. № 131 раціоналізаторською визнається пропозиція, яка є новою і корисною для підприємства, якому вона подана, і передбачає створення або зміну конструкції виробів, технології виробництва, застосовуваної техніки або складу матеріалу.

Удосконалення конструкції виробу може характеризуватися, наприклад, змінами в конструктивному виконанні деталей, вузлів, блоків тощо в їх взаємозв'язку, взаєморозміщенні, співвідношенні, геометричних формах.

Удосконалення технології виробництва може характеризуватися змінами у методах проведення технологічних операцій, їх послідовності, параметрах режимів (температура, тиск тощо), а також змінами в машинах, що застосовуються в приладах, пристроях, які приймають участь у процесі. При цьому до технології виробництва зокрема, можуть відноситися засоби виміру, контролю, випробувань, монтажу, видобутку або переробки сировини.

Удосконалення складу матеріалу може характеризуватися, наприклад, змінами в інгредієнтах, що входять до його складу, та їх кількісному співвідношенні.

Раціоналізаторська пропозиція є *новою* для підприємства, якому вона подана, якщо згідно з наявними на даному підприємстві джерелами інформації ця або тотожна поданій пропозиція не була відома в мірі, достатній для її практичного використання. Не визнається обставиною, що впливає на новизну раціоналізаторської пропозиції, її використання за ініціативою автора протягом не більше 3 місяців до подання Заяви.

Раціоналізаторська пропозиція є *корисною* для підприємства, якому вона подана, якщо її використання дає змогу підвищити економічну ефективність (прибуток) або одержати інший позитивний ефект цим підприємством.

Не визнається раціоналізаторською пропозиція, яка:

- знижує надійність та інші показники якості продукції;

- погіршує умови праці, якість робіт;
- викликає або збільшує рівень забруднення навколишнього природного середовища;
- ставить лише завдання або тільки визначає ефект, що може бути одержаний від застосування пропозиції, без вказівки конкретного рішення;
- забезпечує досягнення позитивного ефекту шляхом заходів організаційного, а не технічного характеру (поліпшення стану робочих місць, упорядкування системи матеріально-технічного забезпечення виробництва, обліку і звітності, зміна графіків роботи і ремонту устаткування чи транспортних засобів, скорочення часу доставки вантажів тощо);
- відноситься до засобів організації і управління господарством (планування, фінансування), виконання, викладання, дослідження, проектування, розрахунку, а також до систем інформації;
- відноситься до умовних позначень, розкладів, правил гри, дорожнього руху, судноплавства, складання шкал, таблиць, діаграм, графіків, номограм, якщо вони не призводять до зміни конструкції приладів, що їх містять, або технології виробництва;
- передбачає зміну розміщення устаткування в приміщеннях, будинках, спорудах, якщо воно не призводить до удосконалення технологічного процесу;
- спрямована на заміну будівельних конструкцій, матеріалів, деталей, виробів на відомі, застосування яких передбачено обов'язковими для підприємства будівельними нормами, правилами та іншими нормативними документами по будівництву, а також якщо ця заміна призводить до порушення технічних правил по економному витрачання будівельних матеріалів;
- спрямована на зміну міст розробки кар'єрів, забору води для потреб будівництва, вивезення ґрунту, на зміну протяжності інженерних комунікацій, якщо така пропозиція не містить ознак раціоналізаторської пропозиції, а також на скорочення протяжності інженерних комунікацій у зв'язку зі змінами технічних умов на їх приєднання, викликане приближенням до об'єкта будівництва

джерел і трас електропостачання, зв'язку, газозабезпечення, теплозабезпечення, водопроводу з причин, які не залежать від будівельної організації;

- пов'язана зі змінами проектних рішень, якщо Заяву на нього подано після узгодження цих змін із замовником, крім випадків, коли пропозиція використовувалась з ініціативи автора протягом не більше 3-х місяців до подачі Заяви;

- зроблена працівником проектної організації, що здійснює авторський нагляд в процесі будівництва, по зміні проектних рішень.

Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес. Раціоналізаторськими також визнаються і організаційні рішення в будь-якій сфері суспільно корисної діяльності.

Відповідно до ст. 482 ЦК України обсяг правової охорони раціоналізаторської пропозиції визначається її описом, а також кресленнями, якщо вони подані.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію відповідно до змісту ст. 483 ЦК України є її автор та юридична особа, якій ця пропозиція подана.

Відповідно до Наказу Державного патентного відомства України «Про затвердження Положення про свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію та порядок його видачі» від 22.08.1995 р. № 129 свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію, підтверджує визнання пропозиції раціоналізаторською, дату її подання, авторство і являє собою лист з відомостями про раціоналізаторську пропозицію.

Статтею 484 ЦК України зазначено, що автор раціоналізаторської пропозиції має право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана.

Відповідно до ч. 2 ст. 484 ЦК України, юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на використання цієї пропозиції у будь-якому обсязі.

Відповідно до пп. 34-41 Методичних рекомендацій про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію,

затверджених Державним патентним відомством України від 27.08.1995 р. № 131 слід зазначити наступне.

Факт використання раціоналізаторської пропозиції підтверджується актом за формою № Р-3 «Акт про використання раціоналізаторської пропозиції», затвердженою наказом Міністерства статистики України від 24.03.95 № 79 (додаток 4). Акт складається не пізніше місячного терміну від дати початку використання пропозиції.

При наявності ефективності від використання раціоналізаторської пропозиції здійснюється розрахунок доходу (прибутку).

У випадку одержання іншого позитивного ефекту від використання раціоналізаторської пропозиції (покращання якості, екологічних характеристик тощо), що засвідчується у відповідному документі, здійснюється його оцінка.

В обох випадках враховуються умови договору між автором (співавторами) та підприємством.

Винагорода автору (співавторам) виплачується у відповідності до законодавства України.

Право на винагороду має автор (співавтори) раціоналізаторської пропозиції протягом двох років від дати початку її використання на підприємстві, яке видало автору (співавторам) свідоцтво на цю пропозицію.

Розмір винагороди визначається умовами договору між автором (співавторами) і підприємством і не може бути менше:

- 10 відсотків доходу, одержуваного щорічно підприємством від використання раціоналізаторської пропозиції;

- 2 відсотків від частки собівартості продукції (роботи чи послуги), що припадає на раціоналізаторську пропозицію, корисний ефект від якої не впливає на одержання доходу.

Винагорода сплачується автору відповідно до договору, але не пізніше трьох місяців після закінчення кожного року використання раціоналізаторської пропозиції.

Договір між автором (співавторами) та підприємством про розмір винагороди та строки її виплати (шоквартально, щомісячно

тощо) укладається у довільній формі одночасно з визнанням пропозиції раціоналізаторською та прийняттям її до використання, підписується автором (співавторами) та керівником підприємства і завіряється печаткою підприємства.

Винагорода, сплачена автору (співавторам) раціоналізаторської пропозиції, не підлягає стягненню у разі припинення її використання.

Автори раціоналізаторських пропозицій при одержанні винагороди користуються пільгами відповідно до законодавства України.

4. Правова охорона компонувань інтегральних мікросхем

Правова охорона компонувань інтегральних мікросхем є досить новим явищем і пов'язана із розвитком мікроелектроніки.

Інтегральна мікросхема – мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі та (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

Компонування (топографія) інтегральної мікросхеми – зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів ІМС та з'єднань між ними.

Стаття 471 ЦК України встановлено умову для набуття правової охорони компонуванням інтегральної мікросхеми. Компонування інтегральної мікросхеми вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо воно є оригінальним.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» топографія ІМС визнається **оригінальною**, якщо вона не створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої топографії ІМС, має відмінності, що надають їй нові властивості, і не була відомою у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки до Установи або до дати її першого використання.

Топографія ІМС визнається оригінальною доти, доки не доведено протилежне.

Топографія, яка містить елементи, відомі в галузі мікроелектроніки на дату подання заявки до ДСІВ або на дату першого використання топографії ІМС, може бути визнана оригінальною тільки в тому разі, якщо сукупність таких елементів у цілому відповідає розкритій раніше вимозі оригінальності.

На визнання топографії ІМС оригінальною не впливає розкриття інформації про неї автором або особою, яка одержала від автора прямо чи опосередковано таку інформацію, якщо строк від дати розкриття інформації до дати подання до Установи заявки на реєстрацію цієї топографії ІМС не перевищує двох років. При цьому обов'язок доведення обставин розкриття інформації, достовірності дати розкриття інформації та першого використання топографії ІМС покладається на заінтересовану особу.

Не може бути визнана оригінальною та топографія ІМС, заявка на реєстрацію якої подана до Установи пізніше ніж через два роки від дати її першого використання.

Набуття права інтелектуальної власності на компоновання інтегральної мікросхеми засвідчується *свідоцтвом*.

Право на реєстрацію топографії ІМС має автор або його правонаступник. Автори, які спільно створили топографію ІМС, мають однакові права на реєстрацію топографії ІМС, якщо інше не передбачено угодою між ними. Автору топографії ІМС належить право авторства, яке є невідчужуваним особистим правом і охороняється безстроково. Особам, які при створенні топографії ІМС надавали авторові лише технічну, організаційну чи матеріальну допомогу або сприяли оформленню матеріалів для одержання правового захисту, але не внесли особистого творчого вкладу у створення топографії ІМС, право авторства не належить. У разі перегляду умов угоди щодо складу авторів ДСІВ України за спільним клопотанням осіб, зазначених у заявці як автори, а також авторів, не зазначених у заявці як такі, вносить зміни до відповідних документів у порядку, що встановлюється ДСІВ.

Право на реєстрацію топографії ІМС і усі права, що з цієї реєстрації випливають, має *роботодавець автора топографії ІМС*

або його правонаступник, якщо топографію ІМС створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи за спеціальним дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше. Автор топографії ІМС, створеної у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи за спеціальним дорученням роботодавця, зобов'язаний подати роботодавцю письмове повідомлення про створену ним топографію ІМС разом з матеріалами, що відображають топографію ІМС досить ясно і повно. Якщо роботодавець чи його правонаступник протягом чотирьох місяців від дати одержання цього повідомлення не подасть заявки до Установи чи не прийме рішення про збереження топографії як конфіденційної інформації, про що він зобов'язаний повідомити письмово автора, то право на реєстрацію топографії переходить до автора. У разі коли роботодавець використав своє право на реєстрацію топографії ІМС чи на збереження її як конфіденційної інформації, автор має право на винагороду відповідно до економічної цінності топографії та іншої вигоди, яку одержав чи міг би одержати роботодавець чи його правонаступник. Винагорода авторові виплачується у розмірі та на умовах, що визначаються письмовою угодою між автором і роботодавцем, яка укладається не пізніше чотирьох місяців від дати одержання роботодавцем повідомлення. Спори щодо умов одержання автором від роботодавця винагороди та її розміру розв'язуються у судовому порядку.

Обсяг правової охорони компонування інтегральної мікросхеми визначається зображенням цього компонування на матеріальному носіїві.

Умови та порядок видачі свідоцтва встановлюються Законом України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». Вимоги до документів заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми, встановлюють порядок розгляду та проведення експертизи заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми визначені наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Правил складання, подання та розгляду заявки на

реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми» від 18.04.2002 р. № 260

Суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми є:

- автор компонування інтегральної мікросхеми;
- інші особи, які набули прав на компонування інтегральної мікросхеми за договором чи законом.

Майновими правами інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми є:

- право на використання компонування інтегральної мікросхеми;
- виключне право дозволяти використання компонування інтегральної мікросхеми;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню компонування інтегральної мікросхеми, в тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми належать володільцю відповідного свідоцтва, якщо інше не встановлено законом чи договором.

Майнові права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми є *чинними* з дати, наступної за датою їх державної реєстрації за умови підтримання чинності цих прав відповідно до закону. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми **спливає через десять років**, що відліковуються від дати подання заявки на компонування інтегральної мікросхеми в установленому законом порядку. Чинність майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми може бути припинено достроково за ініціативою особи, якій вони належать, якщо це не суперечить умовам договору, а також в інших випадках, передбачених законом. У разі припинення чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування

інтегральної мікросхеми воно може вільно та безоплатно використовуватися будь-якою особою, за винятками, встановленими законом.

Якщо у зв'язку з достроковим припиненням чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми завдано збитків особі, якій було надано дозвіл на його використання, такі збитки відшкодовуються особою, яка надала зазначений дозвіл, якщо інше не встановлено договором чи законом. Чинність достроково припинених виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми може бути відновлено у порядку, встановленому законом, за заявою особи, якій ці права належали у момент їх припинення.

Права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми визнаються недійсними з підстав та в порядку, встановлених Законом України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем».

Стаття 480 ЦК України закріплює право попереднього користувача на компонування інтегральної мікросхеми. Будь-яка особа, яка до дати подання заявки на компонування інтегральної мікросхеми або, якщо було заявлено пріоритет, до дати пріоритету заявки в інтересах своєї діяльності добросовісно використала компонування інтегральної мікросхеми в Україні або здійснила значну і серйозну підготовку для такого використання, має право на безоплатне продовження такого використання або використання, яке передбачалося зазначеною підготовкою (право попереднього користувача).

Право попереднього користувача може передаватися або переходити до іншої особи тільки разом із підприємством чи діловою практикою або з тією частиною підприємства чи ділової практики, в яких було використано компонування інтегральної мікросхеми або здійснено значну і серйозну підготовку для такого використання.

5. Правова охорона селекційних досягнень у рослинництві і тваринництві

Селекція є різновидом наукової діяльності, метою якої є зміна вже існуючих біологічних об'єктів і створення нових. В результаті інтелектуальної праці селекціонерів (застосування наукових методів відбору, гібридизації, оцінки потомства і т. п.) на світ з'являються нові сорти рослин і породи тварин, штами мікроорганізмів, удосконалюються їх природні властивості і якості. У ринкових умовах результати творчої праці – селекційні досягнення – підлягають правовій охороні до якості об'єктів інтелектуальної власності.¹ *Селекціонер* активно втручається у процес зміни об'єкта та скеровує його в потрібний із метою одержання запланованого селекційного досягнення. Слід звернути увагу, що селекціонер має справу з біологічними об'єктами, а вирішення нових задач відбувається за допомогою біологічних засобів.

ЦК України від 16.01.2003 р. у главі 42 встановлює загальні норми щодо права інтелектуальної власності на сорти рослин та породи тварин, зокрема: види прав (особисті немайнові та майнові), суб'єктів цих прав, а також строк чинності майнових прав на ці об'єкти. Базовим нормативно-правовим актом у сфері охорони прав інтелектуальної власності на сорти рослин є Закон України «Про охорону прав на сорти рослин». Водночас Закон України «Про племінну справу у тваринництві» не можна визнати законом, що безпосередньо спрямований на регулювання відносин зі створення і використання порід тварин як об'єктів права інтелектуальної власності. Цей закон закріплює лише загальні правові, економічні та організаційні основи племінної справи у тваринництві, не визначаючи при цьому механізми набуття, здійснення та захисту прав на породи тварин. З огляду на те, що в Україні на сьогодні відсутній спеціальний закон про право інтелектуальної власності на

¹ Право интеллектуальной собственности: учеб. / И.А. Близнац, Э.П. Гаврилов, О.В. Добрынин и др.; под ред. И.А. Близнаца. – М.: Проспект, 2010. – С. 475.

породи тварин, що є суттєвою прогалиною у законодавстві, видається за необхідне прийняття окремого спеціального закону про охорону прав на породи тварин або ж прийняття єдиного закону про охорону селекційних досягнень у рослинництві і тваринництві, оскільки сорти рослин і породи тварин як об'єкти права інтелектуальної власності мають багато спільного, що надає змогу сформулювати єдині уніфіковані положення щодо охорони прав на них.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» *селекційне досягнення у рослинництві (сорт рослин)* – це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка незалежно від того, задовольняє вона повністю або ні умови виникнення правової охорони:

- може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності даного генотипу або комбінації генотипів;

- може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;

- може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту.

В Україні загальні умови набуття права інтелектуальної власності на сорт визначені у ст. 12 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»: державна реєстрація сорту здійснюється, якщо сорт *відмінний, однорідний та стабільний*, йому *присвоєна назва і він придатний для поширення в Україні*.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» різновидами сорту, на які можуть набуватися права, є клон, гібрид першого покоління, популяція. Сорт вважається придатним для набуття права на нього як на об'єкт інтелектуальної власності, якщо за проявом ознак, породжених певним генотипом чи певною комбінацією генотипів, він є новим, відмінним, однорідним та стабільним. Сорт вважається новим, якщо до дати, на яку заявка вважається поданою, заявник (селекціонер) чи інша особа за його дозволом не продавали чи будь-яким способом не передавали матеріал сорту для комерційного використання:

- на території України – за рік до цієї дати;
- на території іншої держави – щодо деревних чи чагарникових культур і винограду за 6 років і щодо рослин інших видів за 4 роки до цієї дати.

Сорт не втрачає новизну, якщо будь-який його матеріал збували: зі зловживанням на шкоду заявнику; на виконання договору про передання права на подання заявки; на виконання договору про розмноження відтворювального матеріалу сорту та його випробування, за умови, що зібраний внаслідок цього матеріал передавали лише заявникові і не використовували для виробництва іншого сорту; на виконання визначених законодавством заходів, зокрема щодо біологічної безпеки чи формування Реєстру сортів; як побічний або відхідний продукт, отриманий під час створення чи поліпшення сорту, без посилань на сорт і лише для споживання.

Сорт відповідає умові *вирізняльності (відмінності)*, якщо за проявом його ознак він чітко відрізняється від будь-якого іншого сорту, загальновідомого до дати, на яку заявка вважається поданою. Сорт, що протиставляється заявленому, вважається загальновідомим, якщо: він поширений на певній території в будь-якій державі; відомості про прояви його ознак стали загальнодоступними у світі, зокрема шляхом їх опису в будь-якій оприлюдненій публікації; він представлений зразком у загальнодоступній колекції; йому надана правова охорона і (або) він внесений до офіційного реєстру сортів в будь-якій державі, при цьому він вважається загальновідомим від дати подання заявки на надання права чи внесення до реєстру. Загальновідомість сорту встановлюється за всіма джерелами інформації, зокрема фактом його використання, наявністю в офіційних каталогах, довідковому фонді, точним описом у літературі або іншій заявці.

Сорти рослин мають бути достатньо *однорідними* за своїми морфологічними, фізіологічними, хімічними та іншими ознаками, тобто якщо з урахуванням особливостей його розмноження всі рослини цього сорту залишаються достатньо схожими (однорідними) за своїми основними ознаками, зазначеними в описі сорту. Сорт

вважається *стабільним*, якщо його основні ознаки, відзначені в описі сорту, залишаються незмінними після неодноразового розмноження чи, у разі особливого циклу розмноження, в кінці кожного такого циклу. Сорт вважається *придатним для поширення в Україні*, якщо він відмінний, однорідний, стабільний, може бути використаний для задоволення потреб суспільства і не заборонений для поширення з підстав загрози життю і здоров'ю людей, нанесення шкоди тваринному і рослинному світу, збереженню довкілля.

Селекційним досягненням у тваринництві (породою тварин) є створена в результаті цілеспрямованої творчої діяльності група племінних тварин (порода, порідний тип, лінія, родина тощо), яка має нові високі генетичні ознаки та стійко передає їх нащадкам.

Під *тваринництвом* розуміють господарську діяльність по вирощуванню тварин і птиці. Племінне тваринництво – це виведення тварин і птиці вищої якості. Відповідно до Закону України «Про племінну справу у тваринництві» *племінною твариною* є чистопородна або одержана за затвердженою програмою породного вдосконалення тварина, що має племінну (генетичну) цінність і може використовуватися в селекційному процесі відповідно до чинних загальнодержавних програм селекції.

Об'єктами племінної справи у тваринництві є велика рогата худоба, свині, вівці, кози, коні, птиця, риба, бджоли, шовкопряди, хутрові звірі, яких розводять з метою одержання від них певної продукції.

Таким чином, племінне тваринництво – це наукова, творча діяльність з виведення нових племінних тварин, що істотно відрізняються від своїх попередників цілим комплексом ознак – вищою продуктивністю, стійкістю до хвороб, невибагливістю до кормів тощо. При цьому порода повинна бути дійсно новою порівняно з тим, що вже розводяться в Україні чи за кордоном, а її відмінні ознаки мають бути стабільними, тобто надійно передаватися потомству.

В Україні державна реєстрація племінних тварин здійснюється шляхом внесення відповідних даних про них до Державної книги

племінних тварин, а племінних стад – до Державного племінного реєстру. Процес здійснення реєстрації не є досконалим та потребує подальшого реформування, що саме стає предметом обговорення у науковій літературі.¹

На сьогодні не існує єдиного державного реєстру селекційних досягнень у тваринництві. Відсутній також і охоронний документ на селекційне досягнення у тваринництві. Володільці племінних (генетичних) ресурсів повинні мати племінні свідоцтва (сертифікати), які є документальним підтвердженням якості належних їм племінних тварин, сперми, ембріонів, яйцеклітин.

Племінне свідоцтво (сертифікат) – це документ встановленої форми про походження, продуктивність, тип та інші якості тварин, сперми, ембріонів, яйцеклітин, складений на основі даних офіційного обліку продуктивності, імуногенетичного контролю та офіційної класифікації (оцінки) за типом. Зазначений документ є основою для визначення цінності племінних (генетичних) ресурсів і гарантує певний рівень ефективності їх використання при дотриманні споживачем цих ресурсів вимог, встановлених чинним законодавством. Зразки племінних свідоцтв (сертифікатів) затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до відання якого належать питання сільського господарства.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин є:

- автор сорту рослин, породи тварин (селекціонер);
- інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин за договором чи законом.

Слід звернути увагу, що відповідно до ст. 485 ЦК України розрізняють такі **види прав інтелектуальної власності** на сорт рослин, породи тварин:

¹ Шаляпин Г. Регистрация селекционных достижений: предложения по внесению изменений в проекты нормативных актов / Г. Шаляпин // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2011. – № 2. – С. 54-59.

- *особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені державною реєстрацією* – право перешкоджати іншим особам привласнювати та спотворювати авторство; вимагати не розголошувати його ім'я як автора і не зазначати його в публікаціях; вимагати зазначення свого імені під час використання сорту рослин, якщо це практично можливо, тощо;

- *майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені патентом* – право на використання сорту рослин, породи тварин, придатних для поширення в Україні; виключне право дозволяти використання сорту рослин, породи тварин; виключне право перешкоджати неправомірному використанню сорту рослин, породи тварин, у тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом;

- *майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, породи тварин, засвідчене державною реєстрацією*. На відміну від використання сорту його поширення визначається як комерційне розповсюдження посадкового матеріалу – матеріального носія сорту, занесеного до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні. Майновим правом інтелектуальної власності на поширення сорту рослин є право його володільця на поширення сорту і на дозвіл чи заборону поширення сорту іншими особами. Право на дозвіл чи заборону поширення сорту полягає в тому, що без дозволу власника майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту рослин не можуть здійснюватися щодо посадкового матеріалу сорту такі дії: пропонування до продажу; продаж або інший комерційний обіг; зберігання для будь-якої із цілей, зазначеної у попередніх випадках. Право на поширення сорту в Україні виникає з дати прийняття рішення про державну реєстрацію майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту.¹

¹ Бондар О.Г. Майнові відносини як об'єкт державного нагляду (контролю) у сфері охорони прав на сорти рослин / Бондар О.Г. // Науковий вісник НУБіП України. Серія: Право. – 2012. – № 173-1. – С. 167-168.

Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин належать володільцю патенту, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Стаття 488 ЦК України встановлює загальні положення про чинність майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин.

Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, засвідчені патентом, є чинними з дати, наступної за датою їх державної реєстрації, за умови підтримання чинності цих прав відповідно до закону. Можуть бути встановлені умови тимчасової чинності майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин до набрання ними чинності. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин спливає через тридцять років, а щодо дерев та винограду – через тридцять п'ять років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком державної реєстрації цих прав. Чинність виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин може бути припинено достроково або поновлено у випадках та у порядку, встановлених законом. Право на поширення сорту рослин, породи тварин є чинним з дати, наступної за датою його державної реєстрації, та діє безстроково за умови підтримання чинності цього права відповідно до закону. Чинність виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин може бути припинено достроково або поновлено у випадках та у порядку, встановлених законом.

Слід звернути увагу на те, що ЦК України у главі 41 визначає порядок набуття прав на сорти рослин, який відрізняється від такого ж порядку, визначеного законом про охорону прав на сорти рослин, особливо тривалістю охорони прав на сорти рослин. Як зазначає О.Пічкур, тривале узгодження норм на рівні міністерств обмежить можливість селекціонерів та інших суб'єктів прав забезпечувати дійовий захист прав стосовно одержання і виплати ліцензійних платежів за виробництво і продаж насіння, садивного матеріалу у

вигляді періодичних відрахувань, економічних прав та інтересів держави і суспільства щодо створення і використання нових сортів.¹

Таким чином, очевидно є необхідність узгодження норм національного законодавства щодо регулювання відносин у сфері селекційної діяльності і приведення до регіональних та міжнародних вимог норм українського законодавства у даній сфері. Крім цього, в процесі вдосконалення законодавства доцільно було б враховувати досвід зарубіжних країн, який також отримав висвітлення у науковій літературі.

Питання для самоперевірки знань:

1. Охарактеризуйте систему нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності.
2. Надайте поняття та визначить ознаки комерційної таємниці.
3. Визначить суб'єктів права на комерційну таємницю.
4. Охарактеризуйте підстави виникнення та припинення прав на комерційну таємницю.
5. Дослідить зміст прав на комерційну таємницю.
6. Проаналізуйте специфіку охорони прав на комерційну таємницю у рамках договірних та недоговірних зобов'язань.
7. Надайте визначення поняття та ознаки наукового відкриття.
8. Охарактеризуйте суб'єктів права на наукове відкриття та зміст їх прав.
9. Дослідить порядок оформлення права на наукове відкриття.
10. Надайте визначення поняття та умов надання правової охорони раціоналізаторській пропозиції.
11. Охарактеризуйте суб'єктів права на раціоналізаторську пропозицію та зміст їх прав.
12. Проаналізуйте порядок засвідчення прав на раціоналізаторську пропозицію.

¹ Пічкур О., Крижанівський О. Проблемні питання охорони прав на сорти рослин / О. Пічкур, О. Крижанівський // Інтелектуальна власність. – 2004. – №3. – С.24.

13. Проаналізуйте поняття та умови набуття прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми.
14. Охарактеризуйте суб'єктів права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми, порядок засвідчення набуття права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми та зміст прав.
15. Визначить поняття та критерії придатності селекційних досягнень у рослинництві і тваринництві для набуття прав інтелектуальної власності.
16. Охарактеризуйте суб'єктів прав на селекційне досягнення та зміст їх прав, а також порядок їх засвідчення.

Розділ 7. ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Питання до теми:

1. Економічне значення інтелектуальної власності.
2. Права на об'єкти інтелектуальної власності як товар
3. Права на об'єкти інтелектуальної власності як нематеріальний актив
4. Оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності
5. Бухгалтерський облік та оподаткування інтелектуальної власності
6. Комерціалізація інтелектуальної власності

1. Економічне значення інтелектуальної власності

Ми живемо в епоху технологічного суспільства, тобто суспільства, у якому визначальною ланкою у виробництві матеріальних благ є технології. Щоб вижити в конкурентній боротьбі, потрібно виробляти конкурентоздатні товари. Цього можна досягти, якщо безупинно вдосконалювати технологічні процеси для їхнього виробництва. А це можливо здійснити тільки за рахунок використання результатів інтелектуальної діяльності, перш за все – об'єктів інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність забезпечує:

- монопольне становище на ринку товарів і послуг, у яких використано об'єкти інтелектуальної власності;
- створення принципово нових технологій, товарів і послуг;
- доступ до технологій інших фірм;
- доступу на нові ринки;
- формування бар'єрів на шляху проникнення конкурентів на ринок;
- підтримку інноваційної активності персоналу;

– одержання додаткового прибутку від інноваційної продукції, створеної із використанням ІВ;

– одержання прибутку від повного або часткового продажу прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо.

Перераховані переваги можна об'єднати у дві групи:

1) збільшення конкурентоспроможності товарів і послуг на ринку за рахунок підвищення їх якості й забезпечення монопольного права на об'єкти інтелектуальної власності;

2) одержання додаткового прибутку від продажу (передачі) прав на об'єкти інтелектуальної власності; або від використання цих прав у виробництві інноваційної продукції.

Хоча перша група переваг має правовий характер, а друга – економічний, у більшості випадків усі згадані переваги трансформуються в одержання додаткового прибутку понад той, що одержує праволоділець без використання об'єкти інтелектуальної власності.

Надійним індикатором, що ілюструє зростання економічної ролі інтелектуальної власності, є збільшення частки інтелектуального капіталу, основою якого є інтелектуальна власність, у ринковій вартості компаній.

Зауважимо, що роль економічної складової інтелектуальної власності зростає у часі (рис. 2.1). Так, з 1980 по 2000 рік (рис 2.1) максимальне значення відношення капіталізації компанії, тобто її ринкової вартості, до балансової вартості збільшилося від 1 до 7. Це означає, що з кожних 7 доларів ринкової вартості лише один долар зафіксований у балансах компаній, а інші 6 доларів (86%) складають нематеріальні активи. Взагалі, це інтелектуальний капітал, значну частку якого становить вартість інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність не тільки підвищує ринкову вартість компаній, але й призводить до істотного збільшення її прибутків. На рис. 2.2. наведено результати дослідження, проведеного у країнах ЄС серед трьох груп компаній.

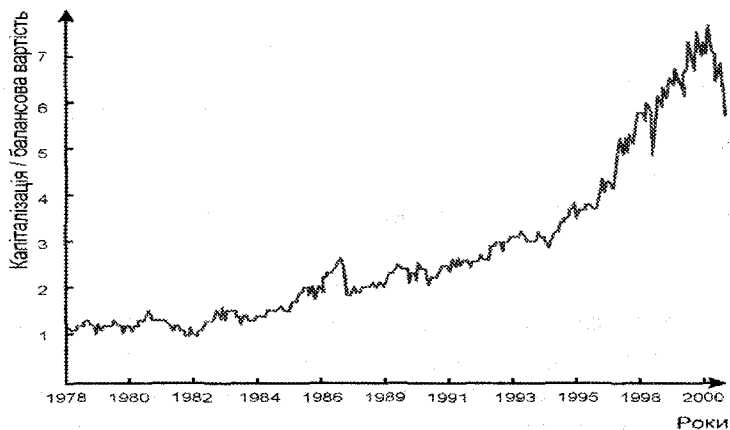

Рис. 2.1. Значення співвідношення капіталізації до балансової вартості для 500 найбільших компаній США

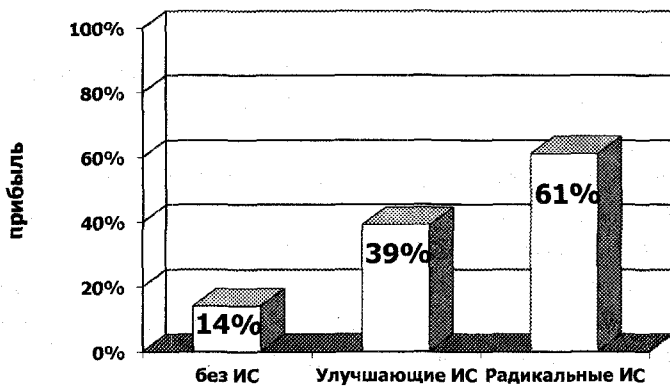

Рис.2.2. Залежність прибутку від ступеня використання компаніями інтелектуальної власності:

- 1 – зовсім не використовують ІВ;
- 2 – використовують ІВ час від часу;
- 3 – використовують ІВ як стратегічний ресурс.

Отже компанії, що поклали в основу свого стратегічного розвитку інтелектуальну власність, отримують середній прибуток в 4,6 рази більший, ніж ті, які не використовують інтелектуальну власність взагалі.

2. Права на об'єкти інтелектуальної власності як товар

Товар – це продукт праці, що виготовлений для продажу. Продукт стає товаром, якщо на нього визначена ціна. Відповідно до Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» можуть оцінюватися «... нематеріальні активи, у тому числі об'єкти права інтелектуальної власності ...». Таким чином, майнові права на об'єкти інтелектуальної власності мають ознаки товару, тому що вони є продуктом праці і можуть мати ціну.

До основних властивостей будь-якого ринкового товару відносяться:

- а) корисність;
- б) рідкість - властивість, протилежна загальнодоступності;
- в) універсальність - придатність до обміну на гроші або на будь-які інші ринкові товари.

Корисність розуміється як здатність задовольняти будь-яку потребу. Тобто якщо об'єкт інтелектуальної власності нікому не потрібний, то він не може стати товаром.

Найважливішою є властивість рідкості, що перетворює корисність продукту в комерційну цінність, а сам продукт - у товар.

Рідкість для об'єктів інтелектуальної власності реалізується ідеально тому, що за визначенням об'єкт інтелектуальної власності повинен бути новим, оригінальним, неповторним. Наявність перших двох властивостей для матеріальних об'єктів звичайно майже автоматично забезпечує третю. Але для права інтелектуальної власності ця властивість має суттєві відмінності.

З універсальністю інтелектуальної власності як товару – тісно пов'язана його оборотоспроможність, що припускає *відчуження прав*

інтелектуальної власності як від фізичної, так і від юридичної особи. Тільки у цьому випадку права на об'єкти інтелектуальної власності можуть обертатися як товар у його звичайному розумінні.

За принципом «відокремлюваності» права інтелектуальної власності можна поділити на три групи:

а) права, що відокремлюються як від фізичної, такі від юридичної особи;

б) права, що не відокремлюються від фізичної особи;

в) права, що не відокремлюються від юридичної особи.

До першої групи відносяться права на об'єкти права інтелектуальної власності, такі як: винаходи, торговельні марки, твори літератури і мистецтва, аудіо- та відеограми тощо.

До невідокремлюваної від фізичної особи інтелектуальної власності відносяться: знання, уміння, творчі здібності людей тощо, які зайняті розробленням об'єктів інтелектуальної власності. У сукупності – це так званий людський капітал, що не може бути відокремлений від його носія – людини, тобто не може бути товаром у звичайному розумінні.

Від юридичної особи не можна відокремити: системи і методи функціонування, що розроблені як складові частини діючого підприємства; наявність підготовленого персоналу; досягнення в галузі маркетингу власної продукції, ділову репутацію підприємства тощо, які зазвичай узагальнюють терміном «гудвіл».

З цієї причини невідокремлювані від фізичної особи чи від юридичної особи результати творчої діяльності не можуть виступати як товар. Але вони можуть продаватися (передаватися) разом з фізичною чи юридичною особами. Наприклад, неможливо передати видатні організаторські здібності директора одного підприємства директору іншого підприємства. Але можливо запросити талановитого директора на інше підприємство, запропонувавши йому більш вигідні умови праці, тобто «купити» його разом з його здібностями.

3. Права на об'єкти інтелектуальної власності як нематеріальний актив

Активи підприємства складаються з матеріальних активів, до яких відносять: рухоме майно, нерухоме майно і оборотні кошти, а також з нематеріальних активів – в основному прав. Насамперед, це майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, права користування природними ресурсами (землею, водою, надрами), а також права користування економічними, організаційними й іншими перевагами і пільгами: податковими пільгами, місцем на товарній біржі тощо. Крім того, до нематеріальних активів відносять списки клієнтів.

Нематеріальні активи – це принципово новий об'єкт фінансового обліку для України, що узагальнює особливі види капіталу підприємства, а також характеризує його економічний потенціал і фінансову стабільність.

Відмінними ознаками нематеріальних активів є:

- відсутність матеріальної форми і при цьому здатність давати дохід власнику;
- відсутність відходів;
- багатоцільовий характер експлуатації, що дозволяє використовувати об'єкт на різних ділянках діяльності підприємства;
- підвищений ступінь ризику в прагненні отримати дохід від застосування подібних активів.

В Україні основними нормативно-правовими актами, що регулюють правовідносини, які стосуються нематеріальних активів, є: Податковий кодекс України, Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні, а також Положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Нематеріальні активи».

Права на об'єкти інтелектуальної власності стають нематеріальними активами після того, як вони будуть поставлені на бухгалтерський облік. Для цього, принаймні, необхідно виконати дві

умови: встановити ціну прав на об'єкти інтелектуальної власності, а такожі термін їх служби.

За цією ознакою об'єкти інтелектуальної власності поділяються на дві групи: об'єкти інтелектуальної власності з встановленим терміном служби та об'єкти інтелектуальної власності з невстановленим терміном служби. Ця обставина має важливі наслідки при визначенні вартості об'єкти інтелектуальної власності як товару, а також при встановленні терміну його амортизації, коли він перебуває на балансі підприємства як нематеріальний актив.

Розрізняють юридичний і економічний термін служби. Одні об'єкти інтелектуальної власності мають юридично встановлений термін дії, а інші можуть не мати встановленого терміну дії. Наприклад, відповідно до Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" юридичний термін дії (служби) патенту на винахід дорівнює 20 рокам. Однак цілком можливо, що за цей час патент може морально застаріти, тому що не виключена імовірність того, що за цей час можуть з'явитися нові аналогічні, більш ефективні винаходи. Тому при економічних розрахунках для патентів установлюється більш короткий термін, так званий економічний, котрий, зазвичай, вдвічі менший юридичного терміну.

Встановлений термін дії характерний для більшості прав на об'єкти інтелектуальної власності, відокремлюваних від індивідуума і підприємства, але не для всіх. Так, торговельні марки не мають встановленого терміну дії, оскільки визначений законом термін після його закінчення може кожного разу продовжуватися ще на 10 років. Взагалі, не мають встановленого терміну дії права на комерційну тасмницю (ноу-хау).

Відзначимо, що без установлення терміну дії стає проблематичним визначення вартості переданих прав на об'єкти інтелектуальної власності, а сама процедура встановлення економічного терміну дії буває надзвичайно складною і відповідальною.

4. Оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності

Вартість є однією з основних ознак товару. Щоб продати права на об'єкти інтелектуальної власності чи використати їх у виробництві, необхідно визначити їхню вартість.

Відповідно до Міжнародних стандартів оцінки (МСО-1 ... МСО-5) розрахунки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності можуть виконуватися при визначенні:

- оподаткованої бази майна підприємств;
- вартості виключних прав, переданих на підставі ліцензійного договору чи договору про їхню переуступку;
- вартості об'єктів інтелектуальної (промислової) власності, що вносяться до статутного капіталу підприємства;
- розміру компенсації що необхідно виплатити згідно з чинним законодавством праволодильцю за порушення його виключних (майнових) прав на об'єкт інтелектуальної власності.

Необхідність оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності виникає також при постановці їх на бухгалтерський облік, приватизації, страхуванні, передачі у заставу з метою отримання кредиту, при банкрутстві підприємства тощо.

Прийоми, що застосовуються для визначення вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності, можна розділити на три групи: підходи, методи і методики. Підходи дають принципи визначення вартості. Методи визначають процедуру розрахунку вартості. Методики розглядають застосування того чи іншого методу стосовно конкретних об'єктів інтелектуальної власності та конкретних цілей розрахунку.

Оцінка вартості прав на конкретний об'єкт інтелектуальної власності у конкретному випадку їхнього використання є досить складною процедурою і у кожному випадку вимагає унікального рішення задачі. Однак, при усьому різноманітті таких випадків існує три загально визначених підходи до оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності: витратний підхід, порівняльний (ринковий) підхід, дохідний підхід.

Витратний підхід (підхід на основі активів) заснований на припущенні, що вартість об'єкта інтелектуальної власності дорівнює вартості витрат на його створення, доведення до робочого стану й амортизацію. Цей підхід до розрахунку вартості влаштовує покупця, тому що він може документально відстежити витрати на створення об'єкта інтелектуальної власності і, таким чином, переконатися, що ця вартість виправдана. Але він не вигідний для продавця, оскільки останній одержить суму, що дорівнює тільки понесеним витратам, які пов'язані з цим об'єктом інтелектуальної власності, тобто без прибутку.

Порівняльний (ринковий) підхід до оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності припускає використання прийому порівняння продажів. Сутність підходу полягає в порівнянні об'єкта, що оцінюється, з аналогічними по призначенню, якості і корисності об'єктами, які були продані на цей час на аналогічному ринку.

Цей підхід дає так звану "справедливу ціну", тобто таку ціну, за яку продавець, який володіє інформацією про ринкову вартість аналогічних об'єктів, готовий продати об'єкт інтелектуальної власності, а покупець, який також володіє повною інформацією про об'єкт інтелектуальної власності і ринкову вартість аналогічних об'єктів, готовий купити даний об'єкт інтелектуальної власності. Тобто ціна встановлюється ринком і влаштовує як продавця, так і покупця.

Дохідний підхід припускає, що ніхто не стане вкладати свій капітал у придбання того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності, якщо такий же дохід можна одержати будь-яким іншим способом.

Суть підходу полягає в тому, що вартість прав на ОІВ визначають як функцію доходу, що може принести використання даного ОІВ у майбутньому.

Для розрахунку поточної вартості об'єкта оцінки застосовують два основних прийоми – дисконтування і капіталізації доходу.

У рамках кожного підходу існує один або декілька методів оцінки. Зв'язок між підходами і методами оцінки представлений у табл.2.1. Перелік наведених методів не є вичерпним.

Метод прямого відтворення активу визначає суму витрат, які є необхідними для створення нової точної копії активу, що оцінюється. Ці витрати повинні ґрунтуватися на сучасних цінах та сировині, матеріалах, енергоносіях, комплектуючих виробах, інформації, а також на середньогалузевій вартості робочої сили певної кваліфікації. Метод прямого відновлення є переважним методом розрахунку вартості унікальних нематеріальних активів.

Таблиця 2.1.

Зв'язок між підходами до оцінки об'єктів інтелектуальної власності та методами оцінки

Підхід до оцінки	Метод оцінки
Витратний підхід	Метод прямого відтворення Метод заміщення Метод вихідних витрат
Порівняльний (ринковий) підхід	Метод порівняння продажів
Дохідний підхід	Метод прямої капіталізації доходів Методи непрямої капіталізації доходів: -дисконтування грошових потоків; -надлишкового прибутку; -роялті; -звільнення від роялті.

Метод заміщення використовує принцип, який стверджує, що максимальна вартість власності визначається мінімальною вартістю, яку необхідно сплатити під час придбання активу аналогічної корисності або з аналогічною споживчою вартістю. Ця вартість має назву вартості нового активу, який є еквівалентним за функціональними можливостями і варіантами його використання, але не обов'язково подібного об'єкту інтелектуальної власності, що заміщується.

Метод вихідних витрат базується на фактично наведених витратах, що вибрані з бухгалтерської звітності підприємства за кілька останніх років. Особливо треба звернути увагу на дві обставини: розмір витрат і строк створення активу. Витрати, що були здійснені раніше, за необхідності, повинні бути скореговані у відповідному напрямку, а потім проіндексовані з врахуванням їх строку давності. Витратний метод найчастіше використовується для оцінки нематеріальних активів, що не беруть участі в формуванні майбутніх прибутків і які не приносять прибутку на цей час, наприклад, коли нематеріальні активи, що оцінюються, мають соціальне значення або беруть участь в оборонних програмах, програмах безпеки державного або регіонального значення.

Метод порівняння продажів по суті співпадає з порівняльним підходом. Визначена за цим методом ціна об'єкта інтелектуальної власності є найбільш достовірною, оскільки вона сформована ринком. Однак в Україні з низки причин (відсутність розвинуеного ринку об'єктів інтелектуальної власності, недоступність баз даних про результати їх продажу тощо) цей метод практично не використовується.

Метод прямої капіталізації заснований на переведенні прибутку від комерційного використання об'єкта інтелектуальної власності у вартість останнього. Цей метод використовують найчастіше як експрес-метод для розрахунку залишкової вартості, а іноді – для оцінки активів, строк життя яких практично не визначений. Процедура цього метода включає, по-перше, виявлення джерел і розмірів чистого прибутку, по-друге, виявлення ставки капіталізації, і, по-третє, визначення вартості активу як добутку від ділення чистого прибутку на ставку капіталізації:

$$PV = \frac{CF}{K},$$

де: PV – поточна вартість об'єкта оцінки;
 CF – грошовий потік середньорічного доходу;
 K – коефіцієнт капіталізації.

Метод дисконтування грошових потоків належить до методів непрямой капіталізації. В основу методу покладена формула дисконтованого грошового потоку:

$$PV = \sum_{t=1}^n C_t \cdot K_d = \sum_{t=1}^n C_t \frac{1}{(1+i_t)^t},$$

де:

i_t – ставка дисконту;

$$i_t = i_o + (i_p - i_o) \cdot \beta,$$

де:

i_o – безризикова ставка прибутку;

i_p – середньо-ринкова ставка прибутку;

β – фактор ризику (для конкретного підприємства).

Метод надлишкового прибутку заснований на припущенні того, що продукція, яка виготовлена з використанням об'єкта інтелектуальної власності, приносить додатковий прибуток в порівнянні з продукцією, яка виготовляється без використання цього об'єкта інтелектуальної власності. Розрахунок вартості проводиться за тією ж формулою, що і у методі дисконтування грошових потоків, за виключенням того, що замість грошового потоку доходу використовують грошовий потік прибутку.

Метод роялті визначає вартість об'єкта інтелектуальної власності як частку від бази роялті (доходу, прибутку, вартості основної сировини). Розмір цієї частки має назву ставки роялті:

$$PV = \sum_{t=1}^n C_t \cdot R,$$

де: C_t – грошовий потік (база роялті), грн.;

R – ставка роялті, %.

Метод звільнення від роялті передбачає розрахунок вартості об'єкта інтелектуальної власності за формулою:

$$PV = \sum_{t=1}^n C_t \cdot R \cdot \frac{1}{(1+i)^t},$$

де: C_t – грошовий потік (база роялті), грн.;
 i – ставка дисконту, %¹.

Послідовність оцінки. Принципова схема, що відображає послідовність оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності, представлена на рис.2.3.

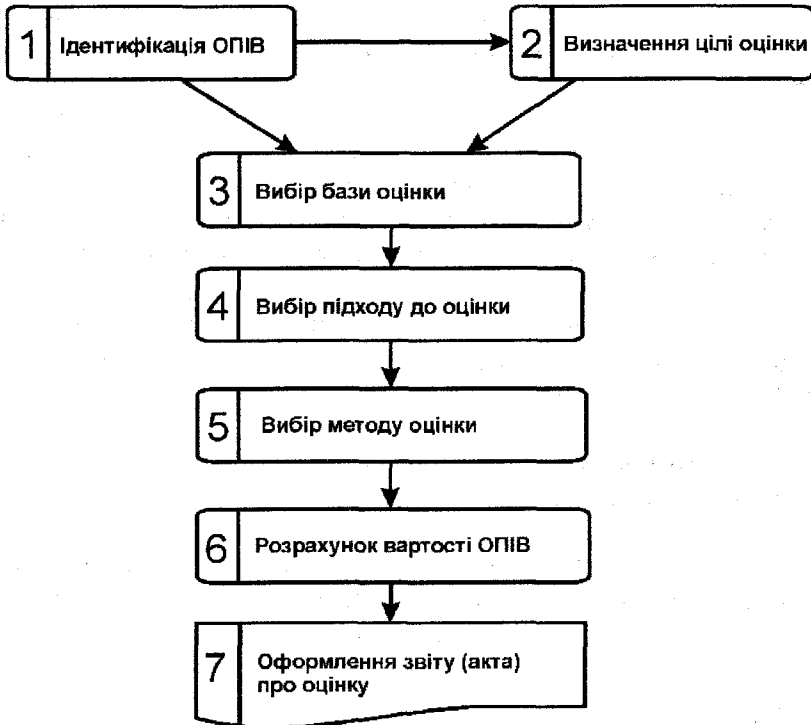

Рис. 2.3. Послідовність оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності

¹ Більш детальний опис методів оцінки та їх практичного використання наведений у книзі Цибульова П.М. "Оцінка інтелектуальної власності. – К.: Інст. інтел. власності і права, 2003. – 184 с.

Процес оцінки розпочинається з ідентифікації об'єкта інтелектуальної власності, тобто зі встановлення факту його юридичної правомочності та правовласника. Наступним кроком є визначення мети оцінки. Коли встановлені об'єкти оцінки і мета оцінки, визначають базу оцінки. Під базою оцінки розуміють вид вартості, що буде використаний під час оцінки. Оцінка проводиться із застосуванням бази, що відповідає ринковій вартості або неринковим видам вартості. До неринкових видів вартості відносяться: залишкова вартість заміщення, вартість у використанні, інвестиційна вартість тощо.

Подальшим кроком є вибір підходу до оцінки. Цей вибір обумовлюється видом об'єкта інтелектуальної власності, метою і базою оцінки. Після того як буде обрано той або інший підхід, у його рамках вибирають метод оцінки. І, нарешті, проводять розрахунок вартості прав на об'єкт інтелектуальної власності. Бажано виконати розрахунок не менш ніж двома методами. Процедура оцінки завершується оформленням звіту про оцінку, в якому повинна бути відображена всебічно обґрунтована вартість прав на об'єкт інтелектуальної власності.

5. Бухгалтерський облік та оподаткування інтелектуальної власності

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» (ПСБО) - об'єкти інтелектуальної власності визнаються нематеріальними активами та передбачається проведення бухгалтерського обліку для таких груп об'єктів інтелектуальної власності:

- права на знаки для товарів і послуг (товарні знаки, торговельні марки, фірмові найменування й ін.);

- права на об'єкти промислової власності (право: на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо);

- авторські і суміжні з ними права (право на літературні і музичні твори, програми для ЕОМ, бази даних і ін.).

Придбаний або отриманий на безоплатній основі об'єкт інтелектуальної власності відображається на балансі, якщо існує ймовірність одержання в майбутньому матеріальної вигоди, пов'язаної з його використанням, а вартість останнього може бути вірогідно визначена.

Ще однією умовою постановки об'єкта інтелектуальної власності на бухгалтерський облік є те, що термін використання прав на об'єкт інтелектуальної власності повинен бути не менше одного року, або не менше операційного циклу, якщо він перевищує один рік.

Використання інтелектуальної власності як нематеріального активу в господарській діяльності підприємств і відображення в бухгалтерському обліку операцій руху таких об'єктів дозволяє:

-документально підтверджувати довгострокові майнові права за допомогою обліку їх у балансі підприємства та створювати відповідні фонди амортизаційних відрахувань;

-одержувати додатковий прибуток від передачі прав на використання об'єктів інтелектуальної власності, а також забезпечувати (у залежності від обсягу переданих прав) обґрунтоване регулювання цін на інноваційну продукцію підприємства;

-виплачувати фізичним особам авторські винагороди, минаючи фонд заробітної плати, з віднесенням витрат по виплаті авторської винагороди на статтю собівартості продукції «Інші витрати», тобто без обмеження розмірів виплат і без традиційних відрахувань у страхові та інші фонди.

Інтелектуальна власність, що вноситься до статутного капіталу підприємства, зазвичай оцінюється професійним оцінювачем. Отримана при оцінці вартість вважається справедливою, якщо вона визнанається всіма засновниками.

Об'єкти інтелектуальної власності можуть потрапити на підприємство різними шляхами. Якщо вони були придбані підприємством, безоплатно отримані або використовуються ним на підставі укладеної ліцензійної угоди – їх відображають в обліку за первісною вартістю, що повинно підтверджуватися відповідними

документами, в яких надається докладна характеристика об'єкта: первісна вартість, термін корисного використання, норма зносу, спосіб використання.

Відображення об'єктів інтелектуальної власності, створених самим підприємством, іноді викликає утруднення через те, що відповідно до ПСБО 8 в залежності від виду витрат, що стосуються конкретного об'єкту інтелектуальної власності, частину витрат необхідно відносити на нематеріальні активи, а частину – на витрати підприємства. Так, наприклад, витрати на дослідження не вважаються активом і відносяться на витрати поточного періоду. І тільки з моменту прийняття рішення про початок розробки на основі проведених досліджень нематеріального активу, усі витрати на даний об'єкт інтелектуальної власності накопичуються на субрахунок 154 «Капітальні інвестиції в нематеріальні активи». Створення об'єкту інтелектуальної власності завершується поданням в Патентне відомство України заявки на отримання правоустановлюючого документу – патенту або свідоцтва на відповідний об'єкт інтелектуальної власності.

Таким чином, постановка інтелектуальної власності на бухгалтерський облік є одним із варіантів введення інтелектуальної власності до господарського обороту і дає можливість підприємству отримати додатковий прибуток, а також зміцнити правовий захист об'єктів інтелектуальної власності.

Оподаткування операцій з об'єктами права інтелектуальної власності

Бази і ставки оподаткування.

З позиції податкового обліку будь-які операції з інтелектуальною власністю, як нематеріальними активами, розглядаються як товари.

Відповідно до Податкового кодексу України об'єктом оподаткування є не нематеріальний актив як такий, а отриманий прибуток, який визначається шляхом зменшення суми валового доходу звітного періоду на суму валових витрат платника податку та на суму амортизаційних відрахувань:

$$\Pi = Д - В - А,$$

де:

Π – прибуток;

$Д$ – валовий дохід, тобто загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, так і за її межами;

$В$ – валові витрати виробництва та обігу, що є сумою будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснених як компенсація вартості товарів (робіт, послуг), які придбані (виготовлені) таким платником податку для їх подальшого використання у власній господарській діяльності;

$А$ – сума амортизаційних відрахувань.

Для амортизації нематеріальних активів застосовується лінійний метод, за яким кожний окремий вид нематеріального активу амортизується рівними частками виходячи з його первісної вартості протягом строку, який визначається платником податку самостійно виходячи зі строку корисного використання нематеріальних активів, або строку діяльності платника податку, але не більше 10 років безперервної експлуатації.

На цей час прибуток платників податку оподатковується за ставкою 23%. Окрім того оподатковується додана вартість за ставкою 19%.

Оподаткування операцій з продажу (надання) прав інтелектуальної власності. Існує два варіанти продажу. За першим варіантом права інтелектуальної власності передаються покупцеві у повному обсязі, після чого у продавця не остається ніяких прав на цей об'єкт інтелектуальної власності. Така операція здійснюється за договором, що подібний до звичайного договору купівлі-продажу. За другим варіантом передаються тільки права користування об'єктом інтелектуальної власності на певній території та на визначений час. Такий договір подібний до договору оренди, тому що по закінченні

дії договору всі права повертаються до правоволодільця. Зазвичай, останній договір називають ліцензійним договором.

Об'єктом оподаткування операцій з інтелектуальною власністю (нематеріальними активами) є операції платників податку з продажу прав користування або розпорядження правами на об'єкти інтелектуальної власності в межах договорів оренди (лізингу), поступки прав, ліцензійних договорів, договорів франчайзингу.

Оподаткування операцій з надходження (придбання) прав інтелектуальної власності на безоплатній основі. Це нематеріальні активи, що надаються платником податку згідно з договорами дарування, іншими договорами, які не передбачають грошової або іншої компенсації вартості таких активів чи їх повернення. З позиції оподаткування нематеріальних активів, безоплатно наданих платнику податку у звітному періоді, за винятком випадків, коли такі безоплатні активи отримуються неприбутковими організаціями, або такі операції здійснюються між платником податку та його відокремленими підрозділами, що не мають статусу юридичної особи, включаються до валового доходу. Вартість нематеріальних активів, що безоплатно надані платнику податку у звітному періоді, не включається до складу валових витрат.

Оподаткування операцій надходження (придбання) прав на об'єкти інтелектуальної власності, що внесені засновниками господарського товариства до статутного фонду. Ці операції є такими, що пов'язані з інвестиціями. Інвестиція - це господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно. В нашому випадку, при надходженні нематеріальних активів на умовах внесення засновниками господарського товариства внеску до статутного капіталу, не включаються до складу валового доходу. З позиції оподаткування податком на додану вартість, операції надходження (придбання) нематеріальних активів на умовах внесення засновниками господарського товариства, як внесок до статутного фонду, є об'єктом оподаткування.

Оподаткування операцій надходження (придбання) прав інтелектуальної власності за рахунок коштів підприємства. Такі операції здійснюються на підставі договорів купівлі-продажу, в яких мають між собою відносини продавець і покупець. Джерелами фінансування придбання нематеріальних активів є прибуток підприємства. Операції надходження (придбання) нематеріальних активів, створених на підприємстві своїми силами, передбачають їх розробку самим підприємством за рахунок складу валових витрат. Але придбання таких нематеріальних активів на баланс за ціною, яка перевищує здійсненні підприємством витрати, розглядається як сукупні витрати для підприємства, а різниця є для виконавців-робітників цього підприємства доходом або винагородою, яка при сплаті оподатковується прибутковим податком у встановленому порядку. З позиції застосування Закону України операції надходження (придбання) нематеріальних активів, створених на підприємстві своїми силами, не є об'єктом оподаткування на додану вартість, так як відсутня операція продажу товарів для підприємства. Операції надходження (придбання) нематеріальних активів, створених на підприємстві з залученням сторонніх виконавців на договірній основі, оподатковуються податком на додану вартість при укладенні договорів і довгострокових контрактів на розробку об'єктів нематеріальних активів, окрім договорів з фізичними особами.

Оподаткування операцій продажу прав на об'єкти інтелектуальної власності. Продаж нематеріальних активів здійснюється на умовах договору їх продажу за ціною сторін угоди. На відміну від надходження нематеріальних активів, де здійснюються операції їх прийняття на баланс на підставі договору купівлі чи ліцензійного договору, продаж нематеріальних активів передбачає їх списання з балансу на підставі договору продажу. Тому реалізація договору купівлі-продажу передбачає одночасно здійснення двох паралельних операцій: надходження нематеріальних активів у покупця та списання з балансу при їх реалізації чи вибутті у продавця. Одночасно тут вирішуються відносини власності в процесі відчуження нематеріальних активів: продавець їх втрачає, а покупець

їх набуває. При цьому операції продажу (реалізації) нематеріальних активів з отриманням доходу (прибутку), збільшують валовий дохід підприємства.

Щодо оподаткування гудвілу. Нематеріальні активи з ознаками гудвілу не оподатковуються, тому що оподатковано прибуток, який отримано за результатами впливу використання не поставлених на баланс підприємства об'єктів інтелектуальної власності та інших результатів інтелектуальної праці. Одночасно, гудвіл не враховується у визначенні валових витрат платника податку тому, що його розмір перекриває валовий дохід, що призводить до зменшення оподаткованого прибутку підприємства.

Оподаткування операцій з роялті. Під роялті розуміють платежі будь-якого виду, одержані як винагорода за користування або надання права на користування правами на будь-який об'єкт інтелектуальної власності: літературні твори, твори мистецтва або науки, комп'ютерні програми, аудіовізуальні твори, програми мовлення; за придбання будь-якого патенту або свідоцтва на об'єкти інтелектуальної власності тощо. Не вважаються роялті платежі за отримання об'єктів власності, визначених вище, у володіння або розпорядження чи власність особи, або якщо умови користування такими об'єктами власності надають право користувачу продати або відчужити іншим способом такий об'єкт власності або оприлюднити (розголосити) комерційну таємницю. Роялті є дохід з джерелом його походження з України, тобто дохід, отриманий резидентами або нерезидентами від будь-яких видів їхньої діяльності на території України.

Щодо роялті як винагороди, то це такі нематеріальні активи, які підлягають амортизації у їх господаря (покупця) і вартість яких повертається продавцю в сумі реалізації за проданий нематеріальний актив. Одночасно, покупець перераховує продавцю певну суму винагороди за використання в господарській діяльності отриманих (наданих) нематеріальних активів. Джерелом такого роялті є прибуток або будь-який інший вид винагороди як еквівалент відповідної суми прибутку, який є результатом використання такого

виду нематеріальних активів в господарській діяльності підприємства-покупця.

Це є прямий дохід продавця, який враховує не тільки вартість нематеріальних активів в складі суми реалізації, а і дохід від реалізації та додатковий дохід - роялті. Це є також винагорода покупця продавцю за отримані нематеріальні активи, яка додатково стимулює відтворення об'єктів нематеріальних активів з найкращими якостями. Зауважимо, що на відміну від прибутку від реалізації нематеріальних активів, роялті як винагороди, може і не бути, якщо прибуток буде отримано меншим, ніж в складі в сумі реалізації. Нажаль, в деяких випадках продавці нематеріальних активів примушують покупців укладати угоди з виплатою роялті як винагороди, без врахування фактично отриманого прибутку, який перевищує прибуток в складі суми реалізації нематеріальних активів, тобто такі операції не враховують джерела покриття роялті як винагороди.

Підприємства-отримувачі роялті зараховують її до валових доходів. Підприємство яке сплачує роялті включають роялті до складу валових витрат.

Не є об'єктами оподаткування податком на додану вартість виплати роялті у грошовій формі.

6. Комерціалізація інтелектуальної власності

Метою комерціалізації є отримання прибутку за рахунок використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві, або продажу чи передачі прав на їх використання іншим юридичним чи фізичним особам.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності – це взаємовигідні (комерційні) дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар.

Основними способами комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності є:

- використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві;
- внесення прав на об'єкти права інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства;
- передача (продаж) прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Для практичного здійснення вказаних шляхів комерціалізації необхідно також знати, як розрахувати вартість прав на об'єкт інтелектуальної власності, та як поставити їх на бухгалтерський облік підприємства.

Схематично способи комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності представлені на рис. 2.4.

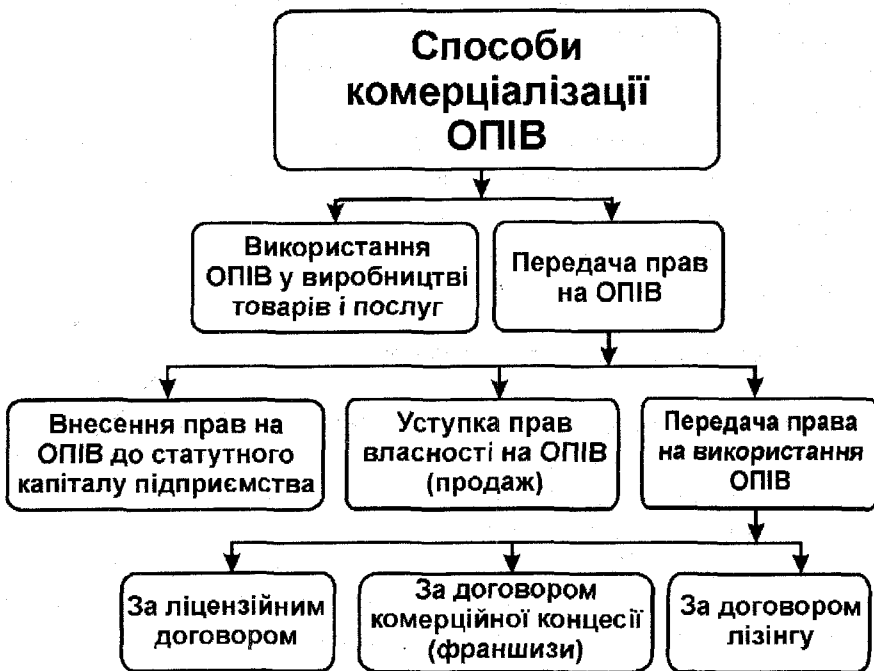

Рис. 2.4. Способи комерціалізації інтелектуальної власності

Використання об'єктів права інтелектуальної власності у виробництві товарів і послуг. Вважається, що комерціалізація через використання об'єктів інтелектуальної власності у виробництві товарів і послуг є найбільш вигідною з точки зору прибутку. Адже весь прибуток від продажу інноваційної продукції, що отримано за допомогою об'єктів інтелектуальної власності, залишається у правовласника об'єктів інтелектуальної власності.

Оскільки обсяг виробленої продукції може бути великим, то і прибуток, що надходить від її реалізації, може у багато разів перевищувати вартість прав на об'єкти інтелектуальної власності у разі передачі прав на використання об'єктів інтелектуальної власності або продажу прав власності на об'єкти інтелектуальної власності.

Зрозуміло, що цей спосіб комерціалізації пов'язаний із значними стартовими витратами на доопрацювання об'єктів інтелектуальної власності, розроблення технології виробництва тощо. Але у разі успіху – продаж виробленої продукції компенсує ці витрати і, крім того, буде отриманий значний прибуток.

Внесення інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства Статтею 13 Закону України «Про господарські товариства» (1991) передбачена можливість використання нематеріальних активів (у тому числі об'єкти інтелектуальної власності) при формуванні статутних капіталів нових господарських товариств. Отже, інтелектуальну власність можна вносити до статутного капіталу замість майна, грошей та інших матеріальних цінностей, для чого необхідна лише добра воля всіх засновників. Використання інтелектуальної власності в статутному капіталі дозволяє:

- сформувати значний за своїми розмірами статутний капітал без відволікання коштів й забезпечити доступ до банківських кредитів і інвестицій, використовуючи інтелектуальну власність як об'єкт застави нарівні з іншими видами майна;

- амортизувати інтелектуальну власність у статутному капіталі і замінити її реальними коштами, включаючи амортизаційні відрахування на собівартість продукції, тобто капіталізувати інтелектуальну власність;

- авторам і підприємствам – власникам інтелектуальної власності - стати засновниками (власниками) при організації дочірніх і самостійних фірм без відгалуження коштів.

Внесення прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу замість "живих грошей" надає також:

- право на отримання частки прибутку (дивідендів);
- право на участь в управлінні підприємством через загальні збори правління;
- право на отримання ліквідаційної квоти у разі ліквідації підприємства тощо.

Передача прав на об'єкти інтелектуальної власності. Якщо правовласник не передбачає використовувати об'єкти інтелектуальної власності у власному виробництві чи розпочати новий бізнес або створити спільне підприємство, він може передати повністю або частково права власності на об'єкт інтелектуальної власності іншій фізичній або юридичній особі.

Продаж прав у повному обсязі здебільшого проводиться через договір купівлі-продажу як договір обмінної угоди, за яким у результаті передавання права власності на об'єкт інтелектуальної власності (продажу охоронного документа – патенту або свідоцтва) власник як сторона, яка продає, втрачає всі майнові права на нього. Тобто якщо продано патент на винахід, то він перереєструється на ім'я нового правовласника і до останнього переходять всі майнові права на цей об'єкт.

Але частіше передається лише право користування об'єктом інтелектуальної власності.

Власник прав на будь-який об'єкт промислової власності (ліцензіар) може продати ліцензію (видати дозвіл на користування

об'єктом інтелектуальної власності) будь-якій особі (*ліцензіату*), якщо він не хоче або не в змозі використовувати відповідний об'єкт.

Продаючи ліцензію переслідують мету отримати прибуток, не втрачаючи капіталу на виробництво та освоєння ринку. *Продаж ліцензії - це шлях впровадження технології* на ринку без продажу товарної продукції. Доходами від продажу ліцензій юридичні або фізичні особи покривають свої витрати на наукові дослідження.

Придбання або продаж ліцензії є діловою угодою. Факт продажу або купівлі ліцензії юридично оформляється ліцензійним договором, який відрізняється від інших договорів купівлі-продажу тим, що продається або купується нематеріальний об'єкт. *Ліцензіат отримує право* на використання об'єкта інтелектуальної власності лише на обумовленій ліцензійним договором території та на певний термін.

За ліцензійним договором завжди передбачається виплата певної грошової винагороди ліцензіару. У більшості випадків продаж ліцензії здійснюється за розрахунковою договірною ціною з орієнтиром на ціни внутрішнього та зовнішнього ринків. *Основними видами ліцензійних платежів є роялті, паушальний та комбінований платежі.*

Роялті – вид платежів, який платить ліцензіат ліцензіару протягом усього терміну дії ліцензійного договору чи як відсоток від суми прибутку чи суми обороту від випуску продукції або диференційованої ставки з одиниці ліцензійної продукції.

Паушальний платіж – це виплата ліцензіарові визначеної зафіксованої в договорі суми ще до початку масового випуску ліцензійної продукції.

Комбіновані платежі – найбільш поширені та передбачають виплату ліцензіару ліцензіатом первинного сталого платежу до початку виробництва та збуту ліцензійної продукції з подальшою виплатою залишку розрахункової ціни ліцензії як роялті після того, як буде налагоджено виробництво ліцензійної продукції. Таким чином, ліцензіар має можливість отримувати відрахування від

реального доходу ліцензіата протягом усього терміну дії ліцензійного договору.

Патентовласник може отримати додатковий прибуток від використання свого об'єкта інтелектуальної власності за рахунок платежів за договором *франшизи* (в Україні – це договір комерційної концесії). Правовласник (franchiser) дозволяє іншій особі (franchisee) використовувати права на промислові зразки, фірмові найменування, торговельні марки, технології, комерційну таємницю тощо.

Різниця договору франшизи від звичайного ліцензійного договору у тому, що права передаються на пільговій, привілейованій основі. Так, користувач отримує вже готову технологію під відомою торговельною маркою. Тому йому не потрібно відвойовувати місце на ринку, а його ризики зводяться до мінімуму. Договір франшизи повинен містити умову про те, що якість товарів та послуг franchisee буде не нижчої якості товарів і послуг franchiser, а останній буде здійснювати контроль за використанням цієї угоди.

Відносно новою формою комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності є *лізинг*. За договором лізингу передається різне технологічне обладнання, верстати, прилади тощо, які виконані на рівні винаходів і захищені патентами. Тобто разом з технологічним обладнанням і процесом передається право користуватися об'єктом інтелектуальної власності.

Вибір такої форми комерціалізації, як лізинг дозволяє починаючим підприємцям відкривати і розширяти свій бізнес навіть при досить обмеженому стартовому капіталі, оперативно використовуючи у виробництві сучасні досягнення науково-технічного прогресу.

Питання для самоконтролю

1. Надайте визначення товару та його властивостей.
2. Визначить, які об'єкти права інтелектуальної власності є оборотоздатними.
3. Розкрийте відмінні ознаки нематеріальних активів.
4. Проаналізуйте відмінності між юридичним і економічним термінами служби об'єкта права інтелектуальної власності.
5. Визначить основні способи комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності.
6. Проаналізуйте переваги використання прав на об'єкти інтелектуальної власності у виробництві товарів та послуг перед переданням прав за ліцензійним договором.
7. Визначить різницю між уступкою прав на об'єкт інтелектуальної власності і переданням прав за ліцензійним договором.
8. Визначить цілі оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності.
9. Проаналізуйте підходи до оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності (зокрема, витратний, порівняльний, дохідний підходи).
10. Охарактеризуйте методи оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема:
 - методи оцінки в рамках витратного підходу,
 - метод порівняння продажів,
 - метод прямої капіталізації,
 - метод надлишкового прибутку,
 - метод роялті,
 - метод звільнення від роялті.
11. Проаналізуйте послідовність оцінки вартості прав на ОІВ.
12. Охарактеризуйте умови постановки інтелектуальної власності на бухгалтерський облік.
13. Визначить операції з інтелектуальною власністю, які підлягають оподаткуванню.

Розділ 8. РОЗПОРЯДЖАННЯ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ФОРМА КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ПРАВ

Питання до теми:

1. Загальна характеристика та види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.
2. Договори на використання об'єкта права інтелектуальної власності.
3. Договір про створення за замовленням і використання об'єктів авторського права і суміжних прав
4. Договір про розпорядження правами інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору.
5. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.
6. Договір комерційної концесії (франчайзингу).

1. Загальна характеристика та види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності

Одним з важливих питань при вивченні права інтелектуальної власності є визначення засад регулювання відносин з розпорядження майновими правами на об'єкти інтелектуальної власності.

Законодавчо положення про розпорядження майновими правами на об'єкти інтелектуальної власності врегульовано у ЦК України, ГК України та у спеціальних законодавчих актах. У ЦК України врегулюванню договірних відносин щодо об'єктів права інтелектуальної власності присвячено главу 75 «Розпорядження

майновими правами інтелектуальної власності» книги 5 «Зобов'язальне право». Глава 16 ГК України «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності» визначає засади використання об'єктів права інтелектуальної власності у господарських відносинах. На рівні окремих законів, що присвячені регулюванню відносин у рамках окремих інститутів інтелектуальної власності, слід враховувати положення Законів України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 31, 32), «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» (ст. 28), «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» (ст. 16) тощо.

Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності – це група договорів у сфері інтелектуальної власності, спрямованих на набуття, зміну або припинення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності.¹

Систему договорів про створення результатів інтелектуальної діяльності і розпорядження майновими правами можна визначити як єдність впорядкованої безлічі цивільно-правових договорів, що має в якості системоутворюючої ознаки мету – використання прав на результати інтелектуальної діяльності і прирівняні до них засоби індивідуалізації.²

Відповідно до ст. 1107 ЦК України розпорядження майновими правами інтелектуальної власності може здійснюватися на підставі **таких договорів**: ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; ліцензійний договір; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; договір про передання виключних

¹ Якубівський І. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності за законодавством України / І. Якубівський // Підприємництво, господарство та право. – 2007. – № 8. – С. 16; Крижна В. Загальна характеристика договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності / В. Крижна // Право України. – 2004. – № 9. – С. 68.

² Рузакова О. Проблемы построения системы договоров о создании результатов интеллектуальной деятельности и распоряжении исключительными правами / О. Рузакова // ИС. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 6. – С. 26.

майнових прав інтелектуальної власності; інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Найпоширенішою є класифікація договорів у сфері інтелектуальної власності за *видом об'єкту інтелектуальних прав*: авторські договори; договори про використання суміжних прав; патентно-ліцензійні договори на об'єкти патентного права; договори про використання прав на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг; договори про використання прав на топології інтегральних мікросхем; договори про використання прав на селекційні досягнення тощо.

Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, як правило, є двосторонніми, консенсуальними, відплатними.

Істотними умовами договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є:

- **предмет договору** (об'єкт права інтелектуальної власності, права щодо використання якого передаються за договором; конкретні права, що передаються; способи використання об'єкта тощо);

- **ціна** (плата за використання об'єкта права інтелектуальної власності, яка може визначатися у формі паушального платежу, початкового (авансового) платежу, роялті, відрахувань від виручки отриманої користувачем; взаємних нарахувань на оптову ціну товару, що реалізується правоволодільцем та користувачем; винагороди за рекламу і просування товарів та послуг на відповідному ринку; винагороди за специфічні послуги правоволодільця тощо);

- **строк** (протягом якого діє договір, що не перевищує строк чинності майнових прав, які передаються за договором).

Сторонами договорів можуть бути як фізичні особи, які досягли 14 років (ч.1 ст. 32 ЦК України), так і юридичні особи (незалежно від форми власності та місцезнаходження). Слід звернути увагу, що у окремих договірних конструкціях пред'являються спеціальні вимоги щодо статусу сторін, як наприклад: у договорі комерційної концесії необхідно, щоб сторони були суб'єктами господарювання.

Форма договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є *письмовою*. У разі недодержання письмової форми дані договори є нікчемними. Проте законом можуть встановлюватись випадки, в яких договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності можуть укладатися *усно* (ч. 2 ст. 1107 ЦК України).

Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності не підлягають обов'язковій *державній реєстрації*, хоча вона може бути здійснена на вимогу однієї із сторін у порядку, встановленому законом. Відсутність державної реєстрації не впливає на чинність прав, наданих ліцензією або іншим договором, та інших прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, зокрема на право звернення до суду за захистом своїх прав (ч. 1 ст. 1114 ЦК України).

Виняток із цього загального правила стосується договору про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку, компонування інтегральної мікросхеми, сорт рослин чи породу тварин. У цьому випадку договір є чинним лише з моменту його державної реєстрації в Державній службі інтелектуальної власності України. Такий висновок випливає з ч. 2 ст. 1114 ЦК України, згідно з якою факт передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які відповідно до ЦК України або іншого закону є чинними після їх державної реєстрації, підлягає державній реєстрації.¹

Безпосередній порядок здійснення державної реєстрації договорів про розпорядження правами інтелектуальної власності та інших правових дій державних органів з реалізації на практиці норм законодавства врегульовують постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності», «Про

¹ Крижна В. Загальна характеристика договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності / В. Крижна // Право України. – 2004. – № 9. – С.70.

державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір», «Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) чи зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми» та актами Міністерства освіти і науки України, прийнятими ним у встановленому порядку. До останніх можна віднести накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі)»; «Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на промисловий зразок та видачу ліцензії на використання промислового зразка»; «Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака для товарів і послуг»; «Про затвердження Інструкції про офіційну публікацію заяви про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) та клопотання про її відкликання» та інш.

2. Договори на використання об'єкта права інтелектуальної власності

Характеризуючи окремі договірні конструкції в сфері розпоряджання правами інтелектуальної власності, звернемо увагу на договори про використання об'єкта права інтелектуальної власності. Одним з видів таких договорів є ліцензії та ліцензійний договір.

Виходячи із змісту ст. 1108 ЦК України можна дати таке визначення ліцензій у сфері інтелектуальної власності. *Ліцензія* – це письмове повноваження, надане особою, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності

(ліцензіар), іншій особі (ліцензіату) на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері.

Загалом термін «ліцензія» (від лат. *licitus* – дозвіл, право) доволі широко застосовується в сучасній законодавчій термінології. У контексті ж законодавства про інтелектуальну власність ліцензію традиційно розглядають як дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» ліцензія – дозвіл власника патенту (ліцензіара), що видається іншій особі (ліцензіату), на використання винаходу (корисної моделі) на певних умовах.¹

Відносно видів ліцензій необхідно відзначити, що існує декілька критеріїв для класифікації видів ліцензій.

Критеріями для класифікації є *право ліцензіара на видачу ліцензій іншим особам і право на захист ліцензіатом своїх виключних прав від незаконних дій інших осіб*.

У першому випадку це *проста (невиключна) ліцензія*, по якій ліцензіар може надавати право використання результату інтелектуальної діяльності або засобу індивідуалізації іншим особам. Ліцензії, що видаються ліцензіаром іншим особам, повинні передбачати тільки таке використання, яке вказане в ліцензійному договорі.

У другому випадку це *виключна ліцензія*, по якій ліцензіару забороняється видавати ліцензії на використання результату інтелектуальної діяльності або засобу індивідуалізації іншим особам.² Суть виключної ліцензії полягає в можливості користуватися об'єктом за відсутності конкурентів. Право забороняти всім іншим особам використання об'єкту як і раніше належить правоволодільцю виключних прав, ліцензіат за виключною

¹ Якубівський І. Договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності за законодавством України / І. Якубівський // Підприємництво, господарство та право. – 2007. – № 8. – С. 17.

² Наумова Е. Договорное регулирование оборота прав на интеллектуальную собственность / Е. Наумова // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 6. – С. 70-71.

ліцензією може лише використовувати окремі засоби захисту своїх прав у разі порушення їх третіми особами.¹

У главі 75 ЦК введено поняття *одиночної ліцензії*, якою визнається ліцензія, що видається одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері.²

Другу класифікацію ліцензійних договорів можна провести в залежності від *волі володільця виключних прав* на передання права на використання об'єкту інтелектуальної діяльності.

По-перше, це *«добровільна ліцензія»*, за якою володільць прав інтелектуальної власності – ліцензіар у добровільному порядку надає або зобов'язується надати іншій стороні – ліцензіату право використання об'єкту інтелектуальної власності.

По-друге, це *примусова ліцензія*, коли суд на вимогу зацікавленої особи, у визначених законом випадках, може ухвалити рішення про надання цій особі на певних умовах права використання результату інтелектуальної діяльності, тобто проти волі володільця прав інтелектуальної власності.³

Третя класифікація здійснюється відповідно до *способу охорони об'єкта ліцензійного договору*. Ліцензійні договори поділяються на: патентні; безпатентні; комплексні.

Патентні ліцензійні договори – це договори на використання об'єктів інтелектуальної власності, що охороняються відповідними охоронними документами: патентами або свідоцтвами.

До безпатентних належать ліцензійні договори, за якими надається право на використання науково-технічних досягнень, що

¹ Кувыркова А. Ю. Лицензионный договор о предоставлении права использования объекта интеллектуальных смежных прав / А. Ю. Кувыркова // Законодательство. – 2009. – № 5. – С. 58.

² Мельник О. Договори у сфері інтелектуальної власності за новим Цивільним кодексом України / О. Мельник // Підприємництво, господарство та право. – 2003. – № 9. – С. 8.

³ Наумова Е. Договорное регулирование оборота прав на интеллектуальную собственность / Е. Наумова // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 6. – С. 70-71.

не мають правової охорони, виробничого досвіду, конфіденційної інформації управлінського, комерційного, організаційного характеру, тобто секретів виробництва («ноу-хау») та рішень, на які подано заявки на одержання правової охорони.¹

До особливого різновиду патентних і безпатентних ліцензій потрібно відносити договори про *обмін ліцензіями*. Цей вид «перехресної ліцензії» («крос-ліцензії») широко розповсюджений в практиці, що обумовлено низкою причин. З одного боку нерідко більш пізні патенти залежать від раніше виданих і не можуть бути використані без придбання ліцензії-прототипу, що охороняється патентом. У свою чергу власник цього прототипу зацікавлений в придбанні більш вдосконалених технічних рішень. В результаті між власниками пов'язаних патентів відбувається обмін ліцензіями. З іншого боку, фірми-конкуренти, зацікавлені в підвищенні технічного і економічного рівня своєї продукції, охочіше застосовують обмін ліцензіями, ніж їх продаж без здобуття в обмін яких-небудь секретів².

За комплексним ліцензійним договором ліцензіат одержує право на використання кількох об'єктів інтелектуальної власності, одні з яких мають правову охорону, а інші – ні.

Залежно від об'єкту розрізняють наступні ліцензійні договори: авторський; про надання суміжних прав; про надання прав на винахід, корисну модель або промисловий зразок; про надання прав на торгівельну марку; про надання прав на топологію інтегральних мікросхем; про надання прав на селекційне досягнення³.

Як різновид ліцензійних договорів можна розглядати *субліцензійний договір*, положення про який містяться у частині 2 ст. 1109 ЦК України. За цим договором ліцензіат надає дозвіл на ви-

¹ Добриніна Г. Ліцензійна діяльність щодо об'єктів права інтелектуальної власності / Г. Добриніна // Справочник економіста. – 2007. – № 3. – С. 5.

² Левченко Д. Аспекты лицензионных договоров. Относительно лицензионных договоров о передаче прав на объекты интеллектуальной собственности / Д. Левченко // Юридическая практика. – 2006. – № 11. – С. 22.

³ Рузакова О. Часть четвертая Гражданского кодекса РФ: отдельные проблемы правового регулирования / О. Рузакова, К. Клочун // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2006. – № 11. – С. 4.

користання об'єкта права інтелектуальної власності іншій особі (субліцензіату). Укладення субліцензійного договору можливе тільки у випадках, прямо передбачених у ліцензійному договорі між ліцензіаром і ліцензіатом. При цьому, оскільки субліцензіат не перебуває у безпосередніх договірних відносинах з ліцензіаром, відповідальність перед ліцензіаром за дії субліцензіата несе ліцензіат, якщо інше не встановлено ліцензійним договором.

ЦК України допускає можливість видачі ліцензії без укладення ліцензійного договору. У ст. 1107 ліцензію і ліцензійний договір визначено як самостійні види договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Однак сама по собі ліцензія є одностороннім правочином і не може розглядатися як вид договору.

Тому недоречно включати її поряд із ліцензійним договором як різновид договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.¹ Віднесення ліцензії до договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності у ст. 1107 ЦК України є помилковим.²

Спеціальні закони, на відміну від ЦК України (наприклад, ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права», ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» ст. 20 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», ст. 40 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», ст. 16 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем») виходять із того, що видача ліцензії завжди відбувається на підставі ліцензійного договору. Мабуть, саме такий підхід є більш обґрунтованим і правильним. Важко уявити варіант надання суб'єктом, якому належать майнові права інтелектуальної власності,

¹ Крижна В. Загальна характеристика договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності / В. Крижна // Право України. – 2004. – № 9. – С.68.

² Якубівський І. Договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності за законодавством України / І. Якубівський // Підприємництво, господарство та право. – 2007. – № 8. – С. 18.

ліцензії на використання об'єкта без укладення договору. Саме ліцензійний договір у даному випадку є підставою надання дозволу (видачі ліцензії) і, водночас, засобом визначення умов видачі такої ліцензії.

Звертаючись до характеристики *ліцензійного договору*, слід відзначити, що він займає важливе місце серед договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Відповідно до ст. 1109 ЦК України за ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог ЦК України та іншого закону.

В науковій літературі виділяють такі специфічні ознаки ліцензійного договору: запропонований до передачі за договором інтелектуальний продукт є нематеріальним; ліцензіат набуває право на використання визначених договором майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності; матеріальні об'єкти, якщо вони передаються за ліцензійним договором, є лише носіями інформації, яка є об'єктом інтелектуальної власності; основний елемент об'єкта ліцензії – виключне право інтелектуальної власності не переходить до ліцензіата, а йому лише надається тимчасове право на використання об'єкта цього права; власник патенту при видачі ліцензії зберігає за собою майнові права, на об'єкт інтелектуальної власності¹.

Ліцензійний договір вважається укладеним, якщо сторони дійшли згоди щодо істотних умов (тобто тих умов, які визнані істотними законом або необхідні для договорів даного виду), тобто такий договір законодавчо визнається консенсуальним². Крім того, обов'язковою умовою чинності ліцензійного договору є його укладення у письмовій формі, оскільки недотримання письмової

¹ Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: Підручник / Базилевич В. Д. – К. : Знання, 2008. – С. 221.

² Кирилюк А. В. Ліцензійний договір на використання літературних творів: поняття, умови, форма / А. В. Кирилюк // Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – № 41. – С. 192.

форми має наслідком нікчемність такого договору (ч. 2 ст. 1107 ЦК України). Слід звернути увагу, що предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, що не були чинними на момент укладання договору.

Виходячи із положень ч. 1 ст. 638 та ч. 3 ст. 1109 ЦК України до *істотних умов* ліцензійного договору належать предмет договору; вид ліцензії; сфера використання об'єкта права інтелектуальної власності (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта, територія та строк, на які надаються права, тощо), розмір, порядок і строки виплати плати за використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Сторони ліцензійного договору мають чітко визначити можливий обсяг використання об'єкта права інтелектуальної власності, можливість передання об'єкта інтелектуальної власності третім особам, збереження конфіденційності змісту ліцензійного договору, порядок та розмір оплати.

Варто зазначити, що у ЦК України відбулося розширення сфери застосування ліцензійного договору. Якщо у спеціальному законодавстві про інтелектуальну власність розрізняється авторський договір у сфері авторського права та ліцензійний договір у сфері промислової власності, то ЦК України закріплює універсальну конструкцію ліцензійного договору, який застосовується як до об'єктів авторського права, так і щодо об'єктів промислової власності.

Основна юридична мета цього договору полягає у наданні дозволу (видачі ліцензії) на використання певного об'єкта права інтелектуальної власності. Ліцензійний договір є одним з варіантів оформлення ліцензії на використання об'єктів права інтелектуальної власності (ч. 2 ст. 1108 ЦК України). Отже, положення ст. 1108 ЦК України про ліцензії на використання об'єктів права інтелектуальної власності повинні застосовуватися і до ліцензійних договорів¹.

¹ Коссак В. М. Право інтелектуальної власності: Підручник / В. М. Коссак, І. Є. Якубовський – К. : Істина, 2007. – С. 158-159.

У правовому регулюванні договірних відносин у сфері інтелектуальної власності традиційно важливе місце займали типові договори. У ЦК України положення про типові ліцензійні договори вміщено у ст. 1111. Інститут типових ліцензійних договорів покликаний забезпечувати посилену охорону інтересів творця об'єкта інтелектуальної власності у договірних відносинах. Право затвердження типових ліцензійних договорів відповідно до ч. 1 ст. 1111 ЦК України надано уповноваженим відомствам та творчим спілкам.

Ліцензійний договір у випадках, передбачених законом, може передбачати укладання *субліцензійного договору*, за яким ліцензіат надає іншій особі (субліцензіату) субліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності. У цьому разі відповідальність перед ліцензіаром за дії субліцензіата несе ліцензіат, якщо інше не встановлено ліцензійним договором.

3. Договір про створення за замовленням і використання об'єктів авторського права і суміжних прав

Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності відіграє особливу роль для механізму цивільно-правового регулювання авторських відносин, створюючи передумови для їх динаміки. Відносини по створенню об'єкта авторського права можуть бути охарактеризовані як організаційні відносини, а саме *передпосилочні*, так як договірні правовідносини авторського замовлення – це правовий зв'язок сторін, що виникає до створення об'єкта авторського права. Якщо виходити з того, що авторське право регулює відносини, що складаються в процесі використання вже створеного твору, то до створення власне твору сторона договору авторського замовлення

може називатися автором тільки умовно, правильно називати її особою, що зобов'язується створити твір.¹

Істотними умовами договору є: предмет договору, строк створення об'єкта права інтелектуальної власності, способи та умови його використання, ціна.

Звертаючись до розгляду *змісту договору* авторського замовлення, пропонується його умовно розділити на дві частини. Перша частина договору замовлення складається з умов, спрямованих на регулювання відносин, які виникають у зв'язку зі створенням автором свого твору. Друга частина умов складається з умов, що притаманні авторському договору, за яким передається готовий твір.²

До першої частини договору замовлення можна віднести умови про предмет договору та надати його характеристику, права та обов'язки сторін, строки дії договору, відповідальність за порушення умов договору.

Слід звернути увагу на специфіку договору авторського замовлення. Він укладається в той час, коли об'єкта інтелектуальної власності ще не існує, тому належну увагу слід приділити саме характеристиці предмета цього договору та визначенню його ознак. Як правило предметом за договором замовлення виступають об'єкти авторського права і суміжних прав, тому що створення об'єкта права промислової власності відбувається за договором виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

При наданні характеристики *предмету договору* слід звернути увагу на наступне.

Чим докладніше буде визначений твір, який потрібен створити, тим менше вірогідність виникнення надалі спорів щодо виконання сторонами своїх обов'язків за договором. До числа таких ознак

¹ Сорокина Л. В. Отграничение авторского договора заказа от смежных договоров / Л. В. Сорокина // Российский юридический журнал. – 2008. – № 5. – С. 204.

² Завальна Ж. Особливості договору замовлення в авторському праві / Ж. Завальна // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 12. – С. 15.

можуть бути віднесені, зокрема, *обсяг, вид, жанр, цільове призначення, робоча назва майбутнього твору, сфера його можливого застосування, при нагоді також – короткий виклад твору (план, синопсис і т. д.), його передбачуваний зміст тощо*. Твір може бути створено автором і передано замовнику на матеріальному носії або в іншій формі (наприклад, з використанням комп'ютерної техніки і передачі результатів робіт по цифровій мережі).¹

В деяких випадках корисно *додати до договору чорнові нариси, опис стилістичних особливостей, перелік дійових осіб, опису персонажів та інші*. Це додатково дозволить захистити замовника від випадків передачі автором прав на створений твір іншим особам, а автору допоможе при вирішенні спорів у разі відмови замовника прийняти створений за авторським договором замовлення твір.²

Виходячи із змісту норм статті 1109 ЦК України і статі 31-33 Закону України «Про авторське право та суміжні права», не можуть підлягати передачі (або наданню в користування) авторські права, які не є чинними на момент укладення відповідного договору, зокрема не виниклі на момент укладення договору (права на нестворений об'єкт). Виключення складає лише договір про створення за замовленням і використання об'єкту авторського права (стаття 1112 ЦК України). Відповідно до його умов, лише за наявності чітких вимог до ще нествореного (замовленого) твору, сторони мають право зумовити перехід авторського права на такий об'єкт або ж порядок його використання в майбутньому.

У світлі викладеного умова комплексного договору про передавання (або надання в користування) прав на твори, які ще не існують і які будуть створені стороною в майбутньому при виконанні своїх договірних зобов'язань без докладного опису вимог до таких творів, не відповідає змісту законодавства і може бути визнано недійсним в судовому порядку.

¹ Близнец И. А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близнец, К. Б. Леонтьев; под ред. И. А. Близнеца. – М.: Проспект, 2009. – С. 124-125.

² Козырев В. Е. Авторское право: вводный курс: учебн.пособие / В. Е. Козырев, К. Б. Леонтьев. – М.: Университетская книга, 2007. – С. 88-89.

Щоб уникнути вказаного ризику в угоді сторони можуть передбачити, наприклад, відкладальну умову про те, що положення договору про передання прав на ще нестворений на момент укладення договору твір набуває чинності з моменту створення такого твору.¹

Серед *прав та обов'язків сторін* за договором авторського замовлення необхідно вирішити наступні питання: чи повинен автор працювати один чи може звертатися за допомогою інших осіб; чи може автор у період дії договору займатися виконанням інших доручень сторонніх осіб по створенню об'єктів інтелектуальної власності; чи може автор передавати частину створеного об'єкта чи ознайомлювати з ним сторонніх осіб; визначити строки та етапи прийняття твору; можливість повернення твору з зауваженнями замовника на доопрацювання автору; строки внесення змін у твір; можливість передання права на використання твору третім особам; порядок прийняття замовлення; етапи оплати, тощо.

Завершальними умовами першої частини договору замовлення є відповідальність автора і замовника за невиконання або неналежне виконання обов'язків щодо створення та прийняття замовленого твору. Такими умовами можуть бути: відповідальність автора за несвоєчасне подання твору, відповідальність замовника за несвоєчасне прийняття твору тощо. На практиці пропонується у вигляді відповідальності щодо замовника застосовувати аванс, що має бути залишений у автора, або повну виплату гонорару за несвоєчасне прийняття твору або за неприйняття твору. Можливо застосовувати штрафні санкції у відсотковому відношення до гонорару.²

Пропонується також стягнення з автора неустойки, якщо це передбачено умовами договору. Разом з цим, розмір сум, що

¹ Мамуна А. «Авторство» в коммерческом договоре. Распоряжение имущественными правами автора в рамках комплексного соглашения / А. Мамуна // Юридическая практика. – 2008. – № 21 (543) от 20.05.08 г. // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://yurpractika.com>.

² Завальна Ж. Особливості договору замовлення в авторському праві / Ж. Завальна // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 12. – С. 16.

стягується з автора не може перевищувати суму реальних збитків, завданих невиконанням чи неналежним виконанням автором договору.¹

Розглядаючи питання про розподіл прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, слід звернутися до змісту ст. 430 ЦК України.

Відповідно до ч.1 ст. 430 ЦК України передбачається, що особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати замовникові.

Дана частина цією статті закріплює положення про те, що у випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати замовникові. На наш погляд, це положення суперечить ст.ст. 266, 269, 438 ЦК України, адже тільки автору можуть належати особисті немайнові права на об'єкт права інтелектуальної власності. Крім цього, слід звернути увагу, що особисті немайнові права є невідчужуваними, мають абсолютний характер і належать автору завжди, поки автор існує як суб'єкт.

Оскільки законодавство не передбачило ні переліку особистих немайнових прав інтелектуальної власності, що можуть належати замовнику, ні умов набуття таких прав, при застосуванні ст. 430 ЦК України слід виходити з природи того або іншого особистого немайнового права інтелектуальної власності. Тому можна зробити висновок, що замовнику може належати право забезпечити недоторканність твору, протидіяти будь-якому посяганням на твір. Для того щоб уникнути на практиці труднощів у застосуванні ст. 430 ЦК України необхідно, щоб законодавець чітко визначив, за яких

¹ Близиц И. А. Авторское право и смежные права: учебн. / И. А. Близиц, К. Б. Леонтьев; под ред. И. А. Близица. – М. : Проспект, 2009. – С. 127.

умов і які саме особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати замовнику.¹

Частина друга статті 430 ЦК України урегульовує майнові відносини між замовником та виконавцем та встановлює правило про спільність належності майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт створений за замовленням. Ця норма є диспозитивною та надає можливість сторонам самостійно вирішити питання про розподіл майнових прав інтелектуальної власності.

4. Договір про розпорядження правами інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору

Розглядаючи договір про створення і використання службового твору, слід відзначити, що трудові відносини між роботодавцями та авторами результатів творчої діяльності відрізняються від трудових відносин з будь-якими іншими працівниками тим, що за авторами результатів творчої діяльності визнаються надаються особисті немайнові права. Творцям будь-яких інших результатів нетворчої діяльності особисті немайнові права, на об'єкти, які створюються, не надається. Відмінність творчої і будь-якої іншої діяльності, що не веде до створення об'єктів інтелектуальної власності, привело до формування уявлення про службові творчі результати.²

Що стосується трудового договору, в теорії авторського права вже давно ведуться спори про те, які ж правовідносини виникають при створенні об'єктів авторського права у зв'язку з виконанням умов трудового договору – єдині авторсько-трудова або окремо трудові і авторські. Це питання було вирішене на користь другої точки зору. При створенні і використанні службових творів мають місце як трудові, так і авторські правовідносини. Дана позиція була

¹ Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [Паладій М. В., Мироненко Н. М., Жаров В. О. та ін.]; за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – С. 72.

² Судариков С. А. Авторское право: учебн. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 73.

вказана Б. С. Антімоновим і Е. А. Флейшиц, а також справедливо підтримана згодом В. О. Калятиним¹.

Можна говорити про наявність комплексного договору у тому випадку, коли:

- договір про створення і використання службових творів є сукупністю двох самостійних зобов'язань: трудових (щодо загального порядку створення твору) і авторських (щодо порядку розпорядження майновими правами на твір);

- наявність єдиного договору про створення і використання службового твору є прийомом договірної техніки, яка направлена на спрощення договірного процесу. По суті, можливе укладення двох самостійних договорів – трудового і авторського, за допомогою яких в їх сукупності регулювалися б відносини по створенню і використуванню службового твору. Це підтверджує ту обставину, що трудові і авторські зобов'язання можуть існувати автономно. Проте їх об'єднання в єдиному договорі має істотне значення. При укладенні такого договору враховуються особливості службової творчості – його авторсько-правовий і трудовий аспекти.²

Частина перша ст. 429 ЦК України регулює порядок набуття права інтелектуальної власності на «службові» об'єкти права інтелектуальної власності, виключно виходячи з безпосереднього зв'язку їх з трудовим договором.

У цій статті ЦК України визначається особливий правовий режим на об'єкт права інтелектуальної власності, який створений протягом певного періоду часу, тобто в межах терміну дії належним чином оформленого трудового договору. Саме цей факт є вирішальним для встановлення відповідного правового режиму

¹ Антімонов Б. С. Авторское право / Б. С. Антімонов, Е. А. Флейшиц. – М. : Госюриздат, 1957. – С. 64; Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права): Учебник для вузов / Калятин В. О. – М. : НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2000. – С. 165.

² Жилинкова Е. Классификация договоров в сфере реализации имущественных прав на объекты авторского права на Украине / Е. Жилинкова // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2009. – № 1. – С. 48.

регулювання права інтелектуальної власності щодо об'єктів, про які йдеться в цій ЦК України.

Другим юридичним фактом, наявність якого обов'язкова для застосування частини першої ст. 429 ЦК України, є те, що результат інтелектуальної, творчої діяльності безпосередньо повинен бути пов'язаний із виконанням трудових функцій (трудових обов'язків) працівника.

Інших ознак, що могли б вплинути на регламентацію відносин щодо створення об'єкта права інтелектуальної власності та набуття права на нього у зв'язку з виконанням трудового договору, в ЦК України немає. Більш того, в статті 429 ЦК України законодавець приділив основну увагу не визначенню ознак об'єктів права інтелектуальної власності, створених за певних умов, а суб'єктному складу правовідносин.¹

Існує думка, що створювані працівником твори в робочий час, на робочому місці автоматично є службовими. Проте *для того, щоб твір став службовим, необхідно:*

- перед початком його створення направити працівнику *письмове службове завдання*, можливо, у формі службової записки, на створення певного твору, його частини (у разі співавторства, доробки тощо). У завданні необхідно максимально детально описати призначення, технічні вимоги до твору, що створюється, для того, щоб надалі ні у кого не виникало сумнівів, що саме на це, вже створений твір був направлений завдання від працедавця автору. Крім того, роботодавцю рекомендується видати таке завдання під розпис працівника;

- *укласти трудовий договір та/або цивільно-правовий договір*, в якому детально вписані призначення, технічні вимоги до створюваного твору і інші специфікації відносно твору.²

¹ Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [Паладій М. В., Мироненко Н. М., Жаров В. О. та ін.]; за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – С. 62.

² Даневич Б. Распределение прав на авторство. Проблемные аспекты распределения прав интеллектуальной собственности между работником и работодателем / Б. Даневич, С. Крахмалева

При визначенні того, чи є створений твір службовим, як звертає увагу В. А. Хохлов, слід враховувати наступні положення:

- службовим можна вважати лише той твір, створення якого входило безпосередньо в трудові функції працівника;

- судова практика виходить з того, що роботодавець повинен довести службовий характер твору; саме по собі найменування посади, робочого місця не дають підстави для кваліфікації твору як службового;

- не впливає на визнання твору службовим час і місце його створення (практиці відомі випадки, коли твори визнавалися службовими, хоча створювалися працівниками не на роботі, а вдома);

- факт використання матеріалів або устаткування організації, де працює автор, не приводить до визначення твору як службового;

- правовий режим службового твору не змінюється у випадку, якщо працівник звільнився, не має також значення, чи є працівник штатним або ж сумісником;

- службовий характер твору не змінюється у випадку, якщо роботодавець додатково забезпечував або, навпаки, не забезпечував якими-небудь грошовими сумами (підвищеною заробітною платою, премією і т.п.);

- істотне значення для правильної кваліфікації має і поняття «завдання», яке в результаті уточнення сутності необхідних дій, їх актуалізації і локалізації здатне в спірних випадках дати відповідь на питання, є ні завдання службовим. Проте сама по собі видача завдання поза трудовою функцією, якщо навіть воно буде виконане, не дає підстав для визнання твору службовим.

Необхідність встановити службовий характер твору пояснюється особливим розподілом прав і обов'язків між роботодавцем і працівником у такому разі.¹

// Юридическая практика. – 2009. – №39 (61) от 29.09.09 г. // Электронный ресурс: Режим доступа: <http://yurpractika.com>.

¹ Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский Дом «Городец», 2008. – С. 76-77.

Якщо первинним суб'єктом авторського права (носієм особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності) є автор твору (частина перша ст. 435 ЦК України), його авторські права виникають в момент створення твору (частина перша ст. 437 ЦК України), а в ситуації, яка передбачена частиною першою ст. 429 ЦК України, момент виникнення права інтелектуальної власності у працівника визначається не фактом створення об'єкта права інтелектуальної власності, а фактом сповіщення працівником роботодавця про створення ним такого об'єкта. З цього моменту виходячи із змісту частини другої ст. 429 ЦК України сторони трудового договору – працівник і роботодавець повинні врегулювати свої відносини щодо права інтелектуальної власності на об'єкт права інтелектуальної власності, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, цивільно-правовим способом, тобто договором. Інший порядок передачі працівником права інтелектуальної власності роботодавцю законом не передбачений. З буквального тлумачення норми статті 429 ЦК України випливає, що факт створення твору працівником є наслідком виконання ним своїх посадових обов'язків, а створення саме цього результату інтелектуальної, творчої діяльності обумовлено не особистісними творчими здібностями працівника, а посадовими вимогами, відповідно твір є закономірним результатом виробничої діяльності працівника як будь-якої фізичної особи, що займає цю посаду.¹

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якій він працює. Ця норма є диспозитивною, та, за згодою сторін може бути встановлено у договорі інше.

Щодо питання виплати *винагороди* авторам службових творів існують дві протилежні думки, які засновані на вирішенні питання

¹ Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [Паладій М. В., Мироненко Н. М., Жаров В. О. та ін.]; за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – С. 63.

про те, за що автор має отримати винагороду: за створення твору чи за його використання. Відповідно до першої – авторська винагорода виплачується авторові у вигляді заробітної плати. Прибічники іншої вважають, що заробітна плата є винагородою лише за наукову і творчу роботу, а не за промислове чи комерційне використання твору. У цьому випадку повинна бути окрема винагорода в залежності від особливостей використання твору. Винагорода є сенсом існування самого інституту авторського права, головним об'єктом вимог авторів. Національним законодавством різних держав, як правило, визнається право автора службового твору на отримання, крім заробітної плати, окремої авторської винагороди у зв'язку з використанням результатів його творчої праці.¹

6. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності

За договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності одна сторона (особа, яка має виключні майнові права) передає другій стороні частково або в повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах (ч. 1 ст. 1113 ЦК України).

Істотними умовами договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності є: строк дії договору, способи використання твору, територія, на яку поширюється право, що передається, розмір і порядок виплати авторської винагороди, а також інші умови, щодо яких за вимогою однієї із сторін повинно бути досягнуто згоди.

Проте умови договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, що погіршують становище творця відповідного об'єкта або його спадкоємців порівняно зі становищем, передбаченим ЦК України або іншим законом, а також обмежують право творця на створення інших об'єктів, є нікчемними.

¹ Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / Бондаренко С. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 71.

7. Договір комерційної концесії (франчайзингу)

Відповідно до ст. 1115 ЦК України за *договором комерційної концесії* одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг.

При укладенні договору комерційної концесії, крім положень ЦК України, ГК України, слід враховувати положення спеціальних нормативних актів, що регулюють відносини у сфері обороту та охорони прав на окремі види об'єктів інтелектуальної власності.

Суттєвими ознаками комерційної концесії є те, що за договором комерційної концесії правоволоділець надає користувачу право на використання за плату комплексу виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності з метою сприяння у просуванні товарів (послуг) на певному ринку. До вимог, що передбачені в законі і можуть бути включені до договору, належать вказівки щодо території використання, сфери цивільного обороту, право укласти договір комерційної субконцесії, обов'язок здійснення державної реєстрації договору, передача технічної та комерційної документації, контроль за якістю товарів тощо.

Франчайзинг на практиці реалізується в різних формах. Його прийнято класифікувати за видами за різними критеріями. Найчастіше в юридичній літературі франчайзинг класифікується за видами відповідно до функцій, які він виконує. У «Посібнику із франшизи» ВОІВ франчайзинг підрозділяють на три види:

- франшиза на переробку (виробництво);
- франшиза на послуги (сервіс);
- франшиза на оптову торгівлю (розподіл)¹.

¹ Руководство по франшизе. – Женева: ВОИС, 1995. – С. 15.

В основу такого поділу історично покладено обсяг та обсяг діяльності, яку здійснює користувач згідно із франшизою, передбаченою договором комерційної концесії.

Іншими словами, в основу поділу покладено обсяг прав щодо можливих видів діяльності, яку може здійснювати за договором комерційної концесії користувач¹, в залежності від сутності господарських відносин.²

Виробничий франчайзинг широко представлений у виробництві безалкогольних напоїв («Кока – Кола», «Пепсі» і «Севен – Ап»). Слід звернути увагу, що використовуючи цей вид договору щодо комерційної концесії, користувач здійснює весь виробничий цикл виготовлення кінцевого продукту під торговельною маркою правоволодільца. В цьому випадку правоволоділець надає користувачу необхідні складові, інгредієнти, устаткування, а друга сторона, тобто користувач, здійснює виробництво кінцевого продукту під торговельною маркою і має право розповсюдження його серед споживачів.³

При франчайзингу *на надання послуг* передаються технології надання послуг готелями (Holiday Inn, Hilton, Marriotvn), ресторанами, підприємствами швидкого харчування (McDonald's, Pizza Hut і проч.), фірмовими станціями техобслуговування автомобілів, автозаправочними станціями, страховими компаніями, банками та інш.⁴

Діловий франчайзинг («package – franchise»)⁵ – це метод ведення комерційної діяльності таким способом, що правоволоділець одержує вигоду від швидкого росту франчайзингової мережі при

¹ Білошицький С. Моделі договорів комерційної концесії / С. Білошицький // Правовий тиждень. – № 13 (86) від 25.03.2008 р. – С. 8.

² Клименко А. Договор франчайзинга – анализ содержания / А. Клименко // Налоги и бухгалтерский учёт. – № 74 (736) от 13.09.2004. – С. 25.

³ Білошицький С. Моделі договорів комерційної концесії / С. Білошицький // Правовий тиждень. – № 13 (86) від 25.03.2008 р. – С. 8.

⁴ Судариков С. А. Право интеллектуальной собственности: учебн. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 284.

⁵ Легейда Е. Франчайзинг. Новая форма организации бизнеса / Е. Легейда // Бизнес – информ. – 1996. – № 20. – С. 32.

обмежених витратах і ризику, а користувач – від того, що має право використовувати перевірену комерційну систему.

При укладанні такого договору правоволоділець надає у користування приватним фізичним чи юридичним особам спеціальне право на відкриття магазинів, супермаркетів для продажу покупцям набору продуктів чи послуг під іменем і торговельною маркою правоволоділця. В Україні ділова концесія використовується наприклад, «Сільпо».¹

За договором *товарного (торгового) франчайзингу* користувач купує у материнської компанії-правоволоділця право на продаж товарів з її торговою маркою (фактично йдеться про право продавати товари від імені виробника). Як приклад такої комерційної концесії можна навести офіційних дилерів з продажу автомобілів.² Товарний франчайзинг (торговий франчайзинг) – це спосіб ведення бізнесу, за яким правоволоділець, що є виробником товару, надає право продажу своєї продукції користувачу при обов'язковому використанні знаку для товару та послуг правоволоділця і на чітко визначеній території, яка повністю закріплюється за франчайзі.

Друга класифікація франчайзинга пов'язана з **інтернаціоналізацією бізнесу**. В залежності *від способу організації, структури й взаємин франчайзингової мережі* розрізняють такі моделі організації франчайзингу³:

- **прямий франчайзинг** (класичний франчайзинг, договір регіональної комерційної концесії) – договір укладається між правоволоділцем, що знаходиться в одній країні, і користувачем, який знаходиться в іншій країні. Ця схема можлива, якщо країни розташовані географічно поруч і вони мають споріднені культуру і звичаї. У цьому випадку забезпечується контроль з боку

¹ Білошицький С. Моделі договорів комерційної концесії / С. Білошицький // Правовий тиждень. – № 13 (86) від 25.03.2008 р. – С. 8.

² Білошицький С. Моделі договорів комерційної концесії / С. Білошицький // Правовий тиждень. – № 13 (86) від 25.03.2008 р. – С. 8.

³ Руководство по франшизе. – Женева: ВОИС, 1995. – С. 50; Легейда Е. Франчайзинг. Новая форма организации бизнеса / Е. Легейда // Бизнес – информ. – 1996. – № 20. – С. 32.

правоволодільця за веденням бізнесу користувачем. Класична модель, що зветься також прямим франчайзингом, передбачає безпосередні відносини між правоволодільцем і користувачем. Правоволоділець сам підшукує кандидатури користувача, веде з ними переддоговірні переговори й укладає договори. Модель прямого франчайзингу найбільш ефективна, коли правоволоділець і користувач перебувають в одній державі. Франчайзингова мережа при прямому франчайзингу може будуватися за двома основними принципами: укладання простих договорів між правоволодільцем і одним чи декількома користувачами на відкриття однієї франчайзингової точки кожним із користувачів (одноелементний франчайзинг), укладання з одним чи декількома користувачами договорів на розвиток певної території (багатоелементний франчайзинг). Найчастіше в одній мережі використовуються комбінації цих способів.

- **непрямий франчайзинг** (франчайзинг що розвиває, тобто договір концесії на розвиток) – даний тип використовується, коли країни географічно віддалені одна від іншої та існують значні розходження в культурі, звичаях, мовний бар'єр. Структурними елементами система франчайзингу є дочірні фірми, філії, спільні підприємства. У цьому випадку, створені підприємства забезпечують адаптацію системи франчайзингу до місцевих умов, а також забезпечується прямий зв'язок між правоволодільцем і користувачем. Прикладом даного типу є створення в Україні мережі ресторанів «McDonald's». Договором на розвиток передбачається відкриття користувачем декількох франчайзингових точок на визначеній договором території і за визначений термін. При цьому для кожної нової точки укладається окремий договір франчайзингу. Іншими словами користувач зобов'язується відкрити обговорене число франчайзингових точок, а правоволоділець гарантує укладання з ним відповідної кількості договорів франчайзингу.

- **майстер-франчайзинг** (субфранчайзинг, субконцесія) – у цьому випадку договір укладається з метою організації франчайзингових підприємств, тобто схема відносин може бути

відображена наступним способом: правоволоділець – головний користувач – користувач. Недоліком такої системи є неможливість здійснювати ефективний контроль за діяльністю користувача.

В основу поділу на такі моделі покладена поява нових, додаткових сторін у договорах комерційної концесії, і як результат – пов'язані з цим особливості у правах та обов'язках сторін, що визначаються під час укладення договору комерційної концесії. У нових моделях, крім вже зазначених суб'єктів договору комерційної концесії, як-от: правоволоділець та користувач, з'являються додаткові сторони: головний користувач, субкористувач, розвиваючий користувач.¹

Договір комерційної концесії може засновуватися на поєднанні кількох моделей та об'єднати в собі, наприклад, територіальну концесію та концесію, що розвивається.

Характеризуючи договір комерційної концесії слід звернути увагу на специфіку статусу його суб'єктів. Сторонами договору комерційної концесії можуть бути лише суб'єкти підприємницької діяльності. Правоволодільцем є виробник товарів, робіт (послуг). Користувачем по договору є юридична або фізична особа, суб'єкт підприємницької діяльності, який отримує дозвіл на використання об'єктів інтелектуальної власності у своїй господарській діяльності.

Відповідно до ст. 1116 ЦК України предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційної таємниці тощо), комерційного досвіду та ділової репутації. Слід звернути увагу, що не всі об'єкти права інтелектуальної власності знаходяться у вільному обороті та, відповідно, не можуть бути предметом договору комерційної концесії, як наприклад, географічне зазначення.

При укладенні договору необхідно визначити строк його дії. Як правило, договір укладається на строк, не менше ніж 5 років для того,

¹ Білошицький С. Моделі договорів комерційної концесії / С. Білошицький // Правовий тижень. – № 13 (86) від 25.03.2008 р. – С. 8.

щоб користувач за договором мав можливість окупити свої витрати, пов'язані з комерційною концесією.

Відповідно до ст. 1118 ЦК України, ст. 367 ГК України договір укладається у письмовій формі і проходить обов'язкову реєстрацію в органі, який здійснює реєстрацію суб'єктів господарської діяльності

У 2014 році було затверджено наказом Мін'юсту від 29.09.2014 №1601/5 Порядок реєстрації договорів комерційної концесії (субконцесії). Порядок визначає процедуру державної реєстрації договору комерційної концесії (субконцесії), договору про внесення змін до цього договору та договору про його розірвання, внесення про це записів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, а також внесення до Єдиного державного реєстру запису про скасування/визнання недійсною державної реєстрації договору комерційної концесії (субконцесії), договору про внесення змін до цього договору та договору про його розірвання, скасування/визнання недійсним договору комерційної концесії (субконцесії), договору про внесення змін до цього договору та договору про його розірвання, розірвання договору комерційної концесії (субконцесії) на підставі судового рішення, що набрало законної сили.

При розгляді питання про права та обов'язки сторін за договором комерційної концесії слід зосередити увагу на обов'язках сторін за договором.

Правоволоділець зобов'язаний: передати користувачеві технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну для здійснення прав, наданих йому за договором комерційної концесії, а також проінформувати користувача та його працівників із питань, пов'язаних зі здійсненням цих прав (ч. 1 ст. 1120 ЦК); забезпечити державну реєстрацію договору; надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників; контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) користувачем на підставі договору комерційної концесії.

Користувач зобов'язаний відповідно до ст. 1121 ЦК України здійснювати в повному обсязі комплексу прав, які передані йому право володільцем; використовувати торговельну марку та інші позначення правоволодільця визначеним у договорі способом; забезпечити відповідність якості товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) відповідно до договору комерційної концесії, якості аналогічних товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) правоволодільцем; дотримуватися інструкцій та вказівок правоволодільця, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав правоволодільцем; надавати покупцям (замовникам) додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товари (роботи, послуги) безпосередньо у правоволодільця; інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ним торговельної марки та інших позначень правоволодільця за договором комерційної концесії; не розголошувати секрети виробництва правоволодільця, іншу одержану від нього конфіденційну інформацію; виплатити правоволодільцю винагороду.

Особливі умови договору комерційної концесії передбачені ст. 1122 ЦК України і можуть бути сформульовані у вигляді додаткових обов'язків сторін за договором комерційної концесії. Законодавчо наведені як приклад чотири особливих умови, перша з яких стосується правоволодільця, а інші – користувача:

- володільць може бути зобов'язаний не надавати іншим особам аналогічні комплекси прав для їх використання на закріпленій користувачем території або утримуватися від власної аналогічної діяльності на цій території;

- на користувача може бути накладено обов'язок не конкурувати з правоволодільцем на території, на яку поширюється чинність договору, щодо підприємницької діяльності, яку здійснює користувач із використанням наданих правоволодільцем прав;

- користувач може бути зобов'язаний не одержувати аналогічні права від конкурентів чи потенційних конкурентів правоволодільця;

- договором може бути передбачено обов'язок користувача погоджувати з правоволодільцем місце розташування приміщень для продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), передбачених договором, а також їх внутрішнє і зовнішнє оформлення.

Сторони в силу свободи договору можуть передбачати й інші умови договору, однак є дві обмежувальні умови, які у будь-якому падку не породжують жодних правових наслідків, оскільки є нікчемними.

При дослідженні договору комерційної концесії слід також звернути на порядок укладення договору комерційної концесії на новий строк (ст. 1124 ЦК України), зміну договору комерційної (ст. 1125 ЦК України), припинення договору комерційної концесії (ст. 1126 ЦК України), збереження чинності договору у разі зміни сторін (ст. 1127 ЦК України), наслідки зміни торговельної марки чи іншого позначення право володільця (ст. 1128 ЦК України), наслідки припинення права, користування яким надано за договором комерційної концесії (ст. 1129 ЦК України), відповідальність правоволодільця за вимогами, що пред'являються за вимогами, що пред'являються до користувача (ст. 1123 ЦК України), тощо.

Питання для самоперевірки знань:

1. Надайте загальну характеристику та здійсніть класифікацію договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.
2. Визначить особливості договорів у сфері інтелектуальної власності.
3. Дослідить порядок укладання та істотні умови окремих видів договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.
4. Визначить форму договорів у сфері інтелектуальної власності.

5. Проаналізуйте правове регулювання відносин щодо надання дозволу на використання об'єктів права інтелектуальної власності.
6. Охарактеризуйте ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності та їх види.
7. Охарактеризуйте зміст та особливості ліцензійного договору.
8. Визначить специфіку розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням.
9. Визначить специфіку розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору.
10. Визначить умови та особливості договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.
11. Охарактеризуйте порядок оформлення майнових прав інтелектуальної власності як внесків до статутного капіталу.
12. Охарактеризуйте зміст та умови договору комерційної концесії (франчайзингу).

Розділ 9. ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ

Питання до теми:

1. Міжнародні стандарти забезпечення захисту прав інтелектуальної власності.
2. Характеристика окремих видів порушень прав інтелектуальної власності.
3. Форми та порядок захисту прав інтелектуальної власності.
4. Цивільно-правові способи захисту прав інтелектуальної власності.
5. Адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності.
6. Порядок розгляду спорів з питань інтелектуальної власності у судовому порядку.
7. Медіація як ефективний позасудовий спосіб розв'язання спорів з питань інтелектуальної власності..

1. Міжнародні стандарти забезпечення захисту прав інтелектуальної власності

Питанням захисту прав інтелектуальної власності останнім часом в Україні приділяється все більша увага. Чисельні роз'яснення органів судової влади, прагнення вдосконалення системи захисту, збільшення дієвості та ефективності застосування способів захисту особистих немайнових та майнових прав творців та інших суб'єктів права інтелектуальної власності, суворі санкції за окремі види порушення свідчать про актуальність дослідження питань порушення та відповідальності у сфері інтелектуальної власності. Що ж до міжнародних стандартів захисту прав інтелектуальної власності, то

вони значною мірою імплементовані до національного законодавства України.

Зокрема, Україною значною мірою виконані зобов'язання щодо забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, визначені Паризькою конвенцією про охорону промислової власності від 20.03.1883 р., а саме забезпечено ефективний захист від недобросовісної конкуренції, захист прав на торговельні марки, тощо.

Законом України від 10.04.2008 № 250-VI ратифіковано Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі, підписаний у м. Женеві 05.02.2008 р. З набранням чинності Протоколом Україна приєдналася до Марракеської Угоди про заснування Світової організації торгівлі, невід'ємними частинами якої є угоди та пов'язані з ними правові документи, включені до її додатків. Однією з таких угод є Угода ТРІПС. Відповідно до Угоди ТРІПС Україна взяла на себе зобов'язання щодо впровадження та забезпечення примусових процедур, що дозволяють вживати ефективні заходи проти будь-якої дії, що порушує права інтелектуальної власності, що підлягають під цю Угоду, зокрема швидких заходів, спрямованих на недопущення порушень, та заходів, що стримують від подальших порушень. При цьому такі процедури повинні застосовуватися таким чином, щоб уникнути створення бар'єрів для законної торгівлі та забезпечити гарантії проти їх зловживання.

На виконання взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні, 13.03.2012 р. в Україні було прийнято Митний кодекс України, розділ XIV якого присвячений питанням сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України.

2. Характеристика окремих видів порушень прав інтелектуальної власності

На жаль, кількість випадків порушення особистих немайнових та/або майнових прав інтелектуальної власності, продовжує залишатися значною.

Розповсюдженість порушень прав інтелектуальної власності насамперед пов'язано з специфікою самих об'єктів права інтелектуальної власності. В силу нематеріальності такого об'єкту, одночасно права інтелектуальної власності на нього можуть порушуватися різними способами необмеженим колом осіб, що знаходяться у різних місцях земної кулі. З цим також пов'язують і основні проблеми захисту прав інтелектуальної власності, як то збір доказів для підтвердження факту порушення прав інтелектуальної власності, а також встановлення осіб, що здійснили таке порушення.

Вдаючись до спеціального законодавства в сфері інтелектуальної власності, слід звернути увагу на зміст категорії *«порушення прав інтелектуальної власності»*, що розкривається одним з наступних прийомів:

- через категорію *«будь-яке посягання на право»* (як наприклад, у ст. 34 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», ст. 26 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», ст. 20 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», ст. 21 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»);

- через наведення переліку конкретних дій, які визнаються порушенням прав правоволодільця (наприклад, ст. 23 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів», ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»);

- через пов'язування з відсутністю дозволу особи на використання та здійснення інших дій (ст. 53 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»).

Отже, під порушенням прав на результати творчої, інтелектуальної діяльності слід розуміти дії щодо невизнання,

оспорювання особистих немайнових та/або майнових прав інтелектуальної власності, їх неправомірного використання, які можуть завдати моральної та/або майнової шкоди автору та/або правоволодільцю.

Неправомірним використанням об'єкта права інтелектуальної власності є дії, якими порушуються законні права та інтереси майнового і особистого немайнового характеру суб'єктів права інтелектуальної власності. Як правило, мова йде про використання об'єкту права інтелектуальної власності без дозволу його правоволодільця.

Якщо проаналізувати судову практику розгляду справ про порушення прав інтелектуальної власності можна умовно систематизувати порушення у такі категорії.

В залежності від наявності договірних відносин між творцем (або володільцем майнових прав) та порушником: порушення у договірних відносинах (наприклад, без згоди автора збільшення обсягу тиражу примірників твору) та у позадоговірних відносинах (наприклад, опублікування чи обнародування твору без згоди автора). В залежності від об'єкту посягання (порушення прав на об'єкти авторського права та суміжних прав, порушення прав на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг, на об'єкти патентного права, на нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності тощо). В залежності від того яке право було порушено: порушення особистих немайнових прав творця, порушення майнових прав творців та/або право володільців або порушення особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності. В залежності від дії, якими порушуються права: опублікування, імпорт, обнародування, введення в цивільний оборот, виконання, переміщення через митний кордон України та інші дії в залежності від природи результату творчої діяльності.

Окреме місце посідають порушення прав інтелектуальної власності, пов'язані з недобросовісною конкуренцією. Різновиди актів недобросовісної конкуренції, що порушують права

інтелектуальної власності, визначені в законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Недобросовісна конкуренція може мати місце у вигляді:

- неправомірного використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання;

- неправомірного використанням товару іншого виробника шляхом введення у господарський обіг під своїм позначенням товару іншого виробника шляхом змін чи зняття позначень виробника без дозволу уповноваженої на те особи;

- копіювання зовнішнього вигляду виробу, тобто відтворення зовнішнього вигляду виробу іншого суб'єкта господарювання і введення його у господарський обіг без однозначного зазначення виробника копії, що може призвести до змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання;

- розголошення комерційної таємниці, тобто ознайомлення іншої особи без дозволу особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання;

- схилення до розголошення комерційної таємниці, тобто спонукання особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків відомості, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання;

- неправомірне використання комерційної таємниці шляхом впровадження у виробництво або врахування під час планування чи

здійснення господарської діяльності без дозволу уповноваженої на те особи відомостей, що становлять відповідно до законодавства України комерційну таємницю.

Наявність факту недобросовісної конкуренції встановлюється Антимонопольним комітетом України або її територіальними відділеннями. Особливості порядку розгляду заяв, справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, у тому числі про захист від недобросовісної конкуренції, визначені Правилами розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, затвердженими розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19 квітня 1994 р. № 5 (в редакції розпорядження Антимонопольного комітету України від 29 06 1998 р. № 169-р).

Особи, яким завдано шкоду внаслідок вчинення дій, визначених законом як недобросовісна конкуренція, можуть звернутися до суду із позовом про її відшкодування.

3. **Форми та порядок захисту прав інтелектуальної власності**

Розглядаючи питання захисту прав інтелектуальної власності слід звернути увагу на форми та порядок захисту прав.

Під **формою захисту** прав розуміється комплекс внутрішньо погоджених організаційних заходів щодо захисту прав. Розрізняють дві форми захисту прав інтелектуальної власності: юрисдикційна і неюрисдикційна.

Неюрисдикційна форма передбачає захист права інтелектуальної власності власними зусиллями, без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів, тобто самозахист. Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Відповідно до ст. 19 ЦК України самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також

наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства. Зокрема, це може бути відмова здійснити певні дії, передбачені укладеним договором про передання майнових прав інтелектуальної власності або ліцензійним договором, відмова від виконання недійсного договору, медіація (переговори за допомогою нейтрального посередника, які у певних випадках бувають більш ефективними, ніж звернення до судових органів).

У рамках *юрисдикційної форми* захисту прав інтелектуальної власності, у свою чергу, виокремлюють загальний (судовий) і спеціальний (адміністративний) порядки захисту порушеного права інтелектуальної власності.

За загальним порядком захист прав інтелектуальної власності та охоронюваних законом інтересів здійснюється судом. На жаль, в Україні, ще не існує спеціалізованих судів з питань інтелектуальної власності, але останнім часом у науковій літературі зростає кількість прихильників позиції про доцільність створення «патентних» судів.

Спеціальною формою захисту прав інтелектуальної власності є *адміністративний порядок* захисту. Він застосовується в прямо передбачених законодавством випадках. Особа, права інтелектуальної власності якої не визнаються або порушуються, може звернутися у визначеному законодавством порядку до компетентного органу чи його посадової особи, як наприклад: Антимонопольного комітету України, Апеляційної палати Державної служби інтелектуальної власності України, державного інспектора інспектор з питань інтелектуальної власності Державної служби інтелектуальної власності, тощо. Прийняті такими органами рішення можуть бути оскаржені до суду.

Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель. Антимонопольний комітет України здійснює свою діяльність відповідно до Конституції України, законів України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист

економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції» та інших нормативно-правових актів.

Одним з основних завдань Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції. Для реалізації завдань, покладених на Антимонопольний комітет України, в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі утворюються територіальні відділення Антимонопольного комітету України, повноваження яких визначаються Комітетом у межах його компетенції.

В сфері інтелектуальної власності Антимонопольним комітетом розглядаються справи про захист від недобросовісної конкуренції.

За результатами розгляду справ комітет приймає рішення про: встановлення факту недобросовісної конкуренції; припинення недобросовісної конкуренції; офіційне спростування за рахунок порушника розповсюджених ним неправдивих, неточних чи неповних відомостей; накладання штрафів; вилучення товарів з неправомірно використаним комерційним позначенням та може застосувати до правопорушника адміністративні санкції.

Апеляційна палата Державної служби інтелектуальної власності України є колегіальним органом для розгляду заперечень проти рішень Держслужби щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності та заяв щодо визнання знака добре відомим в Україні. Апеляційна палата діє у відповідності до Регламенту Апеляційної палати Державної служби інтелектуальної власності України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 15.09.2003 р. № 622. Організаційною формою роботи Апеляційної палати є засідання пленуму та колегій Апеляційної палати. Пленум Апеляційної палати скликається для вирішення питань з удосконалення організації її роботи та вироблення пропозицій до

законодавства в сфері інтелектуальної власності. Колегія Апеляційної палати призначається для розгляду конкретного заперечення, протесту або заяви щодо визнання знака добре відомим в Україні. Склад Апеляційної палати формується з найбільш кваліфікованих працівників Державної служби інтелектуальної власності та Укрпатенту.

Одним із спеціальних способів захисту прав інтелектуальної власності є *призупинення контрафактних товарів при переміщенні через митний кордон України*. При цьому, контрафактними товарами згідно п. 10 ст. 1 Митного кодексу України є товари, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, ввезення яких на митну територію України призводить до порушення прав власника, що захищаються відповідно до чинного законодавства України та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

Митним кодексом України визначено порядок митного контролю і митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності. Крім, Митного кодексу України дані питання регулюються підзаконними нормативно-правовими актами – Порядок взаємодії підрозділів митниці при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 647 та Порядок реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 648.

Вказаними нормативно-правовими актами визначений реальний та ефективний порядок захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні шляхом недопущення на митну територію України контрафактних товарів. Зокрема, органи доходів і зборів зобов'язані призупинити митне оформлення товарів (ч. 1 ст. 399 Митного кодексу України), повідомити правовласника про факт пред'явлення цих товарів до митного оформлення (ч. 3 ст. 399 Митного кодексу України), повідомити декларанта – про причини призупинення їх

митного оформлення та надати декларантові найменування та адресу правовласника (ч. 3 ст. 399 Митного кодексу України), порушити справу про порушення митних правил у разі підтвердження висновком експертизи порушення прав інтелектуальної власності (ч. 14 ст. 399 Митного кодексу України), тощо.

Митний кодекс України встановлює відповідальність за переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності (ст. 476). Відповідно до цієї норми Ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території товарів, призначених для виробничої або іншої підприємницької діяльності, з порушенням охоронюваних законом прав інтелектуальної власності тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією товарів, що переміщуються з порушенням права інтелектуальної власності.

4. Цивільно-правові способи захисту прав інтелектуальної власності

Статтею 432 ЦК України визначено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 ЦК України.

Відповідно до ч. 2. ст. 16 ЦК України *способами захисту цивільних прав та інтересів* можуть бути:

- визнання права;
- визнання правочину недійсним;
- припинення дії, яка порушує право;
- відновлення становища, яке існувало до порушення;
- примусове виконання обов'язку в натурі;
- зміна правовідношення;
- припинення правовідношення;
- відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

- визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

Суд *може відмовити у захисті цивільного права та інтересу* особи в разі порушення нею наступних положень:

- по-перше, при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині.

- по-друге, якщо дії особи, що вчинялися з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах;

- по-третє, при здійсненні цивільних прав особа не додержувалася моральних засад суспільства;

- по-четверте, використання цивільних прав відбувалось з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку, а також недобросовісною конкуренцією.

Відповідно до ч. 2 ст. 432 ЦК України *при захисті прав інтелектуальної власності судом*, суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення, зокрема, про:

- застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;

- зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;

- вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності та знищення таких товарів;

- вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь;

- застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

- опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Суб'єкт права інтелектуальної власності, правам якого було завдано шкоди, вирішує питання про обрання способу захисту.

До вимог про відшкодування майнової чи моральної шкоди, завданої порушенням прав інтелектуальної власності, застосовується загальна позовна давність тривалістю у три роки.

Підставами цивільно-правової відповідальності є: протиправність поведінки (дія чи бездіяльність); наявність майнової та (або) моральної шкоди; причинний зв'язок між протиправною поведінкою і завданою шкодою; вина особи, яка завдала шкоду.

Протиправною поведінкою визнається така поведінка учасника правовідносин інтелектуальної власності, яка порушує приписи правової норми. Стаття 431 ЦК України визначає, що порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання його чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, встановлену законом чи договором.

Другою обов'язковою підставою настання цивільно-правової відповідальності є **наявність негативних наслідків** у формі завдання шкоди, посягання на права та інтереси, які охороняються законом. Залежно від того, якому об'єкту права завдано шкоду, її слід розрізняти як таку, що завдана майновим правам праволодільця, або особистим немайновим правам творців. Найчастіше при порушенні прав інтелектуальної власності відбувається одночасне завдання шкоди як особистим немайновим, так і майновим правам та інтересам суб'єктів права інтелектуальної власності.

Порушення особистих немайнових прав може відбуватися різноманітними способами, наприклад, шляхом присвоєння

авторства, приписування авторства іншій особі, перекрученням, спотворенням порушенням недоторканості та іншою зміною об'єкта права інтелектуальної власності, спотворення імені творця чи розкриття його псевдоніму, порушення анонімності творця об'єкта інтелектуальної власності.

Порушення майнових прав може супроводжуватися завданням шкоди.

При завданні негативних наслідків порушенням прав інтелектуальної власності, особа повинна у судовому порядку засвідчити належність їй майнових або немайнових прав інтелектуальної власності. Первинні суб'єкти права інтелектуальної власності (творці об'єктів) надають відповідні документи, якими посвідчуються належні їм права (свідоцтва про авторство на твір, свідоцтво на знак для товарів та послуг, патент на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, диплом на наукове відкриття тощо). Вторинні суб'єкти прав інтелектуальної власності (особи, що набули права відповідно до умов договору чи положень закону) також пред'являють документи, що засвідчують перехід майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності якими можуть бути договори про розпорядження правами інтелектуальної власності, свідоцтво про право власності на спадщину, тощо.

У більшості випадків шкода стягується у зв'язку з позадоговірним використанням об'єктів права інтелектуальної власності, а при наявності договору підлягають застосуванню норми про зобов'язання. Шкода обраховується відповідно до розміру упущеної вигоди та реальних збитків.

Реальні збитки визначаються розрахунком методом на підставі бухгалтерських документів право набувача. Найчастіше збитки обчислюються з врахуванням ціни неукладеної ліцензійної угоди. В деяких випадках вони обчислюються у розмірі прибутку, отриманого від реалізації контрафактної продукції.

С. А. Судариков під **збитками** розуміє витрати, які позивач здійснив або повинен бути здійснити для відновлення порушених прав, втрата чи пошкодження майна (реальні збитки), неотримані

доходи, які позивач отримав би при звичайних умовах цивільного обороту, якщо його право не було б порушено (упущена вигода).¹

Щодо обчислення розміру упущеної вигоди серед науковців не вироблено єдиної позиції з цього питання. На практиці ці питання є досить проблематичними.

Розмір упущеної вигоди визначається з врахуванням двох факторів:

- в умовах конкуренції між право володільцем та порушником на товарному ринку враховуються ті доходи, які не були отримані від реалізації власної товарної продукції (що містить об'єкти інтелектуальної власності чи виготовленої з їх застосуванням), яку він міг виробити та реалізувати, якщо б порушник не зайняв відповідне місце на ринку. Крім цього, враховуються ті ліцензійні платежі (на базі роялті), які порушник повинен був сплатити правоволодільцю за отримання ліцензії на використання об'єктів інтелектуальної власності;

- в умовах відсутності конкуренції між правоволодільцем та порушником на товарному ринку враховуються ліцензійні платежі (з врахуванням обсягу контрафактної продукції), які повинен був сплатити порушник у випадку отримання ліцензії на використання об'єктів інтелектуальної власності.²

Щодо першого фактору, а саме зазначення того, що порушник контрафактним товаром зайняв відповідне місце на ринку, слід зазначити, що ця позиція піддається критиці. По-перше, помилково стверджувати, що контрафактний товар витіснив оригінальний (можливо, порушник знайшов власні ринки збуту). По-друге, у даному випадку не існує причинно-наслідкового зв'язку (якщо

¹ Судариков С. А. Право интеллектуальной собственности : учеб. / Судариков С. А. – М. : Проспект, 2009. – С. 323.

² Гаев А. В. Юридическая ответственность за правонарушения в сфере интеллектуальной собственности в России / А. В. Гаев // Интеллектуальная собственность. Контра факт. Актуальные проблемы теории и практики : сб. науч. трудов. Т. 2 / под ред. д-ра юрид.наук В. Н. Лопатина. – М. : Издательство Юрайт, 2009. – С. 124.

порушник знайшов власні канали збуту, тоді неможливо стверджувати про завдання шкоди право володільцю.¹

Щодо розрахунку ліцензійних платежів слід звернути увагу, що при цьому враховується розмір ліцензійної винагороди, обрахований по ліцензійним договорам, укладеним правоволодільцем з іншими ліцензіатами або враховується розмір ліцензійної винагороди, який обраховується зі звичаїв ділового обороту (за умови відсутності ліцензійних договорів, укладених право володільцем на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності). Для розрахунку збитків застосовується декілька розрахункових формул. В деяких з них враховується строк ліцензії чи умовний коефіцієнт для кожної сфери діяльності.²

До обов'язкових умов цивільно-правової відповідальності належать *причинний зв'язок* між протиправною поведінкою винної особи та завданою моральною чи матеріальною шкодою. Тобто, у кожному випадку необхідно довести, що саме протиправна поведінка особи є причиною завдання шкоди особистим немайновим правам творця чи майновим правом правоволодільця.

Вина, як умова цивільно-правової відповідальності, розуміється як психічне ставлення особи – правопорушника до своєї протиправної поведінки та її наслідків. В теорії права розрізняють дві форми вини: умисел та необережність. Для виникнення цивільно-правової відповідальності форма вини значення не має, однак у випадках, встановлених законом, може впливати на розмір відшкодування.

Вина у порушеннях особистих немайнових прав інтелектуальної власності може бути у формі умислу чи необережності. Для притягнення особи до цивільно-правової від-

¹ Лабзін М. Возмещение убытков при нарушении патента / М. Лабзин // [Електронний ресурс] : режим доступу : http://www.labzin.com/cash/ib1/ib1004_00009.html

² Лаврова Ю. Гражданско-правовая ответственность за незаконное использование товарного знака / Ю. Лаврова // Правовая поддержка рекламы и защита интеллектуальной собственности : сборник / Сост. И. Г. Шаблинский ; под ред. А. А. Гольцблата. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – С. 51-52.

повідальності необхідний або повний склад правопорушення (наявність усіх чотирьох його елементів) або неповний склад правопорушення – у передбачених законодавчо випадках (тобто наявність протиправної поведінки і вини).

Особливості доведення порушення прав інтелектуальної власності визначаються специфікою правовідносин, способами завдання шкоди, територією порушення прав інтелектуальної власності (масштабами), тривалістю порушення, кількістю контрафактних примірників об'єктів інтелектуальної власності (з визначенням кількості вже розповсюджених примірників), статусом суб'єкта порушення. Звільнення від цивільно-правової відповідальності можливе за загальними підставами передбаченими чинним законодавством.

При визначенні розмірів збитків, які мають бути відшкодовані особі, права якої порушено, а також для відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд зобов'язаний виходити із суті порушення, майнової і моральної шкоди, завданої особі, яка є право володільцем прав інтелектуальної власності, а також із можливого доходу, який могла б одержати ця особа. У розмір збитків, завданих особі, права якої порушено, додатково можуть бути включені судові витрати, понесені цією особою, а також витрати, пов'язані з оплатою допомоги адвоката.

В сфері інтелектуальної діяльності законодавство закріплює *застосування разового грошового стягнення* як альтернативу відшкодуванню збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Сутність цього способу захисту полягає в тому, що з урахуванням всіх обставин порушення, судами визначається розмір одноразового компенсаційного стягнення при порушенні права інтелектуальної власності. Тобто у даному випадку не передбачається відшкодування у повному обсязі завданої шкоди за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності (не відшкодовуються збитки та неотриманий прибуток). При визначенні розміру компенсації, яка має бути виплачена замість

відшкодування шкоди або стягнення доходу, суд враховує обсяг правопорушення та умисел правопорушника.

Спеціальні закони в сфері інтелектуальної діяльності серед способів захисту прав право володільців закріплюють компенсацію (як разове грошове стягнення), але межі такого стягнення визначають тільки Закон України «Про авторське право та суміжні права» (сума разового грошового стягнення обмежується у масштабах від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат згідно зі ст. 52) та ст. 55 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» (розмір компенсації у аналогічних межах, з урахуванням того, чи було вчинене порушення без умислу чи навмисно).

При дослідженні змісту матеріалів судової практики можна дійти висновку, що компенсація як спосіб захисту прав інтелектуальної власності найчастіше застосовується при захисті авторських та суміжних прав.

5. Адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності

Самостійними способами захисту прав інтелектуальної власності є можливість притягнення винної особи до адміністративної чи кримінальної відповідальності у встановленому законодавством порядку.

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Види адміністративних правопорушень визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення. Кодексом встановлено відповідальність за наступні види порушень прав інтелектуальної власності:

- **порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності** (ст. 51-2) – передбачає притягнення до відповідальності за незаконне

використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом;

- **недобросовісна конкуренція** (ст. 164-3) – передбачає притягнення до відповідальності за незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені; умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця; отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця;

- **незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних** (ст. 164-9) – передбачає притягнення до відповідальності за розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, упаковки яких не марковані контрольними марками або марковані контрольними марками, що мають серію чи містять інформацію, які не відповідають носію цього примірника, або номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок;

- **порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва** (ст. 164-13) – передбачає притягнення до відповідальності за порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва.

Повноваження щодо складення протоколів про адміністративне правопорушення у випадках, визначених ст.51-2, 164-9, 164-13 КУпАП мають державні інспектори з питань інтелектуальної власності, державні інспектори сільського господарства та уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ та органів державної податкової служби; у випадках, визначених ст.164-3 - уповноважені на те посадові особи органів Антимонопольного комітету України; у випадках, визначених 164-9 КУпАП - державні інспектори з питань інтелектуальної власності та уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ; у випадках, визначених 164-13 КУпАП – державні інспектори з питань інтелектуальної власності.

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Підставою **кримінальної відповідальності** є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України.

Кримінальним кодексом України визначені наступні склади злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності:

- **порушення авторського права і суміжних прав** (ст. 176) – передбачає притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному, великому чи в особливо великому розмірі;

- **порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію** (ст. 177) – передбачає притягнення

до відповідальності за незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, привласнення авторства на них, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному, великому чи в особливо великому розмірі¹;

- **незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва** (ст. 203-1) – передбачає притягнення до відповідальності за незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва, якщо ці дії вчинені у значних чи у великих розмірах²;

- **незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару** (ст. 229) – передбачає притягнення до відповідальності за незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному, великому чи особливо великому розмірі³;

¹ У статтях 176 та 177 КК України матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі - якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі - якщо її розмір у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

² Під значним розміром слід розуміти вартість дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва, що у двадцять разів і більше перевищує рівень неоподаткованого мінімуму доходів громадян; під великим розміром слід розуміти вартість дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва, що у сто разів і більше перевищує рівень неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

³ Матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі - якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі - якщо її розмір у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

- незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231) – передбачає притягнення до відповідальності за умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності;

- розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232) – передбачає притягнення до відповідальності за умисне розголошення комерційної або банківської таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності.

Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Винуватість особи має бути доведена стороною обвинувачення в рамках кримінального провадження, яке складається з досудового розслідування і судового провадження.

Порядок кримінального провадження визначений Кримінальним процесуальним кодексом України.

Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу.

6. Порядок розгляду спорів з питань інтелектуальної власності у судовому порядку

У разі порушення прав інтелектуальної власності особа, яка вирішила захистити свої права у цивільно-правовий спосіб, звертається до відповідного господарського чи місцевого загального суду (в залежності від кола учасників судового процесу). Переважна

кількість спорів, пов'язаних із порушенням прав інтелектуальної власності, припадає на господарські суди. Вкрай рідко спір, пов'язаний із правами інтелектуальної власності, може бути розглянуто адміністративним судом.

Попри наявність необхідних норм щодо захисту прав інтелектуальної власності, на практиці виникають труднощі з їх застосуванням. Більш складною порівняно із господарськими судами є ситуація у разі звернення до місцевих загальних судів. Судді не мають достатнього досвіду розгляду такого роду справ, не достатньою мірою налагоджено навчання та підвищення кваліфікації судСІВ з питань інтелектуальної власності. Ситуація ще більше ускладнилася із впровадженням системи автоматичного розподілу справ, адже сьогодні не має можливості забезпечити спеціалізацію судСІВ за окремими категоріями справ.

З метою вироблення однакових підходів при розгляді судових справ про порушення прав інтелектуальної власності у межах відповідних юрисдикції, Пленум Вищого господарського суду України та Пленум Верховного суду України періодично здійснюють узагальнення судової практики та роз'яснюють окремі питання, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності (постанова Пленуму Верховного суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 р. № 5; постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності» від 23.03.2012 р. № 5; постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 17.10.2012 р. № 12 (із змінами та доповненнями)

Звернення до суду відбувається шляхом подання позовної заяви у відповідний суд. Порядок подання позовної заяви, вимоги до неї, а також порядок її розгляду визначаються відповідним процесуальним кодексом (Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний

процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України)

7. Медіація як ефективний позасудовий спосіб розв'язання спорів з питань інтелектуальної власності

В багатьох країнах світу для розв'язання спорів з питань інтелектуальної власності застосовується медіація, яка належить до альтернативних позасудових процедур.

Медіація (от латинського «mediate» - посередництво) – це позасудова процедура врегулювання спору шляхом переговорів за допомогою одного або декількох професійно підготовлених посередників-медіаторів. Принципова сутність медіації заснована на визнанні факту позитивного впливу присутності нейтральної сторони на ефективність проведення переговорів з вирішення існуючого спору.

Запорукою успіху медіації під час вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності є специфіка об'єктів інтелектуальної власності, що полягає у їх нематеріальності. Завдяки цьому у сторін медіації є майже необмежені можливості для маневрування під час напрацювання взаємоприйнятного рішення. Крім того, немаловажне значення для сторін має конфіденційність медіації.

До основних **відмінних особливостей** медіації можна віднести те, що:

- медіатор не приймає рішення у спорі. Медіатор сприяє налагодженню комунікації між сторонами спору та напрацюванню ними взаємоприйнятного рішення;

- виключно сторони є відповідальними за визначення взаємоприйнятного рішення у спорі;

- будь-яка зі сторін може в будь-який момент відмовитися від подальшої участі у медіації;

- медіація орієнтована на майбутнє. На відміну від суду, медіатор не намагається з'ясувати хто зі сторін є правим у спорі.

Медіатор допомагає сторонам розібратися з питанням, що робити в існуючій ситуації задля вирішення спору та руху вперед.

- медіація орієнтована на задоволення істинних інтересів сторін спору.

Наведені особливості обумовлюють переваги медіації порівняно з іншими процедурами вирішення спорів (в тому числі і судовими).

Медіація має свої значні переваги як для сторін медіація, так і для суспільства в цілому. Медіація сприяє налагодженню діалогу між сторонами спору, встановленню партнерських відносин. Порозуміння досягається шляхом організації медіатором переговорного процесу між сторонами спору та пошуку прийняттого для сторін варіанту його врегулювання. Завдяки медіації поступово досягається загальне зниження соціальної напруги у суспільстві.

Переваги медіації для сторін спору:

- можливість вибору посередника (медіатора);
- гнучкість процедури медіації;
- нетривалість процедури медіації;
- мінімізація витрат на вирішення спору;
- конфіденційність;
- налагодження комунікації між сторонами спору та можливість встановлення (збереження) партнерських стосунків в майбутньому;
- рішення в дусі «win-win» (коли напрацьоване за результатами медіації рішення задовольняє всі сторони спору);
- добровільне виконання сторонами домовленостей, напрацьованих за результатами медіації.

Безсумнівною перевагою медіації для держави є значне розвантаження судів.

Медіація проводиться за взаємною згодою сторін спору на підставі принципів добровільності, конфіденційності, незалежності та нейтральності медіатора, рівності та активності сторін медіації.

Принцип добровільності полягає в тому, що сторони беруть участь у медіації на умовах взаємного добровільного волевиявлення

та мають право відмовитися від участі у медіації в будь-який момент. В окремих країнах світу

Принцип конфіденційності полягає в тому, що інформація щодо підготовки, проведення та результатів медіації є конфіденційною та не може розголошуватися інакше як за згодою усіх сторін.

Принцип незалежності та нейтральності медіатора полягає в тому, що медіатор не залежить від сторін медіації, державних органів, інших юридичних, посадових і фізичних осіб. Медіатор є нейтральною (неупередженою) особою, яка, не приймаючи жодного рішення по суті спору, допомагає сторонам досягти порозуміння, налагодити та провести переговори.

Принцип рівності та активності сторін медіації полягає в тому, що сторони мають рівні права і несуть рівні обов'язки. Сторони медіації самостійно визначають коло обговорюваних ними питань, варіанти врегулювання спору між ними, зміст медіаційної угоди, строки та способи її виконання.

Даний перелік принципів не є вичерпним. В теорії та практиці медіації виділяють також інші принципи, зокрема принцип ширості намірів сторін щодо вирішення суперечки, принцип неконфронтаційного характеру переговорів, атмосфери довіри та взаємоповаги, підтримуваної посередником¹, принцип співпраці², принцип прозорості процедури медіації³. Вище наведені основні принципи медіації, що розкривають її специфіку та створюють фундамент для ефективності медіації..

¹ Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник/Б. Лєко, Г. Чуйко. – Чернівці: Книги – XXI, 2011. – С.268-269

² Николюкин С.В. Правовые технологии посредничества (медиации) в Российской Федерации : научно-практическое пособие /С.В. Николюкин. – М.: Юстицинформ, 2013. – С.180

³ Шамликашвили Ц.А. Медиация как альтернативная процедура урегулирования споров: что необходимо знать судье, чтобы компетентно предложить сторонам обращение к процедуре медиации: учебное пособие для вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» /Ц. Шамликашвили. – М.: Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2010. – С. 41

Важливе значення для поширення застосування медіації у спорах з питань інтелектуальної власності має діяльність Центру Всесвітньої організації інтелектуальної власності з арбітражу та посередництва. Центр був заснований у Женеві в 1994 році з метою сприяння врегулюванню спорів в сфері інтелектуальної власності завдяки застосуванню альтернативних процедур.

З моменту створення Центр ВОІВ з арбітражу та посередництва консулює сторони та їх представників щодо шляхів врегулювання спорів без звернення до формальних судових процедур, а також забезпечує доступ до ефективних та економічних процедур альтернативного врегулювання спорів.

Ефективність проведення процедури посередництва у спорах з інтелектуальної власності доведено досвідом її застосування. За офіційною статистикою, наведеною на сайті Всесвітньої організації інтелектуальної власності (<http://www.wipo.int/amc/en/center/caseload.html>) 70 % спорів вирішуються за результатами проведення процедури посередництва.

Питання для самоперевірки знань:

1. Охарактеризуйте міжнародні стандарти забезпечення захисту прав інтелектуальної власності.
2. Визначить причини та види порушень прав інтелектуальної власності.
3. Охарактеризуйте юрисдикційну та неюрисдикційну форми захисту прав інтелектуальної власності.
4. Дослідить порядок захисту прав інтелектуальної власності.
5. Проаналізуйте загальні цивільно-правові способи та спеціальні цивільно-правові способи захисту прав інтелектуальної власності.
6. Визначить особливості захисту особистих немайнових прав інтелектуальної власності у судовому порядку.
7. Визначить особливості захисту майнових прав інтелектуальної власності у судовому порядку.

8. Проаналізуйте процесуальні особливості розгляду спорів в сфері інтелектуальної власності адміністративними, господарськими та місцевими судами.
9. Проведіть розмежування способів захисту та міри відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності.
10. Проаналізуйте порядок та підстави притягнення до цивільної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності.
11. Проаналізуйте порядок та підстави притягнення до адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності.
12. Проаналізуйте порядок та підстави притягнення до кримінальної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності.
13. Дослідить питання щодо проблеми «паралельного імпорту».
14. Дослідить сферу діяльності Всесвітньої організації інтелектуальної власності з арбітражу та посередництва.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Перелік рекомендованих джерел до теми № 1 «Загальні положення про право інтелектуальної власності та систему його охорони»

1. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967 р. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_169.
2. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво від 04.07.2002 р. // Офіційний вісник України від 13.02.2004 р. – № 4. – Ст. 214.
3. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р. // Офіційний вісник України від 29.06.2006 р. – № 24. – Ст. 1794.
4. Угода про співробітництво в галузі охорони авторського права і суміжних прав: Угода СНД від 24.09.1993 р. // Офіційний вісник України від 08.08.2003 р. – № 30.
5. Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності від 28.05.2002 р. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/999_003/card6#Public.
6. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 р. // Офіційний вісник України від 12.11.2010 р. – № 84. – Ст. 2989.
7. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
8. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст.462.

9. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. // Вісник податкової служби України. – 2006. – № 22 від 07.06.2006 р.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
11. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. // Офіційний вісник України від 08.06.2001 р. – № 21. – Ст. 920.
12. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. // Голос України від 21.04.2012 р. – № 73-74.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України від 28.03.2003 р. – №11. – Ст. 461.
14. Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 07.10.1997 р. № 554/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 52. – Ст. 312.
15. Питання Міністерства освіти і науки України: Указ Президента України від 25.04.2013 р. № 240/2013 // Офіційний вісник Президента України від 07.05.2013 р. – № 12. – Ст. 407.
16. Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України: Указ Президента України від 08.04.2011 р. № 436/2011 // Урядовий кур'єр від 05.05.2011 р. – № 80.
17. Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених): Постанова Кабінету Міністрів України від 10.08.1994 р. № 545 // Зібрання постанов Уряду України. – 1994. – № 11. – Ст. 278.
18. Про затвердження Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Державної служби інтелектуальної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.2002 р. № 674 // Урядовий кур'єр. – від 19.06.2002 р. № 111.
19. Про затвердження Положення про атестаційну комісію Державного департаменту інтелектуальної власності: Наказ Державного департаменту інтелектуальної власності

- Міністерства освіти і науки України від 08.09.2006 р. № 101 // Закони України. Інформаційно-правовий портал: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/fpart12/idx12349.htm>
20. Про затвердження Регламенту Апеляційної палати Державного департаменту інтелектуальної власності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.09.2003 р. № 622 // Офіційний вісник України від 17.10.2003 р. – № 40. – Ст. 2148.
 21. Про передачу цілісних майнових комплексів державних підприємств до сфери управління Державної служби інтелектуальної власності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.09.2001 р. № 839-р // Урядовий кур'єр від 16.09.2011 р. – № 170.
 22. Щодо питань атестації представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених): Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.07.2006 р. № 556 // Офіційний вісник України від 13.09.2006 р. – № 35. – Ст. 2482.
 23. Про державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених): Положення Державного патентного відомства України від 30.08.1994 р. № 95 // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0224-94>
 24. Про затвердження Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.06.2002 р. № 321-р // Офіційний вісник України від 27.06.2002 р. – № 24. – Том 1. – Ст. 1177.
 25. Концепція розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009-2014 роки: схвалено рішенням Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності (протокол № 11 від 11.03.2009 р.) // [Електронний ресурс] режим доступу: Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України: <http://sips.gov.ua/ua/konts9-14.html>

26. Програма розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на 2010 – 2014 роки: схвалено рішенням Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності (протокол № 14 від 14.12.2009 р.) // [Електронний ресурс] режим доступу: Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України : <http://sips.gov.ua/ua/progrozov9-14.htm>

**Перелік рекомендованих джерел до тем № 2
«Авторське право», № 3 «Суміжні права»**

1. Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів від 24.07.1971 р. // Офіційний вісник України від 18.10.2007 р. – № 75. – Ст. 2809.
2. Брюссельська конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники від 21.05.1974 р. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_250
3. Всесвітня конвенція про авторське право від 06.09.1952 р. (переглянута 24.07.1971р.) // Офіційний вісник України від 27.11.2006 р. – № 46. – Ст. 3104.
4. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право від 20.12.1996 р. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_770
5. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми від 20.12.1996 р. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_769
6. Женевська конвенція про охорону виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29.10.1971 р. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_124

7. Модель двосторонньої угоди про уникнення подвійного оподаткування виплат авторської винагороди від 13.12.1979 р. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_260
8. Римська конвенція про охорону виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення від 26.10.1961 р. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_763
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 461.
10. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України від 29.03.1994 р. – № 13. – Ст. 64.
11. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999 р. № 687-XIV // Відомості Верховної Ради України від 06.08.1999 р. – № 31. – Ст. 246.
12. Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 32. – Ст. 206.
13. Про гастрольні заходи в Україні: Закон України від 10.07.2003 р. № 1115-IV // Відомості Верховної Ради України від 13.02.2004 р. – № 7. – Ст. 56.
14. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України від 05.01.1993 р. – № 1. – Ст. 1.
15. Про інформаційні агентства: Закон України від 28.02.1995 р. № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України від 28.03.1995 р. – № 13. – Ст. 83.
16. Про кінематографію: Закон України від 13.01.1998 р. № 9/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 22. – Ст. 114.

17. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI // Відомості Верховної Ради України від 17.06.2011 р. № 24. – Ст. 168.
18. Про народні художні промисли: Закон України від 21.06.2001 р. № 2547-III // Відомості Верховної Ради України від 12.10.2001 р. – № 41. – Ст. 199.
19. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування: Закон України від 17.01.2002 р. № 2953-III // Відомості Верховної Ради України від 26.04.2002 р. – № 17. – Ст. 121.
20. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм: Закон України від 23.03.2000 р. № 1587-III // Відомості Верховної Ради України від 16.06.2000 р. – № 24. – Ст. 183.
21. Про театри і театральну справу: Закон України від 31.05.2005 р. № 2605-IV // Відомості Верховної Ради України від 30.06.2005 р. – № 26. – Ст. 350.
22. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України від 09.03.1994 р. – № 10. – Ст. 43.
23. Про впорядкування торгівлі деякими підакцизними товарами, пов'язаними з використанням аудіовізуальних творів та примірників фонограм: Указ Президента України від 20.05.1998 р. № 491/98 // Офіційний вісник України від 04.06.1998 р. – № 20. – Ст. 726.
24. Про державну економічну підтримку вітчизняних друкованих засобів масової інформації: Указ Президента України від 16.04.1997 р. № 332/97 // Урядовий кур'єр. – 1997. – № 72-73 від 19.04.1997 р.
25. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1756 // Офіційний вісник України від 11.01.2002 р. – № 52. – Ст. 2369.

26. Про деякі питання державної підтримки книговидавничої справи: Указ Президента України від 23.07.1998 р. № 816/98 // Урядовий кур'єр. – 1998. – № 141-142 від 25.07.1998 р.
27. Про затвердження Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2002 р. № 247-р // Офіційний вісник України від 31.05.2002 р. – № 20. – Ст. 989.
28. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (рояліті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р. № 72 // Офіційний вісник України від 07.02.2003 р. – 2003. – № 4. – Ст. 129.
29. Про затвердження Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 р. № 1315 // Офіційний вісник України від 03.09.98 р. – № 33. – Ст. 1253.
30. Про затвердження положень з питань розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.10.2000 р. № 1555 // Офіційний вісник України від 03.11.2000 р. – № 42. – Ст. 1792.
31. Про затвердження Порядку легалізації комп'ютерних програм в органах виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 р. № 253 // Офіційний вісник України від 26.03.2004 р. – 2004. – № 10. – Ст. 586.
32. Про затвердження Порядку надання, зберігання та видачі примірників дисків для лазерних систем зчитування: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.07.2002 р. № 925 // Офіційний вісник України від 19.07.2002 р. № 27. – Ст. 1280.
33. Про затвердження Порядку обігу дисків для лазерних систем зчитування, що були вироблені або імпортовані до набрання чинності Законом України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з

- виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування»: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2002 р. № 600 // Урядовий кур'єр від 14.05.2002 р. – № 85.
34. Про затвердження Порядку прийняття рішення про застосування до суб'єктів господарювання спеціальних заходів, спрямованих на припинення порушень вимог Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, матриць»: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.2002 р. № 675 // Офіційний вісник України від 07.06.2002 р. – № 21. – Ст. 1043.
35. Про затвердження порядку присвоєння і нанесення на диски для лазерних систем зчитування спеціального ідентифікаційного коду та визнання спеціальних ідентифікаційних кодів, нанесених на диски, що імпортуються: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 р. № 623 // Офіційний вісник України від 23.05.2003 р. № 18-19. – Ст. 836.
36. Про затвердження Правил роздрібної торгівлі примірниками аудіовізуальних творів і фонограм: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.1997 р. № 1209 // Урядовий кур'єр від 25.11.1997 р. – № 219.
37. Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р. № 71 // Офіційний вісник України від 07.02.2003 р. – № 4. – Ст. 128.
38. Про затвердження Тимчасового положення про мінімальні ставки гонорару та авторської винагороди за фільми, що створюються за державним замовленням на кіностудіях України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2001 р. № 1252 // Офіційний вісник України від 12.10.2001 р. – № 39. – Ст. 1771.

39. Про основні вузли для спеціалізованого обладнання з виробництва дисків для лазерних систем зчитування, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.2002 р. № 672 // Офіційний вісник України від 07.06.2002 р. – № 21. – Ст. 1040.
40. Про розмір відрахувань виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 р. № 992 // Офіційний вісник України від 18.07.2003 р. – № 27. – Ст. 1329.
41. Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.1992 р. № 108 // Зібрання постанов Уряду України. – 1992. – № 3. – Ст. 76.
42. Про схвалення Концепції Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006-2010 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 р. № 336-р // Офіційний вісник України від 05.07.2006 р. – № 25. – Ст. 1831.
43. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва дисків для лазерних систем зчитування, матриць: Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерства освіти і науки України від 03.07.2002 р. № 71/382 р. // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 30. – Ст. 1438.
44. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з експорту, імпорту обладнання та дисків для лазерних систем зчитування: Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 14.08.2002 р. № 84/247 // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 36. – Ст. 1727.

45. Про затвердження Методичних рекомендацій з обліку нематеріальних активів кіновиробництва: Наказ Міністерства культури і туризму України від 02.04.2008 р. № 353/0/16-08 // Бізнес - Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. Збірник систематизованого законодавства. – 2009. – № 6.
46. Про затвердження Порядку визначення уповноважених організацій, які здійснюватимуть збирання і розподіл між суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав коштів від відрахувань (відсотків) виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.07.2003 р. № 503 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 34. – Ст. 1843.
47. Про затвердження Порядку застосування фінансових санкцій до суб'єктів господарювання за порушення вимог Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.10.2002 р. № 619 // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 46. – Ст. 2109.
48. Про затвердження Порядку здійснення відрахувань виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах: Наказ Міністерства освіти і науки України, Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Державної податкової адміністрації України від 24.11.2003 р. № 780/123/561 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 51. – Ст. 2717.
49. Про затвердження Порядку контролю за додержанням Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва дисків для лазерних систем зчитування: Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики

- та підприємництва, Міністерства освіти і науки України від 21.02.2003 р. № 12/93 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 12. – Ст. 556.
50. Про затвердження Порядку обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їх діяльністю: Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.05.2003 р. № 311 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 24. – Ст. 1148.
 51. Про затвердження Правил використання комп'ютерних програм у навчальних закладах: Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.12.2004 р. № 903 // Офіційний вісник України, 2005, N 3 (04.02.2005), ст. 164
 52. Про затвердження форм документів щодо питань видачі контрольних марок імпортерам, експортерам та відтворювачам примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних та інструкцій по здійсненню державного контролю за дотриманням законодавства у сфері інтелектуальної власності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.05.2005 р. № 273 // Офіційний Вісник України. – 2005. – № 22 від 17.06.2005 р. – Ст. 1242.
 53. Про Порядок виплати авторської винагороди за передачу виключних майнових прав на фільм і його використання, що створюється за державним замовленням Міністерства культури і мистецтв України: Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 03.04.2002 р. № 203 // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 20 від 31.05.2002 р. – Ст. 998.

Перелік рекомендованих джерел до теми № 4

«Право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг»

1. Віденська угода про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків від 12.06.1973 р. // Збірник поточного законодавства, нормативних актів, арбітражної та судової практики. – 2009. – № 11.

2. Договір про закони щодо товарних знаків від 27.10.1994 р. // Бізнес - Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. Збірник систематизованого законодавства. – 2006. – № 3.
3. Лісабонська угода про захист зазначень місця походження виробів та їх міжнародної реєстрації від 31.10.1958 р. // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_b11
4. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14.04.1891 р. // Бізнес - Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. Збірник систематизованого законодавства. – 2006. – № 3.
5. Мадридська угода про санкції за неправдиві та неправильні позначення походження виробів від 14.04.1891 р. // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_b04/card6#Public
6. Найробський договір про охорону олімпійського символу від 26.09.1981 р. // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_995
7. Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків від 15.06.1957 р., переглянута в Стокгольмі 14.07.1967 р. і в Женеві 13.05.1977 р. і змінена 28.09.1979 р. // Бізнес - Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. Збірник систематизованого законодавства. – 2006. – № 3.
8. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. // Бізнес - Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. Збірник систематизованого законодавства. – 2006. – № 3.
9. Правила до Сінгапурського договору про право товарних знаків від 27.03.2006 р. // Офіційний вісник України від 08.05.2009 р. – № 32. – Стор. 28.

10. Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, прийнятий в Мадриді 28.06.1989 р. // Бізнес - Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. Збірник систематизованого законодавства. – 2006. – № 3.
11. Сінгапурський договір про право товарних знаків від 27.03.2006 р. // Офіційний Вісник України від 08.05.2009 р. – № 32 від 08.05.2009 р. – Ст. 1073.
12. Угода між Україною та Грузією про взаємну правову охорону географічних зазначень для вин, спиртних напоїв та мінеральних вод: Угода від 01.03.2007 р. // Офіційний Вісник України. – 2007. – № 88 від 30.11.2007 р. – Ст. 3243.
13. Угода про заходи щодо попередження та припинення використання неправдивих товарних знаків та географічних зазначень: Угода СНД від 04.06.1999 р. // Юридичний вісник України. – 2002. – № 46
14. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. № 436-IV // Офіційний вісник України від 28.03.2003 р. – № 11. – Ст. 462.
15. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 461.
16. Про виноград та виноградне вино: Закон України від 16.06.2005 р. № 2662- IV // Відомості Верховної Ради України від 05.08.2005 р. – № 31. – Ст. 419.
17. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України від 03.09.1996 р. – № 36. – Ст. 164.
18. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України від 03.09.1996 р. – № 36. – Ст. 164.
19. Про охорону прав на зазначення походження товарів: Закон України від 16.06.1999 р. № 752-XIV // Відомості Верховної Ради України від 13.08.1999 р. – № 32. – Ст. 267.
20. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-XII // Відомості Верховної Ради України від 15.02.1994 р. – № 7. – Ст. 36.

21. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України від 24.09.1996 р. – № 39. – Ст. 181.
22. Про спеціально уповноважені органи для визначення та контролю особливих властивостей та інших характеристик товарів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2001 № 149-р // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 17. – Ст. 764.
23. Про утворення Державної патентної бібліотеки: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 р. № 1215 // Офіційний вісник України від 06.09.2002 р. – № 34. – Ст. 1610.
24. Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака для товарів і послуг: Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2001 р. № 576 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1615.
25. Про затвердження Положення про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг: Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.01.2002 р. № 10 // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 5 від 15.02.2002 р. – Ст. 207.
26. Про затвердження Положення про Державний реєстр України назв місць походження товарів і прав на використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів: Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.12.2001 р. № 798 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 52. – Ст. 2402.
27. Про затвердження Положення про Комісію щодо погодження питань про внесення позначення, що містить офіційну назву держави «Україна», до знака для товарів і послуг: Наказ Міністерства освіти України від 07.10.2003 р. № 677 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 42. – Ст. 2247.
28. Про затвердження Положення про Перелік видових назв товарів: Наказ Міністерства освіти і науки України від

- 12.12.2000 р. № 583 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 4. – Ст. 163.
29. Про затвердження Порядку визнання знака добре відомим в Україні Апеляційною палатою Державного департаменту інтелектуальної власності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.04.2005 р. № 228 // Офіційний Вісник України. – 2005. – № 19 від 27.05.2005 р. – Ст. 1007.
30. Про затвердження Правил погодження питань про внесення позначення, що містять офіційну назву держави «Україна», до знака для товарів і послуг: Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.08.2010 р. № 790 // Офіційний вісник України від 05.11.2010 р. – № 82. – Ст. 2893.
31. Про затвердження Правил складання і подання заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг: Наказ Державного патентного відомства України від 28.07.1995 р. № 116 // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0276-95>.
32. Про затвердження Правил складання, подання та проведення експертизи заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та/або права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару: Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.08.2001 р. № 598 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 36. – Ст. 1682.

Перелік рекомендованих джерел до теми № 5 «Патентне право»

1. Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури від 28.04.1977 р. // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_039
2. Гаазький Акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків від 28.11.1960 р. // [Електронний ресурс]

- Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_132
3. Договір про патентне право від 01.06.2000 р. // Офіційний вісник України від 09.04.2004 р. — № 12. — Ст. 793.
 4. Договір про патентну кооперацію від 19.06.1970 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. — 1990. — № 1. — Ст. 366.
 5. Євразійська патентна конвенція від 09.09.1994 р. // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_420
 6. Женевський акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків від 02.07.1999 р. // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_601
 7. Інструкція до Будапештського договору про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури від 31.01.1981 р. // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_039
 8. Інструкція до договору про патентне право від 01.06.2000 р. // Офіційний вісник України від 09.04.2004 р. — № 12 (частина 2). — Ст. 793.
 9. Інструкція до Женевського акта Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків від 02.07.1999 р. // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_865
 10. Конвенція про надання європейського патенту (Європейська патентна конвенція) від 05.10.1973 р. // [Електронний ресурс] Офіційний портал Європейської патентної організації. — Режим доступу : <http://www.epo.org/law-practice/legal-texts/archive/guidelines-1973.html>

11. Локарнська угода про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків від 08.10.1968 р. // Офіційний вісник України від 26.10.2009 р. – № 80. – ст. 2730.
12. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. // Юридичний вісник України. – 2002. – № 43.
13. Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію від 24.03.1971 р. // Офіційний вісник України від 16.04.2010 р. – № 25. – Ст. 1000.
14. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 461.
15. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V // Офіційний вісник України від 18.10.2006 р. – № 40. – Ст. 2664.
16. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 р. № 1103-V // Офіційний вісник України від 27.06.2007 р. – № 45. – Ст. 1837.
17. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України від 19.04.1994 р. – № 16. – Ст. 93.
18. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14.12.2004 р. №2231-IV // Відомості Верховної Ради України від 04.02.2005 р. – № 5. – Ст. 111.
19. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України від 01.12.1992 р. – № 48. – Ст. 650.
20. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР // Відомості Верховної Ради України від 28.05.1996 р. – № 22. – Ст. 86.
21. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993 р. № 3322-XII // Відомості Верховної Ради України від 17.08.1993 р. – № 33. – Ст. 345.

22. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-XII // Відомості Верховної Ради України від 24.03.1992 р. – № 12. – Ст. 165.
23. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України від 28.02.1995 р. – № 9. – Ст. 56.
24. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII // Голос України від 03.02.1994 р. – № 21.
25. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 р. № 3688-XII // Відомості Верховної Ради України від 15.02.1994 р. – № 7. – Ст. 34.
26. Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні: Указ Президента України від 18.09.1992 р. № 479/92 // Голос України від 26.09.1992 р. – № 184.
27. Про затвердження мінімальних ставок винагороди авторам технологій і особам, які здійснюють їх трансфер: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2008 р. № 520 // Офіційний вісник України від 17.06.2008 р. – № 41. – Ст. 1359.
28. Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) чи зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р. № 8 // Офіційний вісник України від 30.01.2004 р. – № 2. – Ст. 38.
29. Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2004 р. № 1716 // Офіційний вісник України від 06.01.2005 р. – № 51. – Ст. 3354.
30. Про порядок виплати винагороди авторам винаходів і промислових зразків, що охороняються чинними на території України свідоцтвами СРСР: Постанова Кабінету Міністрів

- України від 11.07.1994 р. № 473 // Зібрання постанов Уряду України. – 1994. – № 10. – Ст. 263.
31. Про запровадження нової системи номерів заявок на об'єкти права промислової власності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.12.2004 р. № 118 // [Електронний ресурс] режим доступу: Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України : <http://sips.gov.ua/ua/2484>
 32. Про затвердження Інструкції про офіційну публікацію заяви про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) та клопотання про її відкликання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2001 р. № 520 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 31 від 17.08.2001 р. – Ст. 1437.
 33. Про затвердження Інструкції про офіційну публікацію заяви про надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого промислового зразка та клопотання про її відкликання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2001 р. № 575 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 34 від 07.09.2001 р. – Ст. 1614.
 34. Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі): Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2001 р. № 521 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 31. – Ст. 1438.
 35. Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на промисловий зразок та видачу ліцензії на використання промислового зразка: Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2001 р. № 574 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1613.
 36. Про затвердження Інструкції про порядок видачі патенту України на винахід, що охороняється авторським свідоцтвом СРСР: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.06.2005 р.

- № 387 // Офіційний Вісник України. – 2005. – № 29 від 05.08.2005 р. – Ст. 1728.
37. Про затвердження Інструкції про порядок ознайомлення будь-якої особи з матеріалами заявки на об'єкт права інтелектуальної власності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.04.2005 р. № 247 // Офіційний Вісник України. – 2005. – № 19 від 27.05.2005 р. – Ст. 1008.
38. Про затвердження Інструкції про порядок продовження строку дії патенту на винахід, об'єктом якого є засіб, використання якого потребує дозволу компетентного органу: Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.05.2002 р. № 298 // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 22 від 14.06.2002 р. – Ст. 1084.
39. Про затвердження Положення про Державний реєстр деклараційних патентів України на секретні корисні моделі: Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.11.2001 р. № 738 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 47 від 07.12.2001 р. – Ст. 2124.
40. Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів і деклараційних патентів України на секретні винаходи: Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.11.2001 р. № 739 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 47 від 07.12.2001 р. – Ст. 2125.
41. Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на промислові зразки: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.04.2001 р. № 290 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 18 (частина 2) від 18.05.2001 р. – Ст. 803.
42. Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на корисні моделі: Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.06.2001 р. № 469 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 27 від 20.07.2001 р. – Ст. 1227.
43. Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на винаходи: Наказ Міністерства освіти і науки

- України від 12.04.2001 р. № 291 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 18 (частина 2) від 18.05.2001 р. – Ст. 804.
44. Про затвердження Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель: Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.03.2002 р. № 197 // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 16. – Ст. 887.
45. Про затвердження Правил розгляду заявки на промисловий зразок: Наказ Міністерства освіти і науки України від 18.03.2002 р. № 198 // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 14. – Ст. 773.
46. Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель: Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.01.2001 р. № 22 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 9. – Ст. 386.
47. Про затвердження Правил складання та подання заявки на промисловий зразок: Наказ Міністерства освіти і науки України від 18.02.2002 р. № 110 // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 11. – Ст. 531.
48. Про затвердження Роз'яснення щодо поділу заявки на винахід і заявки на корисну модель: Наказ Державного департаменту інтелектуальної власності від 18.12.2006 р. № 139 // [Електронний ресурс] режим доступу: UA.PRAVO. Правова бібліотека України : <http://ukraine.uapravo.net/data2008/base30/ukr30859.htm>
49. Про затвердження форм первинної облікової документації з обліку об'єктів права інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, компонувань (топографій) інтегральних мікросхем і раціоналізаторських пропозицій) та Інструкції щодо їх заповнення: Наказ Державного комітету статистики України від 10.08.2004 р. № 469 // Офіційний Вісник України. – 2004. – № 35 від 17.09.2004 р. – Ст. 2362.
50. ДСТУ3574-97 Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання та оформлення. Чинний від 01.01.1998 р. //

[Електронний ресурс] режим доступу: Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України: <http://sips.gov.ua/ua/sstu.html>

51. ДСТУ3575-97 Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення. Чинний від 01.01.1998 р. // [Електронний ресурс] режим доступу: Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України : <http://sips.gov.ua/ua/sstu.html>

**Перелік рекомендованих джерел до теми № 6
«Права на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності»**

1. Женевський договір про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів від 07.03.1978 р. // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/999_005
2. Міжнародна конвенція про захист рослин від 06.05.1951 р. // Митна газета. – 2006. – № 15-16 серпень 2006 р.
3. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 02.12.1961 р. // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_856
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 461.
5. Про виноград та виноградне вино: Закон України від 16.06.2005 р. № 2662-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 31 від 05.08.2005 р. – Ст. 419.
6. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 45 від 10.11.2006 р. – Ст. 434.
7. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України від 05.11.1997 р. № 621/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 8. – Ст. 28.

8. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993 р. № 3116-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 21 від 25.05.1993 р.
9. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15.12.1993 р. № 3691-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 2 від 11.01.1994 р.
10. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 14 від 05.04.2002 р. – Ст. 97.
11. Про насіння і садивний матеріал: Закон України від 26.12.2002 р. № 411-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 13 від 28.03.2003 р. – Ст. 92.
12. Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні: Указ Президента України від 18.09.1992 р. № 479/92 // [Електронний ресурс] Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/479/92>
13. Про затвердження Положення про Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.05.2003 р. № 686 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 21. – Ст. 919.
14. Про затвердження критерію, за яким оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням прав на сорти рослин, та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 р. № 1113 // Офіційний Вісник України від 07.11.2011 р. – № 84. – Ст.3082.
15. Положення про реєстр тварин: Положення Міністерства аграрної політики від 17.09.2003 р. № 342 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 42 від 31.10.2003 р. – Ст. 2236.
16. Про затвердження Інструкції по оформленню державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про

- адміністративні правопорушення: Наказ Державної служби з охорони прав на сорти рослин від 26.08.2005 р. № 450 // Офіційний Вісник України. – 2005. – № 37 від 30.09.2005 р. – Ст. 2331.
17. Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на топографію інтегральної мікросхеми та видачу ліцензії на використання топографії інтегральної мікросхеми: Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2001 р. № 577 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1616.
 18. Про затвердження Інструкції про порядок визначення країни походження товарів/послуг, оформлення та засвідчення сертифікатів відповідних форм: Рішення Торгово-промислової палати від 27.02.2002 р. № 21 (5) // [Електронний ресурс] Law.UA. Правовой портал Украины. — Режим доступу : <http://lawua.info/jurdata/dir247/dk247168.htm>
 19. Про затвердження Інструкції про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на сорт та відомостями, що занесені до Державного реєстру прав власників сортів рослин: Наказ Державної служби з охорони прав на сорти рослин від 29.05.2003 р. № 142 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 25 від 04.07.2003 р. – Ст. 1233.
 20. Про затвердження Інструкції про реєстрацію договору про передачу майнового права на сорт і договору про передачу права на використання сорту: Наказ Міністерства аграрної політики України від 21.07.2003 р. № 244 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 33 від 29.08.2003 р. – Ст. 1807.
 21. Про затвердження Критеріїв заборони поширення сортів в Україні: Наказ Міністерства аграрної політики України від 30.08.2002 р. № 247 // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 44 від 15.11.2002 р. – Ст. 2053.
 22. Про затвердження Положення про апеляційну комісію з питань інтелектуальної власності на сорти рослин: Наказ Державної

- служби з охорони прав на сорти рослин від 08.01.2003 р. № 6-1 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 5. – Ст. 204.
23. Про затвердження Положення про атестаційну комісію з набуття прав представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин: Наказ Державної служби з охорони прав на сорти рослин від 08.01.2003 р. № 5-1 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 5 від 14.02.2003 р. – Ст. 203.
24. Про затвердження Положення про Державний реєстр заявок на сорти рослин: Наказ Міністерства аграрної політики України від 19.03.2003 р. № 42 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 13 від 11.04.2003 р. – Ст. 589.
25. Про затвердження Положення про Державний реєстр прав інтелектуальної власності на сорти рослин та про видачу патентів України на сорт рослин: Наказ Міністерства аграрної політики України від 13.12.2002 р. № 390 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 6 від 21.02.2003 р. – Ст. 250.
26. Про затвердження Положення про Державний реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 13.06.2012 р. № 358 // Офіційний вісник України від 23.07.2012 р. – № 53. – Ст.2147.
27. Про затвердження Положення про Державний реєстр України топографій інтегральних мікросхем: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.04.2001 р. № 292 // Офіційний Вісник України. – 2001. – № 18 (частина 2) від 18.05.2001 р. – Ст. 805.
28. Про затвердження Положення про Державну інспекцію з охорони прав на сорти рослин: Наказ Державної служби з охорони прав на сорти рослин від 16.01.2003 р. № 17-1 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 6 від 21.02.2003 р. – Ст. 267.
29. Про затвердження Положення про експертизу назв сортів рослин: Наказ Міністерства аграрної політики України від 23.06.2003 р. № 188 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 29 від 01.08.2003 р. – Ст. 1510.

30. Про затвердження Положення про еталонні колекції сортів рослин: Наказ Міністерства аграрної політики України від 26.12.2002 р. № 69-ОД // [Електронний ресурс] Закони України. Інформаційно-правовий портал. — Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_19/pg_imwnsr.htm
31. Про затвердження Положення про породовипробування у тваринництві : Наказ Міністерства аграрної політики України від 03.11.2003 р. № 88 // Офіційний вісник України від 05.12.2003 р. — № 47. — Ст.2456.
32. Про затвердження Положення про свідоцтво про авторство на сорт рослин: Наказ Державної служби з охорони прав на сорти рослин від 28.05.2003 р. № 151 // Офіційний Вісник України. — 2003. — № 24 від 27.06.2003 р. — Ст. 1162.
33. Про затвердження Порядку ввезення в Україну дослідних зразків сортів рослин для цілей експертизи на придатність на поширення сорту та вивезення з України посадкового матеріалу сортів рослин : Наказ Міністерства аграрної політики України від 15.08.2008 р. № 512 // Офіційний Вісник України від 15.09.2008 р. — № 67. — Ст. 2240.
34. Про затвердження Порядку визначення уповноваженого закладу експертизи сортів рослин: Наказ Державної служби з охорони прав на сорти рослин від 20.06.2003 р. № 159 // Офіційний Вісник України. — 2003. — № 28 від 25.07.2003 р. — Ст. 1399.
35. Про затвердження Порядку перевірки збереженості сорту рослин: Наказ Міністерства аграрної політики України від 21.07.2003 р. № 246 // Офіційний Вісник України. — 2003. — № 36 від 19.09.2003 р. — Ст. 1959.
36. Про затвердження Порядку підтвердження для ввезення в Україну насіння і садивного матеріалу сортів рослин для селекційних, дослідних робіт і експонування : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 20.02.2013 р. № 116 // Офіційний вісник України від 29.03.2013 р. — № 22. — Ст.754.

37. Про затвердження Порядку поширення в Україні сорту, на який не розповсюджується виключне право власника: Наказ Державної служби з охорони прав на сорти рослин від 12.03.2003 р. № 3-2/139-43 // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 14 від 18.04.2003 р. – Ст. 639.
38. Про затвердження Порядку проведення атестації суб'єктів господарювання на право виробництва та реалізації насіння і садивного матеріалу, Положення про Державний реєстр виробників насіння і садивного матеріалу: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 20.02.2013 р. № 115 // Офіційний Вісник України від 09.04.2013 р. – № 25. – Ст. 846.
39. Про затвердження Правил складання та подання заявки на сорт рослин: Наказ Міністерства аграрної політики України від 26.04.2007 р. № 287 // Офіційний Вісник України. – 2007. – № 41 від 15.06.2007 р. – Ст. 1643.
40. Про затвердження Правил складання, подання та розгляду заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми: Наказ Міністерства освіти і науки України від 18.04.2002 р. № 260 // Офіційний Вісник України. – 2002. – № 19. – Ст. 966.
41. Про затвердження Тимчасових правил проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин: Наказ Державної служби з охорони прав на сорти рослин від 29.12.2002 р. № 81-ОД // [Електронний ресурс] Законы Украины. Информационно-правовой портал. — Режим доступа : http://www.uazakon.com/documents/date_7o/pg_iugwxi.htm

Перелік рекомендованих джерел до тем № 7 «Комерціалізація інтелектуальної власності», № 8 «Розпоряджання правами інтелектуальної власності як форма комерціалізації прав», № 9 «Правові основи захисту прав інтелектуальної власності. Відповідальність за порушення прав»

Нормативно-правові акти та роз'яснення органів влади

1. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 р. // Українська інвестиційна газета. – 2006. – № 29.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. // Вісник податкової служби України. – 2006. – № 22 від 07.06.2006 р.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. 2341-III // Відомості Верховної Ради України від 29.06.2001 р. – № 25-26. – Ст. 131.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст.462.
6. Митний Кодекс України від 13.03.2012. // Офіційний вісник України від 04.05.2012 р. – № 32. – Ст. 1175.
7. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Офіційний вісник України від 07.09.2001 р. – № 34. – Ст. 1577.
8. Про Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування»: Постанова Верховної Ради України від 27.06.2007 р. № 1243- V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 45. – Ст. 524.
9. Про затвердження національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності»: Постанова Кабінету

- Міністрів України від 03.10.2007 р. № 1185 // Офіційний Вісник України. – 2007. – № 75 від 15.10.2007 р. – Ст. 2792.
10. Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 4-нт «Звіт про набуття прав інтелектуальної власності та використання об'єктів права інтелектуальної власності»: Інструкція Державного комітету статистики України від 20.08.2007 р. № 306 // Офіційний Вісник України. – 2007. – № 68 від 21.09.2007 р. – Ст. 2616.
 11. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 // Офіційний вісник України від 03.12.1998 р. – № 46. – Ст. 1715.
 12. Про затвердження Методики оцінки майнових прав інтелектуальної власності: Наказ Фонду державного майна України від 25.06.2008 р. № 740 // Офіційний Вісник України. – 2008. – № 60 від 22.08.2008 р. – Ст. 2042.
 13. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку нематеріальних активів: Наказ Міністерства фінансів України від 16.11.2009 р. № 1327 // Дебет-Кредит. – 2009. – № 49.
 14. Про затвердження Методичних рекомендацій з обліку нематеріальних активів кіновиробництва: Наказ Міністерства культури і туризму України від 02.04.2008 р. № 353/0/16-08 // [Електронний ресурс] Законь Украины. Информационно-правовой портал. — Режим доступа : http://www.uazakon.com/documents/date_b9/pg_gwgtod/index.htm
 15. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242 // Офіційний Вісник України. – 1999. – № 44 від 19.11.1999 р.

Спеціальна література

1. Актуальні проблеми правового регулювання розвитку підприємницької діяльності в Україні: Монографія / [Андрощук Г. О., Алексеев В. М., Безух О. В. та інш.] За редакцією члена-кореспондента АПрН України, д.ю.н. Н. М. Мироненко. – Київ-Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 368 с.
2. Андрощук Г. О. Захист прав інтелектуальної власності: законодавче регулювання та правозастосування (узагальнення судової практики) / Г. О. Андрощук, О. П. Орлюк. – К. : Парламентське видавництво, 2007. – 344 с.
3. Афанасьева К.О. Захист інтелектуальної власності в шоу-бізнесі : навч. посіб. – К.: ВАІТЕ, 2009. – 256 с.
4. Бентли Л., Шерман Б. Право интеллектуальной собственности: Авторское право. – Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2004. – 535 с.
5. Близнац И. А., Леонтьев К. Б. Авторское право и смежные права: учебн. / под. ред. И. А. Близнаца. – М. : Проспект, 2009. – 416 с.
6. Бошицький Ю. Л. Право інтелектуальної власності: Навчальний посібник / Бошицький Ю. Л. – К. : Логос, 2007. – 488 с.
7. Бутнік-Сіверський О. Б. Економіка інтелектуальної власності. Конспект лекцій для студентів спеціалістів 7.000002 «Інтелектуальна власність» / Бутнік-Сіверський О. Б. – К. : Інститут інтелектуальної власності і права, 2003. – 296 с.
8. Вацковский Ю. Ф. Доменные споры. Защита товарных знаков и фирменных наименований / Вацковский Ю. Ф. – М. : Статут, 2009. – 190 с.
9. Городов О. А. Право на средства индивидуализации: товарные знаки, знаки обслуживания, наименования мест происхождения товаров, фирменные наименования, коммерческие обозначения / Городов О. А. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 448 с.
10. Гульбин Ю. Т. Исключительные права на средства индивидуализации товаров – товарные знаки, знаки обслуживания, наименования мест происхождения товаров:

- Громадянсько-правовий аспект / Гульбін Ю. Т. – М. : Статут, 2007. – 284 с.
11. Дахно І. І. Право інтелектуальної власності: навч. посібник / Дахно І. І. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – К. : Центр навч. літ., 2006. – 278 с.
 12. Демченко Т. С. Недобросовісність заявника у законодавстві про товарні знаки: Монографія / Демченко Т. С.; відп.ред. Кузнєцова Н. С. – К. : ТОВ «Лазурит - Поліграф», 2008. – 94 с.
 13. Дмитришин В. С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в Україні / Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. С. Дмитришин. – К. : «Інст. інтел. власн. і права», 2008. – 248 с.
 14. Драпак Г. М. Основи інтелектуальної власності. Навчальний посібник / Г. М. Драпак, М. Є. Скиба. – К. : Кондор, 2007. – 156 с.
 15. Дроб'язко В. С. Актуальні проблеми захисту прав об'єктів інтелектуальної власності Монографія / Дроб'язко В. С. – К. : Лазурит-Поліграф, 2007. – 128 с.
 16. Дроб'язко В. С. Колективне управління авторським правом і суміжними правами: європейський досвід і національна практика / Дроб'язко В. С. – К. : ПП «Авокадо», 2006. – 88 с.
 17. Дроб'язко В. С. Охорона баз даних: міжнародні, регіональні, національні аспекти: монографія / Дроб'язко В. С. – К. : ТОВ «Лазурит-Поліграф», 2008. – 132 с.
 18. Економіко-правові проблеми в сфері інтелектуальної власності: Монографія / кол. авторів: Орлюк О.П., Бутнік-Сіверський О.Б., Ревуцький С.Ф., Нежиборець В.І., Федченко Л.Ю. та ін.; кер. авт. колективу, наук. ред. д.е.н., проф. Бутнік-Сіверський О.Б. – К.: НДІ інтелектуальної власності АПРН України, 2006. – 372 с.
 19. Жаров В. О. Захист права інтелектуальної власності в Україні. Навчальний посібник / Жаров В. О. – К. : ПВП, 2006. – 88 с.
 20. Жаров В. О. Право інтелектуальної власності в системі права України. Навчальний посібник / Жаров В. О. – К. : Ін-т інтелект, власн. і права, 2005. – 108 с.

21. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування: монографія / кол.авторів: Дроб'язко В. С., Міндул А. В., Орлюк О. П., Тверезенко О.О., Штефан О.О., та ін; за заг.ред. д.ю.н. О.П. Орлюк. – К. : ТОВ «Лазуріт-Поліграф», 2009. – 242 с.
22. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного та національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник / [Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В. О. та інш.] – К. : «К.І.С.», 2007. – 448 с.
23. Інтелектуальна власність. Сфера послуг. Патентні повірені України: Особистості, підприємства, установи / Українська академія геральдики, товарного знаку та логотипу; Українське наукове товариство геральдики і вексилології / Вадим В. Болгов (авт.упоряд.). – К., 2006. – 128 с.
24. Інтелектуальна власність: Навч. посібник / [Бондаренко С. В., Бутнік-Сіверський О. Б., Дмитришин В. С. та інш.] – К. : УкрІНТЕІ, 2006. – 276 с.
25. Коноваленко В. Авторское право: автору, редактору, издателю / Коноваленко В. – Харьков : «Фактор», 2007. – 496 с.
26. Коссаk В. М. Право інтелектуальної власності: Підручник / В. М. Косак, І. Є. Якубівський. – К. : Істина, 2007. – 208 с.
27. Крайнев П. П. Судові експертизи у сфері інтелектуальної власності / Крайнев П. П. Ковальова Н. М., Мельников М. В.; за ред. П. П. Крайнева. – Вінниця : ПП «Поліграфічний центр «Фенікс», ДІВП ВАТ «Інфракон-І», 2008. – 376 с.
28. Крижна В. М. Право інтелектуальної власності. Конспект лекцій / В. М. Крижна, Н. Є. Яркіна; за ред. В. І. Борисової. – Х. : Право, 2008. – 112 с.
29. Левічева О. Д. Складання та подання заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг (практичний посібник) / О. Д. Левічева, С. Т. Кривоший. – К. : ТОВ «Альфа ПіК», 2005. – 36 с.
30. Нестуля Т. В. Правові засади захисту від недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Практика

- застосування органами Антимонопольного комітету України законодавства про захист від недобросовісної конкуренції: Навчальний посібник / Нестуля Т. В. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2007. – 164 с.
31. Оцінка прав на об'єкти інтелектуальної власності / Тематична збірка // П. М. Цибульов, Г. Н. Сердюк, С. М. Болелій. – К. : Інститут інтелектуальної власності і права, 2005. – 328 с.
 32. Пиленко А. А. Право изобретателя / Пиленко А. А. – М. : «Статут», 2001. – 688 с.
 33. Потехіна В. Інтелектуальна власність. Навчальний посібник / Потехіна В. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 414 с.
 34. Право интеллектуальной собственности : учебн.пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / [Н. М. Коршунов и др.]; под ред. Н.М. Коршунова, Н. Д. Эриашвили. – М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2011. – 327 с.
 35. Право интеллектуальной собственности : ученик / И. А. Зенин. – М. : Издательство Юрайт, 2011. – 567 с.
 36. Право интеллектуальной собственности: учеб. / И. А. Близнац, Э. П. Гаврилов, О. В. Добрынин [и др.]; под ред. И. А. Близнаца. – М. : Проспект, 2010. – 960 с.
 37. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України: Монографія / [Ю. М. Капіца, С. К. Ступак, В. П. Воробйов та ін.]; За ред. Ю. М. Капіци. – К. : Слово, 2006. – 1104 с.
 38. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підр. для студ. вищих навч. закладів / [О. П. Орлюк, Г. О. Андрюшук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.]; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.
 39. Право інтелектуальної власності: Навч.посібник у запитаннях та відповідях / За заг.ред. О. І. Харитонової. – Х.: Одісей, 2012. – 192 с.
 40. Право інтелектуальної власності: навчальний посібник / О. О. Кулініч, Л. Д. Романадзе. – О.: Фенікс, 2011. – 492 с.

41. Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [Паладій М. В., Мироненко Н. М., Жаров В. О. та інш.]; за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – 432 с.
42. Право інтелектуальної власності: схеми та роз'яснення. Навчальний посібник [Левіня О. В., Мироненко В. П., Павловська Н. В., Пилипенко С. А.] – К. : КНТ, 2007. – 264 с.
43. Правова охорона комерційних позначень в Україні: проблеми теорії і практики: 36. наук. статей / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка, Ю. Л. Бошицького – К. : Ін-т. держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 638 с.
44. Правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності: галузеві аспекти : Монографія / НДІ інтелектуальної власності АПН України ; О.П. Орлюк, С.О. Глотов, Т.С. Демченко та ін. – К., 2006. – 416 с.
45. Судариков С. А. Авторское право: учебн. / С. А. Судариков – М.: Проспект, 2012. – 464 с.
46. Харитонов Є. О. Вступ до цивільного права України : навч. посібн. / Є. О. Харитонов – К. : Істина, 2006. – 288 с.
47. Харитонов Є. О. Нариси теорії цивілістики (поняття та концепти) : Монографія / Є. О. Харитонов ; ОНЮА. – О. : Фенікс, 2008. – 464 с.
48. Харитонов Є. О. Цивільні правовідносини : Навч. посібник для вузів / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова. – К. : Істина, 2008. – 304 с.
49. Харитонов Є. О. Вступ до цивільного права України : Навч. посібник / Є. О. Харитонов. – К. : Істина, 2006. – 288 с.
50. Харитонова О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : моногр. / О. І. Харитонова. – Одеса: Фенікс, 2011. – 346 с.

51. Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика. / Хохлов В. А. – М. : Издательский Дом «Городец», 2008. – 288 с.
52. Цибульов П. М. Введення до інтелектуальної власності / Навчальний посібник / П. М. Цибульов – К.: «Держ. інст. інтел. власн.», 2008. – 124 с.
53. Цибульов П. М. Популярно про інтелектуальну власність. Абетка / П. М. Цибульов, В. П. Чеботарьов. – К. : Альфа – ПСК, 2004. – 56 с.
54. Цибульов П. М. Основи інтелектуальної власності. Навчальний посібник / Цибульов П. М. – К. : ПВП., 2005. – 108 с.
55. Цыбулев П. Н. Маркетинг интеллектуальной собственности / Цыбулев П. Н. – К. : Институт интеллектуальной собственности и права, 2004. – 184 с.
56. Цыбулев П. Н. Оценка интеллектуальной собственности / П. Н. Цыбулев. – К. : Институт интеллектуальной собственности и права, 2003. – 184 с.
57. Калашникова С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции / Калашникова С. И. – М.: Инфотропик Медиа, 2011. – 304 с.
58. Ковач К. К. Медиация: крат. курс / К. К. Ковач; пер. с англ. [Носырева Е. И. и др.] – М.: Инфотропик Медиа, 2013. – 316 с.

КОРИСНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

<http://sips.gov.ua/> – Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України

<http://uacr.org> – сайт Державної організації «Українське агентство з авторських та суміжних прав»

<http://www.uipv.org> – сайт Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» («Укрпатент»)

<http://www.wipo.int> – Веб-портал Всесвітньої організації інтелектуальної власності

<http://www.eapo.org> – Веб-портал Євразійської патентної організації

<http://www.epo.org> – Веб-портал Європейського патентного відомства

<http://www.inta.org> – Веб-портал Міжнародної асоціації товарних знаків

<http://www.cis.minsk.by> – Веб-портал Виконавчого комітету країн СНД

<http://www.intelvlas.com.ua> – Сайт науково-практичного журналу «Інтелектуальна власність»

ГЛОСАРІЙ

автор – людина, творчою працею якої створено об'єкт інтелектуальної власності

автор фільму – фізична особа, власна праця якої визначає творчий задум та/або способи його реалізації у фільмі

авторський фільм (інтелектуальний, альтернативний, експериментальний фільм) – категорія фільму в кінематографії, до якої належить некомерційний, самостійно зроблений фільм, в якому кінематографісти здійснюють пошук нових форм та прийомів художнього вираження

апеляційна палата – колегіальний орган ДСІВ для розгляду заперечень проти рішень ДСІВ щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності та інших питань, віднесених до її компетенції

архітектурне рішення – авторський задум щодо просторової, планувальної, функціональної організації, зовнішнього вигляду й інтер'єру об'єкта архітектури, а також інженерного та іншого забезпечення його реалізації, викладений в архітектурній частині проекту на всіх стадіях проектування і зафіксований у будь-якій формі

аудіовізуальна інформація – будь-які сигнали, що сприймаються зоровими і слуховими рецепторами людини та ідентифікуються як повідомлення про події, факти, явища, процеси, відомості про осіб, а також коментарі (думки) про них, що передаються за допомогою зображень та звуків

аудіовізуальний (електронний) засіб масової інформації – організація, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв

аудіовізуальний твір – твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, диску для лазерних систем зчитування тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів. Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдофільми тощо, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими чи іншими

база даних (копіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі – електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів

благодійні гастрольні заходи – добровільні безкорисливі видовищні заходи закладів, підприємств, організацій культури, творчих колективів, окремих виконавців, що не передбачають одержання доходу їх організаторами та гастролерами, за винятком доходів, за рахунок яких покриваються витрати, пов'язані виключно з організацією та проведенням гастрольного заходу. Благодійними вважаються також гастрольні заходи, весь дохід від яких, за винятком доходів, за рахунок яких покриваються витрати, пов'язані виключно з організацією та проведенням гастрольного заходу, спрямовується на благодійництво згідно із законодавством

ботанічний таксон – відособлена група рослин, споріднених між собою спільністю ознак і властивостей, завдяки чому їм можна присвоїти таксономічну категорію

видавець – фізична чи юридична особа, яка здійснює підготовку і випуск видання

видавництво – спеціалізоване підприємство, основним видом діяльності якого є підготовка і випуск у світ видавничої продукції

видавнича продукція – сукупність видань, призначених до випуску або випущених видавцем (видавцями)

видання – твір (документ), який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативно-правових актів щодо видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання

видова назва товару – застосовувана в назві товару назва географічного місця, в якому спочатку товар цього виду вироблявся, яка згодом стала загальноживаною в Україні як позначення (назва) певного виду товару безвідносно до конкретного місця його походження

виключне право – монопольне право, засвідчене охоронним документом, на використання та розпорядження об'єктом промислової власності з правом дозволяти і (або) забороняти іншим особам здійснювати певні дії, що обмежується встановленим строком

виконавець – актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів

виконавець фільму – фізична особа, яка власною працею брала участь у реалізації творчих задумів авторів фільму в процесі його створення

використання винаходу – застосування його у будь-якій галузі народного господарства, культури, охорони здоров'я чи оборони країни

використання сорту – будь-яка дія щодо сорту, яка потребує дозволу його власника

винахід – технологічне (технічне) вирішення, що відповідає умовам патентоспроможності (новизні, винахідницькому рівню і промисловій придатності)

винахідник – людина, інтелектуальною, творчою діяльністю якої створено винахід (корисну модель)

випуск в обіг примірників аудіовізуальних творів чи фонограм – будь-які дії імпортера чи відтворювача, які тягнуть, незалежно від способу, передачу права власності або передачу права володіння, або права користування, або права розпорядження щодо примірників аудіовізуальних творів чи фонограм, які здійснюються вперше після імпорту або відтворення цих примірників

виріб народного художнього промислу – художній виріб декоративно-вжиткового призначення, виготовлений відповідно до традицій даного промислу ручною працею або з використанням механізованої праці у підготовчих і допоміжних операціях

виробник відеограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього)

виробник дисків – суб'єкт господарювання (фізична або юридична особа незалежно від форми власності), який провадить діяльність з виробництва дисків

виробник дисків для лазерних систем зчитування, матриць – суб'єкт господарювання, який повністю або частково здійснює виробництво дисків для лазерних систем зчитування, матриць

виробник реклами – особа, яка повністю або частково здійснює виробництво реклами

виробник фільму – суб'єкт кінематографії, який взяв на себе відповідальність за виробництво фільму

виробник фонограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків

виробництво дисків – діяльність, пов'язана із застосуванням технологічного процесу по переробці сировини в оптичні носії інформації у формі диску для лазерних систем зчитування, матриць, під час якого одночасно з виготовленням диску здійснюється запис на нього інформації, яка є об'єктом авторського права та/або суміжних прав, або без запису, а також реалізацією дисків або матриць власного виробництва

виробництво фільму – діяльність, що поєднує співпрацю авторів і виконавців фільму та інших суб'єктів кінематографії, спрямовану на втілення твору кінематографії технічними засобами

високі технології – технології, які розроблені на основі новітніх наукових знань, за своїм технічним рівнем перевищують кращі вітчизняні та іноземні аналоги і спроможні забезпечити передові позиції на світовому ринку наукомісткої продукції

високотехнологічні (біотехнологічні) препарати – лікарські засоби, що містять діючі речовини, отримані за допомогою методів біотехнології, таких як: генно-інженерна технологія, клітинна інженерія, гібридомні технології, інженерна ензимологія та інженерна імунологія тощо. Залежно від галузі застосування можуть використовуватися як імунобіологічні препарати або лікарські засоби при інших захворюваннях

вистава – публічне виконання театральної постановки

вихідні матеріали фільму – матеріальні носії оригіналу твору кінематографії, використання яких дає можливість виготовляти (тиражувати) фільмокопії

відеограма – відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору. Відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій

відтворення примірників – виготовлення одного або більше примірників аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних у будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати машина

відтворювач – юридична чи фізична особа, яка замовила відтворення або самостійно здійснила таке відтворення на обладнанні, що є її власністю або перебуває в її володінні чи користуванні

вініловий диск – диск, який виробляється з синтетичних матеріалів і на поверхні якого по спіралі розташовані канавки (доріжки) із записом звуку

власний продукт телерадіоорганізації – програми та передачі, їх частини, які повністю або частково створені та/чи профінансовані телерадіоорганізацією

власник майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту – особа, якій належить впродовж визначеного чинним законодавством строку і засвідчене свідоцтвом про державну реєстрацію сорту майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин

власник телерадіоорганізації – фізична або юридична особа, яка набула права власності на телерадіоорганізацію або на частку її

статутного фонду шляхом заснування чи в інший передбачений законодавством спосіб

володілець патенту – особа, якій належить впродовж визначеного чинним законодавством строку і засвідчені патентом майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин

вчений – фізична особа (громадянин України, іноземець або особа без громадянства), яка має повну вищу освіту та проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні результати

гастролери – заклади, підприємства і організації культури, творчі колективи, окремі виконавці, які здійснюють гастрольні заходи на території України

гастрольні заходи – видовищні заходи (фестивалі, концерти, вистави, лекційно-концертні, розважальні програми, виступи пересувних циркових колективів, пересувні механізовані атракціони типу «Луна-парк» тощо) закладів, підприємств, організацій культури, творчих колективів, у тому числі тимчасових, окремих виконавців за межами їх стаціонарних сценічних майданчиків. Гастрольні заходи, за винятком благодійних гастрольних заходів, проводяться з метою отримання доходів

географічне зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару, який має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора

географічне місце – будь-який географічний об'єкт із офіційно визначеними межами, зокрема: країна, регіон як частина країни, населений пункт, місцевість тощо

громадські телерадіоорганізації – телерадіоорганізації, які відповідно до закону є неприбутковими організаціями, створеними з метою задоволення інформаційних потреб територіальних громад

дата першого використання топографії інтегральної мікросхеми – дата, коли використання топографії ІМС стало відомим у галузі мікроелектроніки

дата пріоритету – дата подання заявки до ДСІВ чи до відповідного органу держави – учасниці Паризької конвенції з охорони промислової власності, за якою заявлено пріоритет

демонстратор фільму – суб'єкт кінематографії, який здійснює демонстрування (публічний показ) фільму

демонстрування (публічний показ, публічне сповіщення і публічна демонстрація) фільму – професійна кінематографічна діяльність, що полягає в показі фільму глядачам у призначених для цього приміщеннях (кінотеатрах, інших кіновидовищних закладах), на відеоустановках, а також каналами мовлення телебачення

депозитарій примірників дисків для лазерних систем зчитування – сховище для забезпечення зберігання примірників дисків для лазерних систем зчитування

державна система правової охорони інтелектуальної власності – центральний орган виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності і сукупність експертних, наукових, освітніх, інформаційних та інших державних закладів відповідної спеціалізації, що входять до сфери управління центрального органу виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності

державний фонд фільмів – державний заклад культури, що здійснює архівну та науково-дослідницьку діяльність з метою розвитку фільмофонду, відновлення, реставрування і збереження творів національної та світової кінематографічної спадщини, розповсюдження відповідної інформації

державні телерадіоорганізації – телерадіоорганізації, які є державними підприємствами і засновані органами державної влади

диск для лазерних систем зчитування – будь-який оптичний диск для лазерних систем зчитування із записом або з можливістю запису на ньому інформації, що відображає об'єкти авторського права чи суміжних прав, або без запису такої інформації

домен – частина ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, яка має унікальну назву, що її ідентифікує, обслуговується групою серверів доменних імен та централізовано адмініструється. Домени поділяються на піддомени або домени нижчих рівнів

домен другого рівня – частина адресного простору мережі Інтернет, що розташовується на другому рівні ієрархії імен у цій мережі

домен.UA – домен верхнього рівня ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, створений на основі кодування назв країн відповідно до міжнародних стандартів, для обслуговування адресного простору українського сегмента мережі Інтернет

доменне ім'я – ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті

доручення роботодавця – видане працівникові у письмовій формі завдання, яке має безпосереднє відношення до специфіки діяльності підприємства або діяльності роботодавця і може привести до створення винаходу (корисної моделі)

дублювання фільму – творча і виробнича діяльність, яка полягає у синхронному відтворенні мовної частини звукового ряду фільму іншою мовою шляхом перекладу, що відповідає складовій артикуляції дійових осіб

експортер примірників – український суб'єкт підприємницької діяльності, який здійснив продаж (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) іноземному суб'єкту підприємницької діяльності примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм,

комп'ютерних програм, баз даних із вивезенням або без вивезення їх з митної території України

ефірний час – проміжок часу, протягом якого відповідно до ліцензії на мовлення телерадіоорганізація здійснює трансляцію (ретрансляцію) програм та передач

зачначення походження товару – термін, що охоплює (об'єднує) такі терміни: просте зазначення походження товару; кваліфіковане зазначення походження товару

заклад експертизи – уповноважений ДСІВ державний заклад (підприємство, організація) для розгляду і проведення експертизи заявок

замовник – фізична чи юридична особа, яка замовляє видавничу продукцію, беручи на себе фінансові зобов'язання

запис (звукозапис, відеозапис) – фіксація за допомогою спеціальних технічних засобів (у тому числі й за допомогою числового представлення) на відповідному матеріальному носії звуків і (або) рухомих зображень, яка дозволяє здійснювати їх сприйняття, відтворення або сповіщення за допомогою відповідного пристрою

заявка – сукупність документів, необхідних для видачі охоронного документа (патенту, свідоцтва, тощо)

заявник – особа, яка подала заявку чи набула прав заявника в іншому встановленому законом порядку

зберігання фільму – діяльність, яка спрямована на забезпечення довгострокового зберігання вихідних матеріалів фільмів і фільмокопій та їх реставраційно-профілактичної обробки

здавання у майновий найм – передача права користування і (або) володіння оригіналом чи примірником твору, фонограми, відеограми на певний строк з метою одержання прямої чи опосередкованої комерційної вигоди

знак – позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб

імпортер примірників – український суб'єкт підприємницької діяльності, який здійснив купівлю (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) в іноземного суб'єкта підприємницької діяльності примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних із ввезенням або без ввезення їх на митну територію України

ім'я автора – сукупність слів чи знаків, що ідентифікують автора: прізвище та ім'я автора; прізвище, ім'я та по батькові автора; ініціали автора; псевдонім автора; прийнятий автором знак (сукупність знаків) тощо

інтегральна мікросхема – мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення

інформація про управління правами – інформація, в тому числі в електронній (цифровій) формі, що ідентифікує об'єкт авторського права і (або) суміжних прав і автора чи іншу особу, яка має на цей об'єкт авторське право і (або) суміжні права, або інформація про умови використання об'єкта авторського права і (або) суміжних прав, або будь-які цифри чи коди, у яких представлена така інформація, коли будь-який із цих елементів інформації прикладений до примірника об'єкта авторського права і (або) суміжних прав або вміщений у нього чи з'являється у зв'язку з його повідомленням до загального відома

канал мовлення – сукупність технічних засобів мовлення (кабельного, оптичного, радіозв'язку), призначених для розповсюдження теле- та/чи радіопрограм на територію, що визначається параметрами цих засобів, які забезпечують трансляцію в реальному часі однієї телерадіопрограми

канал мовлення багатоканальної телемережі – частина ресурсу багатоканальної телемережі, яка забезпечує трансляцію в реальному часі однієї телерадіопрограми

канал телевізійний – певна смуга частот, призначена для потреб телебачення і зазначена у Плані використання радіочастотного ресурсу України

кваліфікаційна експертиза (експертиза по суті) – експертиза, що встановлює відповідність винаходу умовам патентоздатності (новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності)

кваліфіковане зазначення походження товару – термін, що охоплює (об'єднує) такі терміни: назва місця походження товару; географічне зазначення походження товару

кінематографія – галузь культури, що об'єднує комплекс видів професійної діяльності, пов'язаної з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням та демонструванням фільмів, навчально-науковою роботою у цій галузі

кінопроект – комплект документів, на підставі яких здійснюється виробництво фільму

комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах)

комунальні телерадіоорганізації – створені органами місцевого самоврядування за участі територіальної громади у встановленому законом порядку телерадіоорганізації, не менше половини акцій або часток статутного фонду яких перебувають у комунальній власності

контрафактний примірник твору, фонограми, відеограми – примірник твору, фонограми чи відеограми, відтворений, опублікований і (або) розповсюджуваний з порушенням авторського

права і (або) суміжних прав, у тому числі примірники захищених в Україні творів, фонограм і відеограм, що ввозяться на митну територію України без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, зокрема з країн, в яких ці твори, фонограми і відеограми ніколи не охоронялися або перестали охоронятися

контрольна марка – спеціальний знак, що засвідчує дотримання авторських і (або) суміжних прав і надає право на розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних. Контрольна марка є самоклеїним знаком одноразового використання, зовнішній бік якого має спеціальний голографічний захист

ліцензіат (власник ліцензії) – особа, яка отримує дозвіл від ліцензіара на використання об'єкта права інтелектуальної власності

логотип (фірмовий, торговий знак) – будь-яка комбінація позначень (слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів), які придатні для вирізнення програм чи передач однієї телерадіоорганізації від іншої

майстер народного художнього промислу – фізична особа, носій традицій народного мистецтва, яка створює і виготовляє вироби народного художнього промислу відповідно до його традицій

маркування контрольними марками – позначення шляхом наклеювання контрольних марок на упаковку примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних

матриця – матеріальний носій у вигляді штампа або іншого аналогічного чи еквівалентного пристрою, який містить інформацію у цифровій формі і використовується для безпосереднього перенесення цієї інформації на диск для лазерних систем зчитування під час його виробництва

мережа мовлення – сукупність визначених ліцензією на мовлення каналів мовлення, телемереж, радіочастот, супутників, які використовуються мовником для розповсюдження теле- чи радіопрограм та передач

міжнародний стандартний номер книги (ISBN) – номер, який на міжнародному рівні ідентифікує будь-яку книгу чи брошуру певного видавця

МКТП – Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків

мовлення (телерадіомовлення) – створення (комплектування та/або пакетування) і розповсюдження програм, пакетів програм, передач з використанням технічних засобів телекомунікацій для публічного приймання за допомогою побутових теле- та радіоприймачів у відкритий спосіб чи за абонентну плату на договірних засадах

мовник (теле- чи радіо) – суб'єкт господарювання, який створює (комплектує та/або пакетує) телевізійні чи радіопрограми та передачі і розповсюджує їх у відкритому або кодованому вигляді за допомогою технічних засобів шляхом трансляції та ретрансляції для приймання їх споживачами

назва місця походження товару – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерним для даного географічного місця людським фактором

народний художній промисел – творча та виробнича діяльність, метою якої є створення художніх виробів декоративно-вжиткового призначення, що здійснюється на основі колективного освоєння і спадкоємного розвитку традицій народного мистецтва у певній місцевості в процесі творчої праці майстрів народних художніх промислів

наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження

наукова і науково-технічна експертиза – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів

наукова робота – дослідження з метою одержання наукового результату

науковий працівник – вчений, який за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту) професійно займається науковою, науково-технічною, науково-організаційною або науково-педагогічною діяльністю та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації

науковий результат – нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо

науково-дослідна (науково-технічна) установа – юридична особа незалежно від форми власності, що створена в установленому законодавством порядку, для якої наукова або науково-технічна діяльність є основною і становить понад 70 відсотків загального річного обсягу виконаних робіт

науково-організаційна діяльність – діяльність, що спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності

науково-педагогічна діяльність – педагогічна діяльність у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III-IV рівнів

акредитації, пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю

науково-педагогічний працівник – вчений, який за основним місцем роботи займається професійно педагогічною та науковою або науково-технічною діяльністю у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III-IV рівнів акредитації

науково-прикладний результат – нове конструктивне чи технологічне рішення, експериментальний зразок, закінчене випробування, розробка, яка впроваджена або може бути впроваджена у суспільну практику. Науково-прикладний результат може бути у формі звіту, ескізного проекту, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, натурального зразка тощо

науково-технічна діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання

національний аудіовізуальний продукт – програми, фільми, аудіовізуальні твори, вироблені фізичними або юридичними особами України

національний екранний час – сумарний час, протягом якого здійснюється демонстрування (публічний показ, публічне сповіщення і публічна демонстрація) фільмів у кіновідеомережі та на каналах мовлення телебачення України

національний фільм – створений суб'єктами кінематографії України фільм, виробництво якого здійснено в Україні та авторське право чи право власності на який повністю або частково належить суб'єктам

кінематографії України, а також основна (базова) версія мовної частини звукового ряду якого створена українською мовою

незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва – виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація, переміщення на території України дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва, що не відповідають вимогам чинного законодавства

нематеріальний актив – об'єкти інтелектуальної, у тому числі промислової, власності, а також інші аналогічні права, визнані в порядку, встановленому законодавством, об'єктом права власності

ноу-хау – інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності

об'єкт технології – наукові та науково-технічні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці, ноу-хау або їх сукупність), в яких відображено перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції

об'єкти архітектурної діяльності (об'єкти архітектури) – будинки і споруди житлово-цивільного, комунального, промислового та іншого призначення, їх комплекси, об'єкти благоустрою, садово-паркової та ландшафтної архітектури, монументального і монументально-декоративного мистецтва, території (частини територій) адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів

озвучення фільму – творча і виробнича діяльність, яка полягає в заміні звукового ряду фільму на інший, несинхронний, який передає зміст мовного ряду фільму

ознаки – показники, за якими розрізняють сорти під час проведення експертизи заявки без врахування їх економічної важливості

оператор багатоканальної телемережі – суб'єкт господарювання (юридична або фізична особа), який здійснює обслуговування та технічну експлуатацію багатоканальної телемережі відповідно до вимог Закону України «Про телекомунікації», без права надання програмної (інформаційної) послуги

оприлюднення (розкриття публіці) твору – здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо

опублікування твору, фонограми, відеограми – випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору, фонограми, відеограми у кількості, здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору, фонограми чи відеограми, розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими способами. Опублікуванням твору, фонограми, відеограми вважається також депонування рукопису твору, фонограми, відеограми у сховищі (депозитарії) з відкритим доступом та можливістю одержання в ньому примірника (копії) твору, фонограми, відеограми

організатори гастрольних заходів – суб'єкти господарювання, що займаються організацією гастрольних заходів на території України і статутними документами яких передбачено таку діяльність

організація ефірного мовлення – телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників)

організація кабельного мовлення – телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду)

організація колективного управління (організація колективного управління майновими правами) – організація, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не має на меті одержання прибутку

організація мовлення – організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення

осередок народного художнього промислу – територія, у межах якої історично склався і розвивається відповідно до самобутніх традицій народний художній промисел

пакет програм – перелік телерадіопрограм, які провайдер програмної послуги пропонує абонентам на договірних засадах як цілісну інформаційну послугу

патент – державний охоронний документ на об'єкт промислової власності, що засвідчує пріоритет та авторство його творця, а також виключні права особи, яка володіє патентом

патентна чистота – властивість технологій та/або їх складових бути вільно використаними в певній державі без загрози порушення чинних на її території охоронних документів (патентів) на об'єкти права інтелектуальної власності, які належать третім особам, визначена згідно з чинними охоронними документами (патентами) на ці об'єкти та нормативно-правовими актами держави (держав), де планується використання зазначених технологій та їх складових, а також відповідно до конкретного періоду часу, обумовленого строком дії охоронних документів (патентів) на складові технологій на території такої держави (держав)

патентно-кон'юнктурні дослідження – системний науковий аналіз властивостей технологій та їх складових, які впливають з їх правової охорони, стану ринків технологій, їх складових та продукції, патентної та ліцензійної ситуації, що склалася щодо них, характеру виробництва продукції

передача (телерадіопередача) – змістовно завершена частина програми (телерадіопрограми), яка має відповідну назву, обсяг трансляції, авторський знак, може бути використана незалежно від інших частин програми і розглядається як цілісний інформаційний продукт

підприємницька діяльність у кінематографії – діяльність, пов'язана з виробництвом, розповсюдженням та демонструванням (публічним показом) фільмів, з метою одержання прибутку

підтримувач сорту – фізична або юридична особа, яка впродовж чинності визначеного Законом строку майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, засвідченого свідоцтвом про державну реєстрацію сорту рослин, забезпечує збереженість сорту у процесі його господарського обороту шляхом підтримання ознак, породжених певним генотипом або комбінацією генотипів відповідно до прояву, що був зафіксований при державній реєстрації

постановник (*режисер-постановник, художник-постановник, художник-декоратор, художник з костюмів, художник зі світла, балетмейстер-постановник, диригент-постановник, хормейстер-постановник, інші*) – фізична особа, яка здійснює на основі самостійного художнього рішення театральну постановку або окрему її частину

похідний твір – твір, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів)

поширення сорту – комерційне розповсюдження посадкового матеріалу – матеріального носія сорту, занесеного до Реєстру сортів

прикладні наукові дослідження – наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей

примірник аудіовізуального твору, комп'ютерної програми, бази даних – копія аудіовізуального твору, комп'ютерної програми або бази даних на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано із цього аудіовізуального твору, комп'ютерної програми або бази даних і містить усі зафіксовані в аудіовізуальному творі, комп'ютерній програмі або базі даних рухомі зображення чи їх частину (як із звуковим супроводом, так і без нього)

примірник відеограми – копія відеограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано з цієї відеограми і містить усі зафіксовані на ній рухомі зображення чи їх частину (як із звуковим супроводом, так і без нього)

примірник твору – копія твору, виконана у будь-якій матеріальній формі

примірник фонограми – копія фонограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано з цієї фонограми і містить усі зафіксовані на ній звуки чи їх частину

пріоритет заявки (пріоритет) – першість у поданні заявки

провайдер програмної послуги – суб'єкт господарювання, який на підставі ліцензії, виданої Національною радою України з питань телебачення та радіомовлення, на договірних засадах надає абонентам можливість перегляду пакетів програм, використовуючи для передавання цих програм ресурси багатоканальних телемереж

проводова мережа – комплекс поєднаних у єдиному технологічному процесі споруд і технічних засобів, призначений для трансляції однієї чи кількох радіопрограм у штучному закритому середовищі (проводі)

програма (телерадіо програма) – поєднана єдиною творчою концепцією сукупність передач (телерадіопередач), яка має постійну назву і транслюється телерадіоорганізацією за певною сіткою мовлення

програмна послуга – формування пакетів програм та забезпечення абонентам можливості їх перегляду на договірних засадах

продюсер аудіовізуального твору – особа, яка організує або організує та фінансує створення аудіовізуального твору

продюсер фільму – фізична або юридична особа, яка організує або організує і фінансує виробництво та розповсюдження фільму

продюсерська система – система в галузі кінематографії, яка в умовах кіноринку забезпечує взаємодію і функціонування всіх суб'єктів кінематографії з метою виробництва, розповсюдження та демонстрування (публічного показу) фільмів

промисловий зразок – результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання

просте зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано

вказує на географічне місце походження товару. Ним може бути і назва географічного місця, яка вживається для позначення товару або як складова частина такого позначення

професійна кінематографічна діяльність – діяльність, що провадиться суб'єктами кінематографії на професійній основі та є джерелом їх доходів

професійний творчий працівник – фізична особа, творча діяльність якої становить її основне заняття, що завершується створенням і оприлюдненням творів або їх інтерпретацією в галузі культури та мистецтва і є головним джерелом її доходів, незалежно від того, має вона чи не має будь-які юридично оформлені трудові відносини

пряма трансляція – безпосередня трансляція теле- або радіопередач без попереднього запису і монтажу

псевдонім – вигадане ім'я, вибране автором чи виконавцем для позначення свого авторства

публічна демонстрація аудіовізуального твору, відеограми – публічне одноразове чи багаторазове представлення публіці за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав у приміщенні, в якому можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, аудіовізуального твору чи зафіксованого у відеограмі виконання або будь-яких рухомих зображень

публічне виконання – подання за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час

публічне сповіщення (доведення до загального відома) – передача за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо), у тому числі з використанням супутників, чи передача на віддаль за допомогою проводів або будь-якого виду наземного чи підземного (підводного) кабелю (провідникового, оптоволоконного та інших видів) творів, виконань, будь-яких звуків і (або) зображень, їх записів у фонограмах і відеограмах, програм організацій мовлення тощо, коли зазначена передача може бути сприйнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, віддаленість яких від місця передачі є такою, що без зазначеної передачі зображення чи звуки не можуть бути сприйняті

публічний показ – будь-яка демонстрація оригіналу або примірника твору, виконання, фонограми, відеограми, передачі організації мовлення за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) або за допомогою інших пристроїв чи процесів у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї чи близьких знайомих цієї сім'ї особи, яка здійснює показ, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час (публічний показ аудіовізуального твору чи відеограми означає також демонстрацію окремих кадрів аудіовізуального твору чи відеограми без дотримання їх послідовності)

реєстр – Державний реєстр патентів і деклараційних патентів України на винаходи, Державний реєстр деклараційних патентів України на корисні моделі, Державний реєстр патентів і деклараційних патентів України на секретні винаходи, Державний реєстр деклараційних патентів України на секретні корисні моделі; Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг; Державний реєстр України топографій ІМС; Державний реєстр заявок на сорти рослин; Державний реєстр прав інтелектуальної

власності на сорти рослин; Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні

репертуар театру – сукупність творів театрального мистецтва, які публічно виконуються в театрі протягом певного періоду

репрографічне відтворення (репродукування) – факсимільне відтворення у будь-якому розмірі (у тому числі збільшеному чи зменшеному) оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у тому числі цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер

ретрансляція – прийом і одночасна передача, незалежно від використаних технічних засобів, повних і незмінних телерадіопрограм або істотних частин таких програм, які транслюються мовником

ринок технологій – система взаємовідносин споживачів технологій та їх складових і/або конкуруючих між собою постачальників цих складових, спрямованих на задоволення суспільних і державних потреб у відповідних технологіях, їх об'єктах та продукції, виготовленої з їх застосуванням

роботодавець – особа, яка найняла працівника за трудовим договором (контрактом)

розклад мовлення телерадіоорганізацій – відкрита інформація телерадіоорганізацій, на яку не розповсюджується авторське право, про послідовність виходу в ефір та хронометраж телерадіопередач протягом певного визначеного відрізка часу

розповсюдження (прокат) фільму – виготовлення фільмокопій (тиражування), продаж та передача їх в прокат юридичним та фізичним особам

розповсюдження об'єктів авторського права і (або) суміжних прав – будь-яка дія, за допомогою якої об'єкти авторського права і (або) суміжних прав безпосередньо чи опосередковано пропонуються

публіці, в тому числі доведення цих об'єктів до відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до цих об'єктів з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором

розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних – введення в обіг примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних шляхом їх продажу чи іншої передачі права власності

свідоцтво – документ, що підтверджує реєстрацію Установою топографії ІМС і засвідчує виключне право власності на цю топографію ІМС; документ, що посвідчує право на кваліфіковане зазначення походження товару та/або право особи на використання зареєстрованої назви місця походження товару чи зареєстрованого географічного зазначення походження товару; свідоцтво України на знак для товарів і послуг; охоронний документ, що засвідчує особисте немайнове право авторства на сорт; охоронний документ, що засвідчує майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин

секретний винахід (секретна корисна модель) – винахід (корисна модель), що містить інформацію, віднесenu до державної таємниці

серійний виріб народних художніх промислів – виріб народних художніх промислів, виконаний за типовим зразком у варіантному виконанні

система колективного прийому – комплекс обладнання, який забезпечує в межах одного будинку можливість прийому теле- чи радіопрограм за допомогою побутових приймальних засобів без обмеження можливості у виборі програм, без права наступного розповсюдження цих програм та отримання абонентної плати

сітка мовлення – документ, що містить перелік, послідовність, назву, час виходу в ефір теле- чи радіопрограм, теле- чи радіопередач і відображає основні напрями програмної концепції мовлення на конкретний період

складова технології – частина технології, де відображено окремі елементи технології у вигляді наукових та науково-прикладних результатів, об'єктів права інтелектуальної власності, ноу-хау

службовий винахід (корисна модель) – винахід (корисна модель), створений працівником: у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачене інше; з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця

службовий твір – твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем

службові обов'язки – зафіксовані в трудових договорах (контрактах), посадових інструкціях функціональні обов'язки працівника, що передбачають виконання робіт, які можуть привести до створення винаходу (корисної моделі)

сорт рослин – окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка, незалежно від того, задовольняє вона повністю або ні умови виникнення правової охорони: може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності даного генотипу або комбінації генотипів; може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак; може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту

соціальне телерадіомовлення – передачі чи програми освітнього, навчального та довідкового характеру, передачі для сліпих, глухих, людей з послабленим слухом, а також програми і передачі з проблем екологічного виховання

спеціальний ідентифікаційний код – код, який визначає виробника цих дисків та присвоюється органом, що видає ліцензію на виробництво дисків для лазерних систем зчитування, матриць

спеціальні виставкові заходи – заходи, які здійснюються з метою просування відповідного товару на ринок, проводяться організовано у певному приміщенні або на огороженому майданчику (у тому числі в місцях реалізації товару) у визначені строки, розраховані на зацікавлених та/або професійних відвідувачів, організатор яких обмежив відвідування заходу тими особами, яким відповідно до законодавства дозволяється продавати товар, що демонструється

спеціально уповноважений орган – визначений Кабінетом Міністрів України державний орган, наділений повноваженнями щодо визначення та контролю особливих властивостей, певних якостей чи інших характеристик товарів, для позначення яких використовуються НМПІ чи ГЗП, а також щодо визначення меж географічних місць, з якими пов'язані ці особливі властивості, певні якості чи інші характеристики, та встановлення виробників зазначених товарів у межах цих географічних місць

стаціонарний сценічний майданчик – сценічний майданчик, який належить закладу, підприємству чи організації культури, творчому колективу, виконавцю на правах власності або регулярно використовується ним не менше одного року на підставі інших цивільно-правових угод

студія-виробник (незалежний продюсер) – суб'єкт господарювання, який займається створенням (виготовленням) фільмів, реклами, окремих теле- та/або радіопередач чи програм

суб'єкт інформаційної діяльності – юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність у сфері телебачення і радіомовлення (телерадіоорганізації, провайдери програмної послуги тощо)

суб'єкт кінематографії – фізична або юридична особа, яка займається будь-яким видом професійної діяльності у галузі кінематографії

суборенда каналу мовлення – юридично оформлена або прихована поступка визначеного ліцензіїю на мовлення каналом (часом)

мовлення іншій юридичній або фізичній особі, включаючи не передбачену умовами ліцензії (програмною концепцією мовлення) систематичну ретрансляцію програм і передач інших телерадіоорганізацій

субтитрування фільму – творча і виробнича діяльність, яка полягає в здійсненні перекладу з мови оригіналу фільму на іншу мову та фіксуванні цього перекладу написами безпосередньо на фільмокопії

суспільне надбання – твори і об'єкти суміжних прав, строк дії авторського права і (або) суміжних прав на які закінчився

суспільне телебачення і радіомовлення України – організаційно-правова форма некомерційного телебачення і радіомовлення, засади діяльності якої визначено Законом України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України»

сценічно-постановочні засоби кіновиробництва – предмети, пристрої та споруди, які протягом знімального періоду створення фільму (операційного циклу) використовуються шляхом перенесення їх зображення або зображення процесу їх перетворення (знищення) до аудіовізуального твору способами, доступними кіновиробнику

твір архітектури – твір у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, збудовані будівлі та споруди, парки, плани населених пунктів тощо)

твір образотворчого мистецтва – скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього (у тому числі сценічного) дизайну тощо

твір ужиткового мистецтва – твір мистецтва, в тому числі твір художнього промислу, створений ручним або промисловим способом для користування у побуті або перенесений на предмети такого користування

творча діяльність – індивідуальна чи колективна творчість професійних творчих працівників, результатом якої є твір чи його інтерпретація, що мають культурно-мистецьку цінність

творча спілка – добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, яке має фіксоване членство і діє на підставі статуту

творче варіювання – одна з форм прояву творчості майстра народних художніх промислів, метод відтворення типового зразка виробу народного художнього промислу, який передбачає внесення змін у композиційне, колірне, пластичне та інше художнє рішення виробу, що не спричиняють зниження художнього рівня і якості виготовлення виробу народного художнього промислу в порівнянні з його типовим зразком

театр – заклад культури (підприємство, установа чи організація) або колектив, діяльність якого спрямована на створення, публічне виконання та публічний показ творів театрального мистецтва

театральна діяльність – діяльність у галузі театрів і театральної справи, пов'язана зі створенням, публічним виконанням, публічним показом, поширенням та збереженням творів театрального мистецтва, забезпеченням умов для розвитку театральної творчості, підготовкою професійних кадрів, пропагандою кращих зразків театрального мистецтва

театральна постановка – твір театрального мистецтва, створений на основі драматургічного, музично-драматургічного або літературного твору, що має єдиний задум та конкретну назву

театральна справа – комплекс заходів, спрямованих на створення, публічне виконання та публічний показ творів театрального мистецтва, їх поширення і збереження, забезпечення умов для розвитку театральної творчості, професійної освіти, науки, театральної журналістики, видавничої діяльності з історії, теорії та практики театрального мистецтва, відповідної музейної та архівної діяльності

театральне мистецтво – вид мистецтва, особливістю якого є художнє відображення життя за допомогою сценічної дії акторів перед глядачами

театральний продюсер – юридична або фізична особа, яка забезпечує фінансування, організацію створення, публічного виконання і (або) публічного показу театральної постановки, гастрольних заходів

телебачення – виробництво аудіовізуальних програм та передач або комплектування (пакування) придбаних аудіовізуальних програм та передач і їх поширення незалежно від технічних засобів розповсюдження

телерадіожурналіст – штатний або позаштатний творчий працівник телерадіоорганізації, який професійно збирає, одержує, створює і готує інформацію для розповсюдження

телерадіоорганізація – зареєстрована у встановленому законодавством порядку юридична особа, яка на підставі виданої Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення ліцензії на мовлення створює або комплектує та/чи пакетує телерадіопрограми і/або передачі та розповсюджує їх за допомогою технічних засобів мовлення

телерадіопрацівник – штатний або позаштатний працівник телерадіоорганізації, який за характером своєї професійної діяльності та відповідно до посадових обов'язків бере участь у створенні та розповсюдженні телерадіопрограм та передач

технічний нагляд – здійснення замовником (забудовником) контролю за дотриманням проектних рішень та вимог державних стандартів, будівельних норм і правил, а також контролю за якістю виконаних робіт та їх обсягами під час будівництва або зміни (у тому числі шляхом знесення) об'єкта містобудування

технічні засоби захисту – технічні пристрої і (або) технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди порушенню авторського права і (або) суміжних прав при сприйнятті і (або) копіюванні захищених (закодованих) записів у фонограмах (відеограмах) і передачах організацій мовлення чи для контролю доступу до використання об'єктів авторського права і суміжних прав

технічні засоби мовлення – сукупність радіоелектронних засобів та технічних пристроїв, за допомогою яких програми і передачі доводяться до споживачів

технологія – результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг

типовий зразок виробу народних художніх промислів – виріб, який за рішенням Державної художньо-експертної ради віднесений до виробів народних художніх промислів і рекомендований до виробництва

тираж (наклад) – кількість виготовлених примірників видання

топографія інтегральної мікросхеми – зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними

трансляція (телерадіотрансляція) – початкова передача, яка здійснюється наземними передавачами, за допомогою кабельного телебачення або супутниками будь-якого типу в кодованому або відкритому вигляді телевізійних чи радіопрограм, що приймаються населенням

трансфер технології – передача технології, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов'язки щодо технології та/або її складових

умови ліцензії – визначені ліцензією на мовлення та додатками до ліцензії організаційні, технологічні та змістовні характеристики мовлення, а також організаційно-технічні, фінансові, інвестиційні зобов'язання організації-ліцензіата

універсальна програмна послуга – обов'язкове забезпечення абонентам можливості перегляду пакета програм у складі програм телерадіоорганізацій, які відповідно до ліцензій здійснюють наземне ефірне мовлення на території розташування відповідної багатоканальної телемережі, за винятком випадків застосування абонентами індивідуальних приймальних приладів або систем

унікальний виріб народного художнього промислу – єдиний у своєму роді виріб народного художнього промислу, який має художнє, історичне, етнографічне та наукове значення

установа – центральний орган виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності – Держана служба інтелектуальної власності

фільм – аудіовізуальний твір кінематографії, що складається з епізодів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними засобами, та який є результатом спільної діяльності його авторів, виконавців і виробників. За способами фіксації зображення та розповсюдження фільми поділяються на кіно-, відеофільми тощо

фільмокопія – примірник фільму, виготовлений із застосуванням вихідних матеріалів фільму

фонограма – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, диску для лазерних систем зчитування тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що є складовою частиною аудіовізуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій)

формальна експертиза (експертиза за формальними ознаками) – експертиза, у ході якої встановлюється належність зазначеного у заявці об'єкта до переліку об'єктів, які можуть бути визнані винаходами (корисними моделями), і відповідність заявки та її оформлення встановленим вимогам

фундаментальні наукові дослідження – наукова теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку

цитата – порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілішими свої твердження або для посилання на погляди іншого автора в автентичному формулюванні

Зміст

ВСТУП	3
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ»	8
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙНИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	9
Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА СИСТЕМУ ЙОГО ОХОРОНИ	9
Розділ 2. АВТОРСЬКЕ ПРАВО	40
Розділ 3. СУМІЖНІ ПРАВА	89
Розділ 4. ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ	152
Розділ 5. ПАТЕНТНЕ ПРАВО	213
Розділ 6. ПРАВА НА НЕТРАДИЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	239
Розділ 7. ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	267
Розділ 8. РОЗПОРЯДЖАННЯ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ФОРМА КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ПРАВ	294
Розділ 9. ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ	325
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	352
КОРИСНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ	387
ГЛОСАРІЙ	388

Наукове видання

*Романадзе Луїза Джумберовна
Цибульов Павло Миколайович
Кулініч Ольга Олексіївна*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

*Підручник
для студентів економічних спеціальностей*

Підп. до друку 09.03.2016 р.
Формат 60x84 1/16 Папір офсет. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 24,65
Тираж 300 прим.

Видання та друк: ПП «ОЛДІ-ПЛЮС»
e-mail: oldi-ks@i.ua
73033 м. Херсон, а/с № 15
Свід. сер. ХС № 2 від 16.08.2000 р.

ISBN 978-966-289-085-3

У підручнику містяться матеріали, що відповідають вимогам навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність». Розкриваються основні питання навчальної дисципліни. Надається рекомендований перелік нормативно-правових актів та узагальнень судової практики з питань інтелектуальної власності, перелік навчальної та навчально-методичної літератури, рекомендованої для ознайомлення під час вивчення курсу. Наводяться питання для перевірки знань з курсу, а також глосарій, що розкриває зміст основних категорій права інтелектуальної власності. Підручник розрахований на студентів вищих навчальних закладів, науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів та наукових установ, аспірантів, здобувачів, а також всіх, хто цікавиться питаннями правової охорони інтелектуальної власності.

ISBN 978-966-289-085-3

© Романадзе Л. Д., Цибульов П. М., Кулініч О. О., 2016